

PAŠVALDĪBAS DEPUTĀTA ROKASGRĀMATA

LATVIJAS
PAŠVALDĪBU
SAVIENĪBA

AUGUSTS 2021

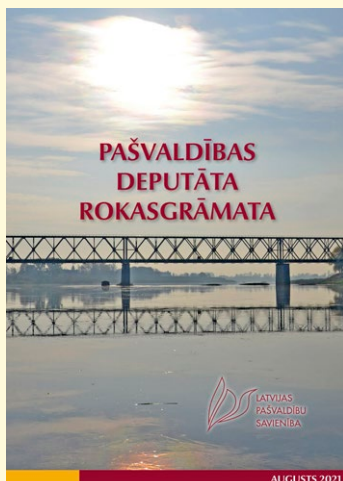

Foto: Arturs Hansons

CEĻAMAIZEI

VALSTS PREZIDENTA EGILA LEVITA PRIEKŠVĀRDS	3
PAŠVALDĪBAS DEPUTĀTA ROKASGRĀMATAI	4
MINISTRU PREZIDENTA ARTURA KRIŠJĀŅA KARIŅA UZRUNA	5
VIDES AIZSARDZĪBAS UN REĢIONĀLĀS ATTĪSTĪBAS MINISTRA	6
ARTŪRA TOMA PLEŠA UZRUNA	9
REFORMA VIDUSPOSMĀ	
ADMINISTRATĪVI TERITORIĀLĀ IEDALĪJUMA KARTE	

FAKTI

VALSTSPILSĒTU UN NOVADU PAŠVALDĪBU	
DEPUTĀTI UN PRIEKŠSĒDĒTĀJI	10

ESIET PAZĪSTAMI!

LATVIJAS PAŠVALDĪBU VADĪTĀJI	13
------------------------------	----

DEPUTĀTA ROKASGRĀMATA

KAS IR PAŠVALDĪBA	18
KAS IR PAŠVALDĪBAS POLITIKA	20
LIKUMDOŠANA UN PAŠVALDĪBA	21
LR PAŠVALDĪBU REFORMU KONCEPCIJA	23
PAŠVALDĪBAS DARBA ORGANIZĀCIJA	28
PAŠVALDĪBAS DARBA KONTROLES FORMAS	33
POLITIĶA ATBILDĪBAS FORMAS	35
PRETKORUPCIJAS NORMAS	37
PILSONISKA SABIEDRĪBA	40
AUTONOMĀS UN DELEĢĒTĀS FUNKCIJAS	43
PAŠVALDĪBU TIESĪBU AIZSARDZĪBA	46
PAŠVALDĪBU FINANŠU SISTĒMA	48
ATTĪSTĪBAS PLĀNOŠANA	60
MĪTU PAR PAŠVALDĪBĀM KRITIKA	63
PAŠVALDĪBAS VADĪŠANAS METODES	69
PUBLISKĀ SEKTORA EKONOMIKAS PAMATJĒDZIENI	74
PAŠVALDĪBAS DEPUTĀTA TIESĪBAS UN PIENĀKUMI	79

DER ZINĀT

PAR LIKUMIEM – <i>CILVĒKU VALODĀ</i>	82
--------------------------------------	----

PAŠVALDĪBU SAVIENĪBĀ

LATVIJAS PAŠVALDĪBU SAVIENĪBA	95
SARUNU SISTĒMA STARP LPS UN VALDĪBU	98
LPS KOMITEJAS UN APAKŠKOMITEJAS	100
PAŠVALDĪBU SADARBĪBAS JAUNĀS IESPĒJAS	145
KOMUNIKĀCIJA VEIDO REPUTĀCIJU	146
LPS EIROPĀ UN PASAULĒ	148
LATVIJAS PAŠVALDĪBU IZPILDDIREKTORU ASOCIĀCIJA	152
LPS ADMINISTRĀCIJA	155

MŪSU ADRESE

Latvijas Pašvaldību savienība
Mazajā Pils ielā 1,
Rīgā, LV-1050

VALSTS PREZIDENTA EGILA LEVITA PRIEKŠVārds PAŠVALDĪBAS DEPUTĀTA ROKASGRĀMATAI

Cienījamās pašvaldību deputātes un godājamie pašvaldību deputāti!

I

Ar vēlēšanās iegūto pašvaldības domes deputāta mandātu jūs esat uzņēmušies atbildību par to, cik labi strādās jaunās pašvaldības pēc administratīvi teritoriālās reformas un vai tiks sasniegti šīs reformas mērķi.

No jūsu darba četrus gadus būs atkarīgs, vai jaunizveidotās pašvaldības patiešām būs vienotas un spēcīgas un vai tās spēs nodrošināt visu iedzīvotāju un vietējo kopienu intereses un strādāt kopējam labumam.

II

No savas puses es aicinu jūs pievērst lielu uzmanību iedzīvotāju demokrātiskajai līdzdalībai. Tā nav lieka greznība vai apgrūtinājums lēmumu pieņemšanā.

Mērķtiecīgi veicināta un pēc būtības praktizēta demokrātiskā līdzdalība var sekmēt uzticēšanos pašvaldības pieņemtajiem lēmumiem.

Ir ļoti svarīgi, lai jūs savā darbā uzturētu regulāru dialogu ar aktīviem iedzīvotājiem, sabiedriskajām orga-

nizācijām un vietējām kopienām, ieklausītos viņu argumentos un arī saklausītu labas idejas un kopējam labumam īstenojamus priekšlikumus.

Latvija ir demokrātiska republika, un demokrātijas princips nosaka arī pašvaldību iekārtas pamatus. Pilsoņiem ir tiesības piedalīties valstslietu kārtošā, un arī pašvaldību darbā ir veicināma pilsoniskā iniciatīva un demokrātiskā līdzdalība.

III

Līdzās demokrātiskajai līdzdalībai svarīga ir arī katra iedzīvotāja un katras vietējās kopienas identitāte un piederības izjūta. Esmu gandarīts, ka Saeimā ir atbalstīts un spēkā stājies manis izstrādātais Latviešu vēsturisko zemju likums. Latviju stiprāku dara spēcīgas mūsu iedzīvotāju lokālās un reģionālās identitātes, savukārt mūsu nācijas ilgtspēju sekmē latviskuma daudzveidība latviešu vēsturiskajās zemēs un kultūrtelpās.

Latviešu vēsturisko zemju likuma mērķu sasniegšanai svarīga būs pašvaldību iniciatīva un līdzdalība. Tādēļ es aicinu jūs būt atbildīgiem un atsaucīgiem, lai nodrošinātu nepieciešamo atbalstu jūsu pašvaldībā esošās kultūrvēsturiskās vides un kultūrtelpu saglabāšanai un attīstībai. Jo īpaši tas attiecas uz tām pašvaldībām, kuru teritorijās apvienotas pie dažādām latviešu vēsturiskajām zemēm piederīgas vietējās kopienas, – tajās vienlīdzīgi jāgādā par atbalstu gan vienai, gan otrai kultūrvēsturiskajai identitātei.

Vietējo kopienu lokālo un reģionālo identitāti, latviešu vēsturisko zemju savdabīgo kultūrvēsturisko vidi un kultūrtelpas skar daudzi un dažādi jautājumi, par kuriem jums nāksies lemt pašvaldības darbos. Es sagaidu, ka jūs ievērotu šos kultūrvēsturiskās identitātes aspektus un piešķirtu tiem pienācīgu nozīmi un svaru savu lēmumu pieņemšanā.

IV

Latvijai ir nepieciešamas stipras un modernas pašvaldības, kuras veicina pilsonisko aktivitāti un demokrātisko līdzdalību, atbalsta savu iedzīvotāju kultūrvēsturisko identitāti, sekmē pašvaldības attīstību un dzīves kvalitātes uzlabošanu. Stipras pašvaldības arī dara stiprāku mūsu Latviju un veicina kopējo labumu.

Jūsu godprātīgs un prasmīgs darbs sekmēs ne tikai jūsu pašvaldības, bet arī visas Latvijas izaugsmi. Lai jums izdodas krietns darba cēliens visu mūsu iedzīvotāju interesēs!

MINISTRU PREZIDENTA KRIŠJĀNA KARIŅA UZRUNA

Godājamie pašvaldību vadītāji un deputāti!

Ir noslēdzies būtisks administratīvi teritoriālās reformas īstenošanas posms – pēc pašvaldību vēlēšanām šā gada 5. jūnijā darbu esat sākuši jūs, jaunveidoto novadu un valstspilsētu domju deputāti. Vēlu sekmes un panākumus ikkatras pašvaldības attīstībā un iedzīvotāju labklājības veicināšanā!

Pašvaldības ir vistuvākais valsts pārvaldes līmenis iedzīvotājiem. Tās ir atbildīgas par iedzīvotāju ikdienas dzīvē būtiskām lietām – vai runa būtu par ceļiem,

izglītību, sociālajiem pakalpojumiem vai arī par jauniem mājokļiem un labiekārtotām publiskām teritorijām. Novēlu ikdienas pienākumu veikšanā atrast nepieciešamo līdzsvaru, lai ikviens novada iedzīvotājs justos piederīgs savai dzīvesvietai, lai visiem būtu iespējas strādāt, izskolot bērnus, augt un pilnveidoties.

Mūsu kopīgais mērķis ir sabiedrības labklājība. Lai panāktu daudz straujāku ekonomikas attīstību, valdība par prioritāti ir izvirzījusi viedās reindustrializācijas īstenošanu, veicinot uz eksportu orientēta ražošanas sektora straujāku attīstību. Šīs politikas realizācijā svarīga loma ir pašvaldībām. Man ir patīams prieks redzēt, ka aizvien vairāk pašvaldību stratēģiski rūpējas par uzņēmējdarbībai draudzīgas vides veidošanu savā teritorijā, sekmīgi attīstās un piesaista investīcijas, radot jaunas darbavietas un veidojot uzņēmējiem un iedzīvotājiem būtisku infrastruktūru.

Jāuzsver tas, ka jau šobrīd uzņēmēji un investori novērtē uzlabojumus, kas īstenoti valstī un pašvaldībās, par ko liecina gan šogad piesaistīto investīciju apjoms, kas jau pārsniedz kopējo investīciju apjomu pērn, gan ekonomikas straujā atveseļošanās, sasniegto izaugsmes apjomus, kādi bija pirms *Covid-19* pandēmijas.

Jūsu rokās ir milzīgs potenciāls kļūt par spēcīgiem Latvijas tautsaimniecības izaugsmes un attīstības ģeneratoriem, bet sekmes ir atkarīgas no mūsu kopīgi ieguldītā darba un pūlēm. Veidosim aktīvu dialogu ar iedzīvotājiem, radīsim uzņēmējiem labvēlīgu darbības vidi, un rezultāti būs!

Vēlu veiksmi un panākumus kopīgā darbā Latvijas labā!

VIDES AIZSARDZĪBAS UN REĢIONĀLĀS ATTĪSTĪBAS MINISTRA ARTŪRA TOMA PLEŠA UZRUNA

Cienjamās Latvijas pašvaldību deputātes un godājamie deputāti!

Ir aizvadītas 2021. gada pašvaldību vēlēšanas, un tās, neapšaubāmi, iegājušas vēsturē. Šovasar spēkā stājusies administratīvi teritoriālā reforma, kas devusi jaunu jaudu līdzsvarotākai valsts attīstībai. Reformas pamatā ir cilvēks – kā ikkatrs novadnieks atsevišķi, tā novada iedzīvotāji kopā.

Jums, godājamie deputāti, ir īpaši atbildīgs uzdevums – izmantot pārmaiņu sniegtās iespējas, lai nākamā četru gadu laikā veicinātu iedzīvotāju dzīves un pakalpojumu kvalitāti, gādātu par novada ekonomisko izaugsmi un īstenotu laikmetam atbilstošu, ilgtspējīgu un gudru pārvaldību, atbildīgi kalpojot iedzīvotājiem. To novēlu kā deputātiem, kas izturējuši uzticības testu un atkārtoti ievēlēti domes sastāvā, tā tiem, kas deputāta krēslā sēdušies pirmoreiz. Jāpieņem, ka pašvaldība ir iedzīvotājam tuvākā saikne ar

valsti, tādēļ aicinu jūs spēcīnāt šīs attiecības un atvērt jaunu lappusi Latvijas attīstībā, pašvaldības darbā aktīvi iesaistot iedzīvotājus, uzklaudot dažādas idejas un atbalstot novadam un novadniekiem svarīgas iniciatīvas.

Protams, attīstība ir nemitīgs, paugurains un, dažkārt var šķist, pat nepieņemams ceļš, taču esmu pārliecināts, ka galamērķis mums visiem ir viens – Latvija, ar kuru lepojas ikviens tās iedzīvotājs. Tiesa, šis uzdevums nav un nebūs bez izaicinājumiem, kas kopīgiem spēkiem jāpārvar.

Klimata pārmaiņas turpina par sevi atgādināt gan globālā, gan pavisam lokālā līmenī, un turpmākajos gados arvien vairāk nāksies mobilizēt spēkus, lai sasniegtu Eiropas zaļā kursa uzstādītos mērķus; pašvaldību iesaiste to sasniegšanā ir īpaši nepieciešama.

Mainās arī ne vien vide mums apkārt, bet arī iedzīvotāju prasības, tādēļ sabiedrības iesaiste pašvaldības darbā kļuvusi par normu un būtisku vajadzību. Kā jau minēju, tieši pašvaldību līmenī ir lielākās iespējas iesaistīt vietējo kopienu gan pārvaldes darbā, gan lēmumu pieņemšanas procesā, tādējādi veicinot demokratizāciju un spēcīnot pilsonisko sabiedrību. Turklāt, lai identificētu un īstenotu nozīmīgas un nepieciešamas iniciatīvas, tieši iedzīvotāji ir liels palīgs pašvaldībai.

Domājams, arī digitālā laikmeta uzvaras gājiens nebūt nav sasniedzis kulmināciju, tādēļ gan valstij, gan katrai pašvaldībai jāspēr lieli soļi uz priekšu, lai attīstītu iedzīvotāju digitālās prasmes, ieguldītu resursus tehnoloģiskajā attīstībā un vairotu kā digitālo līderību, tā drošību un neatkarību.

Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija turpinās būt par uzticamu sabiedroto šo un citu tikpat svarīgu mērķu sasniegšanā, savukārt Latvijas Pašvaldību savienība ir nozīmīgs valdības partneris, kas savu spēku gūst spēcīgās un uz izaugsmi vērstās pašvaldībās. Šo pašvaldību deputātiem novēlu pieņemt gudrus, ilgtspējīgus un iedzīvotāju interesēs balstītus lēmumus, kas tuvinās mūs tādai nākotnei, kādu vēlamies sagaidīt!

REFORMA VIDUSPOSMĀ

Šī rokasgrāmata ir domāta visiem, kurus saistībā ar darba pienākumiem vai izjūtot piederību pie pilsoniskās sabiedrības, interesē eiropeisks skatījums uz Latvijas pašvaldību iekārtu, funkcijām un ekonomiku.

Latvijas likumi par pašvaldību attiecībā ar iedzīvotājiem, uzņēmējiem un valsti tiek skatīti, apzinoties mūsu līdzdalību Eiropas Savienības un starptautiskajās organizācijās, mums saistošos starptautiskos līgumus, kas garantē brīvību rīkoties savdabīgi, atbilstoši savas teritorijas iedzīvotāju prioritātēm. Tikpat svarīgi, aizstāvēt pašvaldību brīvības, ir ievērot likumus, sadarboties ar savu valsti visas sabiedrības prioritāšu īstenošanā. Pieredze liecina, ka iepriekšējās Pašvaldības deputāta rokasgrāmatas izdevumus plaši izmantoja ne vien jaunievelētie deputāti, bet daudz plašāks interesentu loks, tajā skaitā studenti un žurnālisti.

Pamatā šis ir atkārtots, atjaunināts iepriekšējais Latvijas Pašvaldību savienības (LPS) rokasgrāmatas deputātiem izdevums, jo atrodamies nevis reformas noslēgumā, bet gan tikai vidusposmā. Par tālāko pašvaldību iekārtas attīstību vēl ir daudz neskaidrību. Iespējams, ka daļu no reformas jautājumiem atrisinās nākamā vai aiznākamā Saeima.

2021. gada 1. jūlijā uz domju sēdēm sanāca jaunievelētie deputāti 14 neizmainītās administratīvajās teritorijās (7 valstspilsētas, 3 "lielie" novadi ar iepriekšējā rajona mērogu un 4 mazāki) un 28 novados, kuros notikusi apvienošana. Pieskaitot Rīgu, kur iepriekš notika ārkārtas vēlēšanas, pašlaik ir **43 pašvaldības**. Kaut arī lielāko daļu iedzīvotāju teritoriālā reforma neskar, kopumā vēlēto pašvaldību skaits atkal ir samazināts – šoreiz trīs reizes. Saistībā ar Satversmes tiesas lēmumiem pašvaldību skaits var mainīties jau tuvākajā laikā, jo divos gadījumos likumā noteiktais dalījums vairs nav spēkā no nākamā gada 1. janvāra.

Reformas apzīmējumā ir divi termini – "teritoriālā" un "administratīvā". Saprotot administrēšanu kā sinonīmu pārvaldei, administratīvās pārmaiņas var izrādīties vēl būtiskākas nekā teritoriālās. Reformas gaitā izskanējuši dažādi solījumi un Ministru kabinetam doti uzdevumi, kuri nav izpildīti. Iepriekšējo reformu pie-

redze Latvijā rāda, ka valsts izpildvara var gadu desmitiem nepildīt Saeimas uzdoto, un tas pats attiecas uz Satversmes tiesas spriedumiem. Tāpēc jautājumā par pašvaldību iekārtu patlaban ir vēl vairāk neskaidrību nekā par pašvaldību teritorijām.

Šī rokasgrāmata fiksē pašreizējo stāvokli, tā domāta kā uzziņas materiāls tūlītējai rīcībai.

Kopš 1990. gada izveidojušies atšķirīgi uzskati par to, kas ir pašvaldības.

LPS vienmēr aizstāvējusi viedokli, ka pašvaldības ir cilvēka pamattiesību izpausme. Tās ir pamattiesības teritoriālajai kopienai likumu ierobežotā, bet obligāti būtiskā apjomā sevi patstāvīgi pārvaldīt. Tas ir nostiprināts Satversmes 8. nodaļas "Cilvēka pamattiesības" 101. pantā. Pievienojoties Eiropas vietējo pašvaldību hartas 29 principiem no 30, Latvija sev ir noteikusi visai augstu municipālo brīvību atzīšanas standartu.

Ir arī pretēji uzskati. No fakta, ka pašvaldības darbojas tajā pašā teritorijā kā Latvijas valsts, tiek izsecināta absolūta pakļautība valstij. Šādi uzskati neatbilst augstajam starptautiski saistošajam standartam, bet labāk saprotami ikdienas, *virtuves sarunu* līmenī. Cilvēki tos atnesuši no totalitārisma laikiem, kas Latvijā pastāvēja no 1934. gada 15. maija līdz pat 1989. gada pašvaldību vēlēšanām. Protams, gan pilsonis, gan pašvaldība likumā paredzētajā veidā ir pakļauti valstij – abos gadījumos ir obligātie pienākumi, kuri jāpilda, – tomēr pakļautība nav absolūta. Gan pilsonim, gan jebkurai privātpersonai, gan pašvaldībai ir brīvība personiskās atbildības jomā darīt to, kas ar likumu nav aizliegts. Pašvaldību brīvības aspekts daudziem politiķiem, juristiem un valsts ierēdņiem joprojām nav skaidrs.

Ar šo, sesto rokasgrāmatas izdevumu mēs kompaktā veidā informējam par spēkā esošo regulējumu un institucionālo kārtību, rosinām pašvaldības būt daudzveidīgām un uz jaunievedumiem orientētām.

Nemot vērā, ka solīts šā Saeimas sasaukuma laikā veikt virkni izmaiņu pašvaldību iekārtā, raksturošu galvenos **problēmjaudījumus**, kas gaida risinājumu.

Tie saistīti ar:

- Satversmes tiesas spriedumiem, kas var izraisīt teritoriālā iedalījuma izmaiņas;
- jaunu Pašvaldību likumprojektu, kura otrais lasījums Saeimā gaidāms rudenī;
- iespējamām pārmaiņām nodokļu un pašvaldību finanšu izlīdzināšanas sistēmā;
- vairākām negatīvām tendencēm, kas jau ilgāku laiku pazemina demokrātijas līmeni un pārvaldes efektivitāti;
- gaidāmo likumprojektu par administratīvajiem reģioniem;
- Pašvaldību referendumu likumprojekta tālāko virzību.

Satversmes tiesas spriedumos tiek apšaubītas Saeimas tiesības spriest pretēji izpildvaras viedoklim. Satversmes tiesa ir noticejusi, ka reformas gaitā pašvaldības jāveido, apvienojot novadus ap 2008. gadā noteiktiem nacionālās un reģionālās attīstības centriem. Šis jautājums Saeimā tika diskutēts no liederības viedokļa, un deputāti sešos gadījumos no

deviņiem lēma citādi nekā Ministru kabinets. Valsts prezidents iestājās Satversmes tiesas pusē, solot sarīkot tautas nobalsošanu par Saeimas atlaišanu. Izeja no iespējamās konstitucionālās krīzes var mainīt pašvaldību skaitu un nodibināt jaunu varu līdzsvaru.

Pašvaldību likumprojektā iekļauti vairāki jaunas kārtības elementi. Pirmkārt, ierosināti jauni amatu savienošanas aizliegumi, kas var tikai samazināt talantīgu cilvēku piesaisti pašvaldībās. Otrkārt, turpinās pašvaldības izpilddirektora lomas palielināšana salīdzinājumā ar domes priekšsēdētāju. Tas var vājināt pašvaldības administrācijas atbildību vēlētiem teritoriālās kopienas pārstāvjiem. Treškārt, tiek palielināts pašvaldības autonomo funkciju apjoms bez pazīmēm, ka tam būtu paredzēts papildu finansējums. Ceturkārt, ir radīta vesela jauna nodaļa par dažādiem līdzdalības demokrātijas elementiem, kurus pašvaldības līdz šim veicināja brīvprātīgi. Lielākā uzmanība pievērsta līdzekļiem, kas varētu novest pie situācijas destabilizācijas, mazāka – viedokļu noskaidrošanai pozitīvas attīstības jautājumos. Piektkārt, tiek palielināts

birokrātiskais slogs, palielinot lēmumu sabiedriskās apspriešanas apjomu, kā arī saistošos noteikumus pavadošo skaidrojumu apjomu. Sestkārt, tiek samazinātas pašvaldību sadarbības iespējas.

Īpaša loma iecerēta iedzīvotāju padomēm pagastos un novada pilsētās vai arī šo teritoriālā dalījuma vienību grupās. Šo padomju locekļus ievēlētu attiecīgo teritoriju pilsoņu sapulcēs, kas varētu kompensēt 2009. gada un 2021. gada reformās radīto vietējās demokrātijas deficītu. Padomei likumprojekta pirmais lasījums garantē būtiskas iespējas ietekmēt domes lēmumus un administrācijas darbu. Tajā pašā laikā netiek paredzēta samaksa par darbu, nav sava budžeta un nav iespējams pieņemt kādus saistošus lēmumus. Nav arī iepriekšējas pieredzes šādu veidojumu ietekmē uz pašvaldības darbu. Jautājumu ir vairāk nekā atbilžu.

Var sagaidīt jaunus priekšlikumus attiecībā uz pašvaldību **nodokļiem, izlīdzināšanas sistēmu un pašvaldības budžetu**. Pārmaiņas darbaspēka nodokļu likumos un administrēšanā pēdējos gados bija viennozīmīgi vērstas par labu valsts budžetam un par sliktu pašvaldību budžetiem. Nu jau vairākus gadus tiek palielināta valsts dotāciju nozīme, samazinot pašvaldību finansiālo patstāvību. Iespējams gan, ka, ejot ārā no Covid-19 krīzes, Ministru kabinets turpinās pagaidu līdzsvaršanas politiku un loģiska nodokļu un izlīdzināšanas reforma tik drīz nebūs sagatavota. Jāatceras, ka tieši budžeta veidošanas principi vislabāk parāda, cik lielā mērā kādā valstī ciena iedzīvotāju tiesības uz savu pašvaldību.

Pašvaldības būtība ir decentralizācija. Tas nozīmē uzticēšanos, ka domes deputāti rīkosies vietējo iedzīvotāju interesēs, un viņiem jāļauj lielāku jautājumu loku izlemt patstāvīgi. Lai atjaunotu demokrātisku un neatkarīgu valsti, pašvaldības bija nepieciešamas. Konkurence starp pašvaldībām saimnieciskajos jautājumos un vienotība savas valsts aizstāvībā veicināja sabiedrības transformāciju no totalitārisma uz demokrātiju.

Diemžēl arvien dzirdīgākas ausis ir arī pretējam viedoklim. Nevienlīdzības mazināšana tiek pārspīlēta. Attīstības jautājumi paliek ēnā. Tiek izgudroti arvien jauni paņēmieni, kā īstenot Robina Huda principu – atņemt bagātajiem un sadalīt taisnīgi. To panāk, pieņemot arvien jaunus Ministru kabineta noteikumus, kas ierobežo iespēju pieņemt atšķirīgus lēmumus

dažādās teritorijās. Pamatojoties uz vienlīdzību, tiek īstenota centralizācija, kas kavē pilnvērtīgu attīstību. Tiek kavēta teritoriju relatīvo priekšrocību atklāšana un izmantošana.

Otra bīstamākā tendence ir uzraugošo institūciju skaita pieaugums, dublēšanās un daudzķāršošanās. Efektīvas ir vienkāršas sistēmas, kas minimizē aizliegumu skaitu un plaši izmanto samērīguma principu – minimizē birokrātiju un normatīvismu. Privatajā sektorā trūkst prasmīga darbaspēka, taču tiek nevis rosināts produktīvi darboties, bet pārspīlēti audzēta birokrātija.

Viens no centrālajiem 2021. gada administratīvi teritoriālās reformas jautājumiem bija par nepieciešamajām pārmaiņām **reģionālās līdzsvaršanas** panākšanai. Ministru kabinets kopš 1993. gada šajā jomā ir bezspēcīgs: Latvija kļūst arvien monocentriskāka, uzņēmējdarbība un darbaspēka resursi koncentrējas Rīgā un tai tuvākajos novados. Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija ir tikai viena no ministrijām, kura nozaru vadības ietvaros vienmēr tiek *pārbalsota*. Risinājums ir tieši vēlētu reģionu pašvaldību izveidošana, kurām būtu nodalīts budžets un nodalītas funkcijas, kas beidzot noteiktu atbildīgo, kurš atskaitītos vēlētājiem par paveikto. Tomēr varas partijas baidās decentralizēt resursus un varu, tāpēc arī šoreiz problēmu pārcēla uz Administratīvo teritoriju un apdzīvotu vietu likuma pārejas noteikumiem: līdz 2021. gada 1. janvārim bija jāiesniedz likumprojekts par administratīvajiem reģioniem. Līdzīgs uzdevums bija jau 2000. gadā, un tas tika regulāri pagarināts.

Vēl viena problēma ar potenciāli milzīgu ietekmi uz pašvaldībām, kas iestrēgusi Saeimā (dažādās redakcijās jau ceturto sasaukumu), ir **Pašvaldību referendumu** likumprojekts. Administratīvi teritoriālās reformas laikā šis likums bija sevišķi vajadzīgs, jo tad nebūtu strīdu par Latvijai saistošā Eiropas vietējo pašvaldību hartas 5. panta pielietojumu. Harta skaidri norāda uz iedzīvotāju tiesībām izlemt šāda rakstura jautājumus.

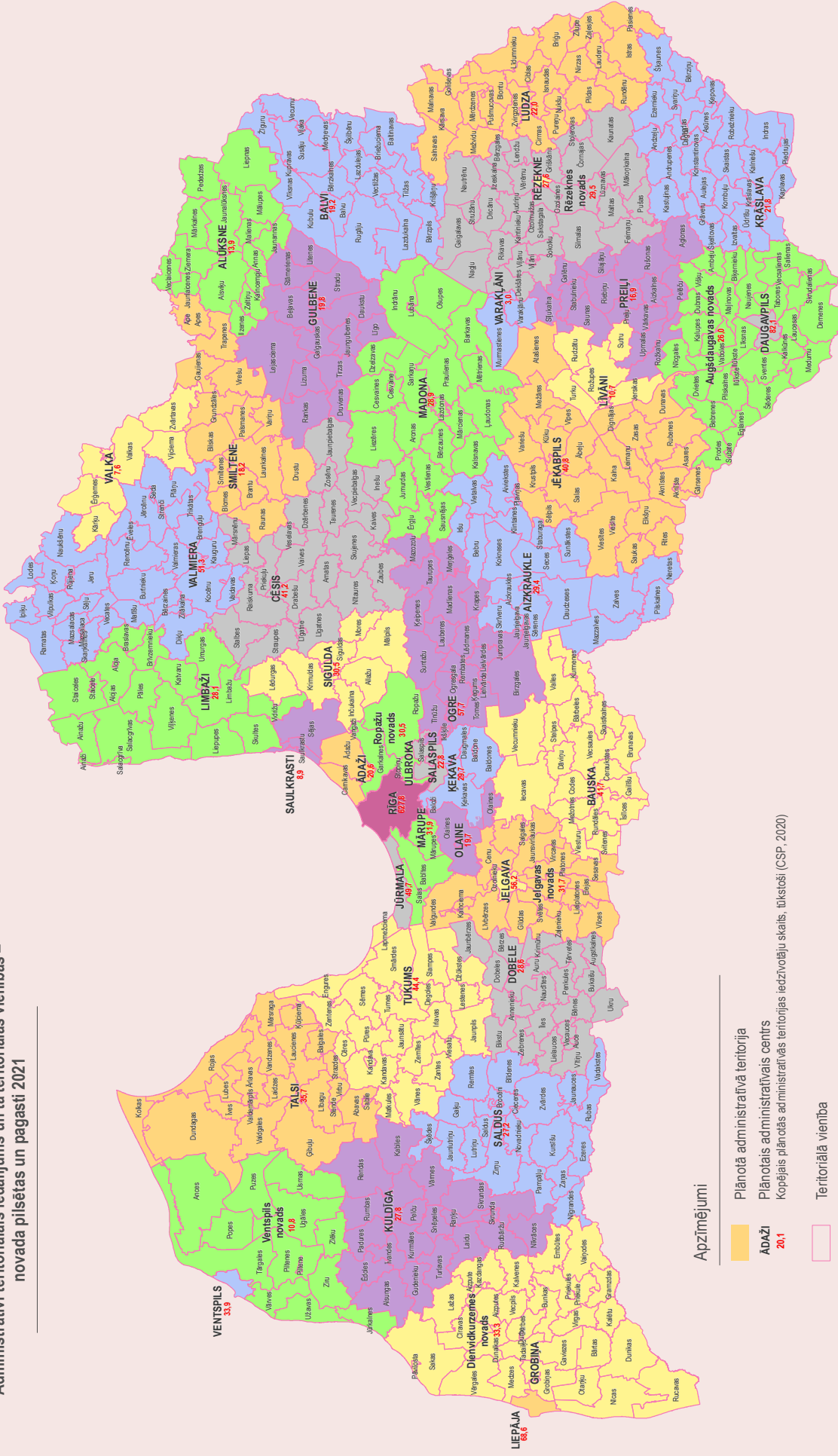
Latvijas Pašvaldību savienība konsultēsies ar jaunievēlētajām pašvaldībām šo un citu problēmjautājumu diskusijās valdībā un Saeimā.

Tos jautājumus, kas tuvākajā laikā tiks atrisināti, iekļausim nākamajā, septītajā Pašvaldības deputāta rokasgrāmatā.

Gints Kaminskis,
LPS priekšsēdis

Administratīvi teritoriālais iedalījums un tā teritoriālās vienības – novada pilsētas un pagasti 2021

Apzīmējumi

- Plānotā administratīvā teritorija
- ADAŽI**
20.1
- Teritoriālā vienība

VALSTSPILSĒTU UN NOVADU PAŠVALDĪBU DEPUTĀTI UN PRIEKŠSĒDĒTĀJI

2021. gada 5. jūnijā Latvijā norisinājās kārtējās pašvaldību vēlēšanas.

Tās notika **40** vēlēšanu apgabalos – **sešās valstspilsētās** un **34 novados** – atbilstoši jaunajam teritoriālajam iedalījumam pēc administratīvi teritoriālās reformas, kas nosaka Latvijā 43 pašvaldības līdzšinējo 119 pašvaldību vietā.

Rīgas pašvaldībā vēlēšanas nenotika, jo dome tika ievēlēta ārkārtas vēlēšanās pērn, un tā turpinās strādāt līdz 2025. gada vēlēšanām.

Rēzeknes novadā un Varakļānu novadā vēlēšanas bija atceltas. Šajos vēlēšanu apgabalos vēlēšanas plānotas 2021. gada 11. septembrī.

2021. gada pašvaldību vēlēšanās atšķirībā no iepriekšējām bija ievērojami mazāks gan vietvaru, gan ievēlējamo deputātu skaits. Par 664 vietējo pašvaldību deputātu mandātiem cīnījās **5448 deputātu kandidāti**. Salīdzinājumam: iepriekšējās pašvaldību vēlēšanās 2017. gadā par 1614 mandātiem cīnījās 8945 deputātu kandidāti.

2021. gada pašvaldību vēlēšanu deputātu kandidātu **dzimums**: no 5448 deputātu kandidātiem **3354** jeb 61,6% bija **vīrieši** un **2094** jeb 38,4% – **sievietes**. 2017. gada vēlēšanās deputātu kandidātu vīriešu un sieviešu procentuālā attiecība bija 60,97 pret 39,03.

Pēc deputātu kandidātu **vecuma** visvairāk kandidātu bija vecuma grupā no 31 līdz 40 gadiem – 1426 kandidāti (26,17%). Tālāk sekoja vecuma grupa no 51 līdz 60 gadiem – 1382 kandidāti (25,37%), no 41 līdz 50 gadiem – 1342 kandidāti (24,63%), no 61 līdz 70 gadiem – 604 kandidāti (11,1%) un no 21 līdz 30 gadiem – 520 kandidāti (9,54%). Vecumā grupā 71–80 gadi bija 107 kandidāti (1,96%). Vecāki par 80 gadiem bija 10 deputātu kandidāti (0,18%). 20 gadus veci bija 28 kandidāti (0,51%), 19 gadus veci – 20 kandidāti (0,37%), 18 gadus veci – 9 kandidāti (0,17%).

Deputātu kandidātu vidējais vecums – **46,1 gads** (iepriekšējās vēlēšanās – 45,6 gadi).

Jaunākie deputātu kandidāti bija **18 gadus** veci, bet vecākais kandidāts – **91 gadu** vecs (iepriekšējās vēlēšanās – 88 gadus vecs).

Grupējot deputātu kandidātus pēc **pilsonības**, 5444 kandidāti jeb 99,9% bija Latvijas pilsoņi (2017. gada vēlēšanās – 99,91%). Pārējie (0,1%): trīs ASV pilsoņi, divi Lietuvas pilsoņi un pa vienam Bulgārijas, Īrijas, Krievijas, Libānas, Somijas un Spānijas pilsonim.

Pēc **tautības** – visvairāk deputātu kandidātu bija latvieši – 4313 jeb 79,2% (vēlēšanās pirms četriem gadiem – 77,46%). 764 kandidāti jeb 14% tautību nebija norādījuši (2017. gadā – 16,99%). Pārējie: krievi – 245 kandidāti (4,5%), poļi – 38 (0,7%), baltkrievi – 26 (0,5%), lietuvieši – 21 (0,4%), ukraiņi – 16 (0,3%), ebreji, lībieši (līvi) un vācieši – pa četriem (0,1%), igauņi – trīs (0,1%), armēņi, baškīri un gruzīni – pa diviem (0,00%) un pa vienam bulgāram, somam, spānim un tatāram (0,00%).

Pēc **izglītības**: ar augstāko izglītību 3807 kandidāti (69,9%), ar vidējo – 1091 kandidāts (20,0%), ar pamatizglītību – 52 kandidāti (1,0%), bet 498 kandidāti savu izglītību nebija norādījuši.

Deputātu kandidātu sarakstu iesniegšana 2021. gada pašvaldību vēlēšanām norisinājās no 17. marta līdz 6. aprīlim. Pašvaldību vēlēšanu komisijās tika iesniegti **318 kandidātu saraksti**.

No 318 (2017. gadā 599) pašvaldību vēlēšanām reģistrētajiem kandidātu sarakstiem **visvairāk sarakstu** iesniedza:

- Jaunā konservatīvā partija – 30 saraksti (465 kandidāti);
- Nacionālā apvienība “Visu Latvijai!” – “Tēvzemei un Brīvībai/LNNK” – 28 saraksti (537 kandidāti);
- sociāldemokrātiskā partija “Saskaņa” – 26 saraksti (408 kandidāti);
- “Jaunā Vienotība” – 23 saraksti (469 kandidāti);
- Latvijas Reģionu apvienība (380 kandidāti) un “KPV LV” (279 kandidāti) – pa 20 sarakstiem;
- “Latvijas attīstībai” – 18 saraksti (333 kandidāti);
- Latvijas Zemnieku savienība – 17 saraksti (345 kandidāti);
- Zaļo un Zemnieku savienība – 15 saraksti (262 kandidāti);
- Latvijas Zaļā partija – 14 saraksti (268 kandidāti);
- Latvijas Krievu savienība – 11 saraksti (98 kandidāti).

Pārējās partijas un partiju apvienības iesniedza mazāk par desmit sarakstiem.

Vairākos vēlēšanu apgabalos tika iesniegti t. s. jauktie saraksti.

Tā, piemēram, Nacionālā apvienība "Visu Latvijai!"- "Tēvzemei un Brīvībai/LNNK" Ķekavas novadā startēja vienā sarakstā ar Vidzemes partiju, Ogres novadā kopā ar Latvijas Zemnieku savienību un Latvijas Zaļo partiju, Rēzeknē kopā ar Latvijas Zaļo partiju, "Jauno Vienotību", Latvijas Reģionu apvienību un Latgales partiju, Salaspils novadā kopā ar Latvijas Reģionu apvienību un Latvijas Zemnieku savienību, Saulkrastu novadā kopā ar Jauno konservatīvo partiju un Siguldas novadā kopā ar Latvijas Reģionu apvienību un Latvijas Zaļo partiju.

"Latvijas attīstībai" kopā ar Latgales partiju startēja Daugavpilī, kopā ar politisko partiju "Izaugsme" Ķekavas un Madonas novadā un kopā ar Vidzemes partiju – Aizkraukles, Ogres, Siguldas un Valkas novadā.

"Kustība "Par!"" bija izveidojusi vienotu sarakstu ar "Jauno Vienotību" Ādažu novadā un Jūrmalā, ar "Progresīvajiem" Cēsu novadā, ar "Jauno Vienotību" un "Progresīvajiem" Liepājā un ar Jauno konservatīvo partiju Tukuma novadā.

"Jaunajai Vienotībai" kopīgs saraksts ar Latvijas Zemnieku savienību bija Valkas novadā un kopā ar Latgales partiju Preiļu novadā.

Latvijas Reģionu apvienība startēja kopā ar Vidzemes partiju Alūksnes novadā, kopā ar Jauno konservatīvo

partiju un "Visu Latvijai!"- "TB/LNNK" Augšdaugavas novadā, kopā ar partiju "Vienotība" Jēkabpils un Smiltenes novadā, kopā ar Latvijas Zemnieku savienību Madonas novadā, kopā ar apvienību "Iedzīvotāji" un Jauno konservatīvo partiju Preiļu novadā un kopā ar "Jauno Vienotību" Ventspilī.

Visvairāk deputātu kandidātu sarakstu tika iesniegts Ropažu novadā (14), Jūrmalā (13) un Ogres un Jēkabpils novadā – pa 12, bet **vismazāk** iesniegto sarakstu bija Līvānu novadā – 4 un Valkas un Ventspils novadā – tikai 3.

Visvairāk pretendentu uz deputāta posteni bija Ogres (243 kandidāti), Ropažu (234) un Jēkabpils novadā (227). Savukārt **vismazāk** pretendentu bija Valkas (46), Līvānu (53) un Ventspils novadā (54).

Pārstāvniecību valstspilsētu un novadu domēs ieguva **211 kandidātu saraksti** (iepriekšējās vēlēšanās – 487 saraksti), bet 107 saraksti palika "aiz borta".

Vislielāko pārstāvniecību ieguva (neņemot vērā dalību t. s. jauktajos sarakstos):

- Nacionālā apvienība "Visu Latvijai!"- "Tēvzemei un Brīvībai/LNNK" – no 28 sarakstiem pārstāvniecība iegūta 28 pašvaldībās; par deputātiem kļuvi 77 deputāta kandidāti;
- "Jaunā Vienotība" – no 23 sarakstiem pārstāvniecība 19 pašvaldībās; 55 deputāti; neizdevās iegūt vietu četrās pašvaldībās;
- Latvijas Reģionu apvienība – no 20 sarakstiem pārstāvniecība 18 pašvaldībās; 67 deputāti;

- neizdevās iegūt vietu divās pašvaldībās;
- sociāldemokrātiskā partija "Saskaņa" – no 26 sarakstiem pārstāvniecība 17 pašvaldībās; 38 deputāti; neizdevās iegūt vietu deviņās pašvaldībās;
- "Latvijas attīstībai" – no 18 sarakstiem pārstāvniecība 16 pašvaldībās; 51 deputāts; neizdevās iegūt vietu divās pašvaldībās;
- Latvijas Zemnieku savienība – no 17 sarakstiem pārstāvniecība 16 pašvaldībās; 61 deputāts; neizdevās iegūt vietu vienā pašvaldībā;
- Jaunā konservatīvā partija – no 30 sarakstiem pārstāvniecība 14 pašvaldībās; 23 deputāti; neizdevās iegūt vietu 16 pašvaldībās;
- Zaļo un Zemnieku savienība – no 15 sarakstiem pārstāvniecība 13 pašvaldībās; 54 deputāti; neizdevās iegūt vietu divās pašvaldībās;
- Latvijas Zaļā partija – no 14 sarakstiem pārstāvniecība deviņās pašvaldībās; 29 deputāti; neizdevās iegūt vietu piecās pašvaldībās.

No jauktajiem sarakstiem visi iekļuvuši vienā vai vairākās domēs, izņemot sarakstu "Kustība "Par!"" Jaunā konservatīvā partija" Tukuma novadā un sarakstu "Jaunā konservatīvā partija, Latvijas Reģionu apvienība, Nacionālā apvienība "Visu Latvijai!"-"Tēvzemei un Brīvībai/LNNK"" Augšdaugavas novadā.

Visneveiksmīgāk nostartēja:

- Politiskā partija "KPV LV" – no 20 sarakstiem (279 kandidāti) izdevies iegūt tikai vienu deputāta vietu, bet 19 pašvaldībās pārstāvniecība nav iegūta;
- Jaunā konservatīvā partija – no 30 sarakstiem (465 kandidāti) iegūtas 23 deputāta vietas 14 pašvaldībās, bet 16 pašvaldībās neizdevies iegūt nevienu vietu;
- sociāldemokrātiskā partija "Saskaņa" – no 26 sarakstiem (408 kandidāti) iegūtas 38 deputātu vietas 17 pašvaldībās, bet deviņās pašvaldībās nav izdevies iegūt nevienu vietu;
- Latvijas Krievu savienība – no 10 sarakstiem par deputātiem kļuvuši tikai trīs cilvēki, bet septiņās pašvaldības pārstāvniecība nav iegūta;
- "Progresīvie" – no 8 sarakstiem par deputātiem kļuvuši trīs pārstāvji, bet pārstāvniecība nav iegūta sešās pašvaldībās;
- vēlēšanās kandidēja, bet par deputātu nekļuva neviens no "Jaunās Saskaņas", politiskās partijas "Alternative" un politiskās partijas "Stabilitātei!".

Pašvaldību domēs ievēlēti **664 deputāti** (2017. gadā – 1614), kuri turpmākos četrus gadus veidos mūsu dzīvi un sabiedrības politiku iedzīvotājiem vistuvākajā politikas sistēmas līmenī – vietējās pašvaldībās.

Valstspilsētu un novadu domēs **ievēlējamo deputātu skaits** noteikts atbilstoši iedzīvotāju skaitam, kāds attiecīgās pašvaldības administratīvajā teritorijā vēlēšanu izsludināšanas dienā (2021. gada 21. janvārī) bija reģistrēts iedzīvotāju reģistrā.

Novados:

līdz 30 000 iedzīvotāju – 15 deputāti;
no 30 001 līdz 60 000 iedzīvotāju – 19 deputāti;
vairāk nekā 60 000 iedzīvotāju – 23 deputāti.

Valstspilsētās:

līdz 50 000 iedzīvotāju – 13 deputāti;
vairāk nekā 50 000 iedzīvotāju – 15 deputāti.

Visvairāk – **23 deputāti** – turpmāk būs Ogres novada domē.

Pa **19 deputātiem** ievēlēti Aizkraukles, Bauskas, Cēsu, Dienvidkurzemes, Dobeles, Jēkabpils, Ķekavas, Madonas, Mārupes, Ropažu, Siguldas, Talsu, Tukuma, Valmieras un Jelgavas novadā.

Pa **15 deputātiem** būs Alūksnes, Augšdaugavas, Ādažu, Balvu, Gulbenes, Krāslavas, Kuldīgas, Limbažu, Līvānu, Ludzas, Olaines, Preiļu, Salaspils, Saldus, Saulkrastu, Smiltenes, Valkas un Ventspils novada domē un Daugavpils valstspilsētas, Jelgavas valstspilsētas, Jūrmalas valstspilsētas un Liepājas valstspilsētas domē.

Pa **13 deputātiem** būs Rēzeknes valstspilsētas un Ventspils valstspilsētas domē.

Jāatgādina, ka pērn ievēlētajā Rīgas valstspilsētas domē ir 60 deputātu.

No 40 jaunieievēlētajiem **pašvaldību priekšsēdētājiem** seši šajā amatā ir **pirmo reizi**:

- Alūksnes novada domes priekšsēdētājs Dzin-tars Adlers,
- Dobeles novada domes priekšsēdētājs Edgars Gaigalis,
- Gulbenes novada domes priekšsēdētājs Andis Caunītis,
- Ķekavas novada domes priekšsēdētājs Juris Žilko,
- Preiļu novada domes priekšsēdētājs Ārijs Vucāns,
- Liepājas valstspilsētas domes priekšsēdētājs Gunārs Anšņš.

40 ievēlēto **domju priekšsēdētāju** vidū ir **37 vīrieši** (92,5%) un tikai **3 sievietes** (7,5%).

Jaunākais pašvaldības vadītājs Latvijā tagad ir Madonas novada domes priekšsēdētājs **Agris Lungevičs**.

Savukārt dzīves pieredzē bagātākais pašvaldības vadītājs ir Ventspils valstspilsētas domes priekšsēdētājs **Jānis Vītolinš**.

Lai sekmīgs šis sasaukums un laba sadarbība ar kolēģiem, pašvaldības administrācijas un iestāžu darbiniekiem, valsts institūcijām un, pats galvenais, ar vietējiem iedzīvotājiem!

ESIET PAZĪSTAMI!

LATVIJAS PAŠVALDĪBU VADĪTĀJI

Aizkraukles novads
LEONS LĪDUMS

Alūksnes novads
DZINTARS ADLERS

Augšdaugavas novads
ARVĪDS KUCINS

Ādažu novads
MĀRIS SPRINDŽUKS

Balvu novads
SERGEJS MAKSIMOVŠ

Bauskas novads
AIVARS OKMANIS

ESIET PAZĪSTAMI!

Cēsu novads
JĀNIS ROZENBERGS

Daugavpils
ANDREJS ELKSNIŅŠ

Dienvidkurzemes novads
AIVARS PRIEDOLS

Dobeles novads
EDGARS GAIGALIS

Gulbenes novads
ANDIS CAUNĪTIS

Jelgava
ANDRIS RĀVIŅŠ

Jelgavas novads
ZIEDONIS CAUNE

Jēkabpils novads
RAĪVIS RAGAINIS

Jūrmala
GATIS TRUKSNIS

Krāslavas novads
GUNĀRS UPENIEKS

Kuldīgas novads
INGA BĒRZIŅA

Ķekavas novads
JŪRIS ŽILKO

Liepāja
GUNĀRS ANSIŅŠ

Limbažu novads
DAGNIS STRAUBERGS

Līvānu novads
ANDRIS VAIVODS

Ludzas novads
EDGARS MEKŠŠ

Madonas novads
AGRIS LUNGEVIČŠ

Mārupes novads
ANDREJS ENCE

ESIET PAZĪSTAMI!

Ogres novads
EGILS HELMANIS

Olaines novads
ANDRIS BERGS

Preiļu novads
ĀRIJS VUCĀNS

Rēzekne
ALEKSANDRS BARTAŠEVIČS

Rīga
MĀRTIŅŠ STAĶIS

Ropažu novads
VITA PAULĀNE

Salaspils novads
RAIMONDS ČUDARS

Saldus novads
MĀRIS ZUSTS

Saulkrastu novads
NORMUNDS LĪCIS

Siguldas novads
UĢIS MITREVICIS

Smiltenes novads
EDGARS AVOTIŅŠ

Talsu novads
SANDRA PĒTERSONE

Tukuma novads
GUNDARS VAŽA

Valkas novads
VENTS ARMANDS KRAUKLIS

Valmieras novads
JĀNIS BAIKS

Ventspils
JĀNIS VĪTOLIŅŠ

Ventspils novads
AIVARS MUCENIEKS

Rēzeknes novada un Varakļānu novada pašvaldības vēlēšanas izsludinātas 2021. gada 11. septembrī.

KAS IR PAŠVALDĪBA

Pašvaldība ir pašu vara. Šī vara nav absolūta, jo tai paralēli pastāv vēl vairāki citi publiskās varas veidi – Apvienoto Nāciju Organizācija (ANO – globālās varas piemērs), Eiropas Savienība (ES – Eiropas mēroga varas piemērs), valstis vai pavalstis. Tāpēc pašvaldībai ir raksturīga likumā noteikta autonomijas vai patstāvības pakāpe, un, jo lielāka pašvaldības autonomija, jo demokrātiskāka valsts, kuras teritorijas daļā pašvaldība izveidota.

Satversmes 8. nodaļā tiesības uz pašvaldību tiek traktētas kā cilvēktiesības – visaugstākajā tiesību principu līmenī. Teritoriālajai kopienai pārstāvniecības demokrātijas ietvaros ir paredzētas absolūtas tiesības pašvaldību ievēlēt un darboties pašvaldībā¹.

Pašvaldības definīcija sniegta **Eiropas vietējo pašvaldību hartā**². Latvija, pieņemot likumu 1996. gadā, ratificējusi šo starptautisko līgumu. Hartai ir augstāks

¹ Satversme.

Mūsu valsts pamatlikuma 101. pants nosaka:

“101. Ikvienam Latvijas pilsonim ir tiesības likumā paredzētajā veidā piedalīties valsts un pašvaldību darbībā, kā arī pildīt valsts dienestu.

Pašvaldības ievēlē pilntiesīgi Latvijas pilsoņi un Eiropas Savienības pilsoņi, kas pastāvīgi uzturas Latvijā. Ikvienam Eiropas Savienības pilsonim, kas pastāvīgi uzturas Latvijā, ir tiesības likumā paredzētajā veidā piedalīties pašvaldību darbībā. Pašvaldību darba valoda ir latviešu valoda.”

Būtiski, ka šo pantu pārkāpt nedrīkst pat likumdevējs, tas nav paredzēts Satversmes 116. pantā. To nedrīkst pārkāpt, pat “lai aizsargātu citu cilvēku tiesības, demokrātisko valsts iekārtu, sabiedrības drošību, labklājību un tikumību”.

Tajā pašā laikā Satversme nekādi neregulē pašvaldību iekārtu. Visas ES dalībvalstis (un vēl 20 citas valstis) ir pievienojušās Eiropas Padomes dokumentam – Eiropas vietējo un reģionālo pašvaldību hartai, kuras 29 principus no 30 iespējamajiem Latvija ir ratificējusi, un tie ir starptautiski saistoši.

² Eiropas vietējo pašvaldību harta – *European Charter of Local Self-Government*.

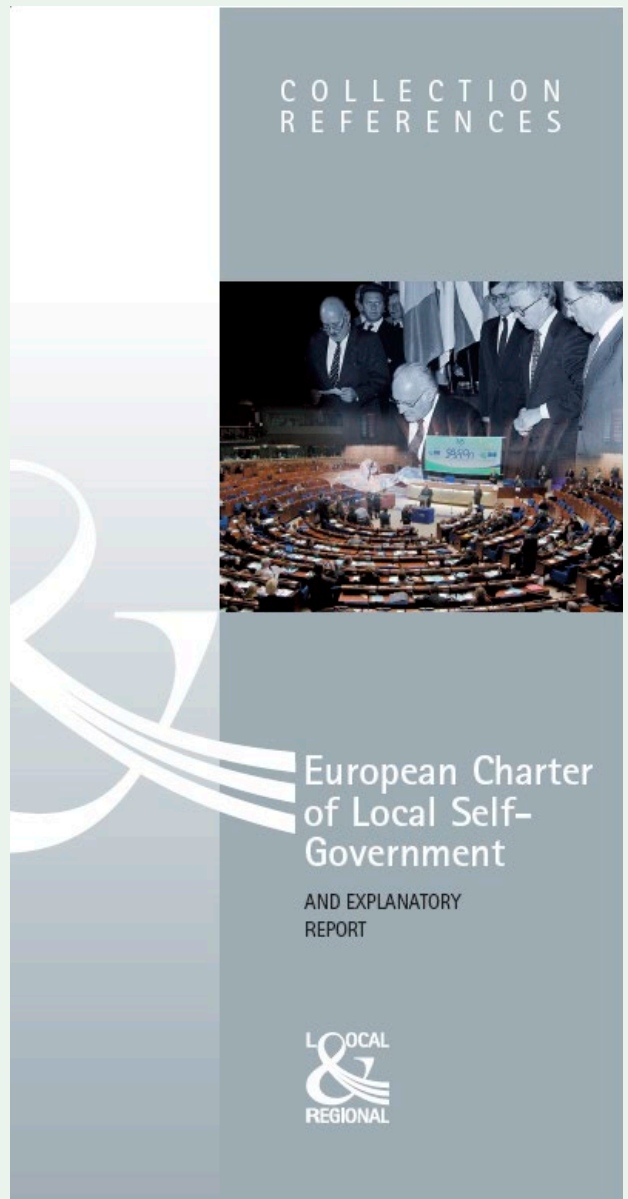
Šā starptautiskā līguma 3. pants nosaka:

“3. pants. Vietējās pašvaldības jēdziens

1. Vietējā pašvaldība nozīmē vietējo varu tiesības un spēju likuma robežās regulēt un vadīt nozīmīgu publisko lietu daļu uz savu atbildību un vietējo iedzīvotāju interesēs.

2. Šīs tiesības realizē padomes vai vēlētajū sapulces, kuru locekļus brīvi ievēlē, aizklāti balsojot, uz tiešu, vienlīdzīgu un vispārēju vēlēšanu tiesību pamata, kurām var būt padotas izpildinstitūcijas. Šis princips nekādā veidā neietekmē tiesības izmantot pilsoņu sapulces, referendumus un jebkuras citas pilsoņu tiešās līdzdalības formas, kur to atļauj likums.”

Līgumu mūsu Saeima ratificēja ar 1996. gada 22. februāra likumu “Par 1985. gada 15. oktobra Eiropas vietējo pašvaldību hartu”, kurā Latvija pievienojās 26 no 30 hartas paragrāfiem. 1998. gadā Saeima ratificēja vēl trīs šīs hartas paragrāfus. Harta ir spēkā divās valodās – angļu un franču. Tās arī jāizmanto, ja par saturu rodas nesaskaņas. Tulkošanas un terminoloģijas centra tulkojumā ir daudz kļūdu, un šajā rokasgrāmatā tas netiek izmantots.

juridiskais spēks nekā jebkuram nacionālajam tiesību aktam.

Citas definīcijas, piemēram, likumā “Par pašvaldībām”³ dotā, ir spēkā tiktāl, ciktāl tās nav pretrunā ar hartu. Šīs definīcijas var papildināt hartā noteikto pašvaldības jēdzienu, taču šo citu likumu teksti nekādā gadījumā nav traktējami pretrunā ar hartu. Arī veids, kādā pašvaldība tiek aprakstīta **Valsts**

³ Likums “Par pašvaldībām”.

Pieņemts Saeimā 1994. gada 19. maijā.

Šā likuma 3. pants nosaka:

“Vietējā pašvaldība ir vietējā pārvalde, kas ar pilsoņu vēlētas pārstāvniecības – domes – un tās izveidoto institūciju un iestāžu starpniecību nodrošina likumos noteikto funkciju, kā arī šajā likumā paredzētajā kārtībā Ministru kabineta doto uzdevumu un pašvaldības brīvprātīgo iniciatīvu izpildi, ievērojot valsts un attiecīgās administratīvās teritorijas iedzīvotāju intereses.”

pārvaldes iekārtas likumā⁴, nav definīcija, bet tikai hartas definīciju papildinošs skaidrojums vienai pašvaldības īpašībai – darboties saskaņā ar likumu.

Varas subjekts (tas, kam pieder vara) pašvaldībā ir teritorijas iedzīvotāju kopums, ko dēvē arī par teritoriālo kopieni. Pašvaldība nozīmē teritoriālās kopienas tiesības un spēju patstāvīgi pārvaldīt savas teritorijas iedzīvotājiem nozīmīgus jautājumus. Šīs tiesības var ierobežot vienīgi Satversme vai likums.

Teritoriālās kopienas politiku nosaka vēlētāji, izvēloties savus priekšstāvjus jeb deputātus. Daļu lēmumu deputāti veic pašvaldības vārdā, otru daļu – valsts vārdā. Pašvaldības būtība saistās ar pirmā veida lēmumiem un to izpildi, jo šo lēmumu legimitāti jeb likumību nosaka pašvaldības domes vēlēšanas. Otrā veida lēmumus pašvaldība pieņem un īsteno kā valsts palīgs (pārstāvis, aģents). Tas tiek darīts, lai samazinātu valsts izdevumus un sagādātu teritorijas iedzīvotājiem lielākas ērtības.

Latvijā bija izveidojušies divi vēsturiski pašvaldību mērogi – pagasta pašvaldības un apriņķa pašvaldības, kas ar nelielām izmaiņām skaita un nosaukumu ziņā valsts teritorijā pastāvēja kopš 1866. gada pašvaldību reformas. Vietējo pašvaldību skaits svārstījās no 500 līdz 600, apriņķu (rajonu) skaits – no 19 līdz 56.

Pirms 2009. gada pašvaldību vēlēšanām Latvijā bija 41 novada, 424 pagastu, 50 rajona pilsētu, 7 republikas pilsētu un 26 rajonu pašvaldības. Novadiem, rajonu pilsētām un pagastiem kompetence neatšķīrās, un tās dēvēja par vietējām pašvaldībām. Rajoniem bija reģionālo pašvaldību statuss, bet republikas pilsētām vienlaikus bija abu pašvaldību veidu kompetence.

Pirms astoņiem gadiem viena puse no administratīvi teritoriālās reformas noslēdzās, izveidojot 118 vietējās pašvaldības – 109 novadu un deviņu republikas pilsētu pašvaldības. 2011. gadā novadu skaits palielinājās, jo no viena novada izveidojās divi.

Līdz 2021. gada pašvaldību vēlēšanām Latvijā bija 119 vietējās pašvaldības – 110 novadu un 9 republikas pil-

⁴ Valsts pārvaldes iekārtas likums.

Pieņemts Saeimā 2002. gada 6. jūnijā.

Šā likuma 1. pantā dots skaidrojums:

“Atvasināta publiska persona – pašvaldība vai cita ar likumu vai uz likuma pamata izveidota publiska persona. Tai ar likumu piešķirta sava autonoma kompetence, kas ietver arī sava budžeta veidošanu un apstiprināšanu. Tai var būt sava manta.” Savukārt šā paša likuma 8. panta ceturtā daļa paskaidro, ka *“pašvaldība, pildot valsts pārvaldes funkcijas, kas saskaņā ar likumu nodotas tās autonomā kompetencē, atrodas Ministru kabineta pārraudzībā likumā “Par pašvaldībām” noteiktajā kārtībā un apjomā”.*

Atvasināšana no valsts nozīmē, ka pašvaldības tiesību apjomu nosaka valsts ar saviem likumiem. Tas nav pretrunā ar hartu, taču nenozīmē, ka pašvaldība, pildot pašvaldībai raksturīgās funkcijas, būtu padota valstij. Valsts tikai pārbauga pašvaldības patstāvīgas darbības likumību.

sētu pašvaldības. Visām pašvaldībām bija vienāds – vietējo pašvaldību – statuss. 1. jūlijā stājās spēkā jaunā administratīvi teritoriālā reforma, un tās rezultātā Latvijā ir **43 pašvaldības**, tai skaitā desmit valstspilsētu pašvaldības.

Jautājums par reģionālo pašvaldību izveidi joprojām ir aktuāls, taču reformas otra puse – reģionālo pašvaldību izveidošana – atlikta uz nenoteiktu laiku.

Valsts ir centralizējusi virkni funkciju, kuru regulēšanas vai izpildes rezultāti iepriekšējos 27 gados ir nesekmīgi, tās kopā ar finansējumu būtu lietderīgi nodot tieši vēlētām reģionu pašvaldībām. Atsevišķas vietējo pašvaldību funkcijas arī ievērojami pārsniedz vietējās pašvaldības mērogu, to īstenošanai nepieciešami savstarpējie norēķini. Reģionālo funkciju veikšanai valstij būtu jāatdod daļa nodokļu ieņēmumu līdz ar šo nodokļu administrēšanu. Tam vajadzīga izpratne par reģionālo attīstību kā nacionālo prioritāti un spēja domāt un rīkoties nacionālajās interesēs.

Reformas gaitā vietējo pašvaldību funkcijas tika paplašinātas, attiecinot uz tām līdzšinējo reģionu – rajonu – funkcijas. Kompetences ziņā novadi tagad neatšķiras no republikas pilsētām. Palikuši divi atšķirīgi nosaukumi.

Latviešu valodā ir trīs līdzīgi vārdi, gandrīz sinonīmi – pašpārvalde, vietvaldība un pašvaldība. Laika gaitā katrs no šiem vārdiem ieguvis atšķirīgu nozīmi.

Pašpārvalde ir personu apvienība, kas īsteno patstāvīgi izveidotu pārvaldi. Parasti pieņem, ka pašpārvaldei, lai tā likumīgi iegūtu varu, nepieciešams likuma mandāts.

Vietvaldība ir vietējā vara kādā noteiktā teritorijā. Parasti šo vārdu attiecina uz nacionālās valdības izveidotu varu.

Pašvaldība ir noteiktā teritorijā dzīvojošo pilsoņu izveidota vietējā vara, kas darbojas šajā teritorijā. Kopš iestāšanās Eiropas Savienībā pašvaldības izveidošanas tiesības ieguvuši arī pārējo dalībvalstu pilsoņi, ja viņi dzīvo attiecīgajā teritorijā vai viņiem šajā teritorijā pieder nekustamais īpašums. Dažās valstīs pašvaldības izveidošanā piedalās arī citi teritoriālās kopienas locekļi – nepilsoņi.

KAS IR PAŠVALDĪBAS POLITIKA

Politika ir process, kurā cilvēku grupa pieņem lēmumus. Visbiežāk šo jēdzienu attiecina uz valstīm, to savienībām, pašvaldībām un politiskajām partijām. Taču grupas lēmuma pieņēmējs var būt arī cita veida personu apvienība – komercsabiedrība, arodbiedrība, akadēmiska vai reliģiska organizācija u. tml.

Politika kā zinātnes nozare savulaik veidoja vienu no trim zinātnes pamata sastāvdaļām kā mācība par valsti (Grieķijā – pilsētu) un ar to saistītajām problēmām. Politikas zinātni parasti iedala politikas filozofijā, politiskajā ekonomikā un publiskajā administrācijā. Politikai ir arī šaurākas definīcijas, kas atspoguļo kādu šā jēdziena elementu. Tā, piemēram, vācu 19. gadsimta zinātnieks un publiskās administrācijas teorijas pamatlicējs Maks Vēbers politiku nosauca par “cīņu par varu”.

Ar **pašvaldības politiku** parasti saprot vidēja vai ilgtermiņa stratēģiju kādā pašvaldības kompetences jautājumā. Turklāt stratēģija šajā gadījumā nav tikai plāns, bet ciklisks process. Cikls parasti sakrīt ar vienu vai vairākiem vēlēšanu periodiem. Tas ir sašaurināts politikas jēdziens, galvenokārt par šo politikas daļu notiek komunikācija ar sabiedrību.

Visbiežāk politiku formulē attīstības stratēģijas, plāna, programmas vai koncepcijas veidā. Šāda politika ietver pašreizējās situācijas vērtējumu, sasniedzamo mērķu un uzdevumu formulējumu un darbības plānu saskaņā ar pašvaldības rīcībā esošajiem resursiem. Pašvaldības politika ir saistoša tikai pašvaldības darbiniekiem un kalpo viņiem kā rīcības vadlīnija.

Risinot līdzīgas problēmas, dažādas pašvaldības var izvēlēties **atšķirīgas politikas**. Tam var būt vairāki iemesli:

- atšķirīga sociāli ekonomiskā situācija (iedzīvotāju izglītība vai vecuma struktūra, infrastruktūras līmenis, parādu apjoms, dominējošās saimniecisko aktivitāšu formas un tamlīdzīgi faktori);
- atšķirīgi deputātu ekonomiskie vai politiskie uzskati;
- atšķirīgi iedzīvotāju aptaujas rezultāti;
- atšķirīgi deputātu priekšvēlēšanu solījumi saviem vēlētājiem.

Politikas dokumenti pašvaldībai ir nepieciešami, lai tās darbinieki gatavotu saistošo noteikumu projektus, priekšlikumus rīcībai ar pašvaldības īpašumu vai pašvaldības pakalpojumus atbilstoši domes deputātu noteiktajām pamatnostādņēm.

Pašvaldības politikai (autonomās kompetences jautājumos) nav jāsakrīt ar valsts politiku pat tad, ja šī politika attiecas uz vienu un to pašu nozari. Saskaņā

ar Satversmes 1. pantu¹ mūsu valsts iekārta garantē demokrātiskos principus, tajā skaitā **plurālismu**. Nevienam nav tiesību uzspiest visiem vienādus uzskatus. Pašvaldības būtība ir lēmumu un iespēju dažādībā un to piemērošanā vietējiem apstākļiem.

Politiskos mērķus savu (autonomo) funkciju jomā pašvaldība nosaka patstāvīgi. Šo mērķu sasniegšanai drīkst izvēlēties vienīgi likumīgus līdzekļus. Ja pašvaldības deputāti savas kompetences jomā īsteno nevis savu vēlētāju gribu, bet kaut ko citu, piemēram, valdības politiku, tad šāda rīcība ir vēlētāju krāpšana, līdz ar to tiek pārkāpti demokrātiskie principi.

Pašvaldība pilda ne tikai savas, t. i., pašvaldības, funkcijas, bet arī valsts funkcijas, ja to paredz likums vai līgums. Pildot valsts (deleģētās) funkcijas, pašvaldībai nav tiesību uz patstāvīgu politiku – tās pienākums šādos gadījumos ir īstenot valsts politiku. Valsts politika parasti pastāv valdības pamatnostādņu, plānu, koncepciju vai programmu formā. Saskaņā ar Eiropas vietējo pašvaldību hartu šādos gadījumos valstij jāļauj piemērot valdības akceptēto politiku vietējiem apstākļiem².

Pašvaldības divējādā daba (daļā jautājumu rīkojoties patstāvīgi, citos jautājumos – saskaņā ar centrālās valdības politiku) tiek izmantota, lai maldinātu sabiedrību. Tas, ka pašvaldība daļā jautājumu ir padota centrālajai valdībai, nenozīmē padotību jebkurā gadījumā. Pašvaldība drīkst būt patstāvīga jautājumos, kuros likums šo patstāvību neierobežo (tajā skaitā arī gadījumos, kad patstāvība tiek īpaši noteikta likumā).

Ikdienā vārdu “**politika**” lieto arī citā nozīmē³. Ar to saprot dažādus pasākumus un paņēmienus, ko nākas lietot, lai iegūtu varu vai noturētos pie tās. Reizēm ar vārdu “politika” apzīmē korporatīvo attiecību izmantošanu personīgā labuma gūšanai, izmantojot varas resursus. Vairāki nacionāla līmeņa politiķi (piemēram, Čeveris, Šķēle, vēlāk arī citi) savu pieteikumu politikā sāka ar paziņojumu, ka viņi neesot “politiki”, ar to mēģinot norobežoties no politikas šādā izpratnē. Katrās vēlēšanās parādās kandidāti, kas šādi maldina vēlētājus.

Ir arī cits variants, kā tiek maldināti iedzīvotāji. Saka,

¹ **Latvijas Republikas Satversme.**

Tās 1. pants, kuru var grozīt tikai ar visas tautas nobalsošanu, nosaka, ka “*Latvija ir neatkarīga demokrātiska republika*”.

² **Eiropas vietējo pašvaldību harta.**

Tās 4. panta 5. paragrāfs paredz, ka attiecībā uz centrālās vai reģionālās varas deleģētām funkcijām vietējai pašvaldībai “*pēc iespējas jāļauj izvēlēties to izpildes piemērošanas nosacījumus*”.

³ “*Politika ir netīra spēle*” – tautas sakāmvārds.

ka pašvaldība nenodarbojoties ar politiku, bet sniedzot pakalpojumus iedzīvotājiem. Tas ir politikas mērķu un līdzekļu būtisks sašaurinājums. Protams, pakalpojumi ir nozīmīga pašvaldības rūpju daļa, taču iedzīvotāji gaida, ka viņu dzīve nākotnē tiks uzlabota.

Tamlīdzīgi paziņojumi var dot īslaicīgus ieguvumus, taču kopumā tie dezorientē sabiedrību. Šādu paziņo-

jumu rezultātā veidojas politikas jēdziena sadzīviski kropļojumi. Svešvalodās, lai raksturotu šo atšķirību, lieto divus vārdus, piemēram, angļu valodā – “policy” un “politics”.

Pašvaldības deputātus ievēlē tāpēc, lai viņi nodarbotos ar politiku, tādējādi īstenojot savu vēlēšanu gribu. Bez politikas nebūtu ne demokrātijas, ne pašvaldību.

LIKUMDOŠANA UN PAŠVALDĪBA

Terminu “likums” var izmantot gan šaurā veidā, saucot par likumu tikai parlamenta likumus, gan plašā nozīmē – par likumu uzskatot arī citu veidu vispārēja rakstura normatīvos tiesību aktus. Latvijā vārdu “likums” biežāk lieto šaurā nozīmē, un tas nozīmē, ka ar likumdošanu mūsu valstī nodarbojas vienīgi Saeima. Taču šāda likumdošanas izpratne ir grūti izskaidrojama citu valstu pilsoņiem, jo tik šauri saprast likumus ir Latvijas nacionālā īpatnība, kas citviet reti sastopama.

Normāli par **likumu** uzskata arī citu publisko varu, kā arī citu valsts orgānu izdotos vispārēja rakstura normatīvos aktus. Eiropas Savienības likumi ir konstitucionālie dalībvalstu līgumi, regulas un direktīvas, ko var pieņemt dažādi ES orgāni: Eiropadome (tajā darbojas ministri, kas pārstāv dalībvalstis), līdzlemšanas procedūrā Eiropadome kopā ar Eiropas Parlamentu, kā arī Eiropas Komisija (Eiropas Parlamenta izveidots izpildorgāns). Pēc analogijas par likumiem plašākā nozīmē varētu uzskatīt arī Latvijas teritorijā saistošos Ministru kabineta noteikumus, ko izdevis valsts izpildorgāns. Tāpat par vietējiem likumiem šā vārda plašākā nozīmē varētu saukt arī vispārēja rakstura tiesību aktus, ko pieņem pašvaldība.

Tāpēc par likumdošanu vienkāršības labad saucim **vispārēja rakstura normatīvo tiesību aktu izdošanu**.

Eiropas vietējo pašvaldību harta paredz pašvaldībām vietējās likumdošanas tiesības¹. Latvijā šīs tiesības dēvē par **saistošo noteikumu** pieņemšanu. Šādi noteikumi nosaka vispārīgas tiesību normas, kas ir saistošas katrai fiziskajai vai juridiskajai personai pašvaldības teritorijā.

Ja likumos pašvaldību funkcijas būtu strikti nodalītas no valsts funkcijām, kā to iesaka harta², tad nebūtu

¹ Eiropas vietējo pašvaldību harta.

Tās 3. panta 1. paragrāfs nosaka tiesības regulēt un pārvaldīt nozīmīgu publisko lietu daļu.

² Eiropas vietējo pašvaldību harta.

iespējama situācija, ka valsts un pašvaldības izdotie tiesību akti reglamentē vienu un to pašu jautājumu. Tomēr prakse ievērojami atšķiras no idealizētas teorijas. Latvijā pašvaldību tiesības izdot saistošos noteikumus tiek reglamentētas likumā “Par pašvaldībām”³.

4. panta 4. paragrāfs iesaka, ka pašvaldību pilnvarām jābūt pilnām un ekskluzīvām.

³ Likums “Par pašvaldībām”.

Likuma 14. pantā teikts, ka “savu funkciju izpildes nodrošināšanai likumā noteiktajos gadījumos pašvaldības izdod saistošus noteikumus”.

Tālāk 43. un 44. pantā:

“**43. pants.** Dome ir tiesīga izdot saistošus noteikumus, paredzot administratīvo atbildību par to pārkāpšanu, ja tas nav paredzēts likumos, šādos jautājumos:

1) par pašvaldības teritorijas apbūvi;

2) par publiskā lietošanā esošo mežu un ūdeņu, kā arī par pašvaldības īpaši aizsargājamo dabas un kultūras objektu aizsardzību un uzturēšanu;

3) par tirdzniecību publiskajās vietās, kā arī par alkoholisko dzērienu mazumtirdzniecības laika un vietas ierobežojumiem;

4) par sabiedrisko kārtību;

5) par namu un to teritoriju un būvju uzturēšanu;

6) par sanitārās tīrības uzturēšanu un īpašumam piegulošās publiskā lietošanā esošās teritorijas (gājēju ietves, izņemot sabiedriskā transporta pieturvietas, grāvji, caurtekas vai zālāji līdz brauktuves malai) kopšanu;

7) par reklāmas materiālu, izkārtņu, sludinājumu un citu informatīvo materiālu izvietojumu publiskās vietās;

8) par sabiedriskā transporta lietošanu;

9) par pašvaldības teritorijas labiekārtošanu, zaļumstādījumu uzturēšanu un aizsardzību;

10) par mājdzīvnieku uzturēšanu;

11) par pašvaldības inženierkomunikāciju un transporta infrastruktūras aizsardzību;

12) par dzīvojamo māju (dzīvokļu) pārveidošanu par nedzīvojamām mājām (nedzīvojamām telpām) atbilstoši pašvaldības teritoriālās attīstības plānam;

13) par citiem likumos un Ministru kabineta noteikumos paredzētajiem jautājumiem.

Novada dome ir tiesīga izdot saistošus noteikumus arī par nezāļu apkarošanu, ķīmikāliju un minerālmēsļu lietošanu un glabāšanu un paredzēt administratīvo atbildību par to pārkāpšanu.

Dome var pieņemt saistošos noteikumus arī, lai nodrošinātu pašvaldības autonomo funkciju un brīvprātīgo iniciatīvu

DEPUTĀTA ROKASGRĀMATA

Pašvaldību saistošie noteikumi iedalāmi divās lielās grupās:

- noteikumi, par kuriem pati **pašvaldība ir tiesīga** noteikt administratīvo atbildību (pieļaujamas jomas uzskaitītas likuma "Par pašvaldībām" 43. panta pirmajā daļā; šo uzskaitījumu var papildināt citos likumos);
- noteikumi, par kuriem **pašvaldība nav tiesīga** noteikt administratīvo atbildību (vispārējs deleģējums attiecībā uz autonomajām funkcijām).

Deleģējumu attiecībā uz autonomo funkciju jomu ievieša saskaņā ar likuma "Par pašvaldībām" 2005. gada marta grozījumiem. Galvenā motivācija pašvaldību likumdošanas kompetences paplašinājumam bija saistīta ar nepieciešamību ievērot personai negatīvu administratīvo aktu procedūru.

Tā, piemēram, ja pašvaldība patstāvīgi izlēmusi no sava budžeta finansēt kora braucienu, teiksim, uz Japānu, tad tādu pašu finansējumu varētu prasīt arī otrs koris. Atteikums otram korim ir negatīvs administratīvs akts, kas jāpamato ar normatīvo aktu. Šāds normatīvais akts ir pašvaldības saistošie noteikumi, kuros aprakstīti kritēriji, pēc kādiem pašvaldība finansē pasākumus. Iecerēts, ka, paplašinot kompetenci saistošo noteikumu izdošanā, pašvaldība nezaudēs pret otru kora prasību administratīvajā tiesā.

Latvijā ir spēkā šāda **ārējo normatīvo aktu hierarhija** (augstāka vai zemāka spēka akti):

- starptautiskie līgumi,
- nacionālie likumi,
- Ministru kabineta noteikumi,
- pašvaldību saistošie noteikumi.

Tiek uzskatīts, ka augstākā spēka akts Latvijā ir Satversme. Šķietamo pretrunu skaidro šādi: starptautiskajam līgumam pievienojoties, būtu jāpārbauda, vai šī pievienošanās nav pretrunā ar Satversmi. Ja nejauši gadījies pievienoties pretēji Satversmei, tad jāpaziņo citām valstīm par nosacījumu maiņu vai pat atteikšanos no attiecīgā līguma.

Nākotnē šis uzskats varētu mainīties, jo gan Eiropas Cilvēktiesību tiesa, gan Eiropas Savienības tiesas šo jautājumu traktē citādi, uzskatot, ka nacionālās kon-

izpildi.

Pildot deleģētās valsts pārvaldes funkcijas un pārvaldes uzdevumus, dome var pieņemt saistošos noteikumus tikai tad, ja tas paredzēts likumā vai Ministru kabineta noteikumos.

44. pants. Valstspilsētas pašvaldības dome ir tiesīga izdot saistošus noteikumus un paredzēt administratīvo atbildību par to pārkāpšanu, ja tas nav paredzēts likumos, šādos jautājumos:

- 1) par pasākumiem, kas veicami, lai novērstu epidēmiju un epizootiju izplatīšanos;
- 2) par sabiedrisko kārtību stihisku nelaimju gadījumos vai citos ārkārtējos apstākļos, par pasākumiem to seku novēršanai;
- 3) par pilsētas īpaši aizsargājamo dabas objektu, kā arī kultūras pieminekļu aizsardzību;
- 4) par citiem likumos un Ministru kabineta noteikumos paredzētajiem jautājumiem."

stitūcijas ir zemāka ranga dokumenti nekā starptautiskie līgumi. Vienā izpratnē Eiropas vietējo pašvaldību harta ir augstāka ranga akts nekā Satversme, citā – otrādi.

Ja sastopamas pretrunas starp vairākiem viena līmeņa tiesību aktiem (piemēram, diviem likumiem), tad salīdzina attiecīgo normu raksturu: **speciālā norma ir stiprāka par vispārīgo**. Ja šādā veidā nevar jautājumu atrisināt, tad **stiprāka ir jaunākā norma**.

No 1922. līdz 2007. gadam Ministru kabinetam bija tiesības izdot noteikumus ar likuma spēku Satversmes 81. panta kārtībā. Šis pants bija domāts ārkārtas situācijām, kad nav iespējams likumu pieņemt Saeimā. Diemžēl no 1993. līdz 2007. gadam iedibinājās prakse, ka Ministru kabinets šīs tiesības izmantoja nevis ārkārtas situācijām, bet savas ikdienas neizdarības kompensēšanai. Saeimas brīvlaikos tika pieņemti noteikumi ar likuma spēku, kam nebija nekāda sakara ar ārkārtas situācijām. Tas noveda pie Satversmes 81. panta atcelšanas, un LPS bija viena no šīs atcelšanas ierosinātājām.

Līdz pat 2008. gadam Ministru kabinetam bija brīvprātīgās iniciatīvas tiesības – līdzīgi kā pašvaldībām. Ja kāds valstiski svarīgs jautājums nebija noregulēts ar likumu, Ministru kabineta iekārtas likums paredzēja tiesības izdot saistošos noteikumus pēc savas iniciatīvas, bez īpaša pilnvarojuma likumā. Taču tagad Ministru kabinets šādas tiesības zaudējis, tam jārikojas Saeimas uzdoto pilnvaru ietvaros.

Pašvaldībām **brīvprātīgās iniciatīvas tiesības** ir saglabājušās. Funkcija, ko pašvaldība uzņemas brīvprātīgi, nevar dublēt kādas ministrijas vai citas pašvaldības funkciju. Saskaņā ar likuma "Par pašvaldībām" 12. pantu⁴ pašvaldību brīvprātīgās iniciatīvas uzskatāmas par autonomajām funkcijām, tādēļ uz tām attiecas likumdošanas tiesības.

Tādējādi Ministru kabineta noteikumi ir likumam pakārtoti akti (tie zaudē spēku, ja tiek atcelta deleģējošā norma), bet pašvaldības saistošie noteikumi var būt gan likumam pakārtoti (likums var paredzēt obligātu saistošo noteikumu pieņemšanu, piemēram, pašvaldības nolikums), gan nebūt likumam pakārtoti un izdoti pēc pašu iniciatīvas atbilstoši tiesībām.

Laika gaitā arvien lielāku nozīmi iegūst arī **tiesību principi**. Ja pašvaldība konstatē, ka kāds augstāka ranga akts pārkāpj tās tiesības, tad priekšlikumu par attiecīgās normas atcelšanu var ierosināt Satversmes tiesā.

⁴ Likums "Par pašvaldībām".

Tā 12. pants nosaka pašvaldības tiesības realizēt savas iniciatīvas ikvienā jautājumā, ja tas nav Saeimas, Ministru kabineta, ministriju, citu valsts pārvaldes iestāžu, tiesas vai citu pašvaldību kompetencē vai arī ja šāda darbība nav aizliegta ar likumu.

Pašvaldībai saistošo noteikumu tekstā jānorāda, uz kādu tiesību normu pamatota šo noteikumu izdošana. Šeit iespējami vairāki gadījumi.

- Kāds speciālais likums uzdod pašvaldībām šādus noteikumus pieņemt – šāda situācija parasti attiecas uz valsts deleģētajām funkcijām, jo valsts deleģētās kompetences jomā pašvaldība nevar izrādīt brīvprātīgas iniciatīvas. Dažkārt pašvaldības saistošo noteikumu pieņemšana kā īpašs obligātais pienākums tiek paredzēta arī autonomās kompetences jomā (piemēram – atkritumu apsaimniekošanas noteikumi). Šādā gadījumā pašvaldības saistošo noteikumu izdošanu pamato ar norādi uz konkrēto tiesību normu speciālajā likumā vai (valsts kompetences gadījumā) arī normu Ministru kabineta noteikumos.
- Pašvaldība ir patstāvīgi nonākusi pie slēdziena, ka papildus likumos un Ministru kabineta noteikumos sastopamajām normām nepieciešams īpašs regulējums pašvaldības teritorijā – šādā gadījumā saistošo noteikumu izdošanu pamato ar atsauci uz likuma “Par pašvaldībām” 43. panta pirmo daļu (ja noteikumi attiecas uz tādējiem, par kuriem drīkst noteikt administratīvo atbildību) vai 43. panta otro daļu.

Pirms pieņemšanas saistošo noteikumu projektu publicē kopā ar paskaidrojuma rakstu 43¹. pantā noteiktajā kārtībā.

Likumā “Par pašvaldībām” ir precizēta **pašvaldības saistošo noteikumu spēkā stāšanās kārtība**. Saistošie noteikumi (izņemot noteikumus par pašvaldības budžetu) stājas spēkā pēc to publicēšanas.

Pēc noteikumu pieņemšanas Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijai tiek dota iespēja pārbaudīt domes pieņemto un domes parakstīto noteikumu tiesiskumu, sniedzot atzinumu mēneša laikā no to saņemšanas brīža. Likuma 45. pantā pašvaldībai noteikts pienākums **triju darba dienu laikā** pēc parakstīšanas **nosūtīt noteikumus ministrijai**.

Ja atzinumā norādīts, ka atsevišķas noteikumu normas vai visi noteikumi ir prettiesiski, tad lēmumu, ko darīt tālāk, pieņem dome. Izvērtējot ministrijas viedokli, pastāv divas iespējas:

- 1) **piekrist** – tādā gadījumā dome precizē noteikumus atbilstoši atzinumā norādītajam un tos publicē (otreiz noteikumi uz ministriju nav jāsūta);
- 2) **nepiekrist** – tādā gadījumā dome savā lēmumā norāda pamatojumu, kāpēc tā nepiekrīt ministrijas viedoklim par prettiesiskumu. Saskaņā ar šādu lēmumu dome publicē saistošos noteikumus, un tie stājas spēkā.

Likums paredz ministram tālākas darbības iespējas, ja viņam šķiet, ka pašvaldība rīkojas nelikumīgi – saistošos noteikumus var apturēt. Savukārt pašvaldība var ministra rīkojumu apstrīdēt Satversmes tiesā u. tml.

LR PAŠVALDĪBU REFORMU KONCEPCIJA (atbalstīta LPS 2. kongresā 1993. gadā)

1992. gadā Augstākā Padome nolēma izstrādāt pašvaldību reformu koncepciju. Tā līdz 1993. gadā notikušajām 5. Saeimas vēlēšanām netika pabeigta, tomēr šīs koncepcijas projekts tika apspriests un guva pozitīvu vērtējumu LPS 2. kongresā.

Koncepcijas izstrādē piedalījās Augstākās Padomes deputāti, Augstākās Padomes Pašvaldību nodaļas darbinieki, Ministru Padomes Pašvaldību nodaļas darbinieki un pašvaldību vadītāji ar LPS mandātu. Šā projekta idejas ilgstoši un stabili ietekmēja Latvijas Pašvaldību savienības politiku.

Salīdzinot 1993. gada janvāra koncepcijas redakciju ar vēlākajiem dažādu valdību politikas dokumentiem pašvaldību jautājumos (sākot ar 1993. gada novembrī Ministru kabinetā pieņemto un līdz pat 2008. gada administratīvi teritoriālās reformas politikas dokumentiem), var konstatēt, ka pirmā izvirzīja visplašākos mērķus un vislabāk atbilda Eiropas vietējo pašvaldību hartas principiem.

Tādēļ ir lietderīgi salīdzināt 28 gadus paveikto ar sākotnējām Latvijas Tautas frontes un Latvijas Pašvaldību savienības nostādnēm.

DEPUTĀTA ROKASGRĀMATA

Koncepcija	Izpile
1. Vispārīgie principi	
1.1. Pašvaldību reformu uzdevums ir demokratizēt un decentralizēt valsts varu un pārvaldi, palielinot iedzīvotājiem sniedzamo pakalpojumu daudzveidību, celt šo pakalpojumu kvalitāti un paaugstināt to efektivitāti, maksimāli iesaistīt iedzīvotājus pašpārvaldē	Demokratizācija un decentralizācija joprojām aktuālas. Pēdējā administratīvi teritoriālā reforma paredz paplašināt iedzīvotāju līdzdalību, bet samazināt pašpārvaldi
1.2. Pašvaldību reformu gaitā vienlaicīgi un saskaņoti jāveic pašvaldību institūciju, teritoriālā iedalījuma, funkciju sadalījuma, budžeta, nodokļu un finanšu sistēmas uzskaites, lietvedības un grāmatvedības reorganizācija, kā arī jāizveido pašvaldību darbinieku izglītības struktūras	Nav izveidotas reģionālās pašvaldības, funkciju sadalījums neatbilst subsidiaritātes principam, budžeta veidošana jāpilnveido, nodrošinot attīstībai piemērotu finanšu sistēmu
Teritoriālās reformas īstenojamas visā Latvijā vienotā kompleksā ar administratīvajām un tautsaimnieciskajām reformām	Daļēji izpildīts
1.3. Pašvaldību reformas veicamas ar demokrātiskām metodēm, brīvprātīgi, šajā nolūkā vispusīgi izpētīt šos jautājumus visā valstī, pārliecinot darbiniekus un iedzīvotājus par reformas nepieciešamību un jēgu	Brīvprātības un izpētes principi tika pārķāpti, reformas pakārtotas partiju politiskajai konkurencei īstermiņa perspektīvā
1.4. Pašvaldību reformu vienotību valstī un visās pašvaldību darbības jomās nodrošina Pašvaldību reformu padome, kuras sastāvu apstiprina Augstākās Padomes Prezidijs	Reformas gaitā vadība pārgāja uz Ministru kabinetu un tam padoto VARAM vai RAPLM; Reformu padomes loma kļuva formāla. Pēdējā reforma tika virzīta valdošo partiju koalīcijas Sadarbības padomes vadībā
1.5. Pašvaldību reformas veicamas sadarbībā ar Eiropas un citu demokrātisko valstu (tajā skaitā Dānijas) municipālajām un valsts institūcijām	Tika pildīts tikai reformas sākumstadijā
1.6. Pašvaldību reformu sagatavošanai, likumu, lēmumu un citu ar reformu saistīto projektu izstrādei tiek iedalīti līdzekļi no valsts budžeta	Tika pildīts, piesaistot arī ES līdzekļus
1.7. Likumi, lēmumi un citi ar reformu saistītie projekti izstrādājami līdz 1993. gada 1. jūnijam, bet pieņemami un īstenojami pēc Saeimas vēlēšanām	Lai veiktu pusi no uzdevuma, vajadzēja papildu 16 gadus. Arī pēc 28 gadiem uzdevums nav izpildīts
2. Pašvaldību institūciju reformas	
2.1. Reformu sagatavošanas stadijā izpētīt un izlemt, kuru no pašvaldību variantiem izraudzīties Latvijai tagadējos lauku rajonos: 1. variants – saglabāt divu līmeņu pašvaldības: pēc tagadējā dalījuma – pagastu un rajonu pašvaldības, bet pēc jaunā dalījuma – novadu un zemju pašvaldības; 2. variants – pāriet uz viena līmeņa – pagastu (novadu) pašvaldībām	Izvēle nav notikusi, valdība joprojām atbalsta otro variantu. Diskusija par administratīvajiem reģioniem turpinās
2.2. Pašvaldībās izveidot vienu lēmēj institūciju – pagasta vai pilsētas padomi	Izveidota novada pašvaldības vai valsts-pilsētas pašvaldības dome
2.3. Pašvaldības augstāko amatpersonu ievēlē padome	Izpildīts
2.4. Rīgā jāizpēta un jāizvēlas kāds no šiem variantiem: 1. variants – Rīgā ir divu līmeņu lēmēj institūcijas – Rīgas padome un rajonu padomes; tām visām ir savas izpildinstitūcijas; rajonu skaits un robežas būtiski grozāmas salīdzinājumā ar esošajām; 2. variants – Rīgā ir viena lēmēj institūcija – padome; mikrorajonos izpildvaru īsteno padomes iecelts direktors	Izvēlējās otro variantu
2.5. Lēmējvara un izpildvara ir šķirtas; pašvaldības padome var iecelt municipālo direktoru, kurš īsteno izpildvaru; ja republikas pilsētās ir izveidoti mikrorajoni, izpildvaru tajos īsteno pilsētas padomes iecelts direktors	Turpinās diskusija par lietderību; valdība cenšas izmantot varas dalīšanu savas ietekmes palielināšanai pašvaldībā

3. Teritoriālā iedalījuma reformas	
3.1. Teritoriālā iedalījuma reformas veicamas, lai izveidotu savu infrastruktūru, radītu iedzīvotāju interesēm atbilstošus dzīves apstākļus, optimālu materiālo un finansiālo bāzi, kas nodrošinātu pašvaldībām patstāvību saimniekošanā, pakalpojumu sniegšanā iedzīvotājiem un municipalitātes teritorijas uzturēšanā	Nav izpildīts; izvirzītie uzdevumi joprojām aktuāli
3.2. Reformu gaitā tagadējie pagasti un pilsētas apvienojami novados, bet rajoni – zemēs (apriņķos)	Daļēji izpildīts attiecībā uz vietējo reformu; reģionālā reforma nav uzsākta
3.3. Apvienojot vairākus pagastus, kā arī pagastus un rajona pilsētas, jāņem vērā	
3.3.1. vēsturiskā un faktiskā iedalījuma salīdzinošā analīze	Daļēji izpildīts
3.3.2. iedzīvotāju vēlmes	Lielākoties nav izpildīts
3.3.3. ekonomisko un sociālo problēmu optimāla sasaiste ar administratīvi teritoriālā iedalījuma attiecīgo variantu	Nav izpildīts
3.3.4. demokrātisko valstu pieredze	Daļēji izpildīts
3.4. Palielinot pagastu teritoriju un nostiprinot to materiālo bāzi, jāisteno pilsētu un lauku teritoriju vienotības princips	Daļēji izpildīts
3.5. Rīgu un, ja nepieciešams, arī republikas pilsētas var sadalīt mikrorajonos	Daļēji izpildīts
4. Funkciju nošķiršana	
4.1. Funkciju nošķiršanas galvenais uzdevums ir veikt pāreju no centralizētas pārvaldes uz decentralizētu, nosakot, kuras valsts varas un pārvaldes institūciju funkcijas, pilnvaras un darbības jomas nododamas pašvaldībām un kā funkcijas sadalāmas starp pašvaldības struktūrām	Daļēji izpildīts. Pēdējā laikā noris pretējs process, arvien neskaidrāk nodalot valsts funkcijas no pašvaldību funkcijām
4.2. Rūpes par teritorijas ekonomisko attīstību un iedzīvotājiem sniedzamajiem pakalpojumiem nonāk galvenokārt pašvaldību pirmā līmeņa – pagastu (novadu) un pilsētu pārziņā; otrā līmeņa pašvaldību institūcijas pilda vienīgi tās funkcijas, kuru veikšanai ir nepieciešama finansiālo, materiālo un darbaspēka resursu apvienošana, vai arī tad, ja veiktie pasākumi skar vairāku pašvaldību intereses	Daļēji izpildīts, daļu no otrajam līmenim raksturīgajām funkcijām nododot vietējām pašvaldībām vai centrālajai valdībai
4.3. Funkciju pildīšanā dažādu līmeņu pašvaldības un valsts pārvaldes institūcijas nedrīkst dublēt cita citu, taču būtiskas tautsaimniecības un kultūras jomas nedrīkst palikt neievērotas	Nav izpildīts; valsts nepamatoti jaucas pašvaldību kompetencē
5. Pašvaldību budžets, nodokļi un finanses	
5.1. Pašvaldības patstāvīgi likuma ietvaros apstiprina un izpilda savus budžetus. Valsts institūcijas var kontrolēt vienīgi budžeta plānošanas un izlietošanas atbilstību likumam	Daļēji izpildīts
5.2. Pašvaldību budžeta veidošanas principi:	
5.2.1. iespēja efektīvi plānot pašvaldību ieņēmumu un izdevumu līmeni	Nav izpildīts
5.2.2. ieinteresētība teritorijas saimnieciskajā attīstībā	Daļēji izpildīts
5.2.3. budžeta maksimāla veidošana no piesaistītiem līdzekļiem	Daļēji izpildīts
5.2.4. efektīva līdzekļu pārdale pašvaldībām, kurās objektīvi trūkst līdzekļu budžeta veidošanai	Daļēji izpildīts; tiek minimāli nodrošināta regulāro izdevumu daļa, bet nav objektīvas sistēmas attīstības pasākumu īstenošanai
5.2.5. budžeta procesa atklātība	Ir izpildīts
5.3. Galvenā pašvaldību budžetu ieņēmumu daļa veidojama no teritorijā iekasētajiem nodokļiem un maksas par pašvaldību sniegtajiem pakalpojumiem	Bija daļēji izpildīts (trīs republikas pilsētās), bet pašvaldības nespēja šo iespēju saglabāt
5.4. Lai sasaistītu pašvaldību sniegto pakalpojumu līmeni ar pašvaldību ienākumiem, paaugstinātu ieinteresētību teritorijas saimnieciskajā attīstībā:	

DEPUTĀTA ROKASGRĀMATA

5.4.1. jānodod zemes, īpašuma un iedzīvotāju ienākuma nodokļa un to likmju noteikšana pašvaldību ziņā likumā noteiktajos ietvaros	Daļēji izpildīts; likmes pilnībā nosaka valsts; kādu laiku iedzīvotāju ienākuma nodokli iekasēja tikai trīs pašvaldības
5.4.2. jāsadala peļņas nodoklis noteiktā, stabilā proporcijā starp valsti un pašvaldībām	Nav izpildīts
5.4.3. no 1994. gada 1. janvāra jāievieš iedzīvotāju ienākuma nodokļa maksāšana dzīvesvietā	Ir izpildīts
5.5. No 1994. gada īstenojama vietējo budžetu līdzsvarošanas politika, šajā nolūkā veidojot pašvaldību finanšu izlīdzināšanas mehānismu (fondu)	Ir izpildīts
5.6. Pašvaldību budžetu izdevumu izlīdzināšanai izmantojami stabili un objektīvi izdevumu aprēķināšanas kritēriji	Ir izpildīts, izņemot divu nepamatotu kritēriju ieviešanu, kas saglabājās līdz 2009. gada budžetam
5.7. Pašvaldību ieņēmumu un izdevumu plānošana un uzskaitē veicama tikai budžeta ietvaros, izņemot gadījumus, kad likums nosaka ārpusbudžeta fondu veidošanu	Ir izpildīts
5.8. Par citu pašvaldību iedzīvotājiem sniegtajiem pakalpojumiem pašvaldības ir tiesīgas saņemt samaksu pašvaldību savstarpējo norēķinu veidā	Ir izpildīts; palikuši strīdi par piemērotām savstarpējo maksājumu likmēm
5.9. Pašvaldībām jāsniedz pārskati Finanšu ministrijai un Valsts statistikas komitejai par budžetu, finansiālo un saimniecisko darbību un citu veidu darbību Ministru Padomes noteiktajā kārtībā un termiņos	Ir izpildīts
6. Pašvaldību uzņēmumi un pašvaldību attiecības ar tās teritorijā esošajiem valsts un privātajiem uzņēmumiem	
6.1. Pašvaldības maksimāli privatizē to teritorijā esošos pašvaldību uzņēmumus	Ir izpildīts
6.2. Pašvaldības savā teritorijā veicina uzņēmējdarbību, lai paplašinātu un dažādotu iedzīvotājiem sniedzamos pakalpojumus, celtu to kvalitāti un efektivitāti	Tiek pildīts iespēju robežās; likumi stipri ierobežo pašvaldību iespējas, tām trūkst adekvātu finanšu resursu
6.3. Pašvaldības tieši neveic saimniecisko darbību un administratīvi nevada uzņēmumus	Tiek pildīts
Pašvaldību institūciju un pašvaldību uzņēmumu attiecības tiek noteiktas līgumos	Nav izpildīts; pašvaldību uzņēmumi ir pārveidoti komercsabiedrību statusā, un to vadība noris ar pašvaldības pārstāvju starpniecību akcionāru sapulcē
6.4. Valsts institūcijām ir pienākums informēt pašvaldības par to teritorijā esošo uzņēmumu dibināšanu, saimniecisko darbību un likvidāciju	Tiek pildīts
Pašvaldībām ir tiesības kontrolēt likumu un vides aizsardzības noteikumu ievērošanu teritorijā esošajos uzņēmumos	Nav izpildīts
Ar pašvaldībām jāsašķir to teritorijā esošo valsts uzņēmumu un iestāžu vadītāju iecelšana	Nav izpildīts
7. Pašvaldību organizācijas	
7.1. Pašvaldību organizācijas ir pašvaldību apvienības, kas izveidotas uz brīvprātības principa pamata kopīgu interešu aizstāvēšanai	Ir izpildīts
7.2. Pašvaldību organizācijas var veidot pēc teritoriālā principa (pagastu apvienības rajonos u. c.) vai piederības principa (pilsētu apvienības u. c.)	Ir izpildīts
7.3. Atbalstāma ir valsts mēroga pašvaldību organizācijas izveidošana, lai koordinētu un realizētu	
7.3.1. pašvaldību likumdošanas iniciatīvas	Nav izpildīts
7.3.2. valsts mēroga pašvaldību projektus	Nav izpildīts
7.3.3. informācijas sniegšanu pašvaldībām	Daļēji izpildīts, https://blis.lps.lv/lv/ ; www.lps.lv/lv/infologs/infologs/

7.3.4. pašvaldību darbinieku izglītības un mācību sistēmu	Ir izpildīts
7.3.5. pašvaldību un valsts likumdošanas un pārvaldes struktūru sarunu sistēmu	Ir izpildīts
7.3.6. citas pašvaldību intereses valsts mērogā	Ir izpildīts
8. Pašvaldību izglītības un mācību kursu sistēma	
8.1. Pašvaldību izglītības un mācību kursu sistēmai jānodrošina gan deputātu, gan pašvaldībās strādājošo ierēdņu kompetence pašvaldībām uzlikto pienākumu veikšanā	Daļēji izpildīts
8.2. Pašvaldību izglītības sistēmā ir jāietver:	
8.2.1. informācija plašiem sabiedrības slāņiem par pašvaldību lomu un vietu valsts pārvaldes struktūrā	Nav izpildīts, vidējā izglītība nedod priekšstatu par pašvaldībām
8.2.2. mācību programmas vispārizglītojošajām un speciālajām vidējām un augstākajām mācību iestādēm	Nav izpildīts
8.2.3. specializētās programmas pašvaldību ierēdņu sagatavošanai vidējās un augstākajās mācību iestādēs	Nav izpildīts
8.3. Pašvaldību mācību kursu sistēmai jānodrošina:	
8.3.1. ievēlēto deputātu apmācīšana	Daļēji izpildīts
8.3.2. pašvaldību ierēdņu sagatavošana un viņu kvalifikācijas celšana	Daļēji izpildīts, ierēdņu institūcijas izveidošana pašvaldībās atzīta par nelietderīgu
8.4. Pašvaldību izglītības sistēmu finansē valsts un iespēju robežās – pašvaldības	Nav izpildīts; to finansē no pašvaldību un privātiem līdzekļiem, kā arī ārvalstu ziedojumiem
Pašvaldību izglītības sistēma ir valsts izglītības sistēmas sastāvdaļa	Nav izpildīts; valsts civildienesta apmācības sistēma nav attīstīta kā izglītības, bet gan kā valsts pārvaldes sistēma; pašvaldību iekļaušana šādā sistēmā ir nelietderīga
8.5. Pašvaldību mācību kursu sistēmā ietilpst nacionālais pašvaldību mācību centrs un reģionālie pašvaldību mācību centri, kurus finansē pašvaldības un to organizācijas	Daļēji izpildīts
8.6. Pašvaldību deputātu un ierēdņu izglītošanas un apmācīšanas darbā plaši iesaistāmas nevalstiskās un ar pašvaldībām tieši nesaietītas organizācijas (mācību centri, konsultantu firmas u. c.)	Ir izpildīts
9. Likumdošanas aktu un citu normatīvo aktu izstrāde	
9.1. Izstrādāt visām pašvaldībām (izņemot Rīgas pašvaldības) vienotu likumu, paraugstatūtus un paraugreglamentu (termiņš – 1993. gada marts, darba grupas vadītājs – D. Skulte)	Daļēji bija izpildīts; paraugstatūti (paraugnolikums) un paraugreglaments atzīti par nelietderīgiem
9.2. Sagatavot likumprojektu, veikt sociāli ekonomiskos pētījumus, ekonomiskos aprēķinus un sniegt zinātnisko pamatojumu par teritoriālā iedalījuma reformām (termiņš – 1993. gada marts–aprīlis, atbildīgie – D. Skulte un V. Šteins)	Nebija veikti ekonomiskie aprēķini un izvērtēta reformas sociālā ietekme
9.3. Izstrādāt projektu par grozījumiem nodokļu likumdošanas aktos, kā arī likumprojektu par finanšu pārdalīšanu starp pašvaldībām (termiņš – 1993. gada marts, atbildīgais – E. Krastiņš)	Daļēji izpildīts, sākot ar 2018. gadu, iecerētā nodokļu reforma būtiski palielina kompensācijas pienākumu no valsts budžeta, ko valdība pilda tikai daļēji
9.4. Izstrādāt likumprojektu par pašvaldību vēlēšanām (termiņš – 1993. gada janvāris, atbildīgais – M. Steins)	Ir izpildīts
9.5. Izstrādāt likumprojektu par pašvaldību organizācijām	Ir izpildīts (likums “Par pašvaldībām” apraksta pašvaldību organizācijas pamatus). Jaunās reformas likums vēl nav pieņemts

Latvijas Republikas Pašvaldību reformu padomes priekšsēdētājs **A. Gorbunovs**
Latvijas Republikas Pašvaldību reformu padomes sekretariāta vadītājs **M. Osis**

Rīgā, 1993. gada 8. janvārī

PAŠVALDĪBAS DARBA ORGANIZĀCIJA

Pašvaldību tiesības īsteno vietējo iedzīvotāju **tieši vēlētas domes** un to izveidotas **pašvaldību administrācijas**.

Pašvaldību darba organizācijas pamatprincipus un pamatjautājumus nosaka **Eiropas vietējo pašvaldību harta, likums "Par pašvaldībām"** un katras pašvaldības **nolikums**.

Pašvaldības dome ir augstākā pašvaldības lēmējinstītūcija, un tā ir iedzīvotāju interešu pārstāvniecība attiecīgās pašvaldības administratīvajā teritorijā. Pašvaldības domes kompetencē ietilpst ikviens pašvaldības atbildībā esošs jautājums, ja vien likumā izņēmuma kārtā nav noteikts citādi. Pašvaldības domes darbu vada domes priekšsēdētājs. Pašvaldības domes lēmumu izpildi, kā arī pašvaldības ikdienas darbu nodrošina pašvaldības izveidotas institūcijas (iestādes, aģentūras u. tml.). Pašvaldības vēlētam amatpersonām – domes priekšsēdētājam, domes priekšsēdētāja vietniekiem un deputātiem – ir tiesības pašvaldības nolikumā noteiktajā kārtībā kontrolēt pašvaldības administrācijas darbu un dot tiešus rīkojumus pašvaldības administrācijas darbiniekiem.

Valsts pārvaldes iekārtas likumā tiek izmantota savdabīga **publiskas personas "orgāna"** definīcija – *"iestāde vai amatpersona, kuras kompetence un tiesības tieši paust publiskas personas tiesisko gribu ir noteiktas attiecīgās publiskās personas juridiskajā pamataktā vai darbību reglamentējošajā likumā"*. Dome ir šāds likumā noteikts orgāns, taču orgāna statusā ierobežotā veidā darbojas arī domes priekšsēdētājs un izpilddirektors, pašvaldības nolikumā var paredzēt amatpersonas un iestādes, kas atsevišķos jautājumos darbojas kā šādi "orgāni".

Pašvaldības darba pamatdokuments ir **pašvaldības nolikums** – saistošie noteikumi, kas izdodami, pamatojoties uz likuma "Par pašvaldībām" 23. un 24. pantu. Pašvaldības nolikumā pašvaldības dome nosaka domes darba organizāciju, pašvaldības pārvaldes jeb administrācijas darba organizāciju, lēmumu pieņemšanas kārtību, iedzīvotāju tiesības un pienākumus vietējā pārvaldē, kā arī citus pašvaldības darba organizācijas jautājumus.

Pašvaldības nolikumā, nosakot pašvaldības darba organizāciju, vērā ņemams likumā "Par pašvaldībām" noteiktais **pašvaldību darba organizācijas ietvars**.

- Pašvaldības domes darbs notiek domes sēdēs un pastāvīgajās komitejās.
- Pašvaldības domes kārtējās sēdes sasaukamas ne retāk kā reizi mēnesī.
- Pašvaldības domes darbu vada domes priekšsēdēt-

tājs vai viņa vietnieks domes priekšsēdētāja prombūtnes laikā.

- Katrā pašvaldībā ievēlējams ne mazāk kā viens domes priekšsēdētāja vietnieks.
- Domes deputāti par pieņemtajiem lēmumiem ir atbildīgi kā koleģiālas institūcijas locekļi. Domes priekšsēdētājs nav vienpersoniski atbildīgs par domes pieņemtajiem lēmumiem. Vienlaikus domes priekšsēdētājam paredzēti īpaši pienākumi likuma "Par pašvaldībām" 62. pantā (domes priekšsēdētāja pilnvaras) un 48. pantā (tiesības neparakstīt domes sēdē pieņemtu lēmumu un jautājuma atkārtotai izskatīšanai sasaukt domes ārkārtas sēdi).
- Lai nodrošinātu domes lēmumprojektu sagatavošanu un jautājumu apspriešanu, katrā pašvaldībā no pašvaldības deputātiem ievēlējama finanšu komiteja un sociālo, izglītības un kultūras jautājumu komiteja, kā arī citas komitejas atbilstoši pašvaldības darba aktualitātēm.
- Katram deputātam jābūt vismaz vienas pastāvīgās komitejas loceklim. Vispārīgos pašvaldības domes deputāta pienākumus un tiesības pašvaldības darbā nosaka gan likums "Par pašvaldībām", gan arī Pašvaldības domes deputāta statusa likums.
- Pēc domes priekšsēdētāja priekšlikuma dome ieceļ izpilddirektoru, kurš pašvaldības nolikumā noteiktajā kārtībā ir atbildīgs par pašvaldības iestāžu un kapitālsabiedrību darbu. Pašvaldības izpilddirektors nedrīkst būt domes deputāts, un viņam ir pastāvīgs darba līgums, līdz ar to uz viņu attiecas visas darba tiesiskās attiecības regulējošās normas neatkarīgi no domes vai tās vadības nomaīņas.
- Pašvaldības domes ekskluzīvā kompetencē ir lemt par pašvaldības iestāžu izveidi, reorganizāciju un likvidēšanu, šo iestāžu nolikumu apstiprināšanu un iestāžu vadītāju iecelšanu amatā.
- Atsevišķu iestāžu obligātumu un prasības to izveidei nosaka speciālie likumi (piemēram, attiecībā uz bāriņtiesām – Bāriņtiesu likums, attiecībā uz sociālajiem dienestiem – Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums).
- Lai nodrošinātu funkciju izpildi, pašvaldības dome, kā arī pašvaldības administrācijas amatpersonas pēc nepieciešamības var izveidot komisijas un darba grupas, tajās iesaistot arī vietējos iedzīvotājus, nozaru ekspertus un speciālistus.

Likuma "Par pašvaldībām" 24. panta otrā daļa nosaka, kādi pašvaldības darba organizācijas jautājumi neregulējami pašvaldības nolikumā.

I. Pašvaldības teritoriālais dalījums

Administratīvo teritoriju un apdzīvoto vietu likums nosaka Latvijas administratīvās teritorijas, kurās pašvaldības savas kompetences ietvaros realizē pārvaldi.

Novada pašvaldības teritoriju iedala novada pilsētās un novada pagastos, un šīs teritoriālā iedalījuma vienības pēc būtības ir pašvaldību teritorijas, kuru apvienošanas rezultātā izveidota novada pašvaldība, salīdzinot ar sākotnējo dalījumu pilsētās un pagastos. Novada teritoriālās vienības ir noteiktas Apdzīvoto teritoriju likumā. Šajās teritoriālajās vienībās likuma "Par pašvaldībām" 69.¹ un 69.² pantā noteiktajā kārtībā attiecīgi izveidojamas **pilsētu un pagastu pārvaldes**, lai nodrošinātu pašvaldības sniegto pakalpojumu pieejamību novada pagastos un novada pilsētās.

Mazāko teritoriālo vienību pārvaldes var apvienot. Administratīvajos centros pilsētas vai pagasta pārvaldes var neveidot, ja citas iestādes nodrošina pilsētu pārvalžu vai pagasta pārvalžu pakalpojumus.

Galvaspilsēta un valstspilsēta ir pilsētu veidi. Triju novadu sastāvā ir valstspilsētas, septiņos gadījumos valstspilsētas teritorijā atrodas valstspilsētas pašvaldība.

Valstspilsētu pašvaldību teritoriālo dalījumu likumi neregulē, līdz ar to pašvaldību domes, vadoties pēc pašvaldības teritorijas attīstības interesēm un vajadzībām, kā arī organizējot pakalpojumu pieejamību iedzīvotājiem, pašvaldības nolikumā var noteikt valstspilsētu pašvaldību teritorijas dalījumu. Rīgā ir trīs rajoni un trīs priekšpilsētas, kā arī apkaimes. Apkaimes ir izveidotas arī Valmierā.

II. Pašvaldības administrācijas struktūra

Likumā "Par pašvaldībām", kā arī citos likumos attiecībā uz pašvaldību izpildinstitūcijām lietoti atšķirīgi jēdzieni, kas dažkārt likumu un pašvaldības nolikuma lietotāju samulsina. Tā, piemēram, likumā "Par pašvaldībām" lietoti tādi jēdzieni kā "pašvaldības administrācija", "pašvaldības pārvalde", "pašvaldības institūcija", "pašvaldības iestāde" un citi. Tāpēc svarīgi atzīmēt, ka ar pašvaldības administrācijas struktūru vai pašvaldības pārvaldi saprotams visu pašvaldības domes veidoto **izpildinstitūciju kopums** (iestādes, aģentūras, struktūrvienības, pārvaldes, nodaļas u. tml.), kas nodrošina pašvaldības autonomo un deleģēto funkciju īstenošanu.

Pašvaldības administrācijas struktūras noteikšana, pašvaldības iestāžu izveidošana, reorganizēšana un likvidēšana, kā arī to nolikumu apstiprināšana un vadītāju iecelšana ir pašvaldības domes ekskluzīva kompetence. Eiropas vietējo pašvaldību harta paredz, ka pašvaldībām ir tiesības, nepārkāpjot likumā paredzētos vispārējos noteikumus, pašām noteikt savas iekšējās pārvaldes struktūras, lai tās atbilstu vietējām vajadzībām un nodrošinātu efektīvu pārvaldi.

Lai gan pašvaldības bauda lielu rīcības brīvību pašvaldības administrācijas struktūras izveidošanā, atsevišķi likumi tomēr paredz arī **speciālas prasības un nosacījumus** gan iestāžu izveidošanai, gan arī to

darbiniekiem. Tā, piemēram, Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums un pakārtotie normatīvie akti paredz speciālas prasības pašvaldību sociālo dienestu izveidošanai; Bāriņtiesu likums nosaka speciālas prasības bāriņtiesu amatpersonu kvalifikācijai.

Administrācijas struktūras veidošanā izmantojamas Valsts pārvaldes iekārtas likumā noteiktās iestāžu padotības formas, un visas pašvaldības izveidotās iestādes atrodas vienotā hierarhiskā sistēmā. Padotību īsteno pakļautības vai pārraudzības formā. **Pakļautība** nozīmē augstākas iestādes vai amatpersonas tiesības dot rīkojumu zemākai iestādei vai amatpersonai, kā arī atcelt zemākas iestādes vai amatpersonas lēmumu. Savukārt **pārraudzība** nozīmē augstākas iestādes vai amatpersonas tiesības pārbaudīt zemākas iestādes vai amatpersonas lēmuma tiesiskumu un atcelt prettiesisku lēmumu, kā arī prettiesiskas bezdarbības gadījumā dot rīkojumu pieņemt lēmumu. **Padotība** var būt institucionāla vai funkcionāla, un padotības forma nosakāma, ņemot vērā institūcijas kompetences specifiku, darbības raksturu un publiskās pārvaldes darbības principus.

Augstākā institūcija pašvaldībā ir dome (demokrātiski vēlēts iedzīvotāju pārstāvniecības orgāns). Dome var atcelt jebkuru pašvaldības iestādes vai amatpersonas lēmumu, izņemot dažus likumā paredzētus gadījumus.

Izņēmums no hierarhiskās kārtības būtu pašvaldību kopīgo iestāžu veidošana likuma "Par pašvaldībām" 99., 99¹.-99⁴. pantu kārtībā. Katra pašvaldība nozīmē savu pārstāvi šādas sadarbības iestādes uzraudzības padomē, bet izveidotā uzraudzības padome ir augstākā lēmējainstitūcija kopīgajai iestādei. Šāda iestāde bija iecerēta kā augstākā pašvaldību administratīvās sadarbības forma.

Jāatzīmē, ka attiecībā uz pašvaldības **administrācijas struktūras** izveidošanu pašvaldības izvēlas visdažādākās pieejas. Pašvaldības iestādes var būt tieši padotas domei vai domes pastāvīgajām komitejām, domes priekšsēdētājam, domes priekšsēdētāja vietniekiem atbilstoši pašvaldības nolikumā noteiktajam nozaru kompetenču sadalījumam, pašvaldības izpilddirektoram. Tāpat var izmantot dažādas minēto pieeju kombinācijas, kā arī citas pieejas, ņemot vērā katras pašvaldības īpatnības un ieskatu par efektīvu pašvaldības darba organizāciju.

Ievērojot likumu "Par pašvaldībām" un Valsts pārvaldes iekārtas likumu, no katras autonomās funkcijas izrietošu pārvaldes uzdevumu var **deleģēt izpildei citai publiskai vai privātai personai**, vienlaikus pašai pašvaldībai saglabājot atbildību par attiecīgās funkcijas izpildi kopumā (likuma "Par pašvaldībām" 15. panta ceturrtā daļa un Valsts pārvaldes iekārtas likuma V nodaļa). Ja pašvaldībai noteiktu pienākumu izpildei kā efektīvākā izpildes forma tiek izvēlēta ārpalpojumu iepirkšana, svarīgi arī ņemt vērā Publiskas personas finanšu līdzekļu un mantas izšķērdēšanas

DEPUTĀTA ROKASGRĀMATA

novēršanas likumā noteiktos nosacījumus (9.¹ pants).

Saskaņā ar Valsts pārvaldes iekārtas likumu pašvaldība savu funkciju efektīvai izpildei var dibināt **kapitālsabiedrību** vai iegūt līdzdalību esošā kapitālsabiedrībā, ja īstenojas viens no šādiem nosacījumiem:

- 1) tiek novērsta tirgus nepilnība – situācija, kad tirgus nav spējīgs nodrošināt sabiedrības interešu īstenošanu attiecīgajā jomā;
- 2) pašvaldības kapitālsabiedrības vai pašvaldības kontrolētas kapitālsabiedrības darbības rezultātā tiek radītas preces vai pakalpojumi, kas ir stratēģiski svarīgi pašvaldības administratīvās teritorijas attīstībai;
- 3) tiek pārvaldīti tādi īpašumi, kas ir stratēģiski svarīgi pašvaldības administratīvās teritorijas attīstībai vai valsts drošībai.

Pašvaldība pirms kapitālsabiedrības dibināšanas vai līdzdalības iegūšanas esošā kapitālsabiedrībā veic paredzētās rīcības izvērtējumu, ietverot arī ekonomisko izvērtējumu, lai pamatotu, ka citādā veidā nav iespējams efektīvi sasniegt šā panta pirmajā daļā noteiktos mērķus. Veicot izvērtējumu, pašvaldība konsultējas ar Konkurences padomi, komersantus pārstāvošām biedrībām vai nodibinājumiem, kā arī ievēro komercdarbības atbalsta kontroles jomu regulējošu normatīvo aktu prasības.

Pašvaldības dome pēc minētā izvērtējuma veikšanas izdod saistošos noteikumus, kuros nosaka tirgus nepilnību vai tādus pašvaldības īpašumus, vai preces un pakalpojumus, kas ir stratēģiski svarīgi pašvaldības administratīvās teritorijas attīstībai. Šie saistošie noteikumi tiek izstrādāti, pieņemti un stājas spēkā tādā pašā kārtībā, kādā tiek izstrādāti, pieņemti un stājas spēkā saistošie noteikumi par pašvaldības budžeta apstiprināšanu vai grozīšanu.

Kapitālsabiedrības veidošana valdības nepilnības vai tirgus nepilnības gadījumā ir tikai viens no risinājumiem – detalizēts šā jautājuma izklāsts atrodams žurnālā “Logs”¹.

Likums “Par pašvaldībām” paredz arī atsevišķus **obligāti izveidojamus amatus un institūcijas**. Katrā pašvaldībā ir jābūt pašvaldības izpilddirektoram, kurš pašvaldības nolikumā noteiktajā kārtībā ir atbildīgs par pašvaldības institūciju un kapitālsabiedrību darbu, kā arī nodrošina pašvaldības darba nepārtrauktību domes nomaņas gadījumā (68. un 69. pants). Tāpat arī, lai pēc iespējas nodrošinātu pakalpojumu pieejamību novadā apvienotajās pašvaldībās – teritoriālajās vienībās, kas nav pašvaldības administratīvais centrs, likums paredz prasību izveidot pagastu vai pilsētu pārvaldes un attiecīgo institūciju vadītāju amatus, ja vien ar vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministra atļauju divās teritoriālajās vienībās nav izvei-

dota kopīga pagasta vai pilsētas pārvalde (69.¹ un 69.² pants).

III. Domes komitejas, to skaitliskais sastāvs, kompetence un darba organizācija

Pastāvīgo komiteju galvenais uzdevums ir sagatavot jautājumus izskatīšanai domes sēdēs. Komitejas sniedz arī atzinumus jautājumos, kas ir komitejas kompetencē, kontrolē pašvaldības iestāžu darbu un veic citus pienākumus atbilstoši pašvaldības nolikumam. Dome var gan noraidīt komiteju priekšlikumus, gan arī piekrist tiem.

Katras politiskās partijas vai vēlētāju apvienības pārstāvju skaitu pastāvīgajā komitejā nosaka iespēju robežās proporcionāli katras politiskās partijas vai vēlētāju apvienības ievēlēto deputātu skaitam. Katram deputātam jābūt vismaz vienas pastāvīgās komitejas loceklim. Locekļu skaits komitejās nedrīkst būt mazāks par trim un nedrīkst pārsniegt pusi no pašvaldības domes deputātu kopskaita, izņemot finanšu komiteju, kur locekļu skaits var būt lielāks.

Papildus likumā noteiktajām obligāti veidojamām pastāvīgajām komitejām (finanšu komiteja un sociālo, izglītības un kultūras jautājumu komiteja) pašvaldības nolikumā var noteikt citu pastāvīgo komiteju izveidošanu atbilstoši pašvaldības darba prioritātēm un aktualitātēm, piemēram, attīstības komiteju, komunālo jautājumu komiteju vai citas.

Pastāvīgās komitejas sēde var notikt, ja tajā piedalās vairāk nekā puse no komitejas locekļiem. Komiteju sēdes ir atklātas. Komitejas priekšsēdētāju, izņemot finanšu komitejas priekšsēdētāju, no saviem locekļiem ievēlē, kā arī atbrīvo no pienākumu pildīšanas attiecīgā komiteja. Finanšu komiteju vada domes priekšsēdētājs.

Kaut gan likums tieši nenosaka, cik bieži jānotiek pastāvīgo komiteju sēdēm, ņemot vērā to, ka domes sēdes sasaukamas ne retāk kā reizi mēnesī un komitejas pēc būtības darbojas kā instruments, lai sagatavotu jautājumus izskatīšanai domes sēdē, arī pastāvīgo komiteju sēdēm būtu jānotiek ne retāk kā reizi mēnesī. Pašvaldības nolikumā jānosaka arī kārtība, kādā deputāti tiek informēti par komiteju sēžu laiku, vietu un darba kārtību, kādā laikā sasaukama atkārtota sēde, ja nav ieradies komitejas locekļu vairākums, un citi darba organizācijas jautājumi.

IV. Domes un tās komiteju darba organizatoriskā un tehniskā apkalpošana

Domes un pastāvīgo komiteju darba organizatorisko un tehnisko apkalpošanu visbiežāk veic par attiecīgo jomu atbildīgā pašvaldības administrācijas struktūrvienība vai darbinieks, un šie jautājumi neregulējami pašvaldības nolikumā.

¹ M. Pūķis. “Kad un kāpēc pašvaldībai jāklūst par komersantu?”. *Logs*. Nr. 11/12 (245/246), 2015, 27.-33. lpp.

V. Pašvaldības lēmumu projektu sagatavošanas kārtība un līgumu noslēgšanas procedūra

Pašvaldības dome pieņem ārējos normatīvos aktus (saistošos noteikumus), iekšējos normatīvos aktus, individuālos aktus, kā arī citus lēmumus.

Domes lēmumu projektus ir tiesīgi iesniegt: domes priekšsēdētājs, pastāvīgās komitejas, domes deputāti, ārkārtas sēdes ierosinātājs un pilsētu un pagastu pārvalžu vadītāji. Domes priekšsēdētājs, saņemot lēmuma projektu, nosaka pastāvīgo komiteju, kurā tas izskatāms. Lēmumu projektu iesniegšanas kārtību un kārtību, kādā lēmumu projekti izskatāmi domes pastāvīgajās komitejās un saskaņojami ar pašvaldības iestādēm un darbiniekiem, nosaka pašvaldības nolikumā. Lai pēc iespējas nodrošinātu pašvaldības domē izskatāmo lēmumprojektu tiesiskumu, ir svarīgi pašvaldības nolikumā noteikt kārtību un institūciju vai amatpersonu, kura veic domes lēmumu tiesiskuma pirmspārbaudi un papildpārbaudi.

Ja lēmuma projekta īstenošana saistīta ar pašvaldības finanšu līdzekļu izlietošanu, iesniedzējam jānorāda, no kādiem līdzekļiem tiek paredzēts lēmuma izpildes nodrošinājums. Pašvaldības nolikumā var arī noteikt minimālās prasības, kas ņemamas vērā domes lēmumu projektu sagatavošanā. Jāievēro, ka atsevišķiem pašvaldības lēmumiem noteikta **īpaša sagatavošanas un pieņemšanas procedūra**. Tā, piemēram, Administratīvā procesa likums paredz pienākumu noteiktos gadījumos uzklaut privātpersonu, kura būs administratīvā akta adresāts, kā arī speciālas prasības attiecībā uz administratīvā akta formu un saturu; Teritorijas attīstības plānošanas likums paredz prasības sabiedrības līdzdalībai teritorijas attīstības plānošanas procesā; Būvniecības likums paredz prasības, kad obligāti rīkojama būvniecības ieceres publiskā apspriešana, u. c.

Likums "Par pašvaldībām" nosaka, ka domes lēmumu projektiem un ar tiem saistītiem materiāliem domes deputātiem ir jābūt pieejamiem ne vēlāk kā trīs darbdienu pirms kārtējās sēdes un trīs stundas pirms ārkārtas sēdes. Pašvaldības nolikumā dome var paredzēt arī ilgāku laikposmu, kurā lēmumprojektiem un saistītajiem materiāliem jābūt pieejamiem pirms domes sēdes. Pašvaldības nolikumā nosaka arī veidu, kādā pašvaldības deputātiem tiek nodrošināta domes lēmumprojekta un saistīto materiālu pieejamība (ar elektroniskā pasta starpniecību, vienotā vietnē interneta vidē vai tamlīdzīgi).

Balsošana domes sēdēs ir atklāta un vārdiska. Savukārt par pašvaldības domes priekšsēdētāja, domes priekšsēdētāja vietnieka, izpilddirektora, izpilddirektora vietnieka, pagasta vai pilsētas pārvaldes vadītāja vai viņa vietnieka amatam izvirzītajām kandidatūrām **balso ar vēlēšanu zīmēm** vienlaikus par katram amatam izvirzītajiem kandidātiem.

Domes sēde var notikt un lēmumus var pieņemt, ja **sēdē piedalās vairāk nekā puse no domes deputātiem**. Lēmums ir pieņemts, ja par to nobalso vairāk nekā puse no klātesošajiem domes deputātiem un ja likumā nav paredzēts citādi. Tā, piemēram, domes priekšsēdētāju ievēlē ar vairāk nekā pusi no ievēlēto (nevis klātesošo) domes deputātu balsīm. Tāpat arī likums paredz kvalificētā balsu vairākuma nepieciešamību, lai izdarītu grozījumus izsludinātajā kārtējās domes sēdes kārtībā, proti – nepieciešams divu trešdaļu klātesošo deputātu atbalsts.

2015. gada nogalē likums papildināts, paredzot, ka domes priekšsēdētājs var noteikt, ka domes sēdes norisē tiek izmantota **videokonference** (attēla un skaņas pārraide reālajā laikā), ja šāda iespēja ir noteikta pašvaldības nolikumā un klātneesošais deputāts (veselības stāvokļa vai komandējuma dēļ) ir reģistrējies dalībai domes sēdē pašvaldības nolikumā noteiktajā kārtībā. Attiecīgi šādā gadījumā deputāts uzskatāms par klātesošu domes sēdē un ir tiesīgs piedalīties balsošanā, neatrodoties sēdes norises vietā, ja viņam ir nodrošināta tehniska iespēja piedalīties sēdē ar videokonferences palīdzību un ir nodrošināta elektroniskā balsošana tiešsaistē (34. pants). Analoga iespēja attiecas arī uz komiteju sēdēm (56. pants).

Likums "Par pašvaldībām" paredz, ka domes priekšsēdētājs domes vārdā paraksta līgumus un pašvaldības izpilddirektors domes noteiktajā kārtībā un ietvaros rīkojas ar pašvaldības mantu un finanšu resursiem un slēdz saimnieciskus darījumus ar juridiskām un fiziskām personām. Pašvaldības nolikumā nosakāms apmērs (līgumsumma), līdz kādam šīs amatpersonas slēdz līgumus, kā arī šādu līgumu projektu tiesiskuma pirmspārbaudes kārtība pašvaldībā. Tāpat pašvaldības nolikumā var noteikt arī citas pašvaldības amatpersonas, kuras pašvaldības nolikumā noteiktajā kārtībā un apmērā ir tiesīgas slēgt līgumus pašvaldības vārdā.

VI. Kārtība, kādā privātpersonas var iepazīties ar pašvaldības pieņemtajiem lēmumiem, noslēgtajiem līgumiem un domes sēžu protokoliem

Nepieciešamība pašvaldības nolikumā noteikt kārtību, kādā privātpersonas var iepazīties ar pašvaldības pieņemtajiem lēmumiem, noslēgtajiem līgumiem un domes sēžu protokoliem, izriet no publiskās pārvaldes principiem un Informācijas atklātības likuma.

Nodrošinot informācijas pieejamību iedzīvotājiem, svarīgi ņemt vērā Fizisko personu datu aizsardzības likumu, kā arī noteikt pašvaldībā **atbildīgās amatpersonas** gan informācijas pieejamības, gan arī datu aizsardzības nodrošināšanai.

VII. Pašvaldības administrācijas izdoto administratīvo aktu apstrīdēšanas kārtība

Pašvaldības administratīvos aktus var pieņemt dome, ja likums neparedz citu kārtību. Ja likums tieši

DEPUTĀTA ROKASGRĀMATA

neparedz, ka dome ir sākotnējā administratīvā akta izdevējs, ieteicams attiecīgo pašvaldības institūciju un struktūrvienību nolikumos paredzēt pilnvarojumu šīm institūcijām izdot administratīvos aktus. Administratīvo aktu izdošana visbiežāk ir saistīta ar konkrētas jomas normatīvo aktu detalizētu pārzināšanu un precīzu piemērošanu, kā arī privātpersonas viedokļa uzklaušīšanu, it īpaši nelabvēlīgu administratīvo aktu izdošanas gadījumā. Tādējādi administratīvo aktu izdošana savā būtībā lielākoties nav pašvaldības domei kā koleģiālai iedzīvotāju vēlētai institūcijai piemērotākā kompetence. Turklāt domes izdotos administratīvos aktus var pārsūdzēt tiesā, savukārt pašvaldības administrācijas pieņemtos administratīvos aktus iespējams apstrīdēt pašvaldības ietvaros. Gadījumos, kad apstrīdēšana notiek pašvaldības ietvaros, iespējams ne tikai pašvaldībā veikt pieņemtā lēmuma tiesiskuma papildpārbaudi un pēc iespējas izvairīties no iespējamiem zaudējumiem, bet tā ir arī efektīva privātpersonu tiesību aizsardzības iespēja.

VIII. Kārtība, kādā pašvaldības institūcijās pieņem apmeklētājus un izskata iesniegumus

Vispārējo kārtību un termiņus šajos jautājumos nosaka Iesniegumu likums.

Pašvaldības nolikumā visbiežāk nosaka apmeklētāju pieņemšanas laikus pie pašvaldības domes vadošajām amatpersonām un pašvaldības izpilddirektora. Savukārt apmeklētāju pieņemšanas un iesniegumu izskatīšanas kārtību pašvaldību iestādēs nosaka attiecīgo iestāžu vadītāju apstiprināti iekšējie normatīvie akti.

IX. Kārtība, kādā pašvaldības amatpersonas rīkojas ar pašvaldības mantu un finanšu resursiem

Kārtība, kādā pašvaldības amatpersonas rīkojas ar pašvaldības mantu un finanšu resursiem, tiek noteikta gan pašvaldības nolikumā, regulējot citus jautājumus (piemēram, nosakot līgumu slēgšanas kārtību vai kārtību, kādā pašvaldības izpilddirektors rīkojas ar pašvaldības mantu un finanšu resursiem), gan arī to var noteikt atsevišķās pašvaldības nolikuma normās vai pat nodaļā.

Nosakot kārtību, kādā pašvaldības amatpersonas rīkojas ar pašvaldības mantu un finanšu resursiem, jāņem vērā Publiskas personas finanšu līdzekļu un mantas izšķērdēšanas novēršanas likuma normas. Tā kā atsevišķi šīs kārtības jautājumi regulējami diezgan detalizēti (piemēram, saziņas līdzekļu izmantošanas kārtība, transportlīdzekļu izmantošanas kārtība un tamlīdzīgi), lai neapgrūtinātu pašvaldības nolikuma uztveramību, izvērtējama iespēja un ieteicams vismaz daļu no šiem jautājumiem noregulēt vienā vai vairākos pašvaldības iekšējos normatīvajos aktos.

X. Kārtība, kādā domes priekšsēdētāja nomainas gadījumā organizē lietvedības un dokumentu

nodošanu jaunajam domes priekšsēdētājam

Lai ievadītu jauno domes priekšsēdētāju amatā un nodrošinātu visas vajadzīgās informācijas pieejamību, pašvaldības nolikumā jānosaka kārtība, kāda tiek nodrošināta lietvedības un dokumentu nodošanā jaunajam domes priekšsēdētājam.

Visbiežāk pašvaldību nolikumos dokumentu nodošanas pienākums tiek noteikts pašvaldības izpilddirektoram vai pašvaldības izpilddirektoram kopīgi ar pilnvaras zaudējušo domes priekšsēdētāju, parakstot attiecīgu nodošanas un pieņemšanas aktu.

XI. Kārtība, kādā rīko publisko apspriešanu

Konsultatīvos nolūkos pēc pašvaldības iedzīvotāju, domes vai tās priekšsēdētāja iniciatīvas, pamatojoties uz domes lēmumu, pašvaldībā var organizēt publisko apspriešanu par pašvaldības autonomās kompetences jautājumiem. Pašvaldības nolikumā nosakāmā kārtība, kādā rīko publisko apspriešanu, neattiecas uz jautājumiem un publisko vai sabiedrisko apspriešanu kārtību, ko regulē citi normatīvie akti. Tā, piemēram, kārtību, kādā tiek nodrošināta sabiedrības līdzdalība teritorijas attīstības plānošanas procesā, nosaka attiecīgi Ministru kabineta noteikumi.

Pašvaldības nolikumā nosaka jautājumus, par kādiem pašvaldība rīko publiskās apspriešanas, nosacījumus un prasības publiskās apspriešanas norises nodrošināšanai un citus ar publisko apspriešanu organizēšanu saistītus jautājumus (piemēram, cik iedzīvotājiem jāierosina publiskā apspriešana un pie kāda dalībnieku skaita publiskā apspriešana tiks uzskatīta par notikušu, pašvaldības atbildīgā struktūrvienība par publisko apspriešanu organizēšanu un rezultātu apkopošanu u. tml.).

Vispārīgos publisko apspriešanu organizēšanas noteikumus nosaka likuma "Par pašvaldībām" 61.¹ un 61.² pants.

XII. Citi jautājumi, kas attiecas uz domes vai administrācijas darbu un saskaņā ar likumu "Par pašvaldībām" jānosaka pašvaldības nolikumā

Tāpat arī pašvaldības nolikumā, gan ievērojot likumā "Par pašvaldībām" noteikto pilnvarojumu, gan arī pēc nepieciešamības, noregulējami citi pašvaldības darba organizācijas jautājumi.

Šo jautājumu vidū ir domes darba organizācija un it īpaši – domes sēdes reglaments, piemēram, noregulējot tādus jautājumus kā sēdes vadītāja kompetence, jautājumu apspriešanas secība, laiks, kāds tiek dots ziņotājam ziņošanai par lēmumprojektu vai jautājumu, un debašu ilgums, kā arī citi jautājumi. Tāpat šo jautājumu vidū ir pašvaldības amatpersonu kompetences noteikšana, paredzot papildu tiesības un pienākumus, kas nav noteikti likumā.

PAŠVALDĪBAS DARBA KONTROLES FORMAS

Pašvaldības savas kompetences un likuma ietvaros darbojas patstāvīgi. Tomēr dažādās kontroles formas nav pretrunā ar pašvaldību principu.

Eiropas vietējo pašvaldību hartā teikts, ka jebkuru administratīvo uzraudzību pār vietējo varu darbību var veikt tikai saskaņā ar tādām procedūrām un tādus gadījumos, kas ir noteikti konstitūcijā vai likumā. Administratīvā uzraudzība pār vietējām varām tiek īstenota tā, lai nodrošinātu, ka kontrolējošās varas iejaukšanās ir proporcionāla to interešu svarīgumam, kuras paredzēts aizsargāt (proporcionalitātes princips).

Analizējot pašvaldību kontroles formas, var izdalīt:

- **iekšējo kontroli**, ko īsteno dome, tās amatpersonas un iestādes;
- **ārējo kontroli**, ko īsteno citas valsts iestādes un sabiedrība.

Vispārējās pārraudzības pamatprincipus nosaka likums “Par pašvaldībām” (5., kā arī 49., 93. un citi pants).

Ir atšķirība, vai pašvaldība veic deleģētu valsts pārvaldes funkciju vai autonomo funkciju.

Autonomās funkcijas pašvaldība veic uz savu (nevis valsts) atbildību likuma robežās. Tas nozīmē, ka pašvaldības patstāvību ierobežo likums. Darbība notiek ar vēlētajū mandātu teritorijas iedzīvotāju interesēs. Juridiski autonomo funkciju jomā pašvaldība rīkojas savā vārdā un ar savu budžetu atbild par pieļautajām kļūdām. Valsts drīkst kontrolēt likumību, bet ne lietderību.

Deleģēto valsts pārvaldes **funkciju** un pārvaldes uzdevumu izpildē pašvaldība pārstāv Latvijas Republiku un ir Ministru kabineta pakļautībā. Latvijas Republika atbild par attiecīgās deleģētās valsts pārvaldes funkcijas vai pārvaldes uzdevuma tiesisku un lietderīgu izpildi. Šajā gadījumā kontrolējošās institūcijas var lemt par lietderību, salīdzināt pašvaldības rīcību ar valsts politiku un no valdības saņemtajiem rīkojumiem. Pašvaldību padotības veidu un saturu nosaka likumi.

Ja no likuma nevar skaidri saprast, vai runa par autonomo vai deleģēto funkciju, tad spēkā ir sadalījums **pēc finansēšanas veida**. Tās funkcijas, kas tiek veiktas par valsts mērķdotācijas līdzekļiem, parasti ir valsts deleģētās funkcijas. Bet tās funkcijas, kuras pašvaldība veic par saviem, brīvi izmantojamiem līdzekļiem, parasti ir autonomās funkcijas. Lai iegūtu tiesības pār-

baudīt lietderību, valstij par attiecīgajām darbībām ir jāmaksā.

Pēc kontroles satura var izdalīt vairākus būtiskākos veidus.

Pašvaldību darba padotība

Tā ir ārējā kontrole, ko veic valsts iestādes un amatpersonas. Te izdalāma:

- **vispārējā kontrole** (pārvaldes funkciju jomā);
- **speciālā (nozaru) kontrole**.

Pie šā būtu uzskaitāma virkne iestāžu, līdz ar to jāuzsver, ka tālākminētais iestāžu uzskaitījums nebūs izsmeljošs.

Noteiktas kontroles funkcijas, īstenojot uzraudzību pār likumības ievērošanu Prokuratūras likuma ietvaros, veic **prokuratūra**. Prokuratūras likums nosaka, ka prokurors izdara pārbaudi, ja ir saņemts iesniegums no personas par viņas tiesību vai likumīgo interešu pārkāpumu, turklāt šis iesniegums jau izskatīts kompetentā valsts institūcijā un ir saņemts tās atteikums novērst šo likuma pārkāpumu vai likumā noteiktajā termiņā vispār nav sniegta atbilde. Prokuroram šajā gadījumā, veicot iesnieguma pārbaudi, ir tiesības pieprasīt un saņemt no pašvaldības nepieciešamo informāciju, kā arī netraucēti ieiet pašvaldības telpās. Prokurors var iesniegt protestu arī par pašvaldības iestāžu un amatpersonu pieņemtiem, bet likumam neatbilstošiem juridiskajiem aktiem. Ja protests tiek nepamatoti noraidīts vai uz to netiek sniegta atbilde, prokurors ir tiesīgs mēneša laikā no protesta izskatīšanas termiņa beigām griezties tiesā ar pieteikumu par nelikumīgā akta atcelšanu un par atbildīgās personas saukšanu pie likumā noteiktās atbildības. Turklāt prokurora pieteikums tiesā aptur noprotētā akta darbību. Savukārt, ja pašvaldības amatpersonas rīcībā ir konstatētas likuma pārkāpuma pazīmes vai pazīmes, kas liecina par prettiesiskas darbības iespējamību, prokurors šai personai rakstveidā izsaka brīdinājumu.

Noteikti jāmin **Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojs (KNAB)** un pārējā **interesešu konfliktu novēršanas sistēma**.

Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja kontrole galvenokārt izpaužas tādējādi, ka KNAB kontrolē likuma “Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā” izpildi un tagad jau arī likumā “Par pašvaldībām” (38. pants), kā arī citos normatīvajos aktos valsts amatpersonām noteikto ierobežojumu ievērošanu.

DEPUTĀTA ROKASGRĀMATA

Noteiktas kontroles funkcijas, piemēram, pārraugot iepirkumu procedūras atbilstību Publisko iepirkumu likuma prasībām (tajā skaitā izskatot iesniegumus par iepirkuma procedūras pārkāpumiem), veic **Iepirkumu uzraudzības birojs**.

Jāatzīmē arī tādas institūcijas kā **Pašvaldību finanšu izlīdzināšanas fonda padome**, kas izveidota pašvaldību finanšu izlīdzināšanas sistēmas un finanšu izlīdzināšanas fonda darbības pārraudzībai, un **Pašvaldību aizņēmumu un galvojumu kontroles un pārraudzības padome**. Šī padome pārrauga pašvaldību finansiālo darbību jautājumos, kas saistīti ar ņemtajiem aizņēmumiem, sniegtajiem galvojumiem un plānotajiem aizņēmumiem un galvojumiem, kā arī, ja nepieciešams, sniedz pašvaldībām ieteikumus turpmākai finansiālajai darbībai. Šo padomju darbību regulē MK noteikumi.

Noteiktas kontroles funkcijas veic virkne nozaru ministriju, kā arī nozaru aģentūras. Te noteikti jāizdala **Finanšu ministrija** (piemēram, likuma "Par budžetu un finanšu vadību" 43. pants par pienākumu iesniegt pārskatus likumos un MK noteikumos paredzētajā kārtībā). Tāpat noteiktas kontroles tiesības atbilstoši likumam "Par pašvaldību finanšu stabilizēšanu un pašvaldību finansiālās darbības uzraudzību" ir **pašvaldības finanšu stabilizācijas procesa uzraugam**, ja finanšu ministrs pieņēmis lēmumu par pašvaldības finanšu stabilizācijas procesa uzsākšanu (vai nevienošanās gadījumā par to lēmis Ministru kabinets). Iepriekšminētais likums stabilizācijas uzraugam paredz tiesības, piemēram, kontrolēt pašvaldības izdevumus, arī parakstot pašvaldības maksājumu uzdevumus, ja to pieprasa finanšu ministrs.

Tieslietu ministrija savukārt veic, piemēram, metodisko vadību atsevišķās jomās – bāriņtiesu darbs notariālo funkciju izpildē un dzimtsarakstu nodaļu darbs, kā arī normatīvo aktu ievērošanas uzraudzība civilstāvokļa aktu reģistrācijā.

Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija uzrauga bāriņtiesu darbību bērna un aizgādībā esošas personas tiesību un interešu aizsardzībā un sniedz metodisku palīdzību.

Pašvaldību darbību likuma "Par pašvaldībām" ietvaros pārrauga (tas nozīmē – tieši Pašvaldību likumā minētās darbības veic) **Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija** (VARAM).

Valsts pārvaldes iestādēm un amatpersonām, kuras likumos paredzētajos gadījumos pārrauga pašvaldību darbības likumību, ir pienākums likuma "Par pašvaldībām" 5. panta piektajā daļā noteiktajos gadījumos (piemēram, pašvaldība nepilda tiesas spriedumu) ziņot VARAM.

Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministram ir tiesības ar motivētu rīkojumu apturēt pašvaldības

izdoto nelikumīgu saistošo noteikumu vai citu normatīvo aktu vai to atsevišķu punktu darbību, izņemot likuma 47. panta kārtībā pieņemtos lēmumus. Rīkojums triju dienu laikā publicējams "Latvijas Vēstnesī" un nosūtāms attiecīgās pašvaldības domes priekšsēdētājam, kurš ir atbildīgs par tā izpildi.

Priekšsēdētājam divu nedēļu laikā jāsauc domes ārkārtas sēde un jāskata jautājums par nelikumīgā lēmuma atcelšanu. Ja lēmums par atcelšanu netiek pieņemts, domes pienākums ir noteiktā termiņā iesniegt Satversmes tiesā pieteikumu par ministra rīkojuma atcelšanu. Ja iepriekš uzskaitītās normas netiek pildītas, nelikumīgais normatīvais akts atzīstams par spēku zaudējušu, un par to ministrs paziņo oficiālajā izdevumā "Latvijas Vēstnesis".

Galējie līdzekļi ir domes un tās priekšsēdētāja atļaušana (likuma XII nodaļa). Doms var atļaut Saeima, piemēram, ja trīs sēdēs pēc kārtas nepiedalās vairāk nekā puse no attiecīgās domes deputātu kopskaita un dome līdz ar to nav lemtspējīga.

Kā būtiska uzsverama pašvaldības finanšu un saimnieciskās darbības kontrole (likuma "Par pašvaldībām" VIII nodaļa). Te jāmin **auditorfirmas** vai **zvērināts revidents, revīzijas komisija** (ja dome to izveido) un **Valsts kontrole**, kas savas kompetences ietvaros uzrauga pašvaldību rīcību ar finanšu līdzekļiem un mantu.

Realizējot savas funkcijas, caur to sava veida kontroli veic arī **Satversmes tiesa** un **Administratīvā tiesa**.

Tā, piemēram, persona vērsas Satversmes tiesā ar konstitucionālu sūdzību (pieteikumu). Piemērs – sūdzība par likuma "Par pašvaldībām" 43. panta pirmās daļas 6. punkta (un līdz ar to uz tā pamata attiecīgās pašvaldības izdoto saistošo noteikumu par īpašumam piegulošās publiskā lietošanā esošās teritorijas kopšanu un paredzēto administratīvo atbildību par to nepildīšanu) atbilstību atsevišķiem Satversmes pantiem.

Administratīvajās lietās tiesa veic kontroli pār izpildvaras darbību, kas attiecas uz konkrētu publiski tiesisku attiecību (administratīvā akta vai iestādes faktiskās rīcības) tiesiskumu un pamatotību.

Pildot savas funkcijas, caur to kontroli veic arī **tiesībsargs**. Tas ir gadījumos, ja persona vērsas ar iesniegumu.

Pašvaldību darba iekšējā pārraudzība

To veic pašvaldības amatpersonas un struktūras, piemēram:

- pastāvīgās komitejas, kas kontrolē amatpersonu un iestāžu darbu saskaņā ar nolikumu un var kontrolēt, piemēram, domes pieņemto lēmumu izpildi pašvaldības iestādēs;
- revīzijas komisija un iekšējais audits, ja dome tos ir izveidojusi;

- pati dome, piemēram, prasot pašvaldības amatpersonām regulāri ziņot par lēmumu izpildi;
 - domes deputāti, kuriem ir pienākums piedalīties domes lēmumu izpildes kontrolēšanā un tiesības ierosināt jautājumu par attiecīgās pašvaldības uzņēmumu vai iestāžu darba pārbaudīšanu (Pašvaldības domes deputāta statusa likums);
 - domes komisijas;
 - pašvaldības amatpersonas un darbinieki saskaņā ar pārvaldes struktūru un pienākumiem.
- politiskās partijas;
 - iedzīvotāji ar plašsaziņas līdzekļu starpniecību; ar sūdzībām, pieprasījumiem un jautājumiem; ar nevalstisko organizāciju starpniecību; īstenojot savas tiesības, kas izriet no lēmumu publiskas pieejamības (turklāt balsošana domes sēdēs ir vārdiska) un no sēžu atklātības; īstenojot līdzdalību pašvaldību izveidotajās komisijās, darba grupās u. tml.;
 - apmeklējot domes sēdes un pastāvīgo komiteju sēdes, kas ir atklātas.

Attīstot pašvaldībā labu pārvaldību, īpaša uzmanība jāpievērš profesionāla **iekšējā audita** izveidei, padarot to par līdzekli pašvaldības administrācijas, iestāžu un uzņēmumu darba pilnveidošanai. Iekšējam auditam jāseko, lai darbība tiktu virzīta nevis uz procesu, bet rezultātu. Iekšējā audita uzdevums ir kontrolēt sasaisti starp pašvaldības politikas mērķiem un to tuvināšanu raksturojošiem rezultatīvajiem rādītājiem. Jāpanāk, lai rezultatīvie rādītāji raksturotu izvirzītos mērķus pilnā apjomā.

Sabiedriskā kontrole

To veic, piemēram:

Sabiedriskās kontroles iespējas ir būtiski palielinājušās, kopš domes sēdēs vārdiskais balsojums kļuvis par galveno balsošanas veidu. Katram iedzīvotājam iespējams iepazīties ar deputātu balsojumiem, tajā skaitā par balsojumiem sabiedriski jutīgu lēmumu pieņemšanā.

Paškontrolē

Te var minēt, teiksim, ētiska rakstura normu ievērošanu, piemēram, saistībā ar korupcijas novēršanu paškontrolē ir daudz efektīvāka nekā formāli interešu konfliktu aizliegumi.

POLITIKA ATBILDĪBAS FORMAS

Kā pašvaldības domes deputātam ir jāatbild par saviem lēmumiem un rīcību?

Parasti saka: tā ir **politiskā atbildība**: ja balsosi par nepopulāriem lēmumiem, tad nākamreiz tevi neievēlēs. Tā ir atbildība pret saviem vēlētājiem. Pirmkārt, priekšvēlēšanu posmā deputāta kandidāts dod solījumus – gan pats savus – tikšanās reizēs ar vēlētājiem, gan kopā ar savu sarakstu, kas gatavo programmu, dažādus acinājumus u. tml. Otrkārt, varas periodā vēlētāji gaida, ka politiķis darbosies viņu interesēs atbilstoši vēlētāju priekšstatiem par labo un sliktu.

Politikim nav tiesību gaidīt, ka darbi paši pastāstīs par sevi un labie darbi tiks novērtēti. Jāsaprot, ka katrs lēmums tiešā veidā pozitīvi ietekmē daļu no vēlētājiem, tāpat netiešā veidā pārējo vēlētāju izredzes saņemt iecerēto samazinās. Tieši labie darbi potenciāli var izraisīt vislielāko neapmierinātību. Neskaidrojot padarītā jēgu, aktīvi nekomunicējot ar vēlētājiem, tiks saņemts negatīvs vērtējums. Iestāsies atbildība par nepietiekamo vai nekvalitatīvo komunikāciju.

Lai iedzīvotāji varētu novērtēt pašvaldības padarīto, vajadzīgas priekšzināšanas. Tā, piemēram, nav pareizi aizbildināties, ka izglītības saturu pašvaldības izglītības iestādēs nosaka Izglītības un zinātnes ministrija.

Pašvaldībai būtu jāpūpējas par pilsonisko audzināšanu, par to, lai vidējo izglītību ieguvušie izprastu savas iespējas ietekmēt pašvaldības, valsts un Eiropas Savienības politiku. Tai jāpūpējas skolēniem, kā pašvaldība strādā un ko no pašvaldības var sagaidīt. Informēti vēlētāji, kuri nepakļaujas dezinformācijas kampaņām un kuriem būs jāatbild, izaug pašvaldības dibinātājos iestādēs.

Atsevišķs politiķis ir brīvs savā rīcībā – no deputāta amata viņu nevar atcelt, izņemot gadījumu, kad tas notiek ilgstošas slimības vai nāves dēļ vai ar tiesas spriedumu. Ar īpašu Saeimas lēmumu iespējama arī visas domes atļaušana. Tomēr politiskā atbildība nozīmē arī atbildību pret savu politisko partiju vai vēlētāju apvienību. Tie, kas iekļāva kandidātu sarakstā, sagaida no viņa noteiktu prognozējamu rīcību. Ja varas periodā deputāts pieļauj kļūdas, tad līdz ar viņa

DEPUTĀTA ROKASGRĀMATA

popularitāti kritas arī viņa partijas reitings sabiedrībā.

Lai sekmīgi piedalītos vēlēšanās, sarakstam nepieciešams finansējums. Un, lai paceltos augstā vietā starp sava saraksta kandidātiem (vairāk "+" un mazāk "-" zīmju no sava saraksta atbalstītājiem), vajadzīga papildu reklāma. Līdz ar to neizbēgami rodas **saistības pret sponsoriem**. Tajā pašā laikā priekšrocību radīšana saviem sponsoriem (kaut vai salīdzinājumā ar uzņēmējiem – konkurentiem) pēc ievēlēšanas ir noziegums. Tāpēc rūpīgi jāpārdomā, ko drīkst solīt un ko ne. Labumam, ko gūst sponsorētājs, jābūt likumīgam. Šāds likumīgs veids ir pašvaldības politisko prioritāšu noteikšana plānošanas, publisko investīciju vai sociālajā jomā.

Deputāts piedalās lēmuma pieņemšanā balsojot. Atsevišķos gadījumos deputāts nedrīkst balsot, jo to nosaka likuma "Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā" normas. Lai lēmums būtu likumīgs, tam jāatbilst Satversmei, likumiem un Ministru kabineta noteikumiem. Lēmumiem, kuru izpilde saistīta ar izdevumiem, jābūt nodrošinātiem ar pašvaldības materiālajiem un finanšu resursiem. Vietējās pašvaldības domes nelikumīgu lēmumu rezultātā nodarītie zaudējumi jāatlīdzina no pašvaldības budžeta. Pirms lēmuma parakstīšanas domes **priekšsēdētājam vēlreiz jāizvērtē lēmuma likumība**.

Pašvaldības deputātam nav tādas imunitātes kā Saeimas deputātam. Lai viņu **administratīvi** sodītu, ierosinātu **civilprasību** vai sauktu pie **kriminālatbildības**, nav nepieciešams īpašs domes lēmums. Politika darbības garantijas, tiesības un pienākumus nosaka īpašs likums¹.

¹ Republikas pilsētas domes un novada domes deputāta statusa likums.

Pieņemts Saeimā 1994. gada 17. martā.

2005. gada februāra grozījumos likumā "Par pašvaldībām" tika noteikts, ka no pašvaldības darbinieka, kura rīcības rezultātā radušies materiāli zaudējumi pašvaldībai, var piedzīt šos zaudējumus. Paredzēts arī, ka prasību var celt vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrs. Tā kā balsošana domes sēdēs parasti ir vārdiska, tad deputātam jāseko, vai sēdes protokols pareizi atspoguļo viņa viedokli tiesiski strīdīgos jautājumos. Nereti ir grūti novilkt robežu starp politisko un administratīvo atbildību.

Tādējādi tīri **politiskās atbildības formas** ir:

- neievēlēšana kārtējās pašvaldību vēlēšanās;
- atcelšana no vēlētiem amatiem (pašvaldības domes priekšsēdētāja, viņa vietnieka, pastāvīgās komitejas vadītāja amata);
- visas domes atļaišana pirms termiņa ar Saeimas lēmumu.

Līdz šim bija sastopami gadījumi, kad tiesa atbildību par koleģiāli pieņemtiem domes lēmumiem attiecināja tikai uz priekšsēdētāju, neattiecinot to uz deputātiem, kuri balsojuši par lēmumu. Kaut arī priekšsēdētājam ir pēcpārbaudes tiesības un viņš var domes lēmumu atgriezt otrreizējai caurlūkošanai, tomēr arī viņam var nebūt pietiekamas informācijas, ka lēmums ir nelikumīgs. Turklāt pašu lēmumu par nelikumīgu var atzīt tikai tiesa. Jebkurš cits viedoklis (ģenerālprokurora, Valsts kontroles, vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministra vai ministrijas) ir tikai viedoklis, kam tiesību speciālisti var arī nepiekrīst.

Tāpēc likumā "Par pašvaldībām" tika veiktas izmaiņas, kas nosaka, ka pašvaldības **domes priekšsēdētājam ir tāda pati atbildība kā pārējiem deputātiem**.

Tagad tā nosaukums ir: **Pašvaldības domes deputāta statusa likums**.

PRETKORUPCIJAS NORMAS

Korupcija nav novēršama pilnībā, tomēr katra sevi cenoša valsts cenšas to mazināt. Var cīnīties pret korupcijas sekām un censties novērst korupciju veicinošus faktorus. No tiem galvenie ir pārmērīga regulamentācija un atklātības trūkums, kas rada struktūrētu korupcijai labvēlīgu vidi. Visefektīvāk ierobežot korupciju var, **deregulējot pārvaldi** un samazinot valsts un pašvaldību iejaukšanos tirgus procesos. Korupcijas iespējas mazina arī **brīva sabiedrības pieeja informācijai**.

Diemžēl šīs vienkāršās atziņas pagaidām nav guvušas pietiekamu atbalstu Latvijas sabiedrībā. Likums "Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā"¹ galveno vērību velta stingrākai regulēšanai un kontrolei. Likums attiecas uz valsts amatpersonām, viņu radniekiem, darījumu partneriem un bijušajām amatpersonām.

Šādu amatpersonu vidū tiek minēti: pašvaldības domes priekšsēdētājs un izpilddirektors, kā arī viņu vietnieki; pašvaldības deputāti; pagasta vai pilsētas pārvaldes vadītājs novada pašvaldībā; pašvaldības iestādes vadītājs un viņa vietnieks; kapitālsabiedrības padomes loceklis, kurš pārstāv pašvaldības intereses kapitālsabiedrībā, vai valdes loceklis kapitālsabiedrībā, kurā pašvaldības daļa pamatkapitālā atsevišķi vai kopumā pārsniedz 50 procentus; pašvaldības kapitāla daļas turētāja pārstāvis un viņa pilnvarota persona, kā arī publiskā iepirkuma komisijas loceklis.

Par valsts amatpersonām uzskatāmas arī personas, kurām, pildot amata pienākumus pašvaldības institūcijās, saskaņā ar normatīvajiem aktiem ir tiesības izdot administratīvos aktus, kā arī veikt uzraudzības, kontroles, izziņas vai sodīšanas funkcijas attiecībā uz personām, kas neatrodas viņu tiešā vai netiešā pakļautībā, vai tiesības rīkoties ar valsts vai pašvaldības mantu, tajā skaitā finanšu līdzekļiem.

Par valsts amatpersonām uzskatāmas arī personas, kuras pilda amata pienākumus ārpus pašvaldības institūcijām, ja viņām saskaņā ar normatīvajiem aktiem pastāvīgi vai uz laiku pašvaldība deleģējusi kādu no šīm funkcijām – izdot administratīvos aktus, veikt uzraudzības, kontroles, izziņas vai sodīšanas

funkcijas attiecībā uz personām, kas neatrodas to tiešā vai netiešā pakļautībā, rīkoties ar pašvaldības mantu, tajā skaitā finanšu līdzekļiem.

Svarīgi piezīmēt, ka par valsts amatpersonu uzskatāma arī persona, kura uz laiku pilda citas valsts amatpersonas amata pienākumus. Attiecībā uz šādu valsts amatpersonu piemērojami tie likumā paredzētie noteikumi, kas attiecas uz valsts amatpersonu, kuras amata pienākumus tā pilda.

Pozitīvi, ka līdz ar 2018. gada likuma grozījumiem valsts amatpersonas blakuspienākumi, piedaloties citu institūciju izveidotajās komisijās, dažādās konsultatīvajās padomēs un darba grupās, netiek uzskatīti par valsts amatpersonas amatu likuma "Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā" izpratnē. Tādējādi valsts amatpersonām deklarācijā jānorāda mazāk amatu un vairs nav jāsaņem atļauja šo amatu savienošanai. Konkrētās normas formulējums ir šāds: amats šā likuma izpratnē nav valsts amatpersonas darbs, pārstāvot attiecīgo publiskas personas institūciju, kurā tā ieņem valsts amatpersonas amatu, starptautiskajā organizācijā, kuras dalībvalsts ir Latvijas Republika vai ar kuru sadarbojas Latvijas Republika, kā arī citu institūciju veidotās komisijās, konsultatīvajās padomēs un darba grupās un par šo darbu nav noteikta atlīdzība.

Radnieki likuma izpratnē ir – tēvs, māte, vecmāte, vecaistēvs, bērns (arī adoptētais), mazbērns, brālis, māsa, pusmāsa, pusbrālis un laulātais. Par tēvu un māti šā likuma izpratnē uzskatāms arī adoptētājs.

Valsts amatpersonai ir **aizliegts** sagatavot vai izdot administratīvos aktus, veikt uzraudzības, kontroles, izziņas vai sodīšanas funkcijas, slēgt līgumus vai veikt citas darbības, kurās šī amatpersona, viņas radnieki vai darījumu partneri ir personiski vai mantiski ieinteresēti. Šis nosacījums ir spēkā arī divus gadus pēc darījuma līgumisko attiecību izbeigšanās.

Ļoti būtiski atzīmēt izņēmumus (11. panta sestā daļa) no iepriekšnosauktajiem ierobežojumiem. Tāad ierobežojumi neattiecas uz pašvaldības domes deputātiem šādos gadījumos:

- kad iepriekšminētās amatpersonas piedalās ārējo normatīvo aktu vai politisko lēmumu pieņemšanā;
- kad iepriekšminētās amatpersonas piedalās pašvaldības domes lēmuma pieņemšanā par sava atalgojuma noteikšanu vai sevis iecelšanu, ievēlēšanu vai apstiprināšanu amatā.

Pastāv būtiski ierobežojumi attiecībā uz **amatu savienošanu (vispārējie un speciālie, kas ir noteiktām amatu grupām)**.

¹ Likums "Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā".

Pieņemts Saeimā 2002. gada 25. aprīlī.

Likuma 1. pants definē **interesu konfliktu** kā situāciju, kurā "valsts amatpersonai, pildot valsts amatpersonas amata pienākumus, jāpieņem lēmums vai jāpiedalās lēmuma pieņemšanā, vai jāveic citas ar valsts amatpersonas amatu saistītas darbības, kas ietekmē vai var ietekmēt šīs valsts amatpersonas, tās radnieku vai darījumu partneru personiskās vai mantiskās intereses".

DEPUTĀTA ROKASGRĀMATA

Būtiski, ka, ja likumā nav noteikti stingrāki ierobežojumi, valsts amatpersonai, ievērojot nosacījumus par speciālajiem amatu savienošanas ierobežojumiem, atļauts savienot amatu ne vairāk kā ar diviem citiem algotiem vai citādi atlīdzinātiem valsts amatpersonas amatiem vai amatiem citās publiskas personas institūcijās. Par šajā daļā minētajiem amatiem nav uzskatāms pedagoga, zinātnieka, ārsta, veterinārārsta (jauna norma), profesionāla sportista un radošais darbs. Amatu savienošana pieļaujama, ja tā nerada interešu konfliktu, nav pretrunā ar valsts amatpersonai saistošām ētikas normām un nekaitē valsts amatpersonas tiešo pienākumu pildīšanai.

Pedagoga un zinātnieka darbs šā panta (sestā) izpratnē ietver arī dalību formālās izglītības ietvaros iegūto zināšanu, zinātniskās darbības rezultātu, pedagoga vai zinātnieka kvalifikācijas vai pedagoģiskās un zinātniskās darbības kvalitātes novērtēšanai izveidotās institūcijās, tajā skaitā administratīvo darbu, šo institūciju vadīšanā.

Speciālie amatu savienošanas ierobežojumi ir noteikti, piemēram, pašvaldību domju priekšsēdētājiem, domju priekšsēdētāju vietniekiem (ja viņi ieņem algotu amatu domē), pašvaldību izpilddirektoriem un viņu vietniekiem, pašvaldību iestāžu vadītājiem un viņu vietniekiem, pagasta vai pilsētas pārvaldes vadītājam novada pašvaldībā (7. panta ceturtā daļa).

Ar likuma grozījumiem kopš 2018. gada ieviesta atvieglota atļauju amatu savienošanai izsniegšanas kārtība, nosakot, ka atļauju savienot valsts amatpersonas amatu var izsniegt arī rezolūcijas formā.

Amatpersonas pienākums ir iesniegt Valsts ieņēmumu dienestam deklarāciju, stājoties amatā un beidzot

pildīt amata pienākumus, kā arī ikgadējo deklarāciju Ministru kabineta noteiktajā kārtībā.

Deputātiem saistībā ar amata savienošanu vissvarīgākais ir skatīt likuma "Par pašvaldībām" 38. panta otro daļu. Tur noteikts, ka papildus likumā "Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā" noteiktajiem amatu savienošanas ierobežojumiem **pašvaldības domes deputāts nedrīkst:**

- ieņemt izpilddirektora un izpilddirektora vietnieka, pagasta vai pilsētas pārvaldes vadītāja un viņa vietnieka amatu;
- ieņemt attiecīgās pašvaldības administrācijā amatu, kura pienākumos ietilpst
 - domes lēmumu projektu sagatavošana,
 - domes lēmumu tiesiskuma un lietderības pārbaude,
 - kontrole un uzraudzība pār domes pieņemto lēmumu izpildi,
 - padomu un konsultāciju sniegšana pašvaldības amatpersonām;
- tieši vai pastarpināti sniegt pašvaldībai pakalpojumus iepriekšminētajos jautājumos;
- ieņemt attiecīgās pašvaldības iestādes vadītāja vai viņa vietnieka amatu, izņemot iestādē, kas realizē šā likuma 15. panta pirmās daļas 4., 5. un 6. punktā noteiktās pašvaldības autonomās funkcijas (autonomās funkcijas iedzīvotāju izglītības, kultūras, veselības aprūpes pieejamības, veselīga dzīvesveida un sporta jomā).
Šie izņēmumi ir norma, par kuriem kopš to pieņemšanas vairākkārt aktualizēts jautājums par to atbilstību Satversmei (tajā skaitā skatīta lieta Satversmes tiesā²), proti, kāpēc vienu autonomo funkciju veicējiem norma ir atļaujoša, bet citiem

² Satversmes tiesas spriedums "Par likuma "Par pašvaldībām" 38. panta otrās daļas 4. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam" ([šeit](#)).

aizliedzoša. LPS kā viena no pieaicinātajām personām attiecīgajā lietā Satversmes tiesā cita starpā puda viedokli, ka "katrs politiķis, kas pieņem lēmumus atšķirīgu interešu vidē, reizēm nonāk interešu konflikta situācijā, kurā jārikojas ētiski un jāpieņem lietderīgākais lēmums. Būtu jālemj par pašvaldību amatpersonām noteikto ierobežojumu skaita un apjoma samazināšanu. Amatu savienošanas ierobežojumi var pārkāpt iedzīvotāju pasīvās vēlēšanu tiesības. Lai šo problēmu atrisinātu, vajadzētu atteikties no amatu ieņemšanas ierobežojumiem."

Satversmes tiesa savukārt lēma, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 91. pantam (proti, ir pieļaujami izņēmumi). Tomēr saistībā ar jauno Pašvaldību likumprojektu par šo normu notikušas plašas diskusijas. Vismaz pirmajam lasījumam no Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas iesniegtajā Pašvaldību likumprojektā turpmāk plānots aizliegums deputātam savienot amatu ar pašvaldības iestādes vadītāja vai vietnieka amatu neatkarīgi no tā, kādā jomā attiecīgā iestāde darbojas;

- ieņemt valdes locekļa amatu attiecīgās pašvaldības kapitālsabiedrībā, kapitālsabiedrībā, kurā pašvaldības daļa pamatkapitālā atsevišķi vai kopumā ar citām pašvaldībām pārsniedz 50 procentus, un kapitālsabiedrībā, kurā vienas vai vairāku pašvaldības kapitālsabiedrību daļa pamatkapitālā atsevišķi vai kopumā pārsniedz 50 procentus, izņemot kapitālsabiedrību, kas realizē no Pašvaldību likuma 15. panta pirmās daļas 6. punktā (veselības aprūpe) noteiktās pašvaldības autonomās funkcijas izrietošu pārvaldes uzdevumu.

Uzdevumu nodrošināt, ka tiek ievēroti šie 38. panta otrajā daļā noteiktie nosacījumi, likumdevējs noteicis pašvaldības domes priekšsēdētājam (papildus likumā "Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā" noteiktajiem institūcijas vadītāja pienākumiem).

Būtisks amatu savienošanas ierobežojums ir arī likuma "Par pašvaldībām" 58. pantā, kur noteikts, ka komitejas priekšsēdētājs un viņa vietnieki nedrīkst būt tās pašvaldības iestādes, pašvaldības kapitālsabiedrības vai to struktūrvienības vadītājs, kuras darbu saskaņā ar pašvaldības nolikumu kontrolē attiecīgā komiteja.

Pašvaldību domju priekšsēdētāji, viņu vietnieki un deputāti, pašvaldību izpilddirektori un viņu vietnieki, kā arī pagastu vai pilsētu pārvalžu vadītāji novadu pašvaldībās nedrīkst būt tādas komercsabiedrības dalībnieki, akcionāri, biedri vai tādi individuālie komersanti, kas saņem attiecīgās pašvaldības publisko iepirkumu, partnerības iepirkumu, sabiedrisko pakalpojumu sniedzēju iepirkumu vai koncesiju, finanšu līdzekļus, pašvaldības garantētus kredītus vai privatizācijas fonda līdzekļus, izņemot gadījumus, kad tos piešķir atklāta konkursa rezultātā.

Valsts amatpersonas amata savienošanas ierobežojumu izpildes kārtību, ja amata savienošana ir aizliegta, nosaka likuma "Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā" 8. pants. Saskaņā ar šīs normas pirmo daļu personai, kas pēc stāšanās valsts amatpersonas amatā vienlaikus ieņem amatu, kura savienošana ar valsts amatpersonas amatu ir aizliegta, septiņu dienu laikā ir pienākums rakstveidā:

- paziņot augstākai valsts amatpersonai vai koleģiālajai institūcijai par to, ka tā ieņem vienu vai vairākus amatus (pilda uzņēmuma līgumu vai pilnvarojumu), kuru savienošana ar valsts amatpersonas amatu ir aizliegta;
- iesniegt institūcijai, kurā tā ieņem amatu, kura savienošana ar valsts amatpersonas amatu ir aizliegta, iesniegumu, lūdzot to atbrīvot no attiecīgā amata.

Ja tomēr personu 30 dienu laikā neatbrīvo, tad jāpārtrauc pildīt aizliegtā amata pienākumus.

Pašvaldības domes deputāta gadījumā paziņojums attiecīgi iesniedzams pašvaldības domei, savukārt iesniegums iesniedzams institūcijai, kurā amatpersona lūdz sevi atbrīvot no amata. Ja institūcija ir tāda, kurā pašvaldības domes deputāts ieņem iestādes vadītāja amatu, arī iesniegums par atbrīvošanu no amata iesniedzams pašvaldības domei.

Gan likuma "Par pašvaldībām", gan likuma "Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā" normas var izrādīties nesamērīgs ierobežojums un kavēt pašvaldības administrācijas darbinieku piedalīties kā kandidātam vēlēšanās. Tomēr tiesiskā valstī likumu normas ir jāievēro pat tad, ja šīs normas nav leģitīmas. Saskaņoties ar savu cilvēktiesību aizskārumu, vēlams apstrīdēt attiecīgās normas Satversmes tiesā. Pašvaldība, ja tā saskata kavēkļus pašvaldības demokrātisko principu īstenošanai, tāpat var apstrīdēt likumdošanas normas Satversmes tiesā.

Interesu konflikts sastopams ik uz soļa. Jebkurš ideju vai principu vadīts un personiskās pieredzes vai kultūrvēsturisko tradīciju ietekmēts cilvēks ir ieinteresēts un nonāk interešu konfliktā ar pretējos rezultātos ieinteresētajiem. Tāpēc no dažādiem interešu konfliktiem iepriekšminētajā likumā tiek minēti tādi, kas varētu veicināt politiskās vai administratīvās amatpersonas savtīgumu. Šī atlase ir nesamērīgi plaša un grūti pamatojama. Lai labotu situāciju, būtu jāapgūst proporcionalitātes principa lietošana³.

Kopš 2003. gada korupcijas novēršanu un apkarošanu Latvijā īsteno un koordinē Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojs (KNAB). Par to var lasīt [šeit](#)⁴.

³ Pūkis M., "Proporcionalitātes princips", *Logs*, jūlijs/augusts 2016, Nr. 7/8 (253/254), 22.-27. lpp.

⁴ KNAB vietne www.knab.gov.lv.

PILSONISKA SABIEDRĪBA, SABIEDRĪBAS LĪDZDALĪBA PAŠVALDĪBAS LĒMUMU PIENĒMŠANĀ UN IEDZĪVOTĀJU INFORMĒŠANA

Tikai pilsoniska sabiedrība spēj nodrošināt demokrātiskas valsts pastāvēšanu. Pilsonisku sabiedrību var definēt kā sabiedrību, kurā indivīdi sadarbojas savu un kopīgu jautājumu risināšanā¹. Pilsoniskas sabiedrības attīstības līmeni raksturo nevalstisko organizāciju skaits, aktivitāte, tajās iesaistīto indivīdu, kā arī nevalstisko organizāciju un indivīdu jeb, citiem vārdiem sakot, sabiedrības līdzdalība politikas veidošanā, tajā skaitā arī vietējā jeb pašvaldību politikā.

Latvijas Republikas likumi paredz šādas **sabiedrības līdzdarbības iespējas pašvaldībās**:

- pašvaldību domju vēlēšanas;
- sūdzību un ierosinājumu izskatīšana;
- atklātas domju un to komiteju sēdes;
- domes sēžu protokolu pieejamība;
- deputātu pieņemšanas;
- sabiedriskās apspriešanas;
- gada publiskā pārskata sagatavošana.

Likums "Par pašvaldībām" paredz arī **vietējos referendumus**, kuru kārtībai jābūt noteiktai likumā. Kamēr likums nenosaka šo kārtību, pašvaldībai nav aizliegts rīkot referendumus. Atsevišķi pašvaldību referendumi brīvprātīgās iniciatīvas kārtībā tika organizēti pirms attiecīgās nedzīvās normas parādīšanās likuma "Par pašvaldībām" 61³. pantā. Ja šis pants jau būtu spēkā, tad tiesības rīkot referendumu būtu tikai likumā noteiktajā kārtībā. Bet pants nav stājies spēkā, tāpat kā līdz šā panta pieņemšanai referendumu var rīkot saskaņā ar domes saistošajiem noteikumiem, nepārkāpjot pašvaldības kompetenci.

2021. gada administratīvi teritoriālās reformas gatavošanas gaitā Ikšķiles novada pašvaldība sarīkoja iedzīvotāju aptauju, kas atgādināja referendumu (procedūra bija maksimāli tuva referendumam). Toreizējais VARAM ministrs Juris Pūce nelikumīgi (kā to atzina Satversmes tiesa) atcēla šīs aptaujas noteikumus. Šis, pēc satura un formas konsultatīvais referendums, notika un ar vairāk nekā 98% balsīm nepārprotami pauda iedzīvotāju viedokli.

Tomēr Satversmes tiesa izvairījās no iedzīvotāju viedokļa atzīšanas. Pašvaldībai tika aizrādīts, ka tā nav

gaidījusi vairākus mēnešus līdz Satversmes tiesas spriedumam. Tas liecina par pašvaldības saistošo noteikumu procedūras nedemokrātisko raksturu, jo, nerīkojot aptauju, būtu nācies gaidīt iedzīvotāju viedokli jau pēc otrā lasījuma Saeimā. Pašvaldība rīkojās pareizi, jo argumentētu iedzīvotāju viedokli sagatavoja jau pirms Administratīvo teritoriju un apdzīvoto vietu likuma galīgās apspriešanas Ministru kabinetā.

Tomēr šis gadījums, kas būtiski ietekmēja tālāko reformas gaitu, kurā centrālā valdība bija izvēlējusies iebaidīšanas taktiku, liecina par dažādo likumības izpratni un attieksmes pret pašvaldību referendumiem politizāciju. Atliek vienīgi cerēt, ka agrāk vai vēlāk Satversmes tiesa šādos gadījumos lems citādi.

Iespējams, kļūda bija apstākļi, ka netika rīkots referendums, bet aptauja. Pašvaldība neizmantoja likumā precīzi ierakstīto normu, ka pants par referendumiem nav stājies spēkā, tāpēc arī likums par referendumiem saistošo noteikumu pieņemšanai nav vajadzīgs. Tomēr politiskā cīņā, kas izpaudās juridisku lēmumu veidā, vienalga, būtu notikusi, tikai diskusijas juridiskais raksturs (teritoriālās kopienas tiesību atzīšana par pamattiesībām) izpaustos reljefāk.

Mazajās pašvaldībās (līdz 5000 iedzīvotājiem) kandidātu sarakstus var iesniegt **vēlētāju apvienības**. Šīs apvienības nereti pārtrauc aktivitātes vēlēšanu starplaikos, taču ir arī pretēji piemēri. Līdzdalība šādās vietēja rakstura "minipartijās" rada pieredzi, ko var izmantot tradicionālās demokrātijas nostiprināšanai. Līdzdarbības demokrātija nedrīkst kļūt par pašmērķi, tai jāpapildina, nevis jānāra tradicionālās (pārstāvniecības) demokrātijas formas.

Latvijas Republikas Satversmes 104. pantā ir noteikts: *"Ikvienam ir tiesības likumā paredzētajā veidā vērsties valsts un pašvaldību iestādēs ar iesniegumiem un saņemt atbildi pēc būtības. Ikvienam ir tiesības saņemt atbildi latviešu valodā."*

Likums "Iesniegumu, sūdzību un priekšlikumu izskatīšanas kārtība valsts un pašvaldību institūcijās" paredz ikvienai fiziskai un juridiskai personai tiesības vērsties visās valsts un pašvaldību institūcijās ar mutvārdu un rakstveida iesniegumiem, sūdzībām un priekšlikumiem un saņemt atbildi pēc būtības šajā likumā

¹ **Pilsoniskas sabiedrības attīstība Latvijā: situācijas analīze.** PHARE projekts "Pilsoniskas sabiedrības attīstība Latvijā 2002/2003". TŪMSILS. Rīga, 2004.

paredzētajā kārtībā. **Sniegt atbildi pēc būtības** nozīmē sniegt konkrētu un skaidru atbildi uz jautājumu, nevis formāli atrakstīties. Tā, piemēram, ja iedzīvotājs jautā, cik liela ir augstākā un zemākā alga pašvaldības administrācijā, tad atbilstoši likumam atbildē ir jānosauk konkrēti skaitļi, nevis jāraksta, ka algas nosaka tādi un tādi noteikumi.

Likums "Par pašvaldībām" nosaka, ka pašvaldības domes sēdes un arī komiteju sēdes ir **atklātas**. Likumā arī minēts, kādiem dokumentiem jābūt publiski pieejamiem, un paredzēts, ka dome nosaka kārtību, kādā tiek nodrošināta šo dokumentu publiska pieejamība.

Informācijas atklātības likums definē vispārpieejamo informāciju un ierobežotas pieejamības informācijas grupas. Norādot šajā vai citos likumos paredzēto pamatojumu, ierobežotas pieejamības informācijas statusu ir tiesīgs ar savu rīkojumu noteikt informācijas autors vai iestādes vadītājs.

MK noteikumu "Kārtība, kādā valsts pārvaldes iestāžu un pašvaldību iestāžu rīcībā esošā informācija nododama atklātībai" 16. punkts nosaka: *"Iestādes vadītājs, norādot likumos noteikto pamatojumu, apstiprina ierobežotas pieejamības informācijas sarakstu, iekļaujot tajā informācijas veidus, tēmas, atsevišķus dokumentus un to veidus."*

Izņēmums attiecībā uz informācijas sarakstu, kas ir valsts noslēpums, gan ir pretrunā ar likuma "Par valsts noslēpumu" 4. panta 1. daļu, kur teikts: *"Ministru kabineta apstiprinātais informācijas un citu par valsts noslēpumu atzīstamo objektu saraksts, kā arī turpmākie grozījumi tajā ir uzskatāmi par atklātiem dokumentiem."*

Republikas pilsētas domes un novada domes deputāta statusa likums kā vienu no deputāta pienākumiem paredz **ne retāk kā reizi divos mēnešos** rīkot **iedzīvotāju pieņemšanu**.

Likuma "Iesniegumu, sūdzību un priekšlikumu izskatīšanas kārtība valsts un pašvaldību institūcijās" 10. pants nosaka: *"Valsts un pašvaldību institūciju vadītājiem vai viņu pilnvarotām personām periodiski, bet ne retāk kā reizi mēnesī jāpieņem apmeklētāji apmeklētājiem izdevīgā laikā un atbilstoši savai kompetencei jāizskata apmeklētāju mutvārdos izteiktās sūdzības vai priekšlikumi."*

Teritorijas plānošanas likums un Būvniecības likums uzliek pašvaldībām pienākumu rīkot **sabiedrisko apspriešanu** noteiktajos gadījumos.

Kopš 2001. gada saskaņā ar likumu "Par pašvaldībām" pašvaldībām jāsaņem **gada publiskais pārskats**. Lai tas būtu izprotams ne tikai speciālistiem, bet arī iedzīvotājiem, svarīgi līdz ar obligāti prasīto sniegt informāciju gan saturiski, gan vizuāli uzskatāmā formā. Šajā pārskatā jāietver arī informācija par veiktajiem

pasākumiem, lai veicinātu iedzīvotāju informētību par pašvaldības darbību un viņu iespējām piedalīties lēmumu apspriešanā.

Sabiedrības līdzdalības efektivitāte lielā mērā atkarīga no informācijas aprites kvalitātes starp sabiedrību un publisko sektoru. Arī pašvaldības darbības efektivitāti daudzējādā ziņā nosaka tās spēja uzturēt līdzvērtīgu partneru sarunu ar saviem iedzīvotājiem un iemantot uzticību.

Pašvaldībai ir svarīgi sarunāties ar iedzīvotājiem visos piecos **politikas dzīves cikla posmos**.

• **Problēmas noskaidrošanā** – kas ir jārīcina, kam un kā jāpalīdz.

• **Politikas jeb risinājuma izstrādē** – ja iedzīvotāji piedalās risinājuma izstrādē, tad viņi to uztver kā savu un labprāt īsteno.

• **Lēmuma pieņemšanā** – ja lēmums izstrādāts kopā ar iedzīvotājiem, tad šī izstrāde, protams, ir prasījusi laiku, bet tiek pieņemts lēmums, kas tiešām darbosies, nevis tāds, ko iedzīvotāji uztvers kā sev nevēlamu un tāpēc nepildīs.

• **Politikas jeb jaunās kārtības ieviešanā** – ieviešana veicas labāk, ja jaunās kārtības ieviešana iedzīvotājiem tiek padarīta pēc iespējas ērtāka; efektīvi ir lietot ne tikai sodus ("pātagu") par lēmuma nepildīšanu, bet arī dažādus atvieglojumus ("pīrāgu") par lēmuma īstenošanu, aktīvi informējot iedzīvotājus, ka tiem, kas izpildīs jaunā lēmuma prasības noteiktā termiņā, būs tādi un tādi atvieglojumi vai atlaides.

• **Politikas jeb jaunās (pastāvošās) kārtības saglabāšanā un kontrolē** – palīdz konsultācijas ar iedzīvotājiem par to, kā politika darbojas, ko tā ir mainījusi, kādi uzlabojumi nepieciešami tās pilnveidošanai.

Pašvaldību biežāk izmantotie **sabiedrības iesaistīšanas un informēšanas līdzekļi**, kuru lietošana ir pašu pašvaldību iniciatīva:

- pašvaldības avīze (2020. gadā Saeima atbalstīja grozījumus likumā "Par pašvaldībām", ieviešot izmaiņas vietvaru informatīvo izdevumu izdošanā. Taču joprojām pašvaldību izdevumiem ir jākalpo pašvaldības un to iestāžu pieņemto lēmumu un skaidrojumu, saistošo noteikumu un nolikumu, projektu, plānoto un realizēto darbu, pašvaldības iestāžu, struktūrvienību un kapitālsabiedrību darbu un aktivitāšu atspoguļošanai);
- pašvaldības informācijas lapas jeb biļeteni;
- informācija plašsaziņas līdzekļos – nacionāla mēroga un reģionālajos laikrakstos, radio, TV;
- pašvaldības mājaslapa;
- informācijas stendi;
- vietējā televīzija un/vai radio;
- konsultatīvas padomes, darba grupas;
- iedzīvotāju sapulces, tikšanās ar iedzīvotājiem;

DEPUTĀTA ROKASGRĀMATA

- plānošanas un dažādu grupu semināri;
- iedzīvotāju aptaujas;
- speciāla tālruņa līnija (ieteicams – bezmaksas);
- sūdzību un ieteikumu kastītes ar jau sagatavotām veidlapām.

Latvijā normatīvo aktu grozījumi tiek izstrādāti ļoti bieži, tāpēc pirms kāda likuma piemērošanas vēlams pārbaudīt, vai tajā nav ieviesti jauni grozījumi. Izmantojiet elektronisko normatīvo aktu informācijas sistēmu **NAIS**, kur normatīvie akti tiek ievietoti jau ar iestrādātiem grozījumiem, vai interneta vietni www.likumi.lv, kur grozījumi redzami atsevišķi!

Ieteicamie normatīvie dokumenti par iedzīvotāju informēšanu:

- Latvijas Republikas Satversme, 104. pants;
- likums “Par pašvaldībām”;
- Pašvaldības domes deputāta statusa likums;
- Administratīvā procesa likums, īpaši 53. pants (par sadarbību administratīvajā procesā), 54. pants (par informācijas sniegšanu), 6. nodaļa (par administratīvā procesa virzību iestādē) un 9. nodaļa (uzziņa par savām tiesībām);
- Teritorijas plānošanas likums;
- Būvniecības likums;
- likums “Par iepirkumu valsts vai pašvaldību vajadzībām” – kā sniegt informāciju par iepirkuma procesu, īpaši 32. pants (paziņojums par lēmuma pieņemšanu), 33.¹ pants (informācijas par iepirkuma līgumiem pieejamība) un 34. panta 4. daļa (par atklāta un slēgta konkursa noslēguma protokola pieejamību);
- Informācijas atklātības likums;
- likums “Iesniegumu, sūdzību un priekšlikumu izskatīšanas kārtība valsts un pašvaldību institūcijās”;
- likums “Par presi un citiem masu informācijas līdzekļiem”, īpaši 7. pants par nepublicējamo

informāciju;

- likums “Par valsts noslēpumu”, īpaši 5. pants – kādai informācijai nekādi nedrīkst liegt pieeju (ziņas, kuras nevar būt valsts noslēpums);
- Fizisko personu datu aizsardzības likums;
- Darba likums – 93. pants, kāda informācija par darbinieku ir jāaizsargā (ziņas par darbinieku);
- MK noteikumi “Kārtība, kādā valsts pārvaldes iestāžu un pašvaldību iestāžu rīcībā esošā informācija nododama atklātībai”, īpaši par ierobežotās pieejamības informācijas sniegšanas kārtību.

Pēdējā desmitgadē arvien populārākas kļūst aktīvās pilsoniskās līdzdalības veicināšanas formas. Nacionālajā līmenī pieaug biedrības “Mana bals” aktivitātes. Trešās pasaules valstīs tās dažkārt izmanto kā ārējo iejaukšanās formu, veicinot varas destabilizāciju it kā līdzdalības demokrātijas veicināšanai. Latvijā šai organizācijai ir likumīgas iespējas ierosināt likumprojektus, ja tiek savākts nepieciešamais parakstu skaits.

Pašvaldībās tiek aprobētas tādas līdzdalības veicināšanas formas kā nelielas budžeta daļas izdalīšana sabiedrības aktīvistu lemsšanai. Parasti tas notiek ar projektu palīdzību, un projektu gaitā sabiedrības pārstāvji iepazīstas ar pašvaldības atbildību un pienākumiem, ietekmē deputātu noteiktās prioritātes.

Iedzīvotāju atsaucību gūst līdzdalība tiešsaistē. Pašvaldībās tiek īstenoti projekti, kad katrs iedzīvotājs var uz kartes atzīmēt problēmas vietu un iesūtīt pašvaldībai problēmas aprakstu.

Lai aktīvāk veicinātu līdzdarbību, būtu vēlams pašvaldības izglītības iestādēs mācīt pašvaldību demokrātiju, administrēšanas un ekonomikas pamatus².

² Pūķis M., “Pilsoniskās līdzdarbošanās pamatjēdzieni”. *Logi*, Nr. 3/4 (249/250), 2016, 30.–33. lpp.

FUNKCIJU VEIDI – AUTONOMĀS UN DELEĢĒTĀS FUNKCIJAS

Eiropas vietējo pašvaldību hartā nav apzīmējuma “pašvaldību funkcijas”. To vietā lieto divus atšķirīgus terminus – **uzdevumi** un **kompetence**. Mūsdienām atbilstošāks vārds ir otrais, kas atbilst priekšstatam par patstāvīgu pašvaldību, kuras kompetence pamatā nodalīta no valsts kompetences (pienākumiem un tiesībām, nevis prasmēm), bet daļa kompetences var būt dalītā atbildībā. Vārds “funkcija” labāk atbilst nevis plurālisma, bet totalitārisma situācijai. Ja valsts ir vienots organisms ar vienu mērķi, tad situāciju labāk raksturo vārds “funkcija”. Ja valstī sadzīvo (sadarbojas, konkurē, komunicē) daudzi organismi, tad vārds “kompetence” ir labāks. Tomēr atbilstoši tradīcijai un likuma burtam turpmāk tiks lietots apzīmējums “funkcija”.

Hartā tiek minēti divi pašvaldības darbības gadījumi:

- kad pašvaldība darbojas uz savu atbildību saskaņā ar likumu;
- kad pašvaldība darbojas valsts uzdevumā.

Pirmā veida funkcijas Latvijas likumdošanā sauc par **autonomajām** funkcijām, otrā veida – par **deleģētajām**.

Autonomās funkcijas rodas trīs atšķirīgos gadījumos:

- uzskaitot tās tieši likuma “Par pašvaldībām” 15. pantā (agrāk tās tika dēvētas par pastāvīgajām funkcijām);
- nosakot tās citos likumos (agrāk tās tika dēvētas par citos likumos uz laiku noteiktajām funkcijām);
- uzņemoties šīs funkcijas patstāvīgi, bez likumdevēja norādes – ar domes lēmumu (šīs funkcijas tiek dēvētas par brīvprātīgajām iniciatīvām).

Pašvaldību tiesības attiecībā uz visām trim autonomo funkciju formām ir vienādas, taču atšķiras to finansēšanas nosacījumi.

Saskaņā ar Eiropas vietējo pašvaldību hartu **pašvaldību atbildībai** autonomo funkciju jomā normāli jābūt **pilnai un ekskluzīvai**. Tomēr prakse ir citāda: valsts aizvien vairāk šo funkciju veikšanas nosacījumus reglamentē ar likumiem un Ministru kabineta noteikumiem. Ciktāl tas nav izdarīts, pašvaldība visā autonomās kompetences jomā var izdot arī savus saistošos noteikumus.

Eiropas Savienībā viedokļi par to, cik tālu jānotiek integrācijai, dalās. Daudz piekritēju ir būtisku jautājumu saglabāšanai dalībvalstu suverenitātē. Tomēr Eiropas Komisija cenšas arvien vairāk jautājumu noregulēt visā Eiropā vienādi. Soli pa soli dalībvalstu parlamenti zaudē patstāvību. Tas noved pie ķēdes reakcijas: nacionālajā līmenī sāk regulēt jautājumus,

kas būtu atšķirīgā veidā risināmi pašvaldībās. Tāpēc formāli funkciju var noteikt kā pašvaldības autonomo, bet valsts iejaukšanās šo funkciju padara par dalītas atbildības funkciju, kuru lielā mērā regulē Saeimas likumi un Ministru kabineta noteikumi.

Pašvaldības sūtība ir maksimāli izmantot dažādības iespējas savu iedzīvotāju labā.

Deleģētās funkcijas valsts deleģē ar likumu vai Ministru kabineta noteikumiem. Par tām atbildīga ir valsts (arī tiesā, ja kāda persona nav apmierināta ar pašvaldības rīcību šo funkciju izpildē). Valstij arī jāfinansē šīs funkcijas, ja pašvaldība brīvprātīgi nepiekrīt pati uzņemties daļu no finansiālās atbildības.

Līdz šim nav sakārtots jautājums par **citos likumos noteiktajām funkcijām**. Tās var būt gan autonomās, gan arī valsts deleģētās. Nepieciešamība tiesā noteikt, no kura budžeta – valsts vai pašvaldības – sedzami personai nodarītie zaudējumi, nākotnē kļūs par stimulu šo jautājumu sakārtot. Pagaidām izpratne vairāk saistās ar tradīcijām nekā skaidru norādi likumos.

Likumā “Par pašvaldībām” noteiktās autonomās funkcijas

Termins “pastāvīgās funkcijas” kopš 2005. gada februāra grozījumiem ir izslēgts no likuma “Par pašvaldībām”. Pastāvīgās funkcijas bija tādas, ko pašvaldības veica (nevis pildīja kāda uzdevumā) visu laiku, pastāvīgi. Šīs funkcijas tika noteiktas likuma “Par pašvaldībām” 15. pantā¹. Tās pildāmas kārtībā, kāda noteikta

¹ **Likums “Par pašvaldībām”.**

Tā 15. pantā uzskaitītas šādas autonomās funkcijas: “1) organizēt iedzīvotājiem komunālos pakalpojumus (ūdensapgāde un kanalizācija; siltumapgāde; sadzīves atkritumu apsaimniekošana; notekūdeņu savākšana, novadīšana un attīrīšana) neatkarīgi no tā, kā ipašumā atrodas dzīvojamais fonds; 2) gādāt par savas administratīvās teritorijas labiekārtošanu un sanitāro tīrību (ielu, ceļu un laukumu būvniecība, rekonstruēšana un uzturēšana; ielu, laukumu un citu publiskai lietošanai paredzēto teritoriju apgaismošana; parku, skvēru un zaļo zonu ierīkošana un uzturēšana; atkritumu savākšanas un izvešanas kontrole; pretplūdu pasākumi; kapsētu un beigto dzīvnieku apbedīšanas vietu izveidošana un uzturēšana); 3) noteikt kārtību, kādā izmantojami publiskā lietošanā esošie meži un ūdeņi, ja likumos nav noteikts citādi; 4) gādāt par iedzīvotāju izglītību (iedzīvotājiem noteikto tiesību nodrošināšana pamatizglītības un vispārējās vidējās izglītības iegūšanā; pirmsskolas un skolas vecuma bērnu nodrošināšana ar vietām mācību un audzināšanas iestādēs; organizatoriska un finansiāla palīdzība ārpuskolas mācību un audzināšanas iestādēm un izglītības atbalsta iestādēm u. c.); 5) rūpēties par kultūru un sekmēt tradicionālo kultūras vērtību saglabāšanu un tautas jaunrades attīstību (organizatoriska un

DEPUTĀTA ROKASGRĀMATA

attiecīgajos nozaru likumos un no tiem izrietošajos Ministru kabineta noteikumos. Pastāvīgo funkciju izpildi organizē un par to atbild pašvaldības. Šo funkciju izpilde tiek finansēta no attiecīgās pašvaldības budžeta, ja likumā "Par pašvaldībām" nav noteikts citādi. Tagad šīs funkcijas tiek apzīmētas – šajā likumā noteiktās pašvaldības autonomās funkcijas.

Funkciju sadalē starp dažādu teritoriālu mērogu varām Latvija ir apņēmusies ievērot **subsidiaritātes principu**. Atbilstoši Eiropas vietējo pašvaldību hartai vara (it īpaši – lēmējvara) jānodod pēc iespējas tuvāk pilsonim. Tas nozīmē, ka pēc iespējas vairāk funkcijām jābūt vietējo pašvaldību kompetencē. Tikai tajos gadījumos, kad tiek atzīti pietiekami pamatoti efektivitātes vai mēroga apsvērumi, varu var nodot reģionālajai pašvaldībai vai valstij.

Tieši subsidiaritātes princips 20. gadsimta nogalē kļuva par centrālo, visā pasaulē atzīto jautājumu pašvaldību demokrātijas attīstībā. Šim principam ir daudz pārliecinātu aizstāvju, taču arī daudz pretinieku. Arī Latvijā subsidiaritātes pretinieki darbojas galvenokārt divos virzienos – centralizējot finanses un unificējot funkciju izpildes noteikumus vienādi visā Latvijas teritorijā. Abos gadījumos vara tiek attālināta no pilsoņa, netiek ievērota vietējo iedzīvotāju griba un vietējās īpatnības. Subsidiaritātes pretinieki uzsver vienotas politikas šķietamās priekšrocības un noliedz plurālismu un daudzveidību.

finansāla palīdzība kultūras iestādēm un pasākumiem, atbalsts kultūras pieminekļu saglabāšanai u. c.);

6) nodrošināt veselības aprūpes pieejamību, kā arī veicināt iedzīvotāju veselīgu dzīvesveidu un sportu;

7) nodrošināt iedzīvotājiem sociālo palīdzību (sociālo aprūpi) (sociālā palīdzība maznodrošinātām ģimenēm un sociāli mazaizsargātām personām, veco ļaužu nodrošināšana ar vietām pansionātos, bāreņu un bez vecāku gādības palikušo bērnu nodrošināšana ar vietām mācību un audzināšanas iestādēs, bezpajumtnieku nodrošināšana ar naktsmītni u. c.);

8) gādāt par aizgādību, aizbildību, adopciju un bērnu personisko un mantisko tiesību un interešu aizsardzību;

9) sniegt palīdzību iedzīvotājiem dzīvokļa jautājumu risināšanā;

10) sekmēt saimniecisko darbību attiecīgajā administratīvajā teritorijā, rūpēties par bezdarba samazināšanu;

11) izsniegt atļaujas un licences komercdarbībai, ja tas paredzēts likumos;

12) piedalīties sabiedriskās kārtības nodrošināšanā, apkarot žūpību un netiklību;

13) saskaņā ar attiecīgās pašvaldības teritorijas plānojumu noteikt zemes izmantošanas un apbūves kārtību;

14) nodrošināt savas administratīvās teritorijas būvniecības procesa tiesiskumu;

15) veikt civilstāvokļa aktu reģistrāciju;

16) savākt un sniegt valsts statistikai nepieciešamās ziņas;

17) veikt nepieciešamos pasākumus domes vēlēšanās;

18) piedalīties civilās aizsardzības pasākumu nodrošināšanā;

19) organizēt sabiedriskā transporta pakalpojumus;

21) organizēt pedagoģisko darbinieku tālākizglītību un izglītības metodisko darbu;

22) veikt attiecīgajā administratīvajā teritorijā dzīvojošo bērnu uzskaiti;

23) īstenot bērnu tiesību aizsardzību attiecīgajā administratīvajā teritorijā."

Eiropas Savienībā subsidiaritātes principa nozīme arvien pieaug. Amsterdams protokols (1998. gadā) par subsidiaritāti un proporcionalitāti skaidri nosaka, ka tai institūcijai, kas kādu funkciju piedāvā centralizēt, ir jāpierāda, kāpēc mazākā varas mērogā šo funkciju nevar sekmīgi veikt. Ja centrālā vara vēlas pārņemt kādu pašvaldības funkciju, tad no Latvijai saistošā Amsterdams protokola izriet tiesību princips, kas izmantojams arī attiecībās starp nacionālo valsti un pašvaldību. Bez pierādījuma, ka pašvaldība attiecīgo funkciju pati nespēj pietiekami labi veikt, centralizācija nav pieļaujama.

Eiropas Savienības Reģionu komiteja uzrauga subsidiaritātes principa ievērošanu ES likumdošanā un rīcībā un aktīvi iestājas par subsidiaritāti visos teritoriālās varas mērogos. ES Reģionu komiteja var neierobežotu laiku iesniegt Eiropas Savienības Tiesā prasību par ES likuma (regulas, direktīvas) vai tā daļas atcelšanu, ja tas neatbilst subsidiaritātes principam.

Nododot pašvaldībām jaunas autonomās funkcijas, kas saistītas ar izdevumu palielināšanos, likumā, ar kuru uzdota šo funkciju izpilde, vienlaikus jānosaka pašvaldībām jauni ienākumu avoti.

Likumā "Par pašvaldībām" noteiktās autonomās funkcijas no citām pašvaldības funkcijām atšķiras ar vēl vienu īpatnību – tām ir pakārtots likums "Par pašvaldību finanšu izlīdzināšanu". Tā saucamo pašvaldības finanšu nepieciešamību definē kā lielumu, kas it kā nodrošinot likumā "Par pašvaldībām" noteikto funkciju veikšanu².

Līdz ar to nav atbildes uz jautājumu, par kādiem līdzekļiem jāveic citos likumos noteiktās autonomās funkcijas (parasti attiecīgie speciālie likumi finansēšanas avotus pretēji likumam nenosaka), kā arī pašvaldības brīvprātīgās autonomās funkcijas. Vienīgās funkcijas, kas "noteiktas" saskaņā ar likuma formulējumu, ir 15. pantā minētās. No tā izriet, ka citām funkcijām nepieciešamie līdzekļi jārod ārpus finanšu izlīdzināšanas sistēmas.

Citos likumos noteiktās autonomās funkcijas

Sākotnējā iecere likuma "Par pašvaldībām" veidošanai bija pastāvīgo funkciju statusu piešķirt tām funkcijām, kuru veikšanā vairāk izpaustos pašvaldību patstāvība. Šī iecere nav izdevusies pilnībā. Nebija **būtisku atšķirību** starp pastāvīgajam un citos likumos

² Likums "Par pašvaldību finanšu izlīdzināšanu".

Pieņemts Saeimā 1998. gada 5. martā.

Likuma 1. pantā doti šādi termini skaidrojumi:

"pašvaldību finanšu izlīdzināšana – pašvaldību ieņēmumu un valsts budžeta dotācijas pārdale, lai radītu pašvaldībām līdzīgas iespējas ar likumu noteikto funkciju izpildei;

pašvaldību kopējā finanšu nepieciešamība – izlīdzināšanas aprēķiniem izmantojams lielums;

pašvaldības finanšu nepieciešamība – aprēķinu rezultātā konkrētām pašvaldībām sadalīta pašvaldību kopējā finanšu nepieciešamība."

noteiktajām funkcijām. Parasti šajos citos likumos nebija arī nekādu norāžu uz konkrētiem laika rāmjiem (izņēmumi – likumi par zemes reformu un par administratīvi teritoriālo reformu, kuros bija norādīti konkrēti tiesību normu darbības laiki, kā arī atsevišķos gadījumos – likumos minētie pārejas noteikumi).

Galvenā atšķirība saistās ar finansējumu. Likumā "Par pašvaldībām" noteiktās autonomās funkcijas jāfinansē no pašu ieņēmumiem (tajā skaitā dotācijas no finanšu izlīdzināšanas fonda), bet citos likumos noteiktās autonomās funkcijas – saskaņā ar attiecīgo likumu³. Ja finansēšanas avoti nav noteikti, tad formāli pašvaldība varētu attiecīgo funkciju nepildīt.

Šajā sakarībā būtiska ir **Latvijas Pašvaldību savienības nozīme** – visu pašvaldību vārdā viedokli par jauno uz laiku veicamo funkciju LPS saskaņo (vai arī nesaskaņo). Ja domstarpības par likuma vai Ministru kabineta noteikumu deleģējumu bez finansējuma avotu norādes tiek risinātas Satversmes tiesā, tad būtisks ir vienošanās un domstarpību protokola teksts, ko piedāvā attiecīgā ministrija un paraksta LPS.

Vairākas uz laiku noteiktās funkcijas – dzīvojamo māju denacionalizācija, veikalu, sabiedriskās ēdināšanas un komunālo pakalpojumu uzņēmumu privatizācija, zemes privatizācija – pamatā jau pabeigtas; turpinās dzīvokļu privatizācijas funkcijas izpilde. Daudzos gadījumos funkcijas tiek minētas vienīgi citos likumos. Tā, piemēram, rajonu pašvaldību gadījumā tādas bija īpaši aizsargājamo teritoriju izveidošana (likums "Par īpaši aizsargājamām dabas teritorijām"), palīdzības sniegšana policijai (likums "Par policiju"), ārstniecības iestāžu izveidošana (Ārstniecības likums) u. tml. Informāciju par šādiem daudzos likumos minētiem pienākumiem pašvaldība iegūst galvenokārt praktiski, kad kāda persona vēlas, lai tai sniegtu attiecīgo pakalpojumu.

Līdz šim nevienā likumā neatrast skaidru norādi, ka pašvaldības kompetencē nodotais pienākums ir autonomā funkcija. Tajā pašā laikā statuss ir ļoti svarīgs, jo no tā atkarīgs, kurš budžets – valsts budžets vai pašvaldības budžets – segs zaudējumus privātpersonai pašvaldības pieļautās kļūdas gadījumā.

Kā konstatēt, vai funkcija ir autonomā vai valsts deleģētā?

Var apgalvot, ka funkcija ir **autonomā**, ja likumā tas nepārprotami norādīts vai arī konstatējot, ka:

- attiecīgos pienākumus reāli veic pašvaldība;

³ Likums "Par pašvaldībām".

Tā 8. pants:

"Ar likumu pašvaldībām var uzdot pildīt autonomās funkcijas, kas nav paredzētas šajā likumā, vienlaikus attiecīgajā likumā nosakot papildu finansēšanas avotus, ja funkciju izpilde saistīta ar izdevumu palielināšanu.

Šajā pantā minēto funkciju izpildi organizē un par to atbild pašvaldības."

- attiecīgie pienākumi netiek finansēti ar valsts mērķdotācijas starpniecību.

Ir daži gadījumi, kad likums paredz centralizētu finansējumu pašvaldības autonomajai funkcijai. Piemērs ir pašvaldības autoceļi, kuru finansējumu sadala Satversmes ministrija un nodrošina no valsts budžeta, kaut arī sava īpašuma uzturēšana un attīstība ir autonomā funkcija. Pašvaldībai ir tiesības izdalīt šim mērķim patstāvīgos ieņēmumus, taču valstij ir pienākums finansēt pašvaldību ceļus un ielas pietiekamā apmērā.

Pirmais nosacījums parāda, ka pašvaldība ir samierinājusies ar finansēšanas kārtību, jo neapstrīd šo pienākumu Satversmes tiesā. Otrais nosacījums izslēdz iespēju, ka tā varētu būt valsts deleģētā funkcija.

Iepriekšminētajai pieejai pagaidām vairāk ir teorētisks raksturs. Vispāratzītas metodikas radīšanai, kā nošķirt citos likumos noteiktās autonomās funkcijas no valsts deleģētajām, svarīga būs tiesu prakse nākamajos gados.

Brīvprātīgās funkcijas

Šīs funkcijas vispilnīgāk raksturo pašvaldību. Teritorijā ievēlētie tautas priekšstāvji jeb deputāti paši nosaka, kas darāms iedzīvotāju interesēs. Šāda izvēle nav pilnīgi brīva – nedrīkst uzņemties to, kas jau ir citas varas kompetencē⁴.

Brīvprātīgās iniciatīvas pieder pie pašvaldības autonomajām funkcijām, tā ir augstākā autonomijas forma: nevis valsts uzdod pašvaldībai veikt šīs funkcijas, bet gan pašvaldība pati sev uzdod veikt noteiktas funkcijas teritorijas iedzīvotāju interesēs. Daudzas no sākotnēji brīvprātīgajām iniciatīvām ar laiku sāk regulēt valsts, tad šo funkciju statuss mainās.

Brīvprātīgās iniciatīvas tiesības ir ne tikai pašvaldībām, bet arī Ministru kabinetam. Tiesību zinātnieki uzskata, ka Ministru kabineta gadījumā šādu tiesību izmantošana (Ministru kabineta iekārtas likums, 14. panta pirmās daļas 3. punkts) norāda uz trūkumiem likumdevēja darbā. Tomēr Ministru kabinets bez likuma pilnvarojuma regulē ļoti nozīmīgas jomas, piemēram, Eiropas Savienības strukturālo fondu pārvaldīšanu. Pašvaldību gadījumā iespējai patstāvīgi noteikt savus uzdevumus ir pozitīva nozīme, un šīs tiesības raksturo sasniegto demokrātijas pakāpi.

Pašlaik saglabājusies tāda brīvprātīgā funkcija kā pašvaldības policija. Nereti šādu funkciju reglamentē likums, taču lietojot formu "var izveidot".

⁴ Likums "Par pašvaldībām".

12. pants nosaka:

"Pašvaldības attiecīgās administratīvās teritorijas iedzīvotāju interesēs var brīvprātīgi realizēt savas iniciatīvas ikvienā jautājumā, ja tas nav Saeimas, Ministru kabineta, ministriju, citu valsts pārvaldes iestāžu, tiesas vai citu pašvaldību kompetencē vai arī ja šāda darbība nav aizliegta ar likumu."

DEPUTĀTA ROKASGRĀMATA

Daudzos gadījumos pašvaldība pati izvēlas publiskā pakalpojuma sniegšanas formu. Dažas uztic uzņēmumiem darboties tarifu un cenu ietvaros, citas subsidē uzņēmumus no sava budžeta. Šādā gadījumā subsidišanu var uzskatīt par brīvprātīgu funkciju.

Administratīvi teritoriālās reformas pirmās kārtas noslēguma posmā 2008. gadā noskaidrojās, ka gan drīz visas toreizējo rajonu funkcijas juridiski ir brīvprātīgās iniciatīvas, jo valsts likumos vai MK noteikumos nav ievērojusi likumīgo uzdošanas kārtību obligātām funkcijām. Līdzīgi ir ar vietējo pašvaldību funkcijām. Nereti valdība nelegitīmi iejaucas šādu brīvprātīgo iniciatīvu izpildē.

Deleģētās valsts pārvaldes funkcijas

Gan Latvijā, gan citās zemēs pašvaldības veic arī daudzas valsts funkcijas. Tas var būt tieši paredzēts likumā vai arī saskaņā ar likuma pilnvarojumu Ministru kabineta noteikumos. Šajā gadījumā valsts pati atbild par funkciju, bet pašvaldības ir izpildītāja (centrālās valdības aģenta) lomā un pilda nevis savu patstāvīgo, bet gan valsts politiku. Ja valdība ir pieņēmusi kādus politikas dokumentus (pamatnostādnes, stratēģijas, programmas, plānus vai koncepcijas), tad šajā gadījumā tie ir saistoši arī pašvaldībai.

Valsts funkciju gadījumā ir korekti, ka šo funkciju regulē vienoti Ministru kabineta noteikumi. Ja tā notiek pastāvīgo funkciju jomā, tad valdība pārkāpj pašvaldību tiesības (tas gan nav retums mūsu juridiskajā praksē). Pēc būtības valsts darbība šajā gadījumā ir deleģēšana – valdība ar savām institūcijām varētu veikt darbu arī pati. Deleģēšanas pamatā ir taupības vai efektivitātes apsvērumi. Līdz ar funkcijas deleģējumu ir jānodrošina finanses⁵.

⁵ Likums "Par pašvaldībām".

Tā, piemēram, algas pedagoģiskajiem darbiniekiem pašvaldība izmaksā valsts vārdā. No valsts budžeta šim nolūkam ir paredzēta mērķdotācija, ko nevar izmantot nekādam citādam mērķim. Atbildību par šo algu izmaksu un politiku algu jomā uzņemas valsts.

Deleģēto funkciju jomā valstij jāievēro proporcionalitātes princips⁶. Saskaņā ar to jāļauj pašvaldībai pašai izlemt pēc iespējas vairāk. Valsts iejaukšanās apjomam jābūt proporcionālam (samērīgam ar to) sabiedrisko interešu nozīmīgumam, ko ar šādu iejaukšanos sargā. Proporcionalitātes princips, uzsvērot iejaukšanās minimalizāciju, ir iekļauts gan Eiropas vietējo pašvaldību hartā, gan Līgumā par Eiropas Savienības darbību.

9. pants nosaka:

"Valsts pārvaldes iestādes, ja tas paredzēts likumos vai Ministru kabineta noteikumos, var pilnvarot pašvaldības pildīt atsevišķas valsts pārvaldes iestāžu funkcijas, nosakot to izpildes kārtību un uzraugot šo funkciju izpildi.

Nododot valsts pārvaldes iestāžu funkciju izpildi pašvaldībām, vienlaikus tām nododami līdzekļi, kas paredzēti attiecīgo valsts pārvaldes iestāžu budžetā šo funkciju veikšanai.

Pašvaldībām nodoto valsts pārvaldes iestāžu funkciju izpildi organizē attiecīgā pašvaldība, bet par to izpildi ir atbildīga valsts pārvaldes iestāde, kas šīs funkcijas nodevusi pašvaldībai."

Savukārt likuma 11. pants nosaka:

"Ministru kabinets likumā paredzētajos gadījumos un Valsts pārvaldes iekārtas likumā noteiktajā kārtībā var deleģēt pašvaldībai atsevišķu pārvaldes uzdevumu.

Deleģējot pārvaldes uzdevumu, Ministru kabinets nodrošina pašvaldībai finanšu līdzekļus, kas nepieciešami šā uzdevuma izpildei.

Ja pašvaldība piekrīt, tā var veikt uzdevumu par saviem līdzekļiem."

⁶ Pūķis M., "Proporcionalitātes princips". [Logs, jūlijs/avgusts 2016, Nr. 7/8 \(253/254\), 22.-27. lpp.](#)

PAŠVALDĪBU TIESĪBU AIZSARDZĪBA

Viens no demokrātiskas valsts galvenajiem principiem ir varas dalīšanas princips, un līdzās likumdošanas un izpildu varai pastāv neatkarīga **tiesu vara**, ko īsteno atbilstoši tiesiskuma principam. Ārpus tiesu varas kontroles nevar palikt neviena no tiesību normām vai izpildvaras darbībām, ja tās aizskar kādas personas intereses. Tiesu vara Latvijā pieder rajonu (pilsētu) tiesām, apgabaltiesām, Augstākajai tiesai un Satversmes tiesai.

Arī pašvaldībai ir tiesības uz tiesas aizsardzību (likuma "Par pašvaldībām" 14. panta 4. punkts) un tā likumā noteiktajos gadījumos var vērsties tiesā. Tiesu lietu izskatīšanas principus un kārtību nosaka Latvijas Republikas Satversme, likums "Par tiesu varu", civilprocesiālie, kriminālprocesiālie un administratīvi procesiālie likumi. Satversmes tiesas darbību regulē Satversmes tiesas likums.

Latvijas vispārējās jurisdikcijas tiesu sistēmā ietilpstošās tiesas ir tiesīgas izskatīt civiltiesiskus strīdus, krimināllietas, kā arī lietas, kas izriet no administratīvi tiesiskajām attiecībām. Tomēr tās nav tiesīgas atzīt par spēkā neesošiem aktus, kuriem ir normatīvs raksturs. Šādam uzdevumam darbojas Satversmes tiesa.

Pašvaldības dome Satversmes tiesā var iesniegt pieteikumu lietas ierosināšanai par:

- likumu atbilstību Satversmei;
- Latvijas parakstīto vai noslēgto starptautisko līgumu (arī līdz attiecīgo līgumu apstiprināšanai Saeimā) atbilstību Satversmei;
- citu normatīvo aktu vai to daļu atbilstību augstāka juridiska spēka tiesību normām (aktiem);
- Latvijas nacionālo tiesību normu atbilstību tiem Latvijas noslēgtajiem starptautiskajiem līgumiem, kas nav pretrunā ar Satversmi.

Nemainīgi spēkā ir norma, ka pašvaldība pieteikumu iepriekšminētajos gadījumos var iesniegt tikai tad, ja apstrīdētais akts aizskar attiecīgās pašvaldības tiesības.

Pašvaldības dome Satversmes tiesā var iesniegt pieteikumu arī par tāda rīkojuma atbilstību likumam, ar kuru vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrs ir apturējis pašvaldības domes pieņemto lēmumu. Šis pieteikums tiek pieņemts likuma "Par pašvaldībām" 49. pantā noteiktajā kārtībā, kur teikts, ka nelikumīgu domes izdoto saistošo noteikumu vai citu normatīvo aktu vai to atsevišķu punktu darbību, izņemot 47. panta kārtībā pieņemtos lēmumus – tas ir, administratīvos aktus, aptur vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrs ar motivētu rīkojumu. Tātad domei ir tiesības apstrīdēt šo ministra rīkojumu, vēršoties Satversmes tiesā, ja tā uzskata, ka šis rīkojums ir nepamatots un lēmums atbilst likumam.

Pieteikumu paraksta domes priekšsēdētājs. Pieteikumam pievieno domes lēmumu, kā arī paskaidrojumus un dokumentus nepieciešamo lietas apstākļu noskaidrošanai.

Lēmumu par lietas ierosināšanu vai par atteikšanos ierosināt lietu pieņem tiesnešu kolēģija mēneša laikā (sarežģītās lietās – laikā līdz diviem mēnešiem) no pieteikuma iesniegšanas dienas. Šis lēmums nav pārsūdzams. Ja lietu izskata tiesas sēdē ar dalībnieku piedalīšanos, pašvaldībai jāsaņem informācija par tiesas sēdes laiku un vietu ne vēlāk kā 15 dienas pirms sēdes.

Dome procesuālās darbības Satversmes tiesā var veikt pati (piemēram, priekšsēdētājs), ar pilnvarota pārstāvja starpniecību vai arī izmantojot zvērināta advokāta palīdzību. Zvērinātam advokātam tiesas sēdē ir visas lietas dalībnieka tiesības, izņemot tiesības atsaukt pieteikumu. Dome var uzticēt zvē-

rinātam advokātam arī pilnvarotā pārstāvja pienākumus. Šāds pilnvarojums apstiprināms ar rakstveida pilnvaru.

Gadījumos, kad lietai pievienoto dokumentu ir pietiekami, lai izspriestu lietu rakstveida procesā, tiesas sēdi ar lietas dalībnieku piedalīšanos var nerīkot. Priekšlikumu par lietas izskatīšanu rakstveida procesā izsaka tiesnesis, kurš sagatavo lietu izskatīšanai, bet lēmumu tiesa pieņem rīcības sēdē. 15 dienu laikā pēc tam, kad pašvaldība saņēmusi paziņojumu par lietas izskatīšanu rakstveida procesā, tai ir tiesības iepazīties ar lietas materiāliem un rakstveidā izteikt savu viedokli par tiem. Lemjot par lietas izskatīšanu rakstveida procesā vai tiesas sēdē ar lietas dalībnieku piedalīšanos, ņem vērā arī lietas iespējamo ietekmi uz tiesību sistēmu, konstitucionālo institūciju savstarpējām attiecībām, līdzšinējo Satversmes tiesas judikatūru un valsts budžetu.

Satversmes tiesas spriedums ir galīgs un stājas spēkā pasludināšanas brīdī un tas ir jāpilda. Vienlaikus gan jāsaprot, ka lēmumu pieņemšana šajā tiesā balstās ne vien uz likumiem un starptautiskajiem līgumiem, bet arī uz tiesību principiem – tātad uz vērtībām. Attīstoties Eiropas Savienībai un Latvijas Republikai, izpratne par dominējošām vērtībām ir mainīga. Tāpēc pašvaldībai, aizstāvot savas tiesības, ne vienmēr burtiski jāvadās no iepriekšējās judikatūras. Satversmes tiesas viedokļi evolucionē, izpratnei par pašvaldību mainoties, var sagaidīt arī atšķirīgus spriedumus. Pašvaldībai savu iedzīvotāju interešu aizstāvībai jāizmanto visi likumīgie līdzekļi.

Visi civiltiesiskie strīdi, ja likums nenosaka citādi, ir pakļauti tiesai, un to regulē Civilprocesa likums.

Pašvaldība kā lietas dalībnieks var būt lietās, kas rodas no administratīvi tiesiskajām attiecībām. Pašvaldības iedzīvotāji, kas īstenībā ir pašvaldības varas subjekts, var mēģināt realizēt savas tiesības, vēršoties pret pašvaldību, un tādā gadījumā administratīvā tiesa lemj, kam taisnība. Tomēr šajā gadījumā tiesa darbojas arī kā pašvaldības administrācijas sargs, jo tā var nospriest arī to, ka iedzīvotāja prasība ir noraidāma. Jāuzsver, ka pašvaldībām būtu jāpievērš īpaša uzmanība tiesvedībai administratīvajās lietās (Administratīvā procesa likums), jo parasti lietas izskatīšanas gaitā puses realizē savas procesuālās tiesības sacīkstes formā (pusēs iesniedz pierādījumus un tiesai adresētus pieteikumus, piedalās pušu debatēs utt.), bet šis princips neattiecas uz tiesvedību administratīvajās lietās. Administratīvajā procesā darbojas objektīvās izmeklēšanas princips, kas nosaka, ka, lai prasījuma robežās noskaidrotu patiesos lietas apstākļus un panāktu taisnīgu administratīvās lietas izskatīšanu, tiesa dod administratīvā procesa dalībniekiem norādījumus un ieteikumus, kā arī pēc savas iniciatīvas savāc pierādījumus.

PAŠVALDĪBU FINANŠU SISTĒMA

Latvijai saistoši starptautiskie tiesību akti par pašvaldību finansēm

Latvija ir ratificējusi **Eiropas vietējo pašvaldību hartu** (izņemot 9. panta 8. punktu), kuras 9. panta astoņi punkti ir veltīti pašvaldību finanšu resursiem:

“9. pants. Vietējo varu finanšu resursi

(1) Vietējām varām nacionālās ekonomiskās politikas ietvaros ir tiesības uz pietiekamiem saviem pašu finanšu resursiem, ar kuriem tās drīkst brīvi rīkoties savu pilnvaru robežās.

(2) Vietējo varu finanšu resursiem ir jābūt proporcionāliem kompetencei, kas šīm varām noteikta konstitūcijā un ar likumu.

(3) Vismaz daļa no vietējo varu finanšu resursiem ir jāiegūst no vietējiem nodokļiem un maksas, kuru likmes tās ir tiesīgas noteikt likumā paredzētajās robežās.

(4) Finanšu sistēmām, uz kurām balstīti vietējām varām pieejamie līdzekļi, ir jābūt pietiekami daudzveidīgām un elastīgām, lai tās atbilstoši praktiskajām iespējām nodrošinātu iespēju sekot no kompetences izrietošo uzdevumu izmaksu reālai attīstībai.

(5) Finansiāli vājāko vietējo varu aizsardzība izsaur nepieciešamību ieviest finanšu izlīdzināšanas procedūras vai līdzvērtīgus pasākumus, kuru nolūks ir koriģēt vietējo varu potenciālo finansēšanas avotu un uzliktās finanšu nastas nevienādā sadalījuma radītās sekas. Šādas procedūras vai pasākumi nevar ierobežot vietējo varu rīcības brīvību savu pienākumu robežās.

(6) Ar vietējām varām atbilstošā veidā ir jākonsultējas par metodi, kādā tām piešķirami pārdaļāmie līdzekļi.

(7) Dotācijas, kas tiek piešķirtas vietējām varām, pēc iespējas nedrīkst paredzēt noteiktu projektu finansēšanai. Dotāciju piešķiršana nevar ierobežot vietējo varu galveno brīvību – īstenot politikas izvēli savas kompetences ietvaros.

(8) Lai varētu veikt aizņēmumus kapitālieguldījumu finansēšanai, vietējām varām likuma robežās jābūt pieejamam nacionālajam kapitāla tirgum.”

Lai gan Eiropas vietējo pašvaldību hartā pašvaldību budžets tieši nav minēts, tomēr tās principi norāda uz pašvaldību finanšu resursu veidošanas un izlietojuma autonomiju, kas budžetēšanas kontekstā tulkojams kā lielākā vai mazākā mērā pašvaldības patstāvīgs budžets un budžetēšana savas politikas īstenošanai. (*Pētījums “Rezultatīvo rādītāju iegūšanas iespējas, izmantojot pašvaldību budžeta informāciju”, kas sagatavots Norvēģijas Finanšu instrumenta projektā “Lietpratīga pārvaldība un Latvijas pašvaldību veikspējas uzlabošana”; pētījuma veicējs: SIA “Publiskās pārvaldes konsultācijas”.*)

Budžets

Pašvaldību finanšu sistēmas pamatā ir pašvaldību darbības pamatdokuments – **budžets**. Tā mērķis ir

noteikt un pamatot, kāds līdzekļu apjoms nepieciešams pašvaldībām ar likumu noteikto funkciju, uzdevumu un brīvprātīgo iniciatīvu izpildei periodā, kādam šie līdzekļi paredzēti. Budžets ir līdzeklis pašvaldības politikas īstenošanai ar finansiālām metodēm.

Pašvaldības savus budžetus izstrādā, apstiprina un izpilda patstāvīgi, ievērojot Likumu par budžetu un finanšu vadību, likumus “Par pašvaldībām” un “Par pašvaldību budžetiem”, kā arī citus likumus un Ministru kabineta noteikumus. Valsts pārvaldes institūcijas nedrīkst iejaukties pašvaldību budžetu izstrādāšanā un izpildē, ja tas nav paredzēts likumā.

Likums par budžetu un finanšu vadību nosaka valsts un pašvaldību budžetu izstrādāšanas, apstiprināšanas un izpildes kārtību un atbildību budžeta procesā, savukārt **likums “Par pašvaldību budžetiem”** nosaka tieši pašvaldību budžetu sastādīšanas un izpildes kārtību.

Atbilstoši Likumam par budžetu un finanšu vadību un likumam “Par pašvaldību budžetiem” pašvaldību budžeti sastāv no pamatbudžeta un ziedojumiem un dāvinājumiem.

Saskaņā ar normatīvajiem aktiem pašvaldības **pamatbudžets** ietver:

- visus valsts vai pašvaldības ieņēmumus, kas paredzēti izdevumu segšanai, izņemot dāvinājumus un ziedojumus;
- aproprācijas visiem valsts vai pašvaldības izdevumiem, kurus paredzēts segt no pamatbudžeta līdzekļiem;
- pašvaldības budžetu aizņēmumus un aizņēmumu atmaksu.

Pamatbudžeta ieņēmumus veido nodokļu ieņēmumi no iedzīvotāju ienākuma nodokļa, nekustamā īpašuma nodokļa, azartspēļu un izložu nodokļa un dabas resursu nodokļa; nenodokļu ieņēmumi, maksas pakalpojumi un citi pašu ieņēmumi (pašvaldības un valsts nodevas, naudas sodi un sankcijas, ieņēmumi no īpašuma iznomāšanas, maksājumi par budžeta iestāžu sniegtajiem maksas pakalpojumiem un citi ieņēmumi), kā arī valsts budžeta transferti (dotācijas, mērķdotācijas u. c., tajā skaitā dotācija no pašvaldību finanšu izlīdzināšanas fonda).

Atbilstoši spēkā esošajiem normatīvajiem aktiem pašvaldību budžetos ir **trīs pamatdaļas**:

- ieņēmumu daļa,
- izdevumu daļa,
- finansēšanas daļa.

Pašvaldības savus budžetus izstrādā atbilstoši budžeta ieņēmumu, izdevumu un finansēšanas klasifikācijai, kuru nosaka Ministru kabinets.

Jāuzsver, ka saistošajos noteikumos budžeta izdevumu atspoguļošanā klasifikācijā atbilstoši ekonomiskajām kategorijām pašvaldībām nav obligāti ievērot visas detalizācijas pakāpes, jo Ministru kabineta 27.12.2005. noteikumu Nr. 1031 "Noteikumi par budžeta izdevumu klasifikāciju atbilstoši ekonomiskajām kategorijām" 4.1. punkts nosaka: "4.1. Pašvaldības budžeta plānošanai klasifikāciju pielieto atbilstoši saviem ieskatiem, nodrošinot kopējo izdevumu sadalījumu vismaz starp uzturēšanas un kapitālajiem izdevumiem, bet budžeta uzskaitē – pilnā apjomā. Pašvaldībām izdevumu plānošanas un uzskaites nodrošināšanai ir tiesības sadalīt izdevumu kodus atbilstoši ekonomiskajām kategorijām sīkākā sadalījumā."

Tātad obligāti saistošajos noteikumos atbilstoši šai klasifikācijai jāatspoguļo tikai izdevumu sadalījums uzturēšanas izdevumos un kapitālajos izdevumos. Tādējādi budžeta izdevumu detalizāciju var pieskaņot katras pašvaldības vajadzībām un izvēlēm. Tas neliedz pašvaldībām atspoguļot arī citas ekonomisko kategoriju izdevumu pozīcijas tieši saistošajos noteikumos, tomēr tādā gadījumā saistošajos noteikumos apstiprinātos sadalījumus var mainīt tikai dome, ja vien pati dome nenosaka citādi. Protams, tas nenozīmē, ka, plānojot budžeta programmas un izskatot budžeta pieprasījumus, netiktu pielietotas pārējās klasifikācijas pozīcijas, visticamāk, iestāžu un programmu budžeta pieteikumu iesniegšanā pašvaldībā tiks noteiktas daudz detalizētākas prasības, nekā nosaka klasifikācija atbilstoši ekonomiskajām kategorijām. Jāuzsver, ka arī valsts budžeta likums netiek pieņemts pilnā klasifikācijā atbilstoši ekonomiskajām kategorijām. Visbiežāk katra valsts budžeta programma un apakšprogramma budžeta likumā tiek detalizēta tikai šādās pozīcijās: uzturēšanas izdevumi; kārtējie izdevumi; atlīdzība; preces un pakalpojumi; kapitālie izdevumi.

Vienlaikus jāuzsver, ka budžeta realizācijā visi veiktie izdevumi ir jāuzskaita pilnā izdevumu atbilstoši ekonomiskajām kategorijām klasifikācijas pozīciju sadalījumā.

Likums par budžetu un finanšu vadību nosaka, ka pašvaldības budžets sastādāms vienam gadam. Saimnieciskais gads sākas 1. janvārī un beidzas 31. decembrī. Pašvaldības budžetā paredzētos līdzekļus var piešķirt vai pašvaldības institūcijas saņemt atbilstoši domes apstiprinātajā budžetā paredzētajiem mērķiem un apjomam.

Budžeta procesa cikls pamatā ietver **četrus posmus**, kas ir secīgi pārejoši un nodrošina visa procesa nepārtrauktību:

- 1) gatavošanās un plānošana;
- 2) apspriešana un pieņemšana;

- 3) izpilde jeb īstenošana;
- 4) audits, analīze un novērtēšana.

Parasti pašvaldībās ir dokumentāri pieņemts vai paradoms balstīts budžeta sagatavošanas jeb plānošanas **laika grafiks**. Mazākās pašvaldībās šim procesam nepieciešams īsāks laikposms nekā lielākās pašvaldībās.

Saskaņā ar Likuma par budžetu un finanšu vadību 41. panta 2.¹ daļai gadskārtējam pašvaldības budžetam jābūt apstiprinātam pašvaldības domē ne vēlāk kā divu mēnešu laikā pēc gadskārtējā valsts budžeta likuma izsludināšanas. Savukārt atbilstoši likuma "Par pašvaldību budžetiem" 15. pantam pašvaldības domes priekšsēdētājs atbild par to, lai gadskārtējais pašvaldības budžets tiktu izstrādāts un iesniegts apstiprināšanai domei ne vēlāk kā divu mēnešu laikā pēc gadskārtējā valsts budžeta likuma izsludināšanas. Vienlaikus pašvaldības domes priekšsēdētājs atbild par pašvaldības budžeta izpildes procesa organizāciju un vadību atbilstoši Likumam par budžetu un finanšu vadību.

Ja, sākoties saimnieciskajam gadam, nav stājies spēkā gadskārtējais pašvaldības budžets, pašvaldības domes noteiktajā kārtībā apstiprina pašvaldības darbībai nepieciešamos budžeta izdevumus ar noteikumu, ka:

- tie nepārsniedz pašvaldības iepriekšējā saimnieciskā gada faktiskos izdevumus, izdarot šādas korekcijas:
 - netiek apmaksāti pakalpojumi (maksājumu uzdevumi), kas nav sniegti iepriekšējā saimnieciskajā gadā, un netiek veiktas investīcijas, kas nav realizētas iepriekšējā saimnieciskajā gadā,
 - tiek turpināta iepriekšējā saimnieciskajā gadā uzsākto pasākumu finansēšana,
 - tiek nodrošināta spēkā esošo normatīvo aktu izpilde;
- tiek nodrošināta iepriekšējā saimnieciskā gada pašvaldības budžetā noteikto budžeta politiku un nosacījumu izpilde nemainīgā līmenī, izņemot terminētus pasākumus;
- tiek nodrošināta Eiropas Savienības un pārējās ārvalstu finanšu palīdzības līdzfinansēto projektu īstenošana;
- tiek ņemtas vērā saimnieciskajam gadam apstiprinātās valsts budžeta mērķdotācijas un dotācijas;
- tiek paredzēts finansējums pašvaldības uzņemto saistību izpildei;
- netiek uzņemtas jaunas aizņēmuma un galvojuma saistības, izņemot saistības ES un pārējās ārvalstu finanšu palīdzības līdzfinansēto projektu īstenošanai.

Iepriekš minētie noteikumi izbeidzas, stājoties spēkā gadskārtējam pašvaldības budžetam, un visi izdevumi no saimnieciskā gada sākuma tiek reģistrēti saskaņā ar jauno gadskārtējo pašvaldības budžetu.

DEPUTĀTA ROKASGRĀMATA

Gadskārtējo pašvaldības budžetu noformē un apstiprina kā pašvaldības saistošos noteikumus.

Atbilstoši likuma "Par pašvaldību budžetiem" 16. pantam pašvaldības **saistošie noteikumi par budžetu** ietver informāciju par:

- budžeta ieņēmumiem;
- budžeta izdevumiem;
- budžeta finansēšanu (tajā skaitā datus par iepriekšējā saimnieciskā gada budžeta līdzekļu atlikumu);
- pašvaldības aizņēmumu, galvojumu un ilgtermiņa saistību apmēru kārtējā saimnieciskajā gadā un vismaz trijos turpmākajos gados;
- citu informāciju, kuru dome atzīst par nepieciešamu.

Atbilstoši likuma "Par pašvaldību budžetiem" 17. pantam budžeta projektam jāpievieno **paskaidrojuma raksts**, kas ietver:

- domes priekšsēdētāja ievadziņojumu;
- vispārīgu informāciju par ekonomisko situāciju pašvaldībā;
- informāciju par budžeta ieņēmumu kopapjomu un galvenajiem ieņēmumu avotiem;
- informāciju par budžeta izdevumu kopapjomu un galvenajām izdevumu kategorijām;
- informāciju par kārtējā saimnieciskajā gadā plānoto pašvaldības saistību un sniegto galvojumu apjomu;
- citu informāciju, kuru dome atzīst par nepieciešamu.

Arī pašvaldību budžeta grozījumu gadījumā vienlaikus ar budžeta grozījumu projektu ir jā sagatavo paskaidrojumi, kuros ietver informāciju par grozījumu būtību, skaitlisku informāciju par būtiskākajām izmaiņām ieņēmumu, izdevumu un finansēšanas sadaļās, kā arī citu informāciju, kuru dome atzīst par nepieciešamu.

Saistošie noteikumi par pašvaldības budžeta apstiprināšanu un budžeta grozījumiem stājas spēkā nākamajā dienā pēc to parakstīšanas, ja tajos nav noteikts cits spēkā stāšanās laiks. Saistošie noteikumi pašvaldībai triju dienu laikā rakstveidā vai elektroniskā veidā jānosūta Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijai zināšanai.

Pašvaldību budžeta projektam, budžetam un saimnieciskā gada pārskatam par pašvaldības budžeta izpildi jābūt **publiski pieejamam** katrā konkrētajā pašvaldībā. Saistošie noteikumi par pašvaldības budžeta apstiprināšanu un budžeta grozījumiem ir jāpublicē pašvaldības mājaslapā internetā, tiem jābūt brīvi pieejamiem pašvaldības domes ēkā un pagasta vai pilsētas pārvaldēs.

Pašvaldības budžeta izpildi organizē pašvaldības **dome**, bet par izpildes procesa organizāciju un vadību atbilstoši Likumam par budžetu un finanšu vadību

atbild priekšsēdētājs. Budžeta izpildes gaitā dome ir tiesīga grozīt pašvaldības budžetu, arī apturēt asignējumus, samazināt vai palielināt uzdevumu finansējuma apjomus, paredzēt jaunu uzdevumu finansēšanu. Vienlaikus jāuzsver, ka domes lēmumiem, kuru izpilde ir saistīta ar izdevumiem, jābūt nodrošinātiem ar pašvaldības materiālajiem un finanšu resursiem. Pašvaldība budžeta asignējumus var izdarīt vienīgi domes apstiprinātajā budžetā paredzētajiem mērķiem. Asignējumi nedrīkst pārsniegt budžetā noteiktos apjomus.

Pašvaldībai ir obligāts pienākums pieņemt ikgadējo budžetu, taču savu iedzīvotāju interesēs budžeta jomā papildus obligātajām prasībām var pieņemt papildu nosacījumus. Viena gada termiņš budžetam vēsturiski tika ieviests galvenokārt tādēļ, lai nodrošinātu regulāru ieņēmumu un izdevumu kontroli, tomēr šāds termiņš nav piemērots ne attīstības plānošanai, ne vadīšanai, tāpēc tajos gadījumos, kad līdzekļus iecerēts izmantot attīstībai, būtu ieteicams plānot budžetu arī vidējā termiņā. Tomēr kā apgrūtināošs faktors jāmin nenoteiktība par budžeta galvenajiem ienākumu avotiem, kurus Saeima ar ikgadējā valsts budžeta likumu paketi mēdz būtiski ietekmēt, piemēram, attiecībā uz 2021. gadu samazinot pašvaldībām piekrietošo iedzīvotāju ienākuma nodokļa daļu no 80% uz 75%.

Normatīvajos aktos ietvertie **nosacījumi**, kas būtu jāatceras:

- ja pēc valsts budžeta likuma stāšanās spēkā Saeima pieņem likumus vai Ministru kabinets – lēmumus, kas kārtējā saimnieciskajā gadā izraisa pašvaldību budžeta izdevumu palielināšanos vai to ieņēmumu samazināšanos, tad šādos likumos vai lēmumos ir jānorāda, no kādiem valsts budžeta līdzekļiem tiks segts pašvaldību budžeta izdevumu pieaugums vai ieņēmumu samazinājums (likuma "Par budžetu un finanšu vadību" 10. panta otrā daļa);
- ja pēc valsts budžeta apstiprināšanas Saeima pieņem likumus vai Ministru kabinets – lēmumus, kuri atļauj samazināt pašvaldību budžeta izdevumus vai palielināt to ieņēmumus, tad šādus līdzekļu pārpalikumus valsts budžeta apropriācijas kārtībā var novirzīt valsts vai pašvaldību vajadzībām (likuma "Par budžetu un finanšu vadību" 10. panta trešā daļa);
- ja pašvaldības, pārkāpjot savu kompetenci, pieņem lēmumus, kuru darbības rezultātā samazinās valsts budžeta ieņēmumi vai palielinās izdevumi, tad summas, kas nepieciešamas zaudējumu segšanai, ieskaitāmas no pašvaldību budžetiem valsts budžetā (likuma "Par budžetu un finanšu vadību" 10. panta ceturtnā daļa);
- ja pašvaldības darbojas kā valsts pārstāvji, valsts pilnībā sedz to izdevumus. Pēc valsts budžeta pieņemšanas finanšu saistības pašvaldību budžetiem nedrīkst uzlikt, ja nav norādīti līdzekļu avoti, kurus valsts piešķirusi šo saistību izpildei (likuma

“Par budžetu un finanšu vadību” 41. panta ceturtnā daļa).

Pašvaldību budžetu sastādīšanas un izlietošanas atbilstību likumiem, Ministru kabineta noteikumiem un domes lēmumiem ne retāk kā reizi gadā **kontrolē** domes uzaicināts zvērināts revidents vai zvērinātu revidentu komercsabiedrība. Pašvaldības revīzijas komisija, ja dome tādu ir izveidojusi, šādu kontroli veic atbilstoši domes apstiprinātam nolikumam. Kontroli veic arī Valsts kontrole, kas šo uzdevumu veikšanai ir tiesīga pieaicināt zvērinātus revidentus vai auditorfirmas.

Informatīviem mērķiem tiek veidots valsts konsolidētā budžeta (tas sastāv no valsts pamatbudžeta un valsts speciālā budžeta) un pašvaldību budžetu kopsavilkums – Latvijas Republikas kopbudžets (konsolidētais kopbudžets). Informatīviem mērķiem veido arī visu pašvaldību budžetu kopsavilkumu – pašvaldību kopbudžetu.

Atbilstoši likuma “Par pašvaldību budžetiem” 13. pantam ik gadu tiek rīkotas Ministru kabineta pilnvarota pārstāvja (līdz šim valdību sarunās pārstāvējis finanšu ministrs) un Latvijas Pašvaldību savienības sarunas par jautājumiem, kas skar visu pašvaldību intereses, tajā skaitā ar ikgadējā budžeta likuma projektu un vidēja termiņa budžeta ietvara likuma projektu saistītiem jautājumiem. Sarunu rezultāti (vienošanās vai domstarpības) tiek noformēti protokola veidā, ko paraksta Ministru prezidents un LPS priekšsēdis. Protokols tiek pievienots valsts budžeta likuma projektam, ko Ministru kabinets nosūta Saeimai.

Budžeta ieņēmumi

Atbilstoši likuma “Par budžetu un finanšu vadību” 42. panta pirmajai daļai pašvaldībām ir tiesības uz budžeta ieņēmumiem saskaņā ar likumiem, lai nodrošinātu pastāvīgu un drošu, makroekonomiskās stabilitātes prasībām atbilstošu ieņēmumu bāzi.

Savukārt likuma “Par pašvaldībām” 76. pants nosaka, ka pašvaldību ekonomiskais pamats ir manta, tajā skaitā finanšu resursi, kas veidojas no:

- juridisko un fizisko personu nodokļu maksājumiem pašvaldības budžetā;
- valsts budžeta dotācijām un mērķdotācijām;
- kredītiem;
- vietējām nodevām un citiem maksājumiem pašvaldības budžetā;
- pašvaldības budžetā ieskaitāmajiem naudas sodiem;
- ieņēmumiem no pašvaldības īpašuma apsaimniekošanas un pašvaldības iestāžu saimnieciskās darbības;
- juridisko un fizisko personu brīvprātīgiem maksājumiem noteiktu mērķu sasniegšanai;
- citiem ieņēmumiem.

Pašvaldības **budžeta ieņēmumus** pamatā veido:

- nodokļu ieņēmumi;
- pašvaldību nodevas un atsevišķas valsts nodevas;
- valsts budžeta transferti (dotācijas, mērķdotācijas u. c. transferti);
- norēķini ar pašvaldību budžetiem;
- maksājumi par pakalpojumiem, atskaitījumi no kapitālsabiedrību peļņas, ieņēmumi no pašvaldību īpašuma iznomāšanas (izīrēšanas), īpašuma pārdošanas un citi ar likumu noteikti ieņēmumi.

Būtiskākais pašvaldības budžeta ieņēmumu avots ir nodokļu ieņēmumi un valsts budžeta transferti.

Nodokļi

Likums “Par nodokļiem un nodevām” nosaka nodokļu un nodevu veidus un reglamentē nodokļu un nodevu noteikšanas kārtību, to iekasēšanu un piedziņu, nodokļu un nodevu maksātāju un nodokļu un nodevu administrācijas tiesības, pienākumus un atbildību, nodokļu maksātāju reģistrācijas kārtību, kā arī nodokļu un nodevu jautājumos pieņemto lēmumu apstrīdēšanas un pārsūdzēšanas kārtību. Likumā neviens nodokļu veids nav noteikts kā pašvaldību nodoklis. Tomēr likumā ir noteikts, ka nekustamā īpašuma nodokli administrē pašvaldības un Valsts ieņēmumu dienests (VID) atbilstoši likumam “Par nekustamā īpašuma nodokli”, kurā noteikts, ka VID nodrošina tikai kontroli pār šā likuma pareizu piemērošanu. Tomēr praksē VID iesaistīšanās ir nenozīmīga, būtiskāk likuma piemērošanu ietekmē Finanšu ministrija un Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija.

Pašvaldības saņem šādus **ieņēmumus no nodokļiem**:

- 100% no nekustamā īpašuma nodokļa ieņēmumiem;
- 75% no iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumiem (2021. gadā; iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumu sadalījums starp valsts budžetu un pašvaldībām tiek noteikts gadskārtējā valsts budžeta likumā);
- 5% no azartspēļu nodokļa ieņēmumiem (ieskaita tās pašvaldības budžetā, kuras teritorijā tiek organizēta azartspēle);
- 100% no vietējā mēroga izložu nodokļa ieņēmumiem (ieskaita tās pašvaldības budžetā, kuras teritorijā tiek organizēta izloze);
- 40% no dabas resursu nodokļa ieņēmumiem par dabas resursu ieguvu vai izmantošanu vai vides piesārņošanu (ieskaita tās pašvaldības vides aizsardzības speciālajā budžetā, kuras teritorijā tiek veikta attiecīgā darbība);
- 100% no dabas resursu nodokļa ieņēmumiem par radioaktīvo vielu izmantošanu (ieskaita tās vietējās pašvaldības vides aizsardzības speciālajā budžetā, kuras teritorijā atrodas radioaktīvo atkritumu apglabāšanas vieta);

DEPUTĀTA ROKASGRĀMATA

- 100% no dabas resursu nodokļa ieņēmumiem par zemes dziļi derīgo īpašību izmantošanu, iesūknējot ģeoloģiskajās struktūrās dabasgāzi (ieskaita tās pašvaldības vides aizsardzības speciālajā budžetā, kuras teritorijā tiek veikta attiecīgā darbība; ja tā notiek vairāku pašvaldību teritorijā – proporcionāli izmantotajai teritorijai).

No nodokļu ieņēmumiem pašvaldību budžetā lielākā nozīme ir iedzīvotāju ienākuma nodoklim (IIN). 2020. gadā iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumi pašvaldību budžetā veidoja 86,2% no kopējiem nodokļu ieņēmumiem (1,46 mljrd. eiro no 1,69 mljrd. eiro). Otrs lielākais nodokļu ieņēmumu avots ir nekustamā īpašuma nodoklis. 2020. gadā pašvaldības nekustamā īpašuma nodokli (kopā ar iepriekšējo gadu parādiem) iekasēja 222,16 miljonus eiro, kas veidoja 13,2% no kopējiem nodokļu ieņēmumiem pašvaldību budžetā. Ieņēmumi no azartspēļu nodokļa un dabas resursu nodokļa kopā veidoja tikai 0,6% no nodokļu ieņēmumiem pašvaldību budžetā.

Iedzīvotāju ienākuma nodokli administrē Valsts ieņēmumu dienests. Iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumu prognozi nākamajam budžeta gadam nosaka Finanšu ministrija, bet nodokļa ieņēmumu sadalījums starp valsts budžetu un pašvaldībām tiek noteikts gadskārtējā valsts budžeta likumā.

Būtiski atzīmēt, ka atbilstoši likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" 26. panta trešajai daļai iedzīvotāju ienākuma nodokļa summas (atbilstoši gadskārtējā valsts budžeta likumā noteiktajam sadalījumam) no nodokļa maksātāja taksācijas gada ienākuma jāieskaita tai pašvaldībai, kuras administratīvajā teritorijā personas dzīvesvieta bija deklarēta taksācijas gada 1. janvārī. Ja nodokļu maksātājs taksācijas gada laikā deklarē savu dzīvesvietu citā pašvaldībā, iedzīvotāju ienākuma nodokļa maksājumi uz šo pašvaldību viņam neseko – visu taksācijas gadu attiecīgā nodokļa maksātāja samaksātais IIN joprojām piekritīs tai pašvaldībai, kurā viņš bija deklarēts gada pirmajā dienā.

Tomēr kalendārajā gadā pašvaldības budžetā ieskaitāmā iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumu daļa no Valsts kases sadales kontā ieskaitītās IIN summas tiek noteikta, pamatojoties uz katras pašvaldības IIN ieņēmumu daļu kopējos valstī iekasētajos IIN ieņēmumos no nodokļa maksātāju taksācijas gada ienākumiem pirms diviem gadiem – to nosaka Ministru kabineta 2014. gada 16. decembra noteikumi Nr. 785 "Kārtība, kādā iedzīvotāju ienākuma nodokli, ar nodokli saistīto nokavējuma naudu un soda naudu ieskaita budžetā". Tā, piemēram, 2021. gadā katrai pašvaldībai piekritošā IIN ieņēmumu daļa tika aprēķināta, pamatojoties uz pašvaldību īpatsvara koeficientiem, kas aprēķināti atbilstoši nodokļa faktiskajai izpildei 2019. gadā. Tātad 2021. gada ieņēmumu procentuālo daļu noteica iekasētais iedzīvotāju ienākuma nodoklis 2019. gadā, ko samaksāja fiziskās per-

sonas, kuru deklarētā dzīvesvieta 2019. gada 1. janvārī bija konkrētajā pašvaldībā.

Informācija par sadales kontā ieskaitīto IIN ieņēmumu kopējā apmēra teritoriālo sadalījumu kārtējam gadam iekļauta Ministru kabineta 16.12.2014. noteikumos Nr. 785.

Likums "Par nekustamā īpašuma nodokli" nosaka nekustamā īpašuma nodokļa (NĪN) objektus, maksātājus, likmi, taksācijas periodu un nodokļa aprēķināšanas kārtību, kā arī atvieglojumu veidus un maksāšanas un iekasēšanas kārtību. Nekustamā īpašuma nodoklis ir vienīgais nodoklis, ko administrē pašvaldības.

Lai gan likums "Par nodokļiem un nodevām" nosaka, ka konkrētā nodokļa likumā pašvaldībām var dot tiesības noteikt nekustamā īpašuma nodokļa objektu un likmi, pašvaldības nedrīkst noteikt NĪN objektu (to, ko apliek ar nodokli) jeb citiem vārdiem – pašvaldības nedrīkst noteikt ar nekustamā īpašuma nodokli neapliekamus objektus.

Atbilstoši 2017. gada 6. aprīļa likumam "Grozījumi likumā "Par nekustamā īpašuma nodokli"", sākot ar 2020. gada 1. janvāri, ar nodokli tiek aplikti likuma 1. panta otrās daļas 3., 4., 6., 8., 11., 15., 16., 18., 20., 21. un 22. punktā minētie nekustamie īpašumi (otrajā daļā ir noteikti ar nodokli neapliekamie objekti), ja tas ir vidi degradējošs, sagruvis vai cilvēku drošību apdraudošs objekts. Tātad, ja pašvaldība konkrētos objektus atzinusi par vidi degradējošiem, sagruvušiem vai cilvēku drošību apdraudošiem, tad šie objekti no neapliekamajiem kļūst par ar nodokli apliekamajiem objektiem. Tādējādi kopš 2020. gada pašvaldības drīkst nelielā apjomā noteikt ar nekustamā īpašuma nodokli apliekamos objektus.

Likums nosaka, ka nodokļa objekts ir zeme, ēkas vai to daļas (t. sk. dzīvojamās mājas (to daļas)), inženierbūves un dzīvojamo māju palīgēkas, kuru platība pārsniedz **25 m²**, izņemot garāžas. Pašvaldības ar saistošajiem noteikumiem var noteikt, ka netiek apliktas arī dzīvojamo māju palīgēkas, kuru platība pārsniedz 25 m², tomēr garāžas nevar noteikt kā neapliekamus objektus.

Kopš 2013. gada pašvaldībām ir deleģētas tiesības ar saistošiem noteikumiem noteikt nodokļa likmi no 0,2% līdz 3% no nekustamā īpašuma kadastrālās vērtības, taču vienlaikus likumā noteikts, ka nodokļa likme var pārsniegt 1,5% robežu tikai tajos gadījumos, ja nekustamais īpašums netiek apsaimniekots atbilstoši normatīvajos aktos paredzētajai kārtībai. Tātad pilnīga brīvība likmes noteikšanā ar nodokli apliekamajiem objektiem ir tikai **no 0,2% līdz 1,5%**.

Ja pašvaldība nepieņem saistošos noteikumus nodokļa likmju noteikšanai, tad saskaņā ar likumu "Par nekustamā īpašuma nodokli" ir piemērojamas

šādas nodokļa likmes:

- zemei; ēkām vai to daļām (izņemot dzīvojamām mājām (to daļām)), nedzīvojamo ēku daļām, kuru funkcionālā izmantošana ir dzīvošana, citām telpu grupām, kuru funkcionālā izmantošana ir saistīta ar dzīvošanu (garāžām, autostāvvietām, pagrabiem, noliktavām un saimniecības telpām), ja tās netiek izmantotas saimnieciskās darbības veikšanai; inženierbūvē – **1,5%**;
- dzīvojamām mājām (to daļām) neatkarīgi no tā, vai tās ir vai nav sadalītas dzīvokļu īpašumos, nedzīvojamo ēku daļām, kuru funkcionālā izmantošana ir dzīvošana, un citām telpu grupām, kuru funkcionālā izmantošana ir saistīta ar dzīvošanu (garāžām, autostāvvietām, pagrabiem, noliktavām un saimniecības telpām), ja tās netiek izmantotas saimnieciskās darbības veikšanai – **0,2%** no kadastrālās vērtības, kas nepārsniedz 56 915 eiro; **0,4%** no kadastrālās vērtības, kas pārsniedz 56 915 eiro, bet nepārsniedz 106 715 eiro; **0,6%** no kadastrālās vērtības, kas pārsniedz 106 715 eiro;
- komersanta īpašumā esošiem objektiem: dzīvojamām mājām (to daļām) neatkarīgi no tā, vai tās ir vai nav sadalītas dzīvokļu īpašumos, nedzīvojamo ēku daļām, kuru funkcionālā izmantošana ir dzīvošana, un citām telpu grupām, kuru funkcionālā izmantošana ir saistīta ar dzīvošanu (garāžām, autostāvvietām, pagrabiem, noliktavām un saimniecības telpām) – nodokļa likme ir **1,5%**, ja īres tiesības fiziskajai personai uz šiem objektiem nav nostiprinātas zemesgrāmatā;
- papildlikme **1,5%** neapstrādātai lauksaimniecībā izmantojamai zemei, izņemot zemi, kuras platība nepārsniedz vienu hektāru vai kurai normatīvajos aktos ir noteikti lauksaimnieciskās darbības ierobežojumi. Šo papildlikmi piemēro arī tad, ja pašvaldība neapstrādātai lauksaimniecībā izmantojamai zemei ir noteikusi nekustamā īpašuma nodokļa likmi savos saistošajos noteikumos.

Likumā papildus izvēles normai, ar kuru pašvaldība var noteikt likmi līdz 3%, ja nekustamais īpašums netiek apsaimniekots atbilstoši normatīvajos aktos noteiktajai kārtībai, ir paredzētas šādas papildu izvēles normas, kas neierobežo plašāko tiesību noteikt likmi koridorā līdz 3%:

- **3%** no būvei piekritīgās zemes kadastrālās vērtības vidi degradējošām, sagruvušām vai cilvēku drošību apdraudošām būvēm, ja pašvaldības par to ir pieņēmušas saistošos noteikumus;
- **3%** būvei, kuras būvniecībā pārsniegts normatīvajos aktos noteiktais kopējais būvdarbu veikšanas ilgums, ar nākamo mēnesi pēc būvniecības termiņa izbeigšanās līdz mēnesim, kad parakstīts akts par būves pieņemšanu ekspluatācijā, ja to ir noteikusi pašvaldība savos saistošajos noteikumos.

Abos gadījumos nodokli piemēro no lielākās kadastrālās vērtības – būvei piekritīgās zemes kadastrālās vērtības vai būves kadastrālās vērtības. Abos gadījumos, kad likums atļauj noteikt tieši 3% likmi, pašvaldība drīkst noteikt arī likmi, kas ir mazāka par 3%, vienīgā atšķirība, ka pamatojums saistošo noteikumu izdošanai būs norma par tiesībām noteikt likmi, ja nekustamais īpašums netiek apsaimniekots atbilstoši normatīvajos aktos noteiktajai kārtībai, nevis konkrētie punkti likumā, kuros noteikta 3% likme.

Ja pašvaldības vēlas izmantot likumā noteiktās tiesības lemt **par nekustamā īpašuma nodokļa likmēm**, tām ir ne tikai atbilstošie **saistošie noteikumi jāpublicē līdz pirmstaksācijas gada 1. novembrim**, bet arī jāievēro vairāki likumā noteiktie principi:

- **objektīva grupējuma princips**, saskaņā ar kuru nodokļa maksātāji vai nodokļa objekti tiek grupēti atbilstoši objektīviem kritērijiem;
- **efektivitātes princips**, saskaņā ar kuru pašvaldība samēro nodokļa administrēšanas izdevumus ar nodokļa ieņēmumiem;
- **atbildīgas budžeta plānošanas princips**, saskaņā ar kuru pašvaldība salāgo savus pienākumus ar to izpildei nepieciešamajiem līdzekļiem;
- **prognozējamības un stabilitātes princips**, saskaņā ar kuru nodokļa likmes laikus tiek noteiktas vismaz divu taksācijas gadu periodam, ja nekustamā īpašuma bāzes vērtības palielinājums vai samazinājums, salīdzinot bāzes vērtības taksācijas gadā un pirmstaksācijas gadā, ir mazāks par 20 procentiem.

Savukārt šādus principus likumdevējs ir noteicis kā pašvaldības **brīvas izvēles princips**, kurus tās var arī nepiemērot, lemjot par nodokļa likmēm:

- **uzņēmējdarbības atbalsta princips**, saskaņā ar kuru pašvaldība izmanto nodokļa likmi kā līdzekli savas teritorijas uzņēmēju vai noteiktu uzņēmējdarbības veidu konkurētspējas paaugstināšanai, ievērojot Eiropas Komisijas 2006. gada 15. decembra regulas (EK) Nr. 1998/2006 par Līguma 87. un 88. panta piemērošanu *de minimis* (minimālā apjoma) atbalstam nosacījumus;
- **teritorijas attīstības un teritorijas sakārtošanas princips**, saskaņā ar kuru pašvaldība izmanto nodokļa likmi savas teritorijas attīstības veicināšanai un sakārtošanai.

Pašvaldības var noteikt nekustamā īpašuma nodokļa **atvieglojumus 90%, 70%, 50% vai 25%** apmērā no nekustamā īpašuma nodokļa summas, turklāt šāda satura saistošajiem noteikumiem likumā nav noteikts termiņš, līdz kuram tie jāpieņem. Noteikumi stāsies spēkā parastajā saistošo noteikumu spēkā stāšanās kārtībā, kas noteikta likumā "Par pašvaldībām". Tomēr kopš 2012. gada 18. decembra, nosakot nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumus, pašvaldībai ir jāievēro objektīva grupējuma, efektivitātes un atbildīgas budžeta plānošanas princips. Tāpat kopš 2012. gada 18. decembra, nosakot nekustamā īpašuma nodokļa

DEPUTĀTA ROKASGRĀMATA

atvieglojumus kopsakarā ar nodokļa likmi vai likmēm, pašvaldībai ir jāievēro sociālās atbildības princips, saskaņā ar kuru tā it īpaši ņem vērā nodokļa ietekmi uz sociāli mazaizsargāto un trūcīgo iedzīvotāju grupām.

Pašvaldībām jāņem vērā, ka nodokļa maksātājiem, kuri ir saimnieciskās darbības veicēji, pašvaldības var piešķirt nodokļa atvieglojumus kā *de minimis* atbalstu, ievērojot Komisijas 2013. gada 18. decembra regulas (ES) Nr. 1407/2013 par Līguma par Eiropas Savienības darbību 107. un 108. panta piemērošanu *de minimis* atbalstam (dokuments attiecas uz EEZ) nosacījumus. Ja regulas noteiktais *de minimis* atbalsta apmērs tiek pārsniegts, pašvaldībai pirms nodokļa atvieglojuma piešķiršanas ir jāsaņem Eiropas Komisijas lēmums par individuālā atbalsta projekta atbilstību līgumam.

Līdz 2007. gadam ar nekustamā īpašuma nodokli aplika zemi pēc tās kadastrālās vērtības un saimnieciskajā darbībā izmantojamās ēkas un būves – pēc to bilances vērtības vai, ja nodokļa maksātājs bilanci nesastādīja, – pēc Valsts zemes dienesta (VZD) noteiktās inventarizācijas vērtības. Kopš 2007. gada 1. janvāra gan ēkas, gan zemi apliek ar nodokli pēc to kadastrālās vērtības, ko nosaka Valsts zemes dienests atbilstoši Ministru kabineta noteikumiem un atbilstoši MK noteiktajām ēku un zemju bāzes vērtībām katrā pašvaldībā un katrā zonā (zonas izdala Valsts zemes dienests) pašvaldības teritorijā.

Kārtību, kādā tiek prognozēts nekustamā īpašuma nodoklis nākamajam taksācijas periodam pašvaldību finanšu izlīdzināšanas aprēķinam, nosaka **Ministru kabineta 2016. gada 10. maija noteikumi Nr. 292 “Nekustamā īpašuma nodokļa ieņēmumu prognozes noteikšanas kārtība”**.

Nekustamā īpašuma nodokļa ieņēmumu prognozi aprēķina pašvaldības, ņemot vērā Valsts zemes dienesta oficiālo informāciju par katras pašvaldības administratīvajā teritorijā esošo nekustamā īpašuma objektu (zemes vienību, būvju un telpu grupu) un zemes vienības daļu prognozētajām kadastrālajām vērtībām vai speciālajām prognozētajām kadastrālajām vērtībām (speciālā vērtība tiek noteikta tā saucamajai lauku zemei) nākamajam taksācijas gadam un piemērojot šai kadastrālajai vērtībai likumā noteikto likmi **1,5%** visiem nodokļa objektiem, izņemot likuma “Par nekustamā īpašuma nodokli” 3. panta pirmās daļas 2. punktā minētajiem nodokļa objektiem (mājokļiem), kuriem prognozes vajadzībām jāpiemēro zemākā likumā noteiktā likme – **0,2%**. Tātad šajā prognozē netiek ņemtas vērā ne pašvaldības noteiktās nodokļa likmes, ne pašvaldību piešķirtie atvieglojumi, bet prognoze tiek samazināta par tiem atvieglojumiem, kuri konkrēti noteikti likumā. Nodokļa prognozes aprēķins tiek veikts, balstoties uz VZD datiem par nodokļa objektiem uz taksācijas perioda 1. jūniju.

Aprēķināto nodokļa ieņēmumu prognozi pašvaldības korigē ar MK noteikumos noteikto iekasējamības koeficientu 0,8 un līdz 7. augustam iesniedz Finanšu ministrijai Valsts kases informācijas sistēmā “Ministriju, centrālo valsts iestāžu un pašvaldību budžeta pārskatu informācijas sistēma” (ePārskatu sistēma). Ja līdz 7. augustam šī informācija netiek iesniegta, FM pieprasa Valsts zemes dienestam ziņas par attiecīgās pašvaldības teritorijā esošo nekustamo īpašumu prognozētajām kadastrālajām vērtībām un pati aprēķina pašvaldībai prognozēto nodokļa apjomu, taču neņemot vērā noteikumos noteiktos nodokļa apjoma samazinājumus. Nodokļa prognozē netiek ietverti iespējamie ieņēmumi no iepriekšējos taksācijas gados neiekasētajiem nodokļa parādiem.

Jāuzsver, ka šādi prognozētie nodokļa ieņēmumi ir pašvaldību finanšu izlīdzināšanas vajadzībām, bet pašvaldības budžetā nodokļa ieņēmumi būtu jāprognozē atbilstoši gan pašvaldības noteiktajām likmēm, gan noteiktajiem atvieglojumiem, kā arī atbilstoši reāli prognozējamām iespējam taksācijas gada laikā iekasēt šo nodokli, jo tās katrā pašvaldībā ir atšķirīgas.

Nodevas

Likums “Par nodokļiem un nodevām” nosaka, ka pašvaldības nodeva ir pašvaldības domes noteikts obligāts maksājums pašvaldības pamatbudžetā šajā likumā paredzētajos gadījumos.

Pašvaldību **nodevu objekti** uzskaitīti likuma “Par nodokļiem un nodevām” 12. pantā, un tie ir:

- pašvaldības domes izstrādāto oficiālo dokumentu un apliecinātu to kopiju saņemšana;
- izklaidējoša rakstura pasākumu sarīkošana publiskās vietās;
- atpūtnieku un tūristu uzņemšana;
- tirdzniecība publiskās vietās;
- visu veidu dzīvnieku turēšana;
- transportlīdzekļu iebraukšana īpaša režīma zonās;
- reklāmas, afišu un sludinājumu izvietošana publiskās vietās;
- laivu, motorlaivu un jahtu turēšana;
- pašvaldību simbolikas izmantošana;
- būvatļaujas izdošana vai būvniecības ieceres akcepts, izdarot atzīmi paskaidrojuma rakstā vai apliecinājuma kartē, būvniecību reglamentējošo normatīvo aktu noteiktajā kārtībā;
- pašvaldības infrastruktūras uzturēšana un attīstība.

Pašvaldību nodevas tiek uzliktas ar vietējo pašvaldību saistošajiem noteikumiem, kuros jāparedz nodevu maksāšanas kārtība, ar nodevām apliekamie objekti, likmes, atbrīvojumi un atvieglojumi, kā arī citas prasības, kuras paredz citi likumi un Ministru kabineta noteikumi. Pašvaldību nodevas tiek iemaksātas attiecīgo pašvaldību budžetos.

Pašvaldību saistošie noteikumi par pašvaldību nodevām tiek nosūtīti Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijai un publicēti likuma "Par pašvaldībām" 45. pantā noteiktajā kārtībā.

Pašvaldības nodevu uzlikšanas kārtību nosaka Ministru kabineta 2005. gada 28. jūnija noteikumi Nr. 480 "Noteikumi par kārtību, kādā pašvaldības var uzlikt pašvaldību nodevas".

Pašvaldību budžetos tiek ieskaitītas arī atsevišķas valsts nodevas, ja pakalpojumu, par kuru maksājama valsts nodeva, sniedz pašvaldību institūcijas vai to struktūrvienības. Tā, piemēram, pašvaldību budžetos tiek iemaksāta valsts nodeva par dzīvesvietas deklarēšanu, valsts nodeva par civiltāvokļa aktu reģistrēšanu, grozīšanu un papildināšanu u. c.

Likuma "Par nodokļiem un nodevām" 12. panta trešā daļa paredz: ja pašvaldības dome vai tās iestādes sniedz pakalpojumus, kas saskaņā ar likumu "Par nodokļiem un nodevām" nav pašvaldības nodevas objekts, un ja par šiem pakalpojumiem ir ņemama samaksa, tad ir jākārtoto atsevišķa grāmatvedības uzskaitē un jānodrošina nodokļu un citu obligāto maksājumu veikšana par tiem saskaņā ar likumu "Par nodokļiem un nodevām" un konkrēto nodokļu likumiem.

Valsts budžeta transferti

Pašvaldību budžetiem piešķirami valsts budžeta transferti (valsts budžeta dotācijas, mērķdotācijas u. c. transferti) tiek noteikti gadskārtējā valsts budžeta likumā.

Kā nosaka "Likuma par budžetu un finanšu vadību" 44. pants, dotācijas, arī ar vispārējo finansiālo palīdzību saistītās dotācijas un mērķdotācijas, ar gadskārtējo valsts budžeta likumu var piešķirt tādu pasākumu veikšanai, kuros valstij un pašvaldībām ir kopējas intereses.

Ja pēc valsts budžeta un pašvaldību budžetu apstiprināšanas Saeima pieņem likumus vai Ministru kabinets – lēmumus, kuri atļauj samazināt pašvaldību budžetu izdevumus vai palielināt to ieņēmumus, tad var tikt izdarīti grozījumi pašvaldībām piešķirto dotāciju vai mērķdotāciju apmēros.

Summāri lielākie valsts budžeta transferti pašvaldību budžetam ir **izglītības jomai** (valsts budžeta transferti pašvaldību pamata un vispārējās vidējās izglītības iestāžu, pašvaldību speciālās izglītības iestāžu pedagogu darba samaksai un valsts sociālās apdrošināšanas obligātajām iemaksām; interešu izglītības programmu un sporta skolu pedagogu daļējai darba samaksai un valsts sociālās apdrošināšanas obligātajām iemaksām; pašvaldību izglītības iestādēs bērnu no piecu gada vecuma izglītošanā nodarbināto

pedagogu darba samaksai un valsts sociālās apdrošināšanas obligātajām iemaksām; Izglītības iestāžu reģistrā reģistrētajiem attīstības un rehabilitācijas centriem un speciālajām internātskolām bērniem ar fiziskās un garīgās attīstības traucējumiem, t. sk. pedagoģisko darbinieku algām un valsts sociālās apdrošināšanas obligātajām iemaksām, u. c.; mācību literatūras iegādei; brīvpusdienu nodrošināšanai 1.–4. klašu skolēniem; pašvaldību izglītības iestāžu vidējās profesionālās un profesionālās ievirzes mākslas, mūzikas un dejas programmu pedagogu darba samaksai un valsts sociālās apdrošināšanas obligātajām iemaksām u. c.), **pašvaldību finanšu izlīdzināšanas fondam un pašvaldību autoceļiem (ielām)**.

Jāatzīmē, ka kopš 2018. gada pašvaldības saņem valsts budžeta speciālo dotāciju, kas tika ieviesta, lai kompensētu nodokļu reformas negatīvo ietekmi uz pašvaldību budžetiem, proti, iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumu samazinājumu saistībā ar IIN likmes samazināšanu, ar IIN neapliekamā minimuma un nodokļa atvieglojuma par apgādībā esošām personām palielināšanu.

Attiecībā uz 2018. gadu LPS un valdības sarunās tika panākta vienošanās, ka pašvaldību budžetam 2018. gadā un nākamajos divos gadus tiks nodrošināti nodokļu ieņēmumi 19,6% apmērā no kopbudžeta nodokļu ieņēmumiem, neieskaitot valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas valsts pamatbudžetā veselības aprūpes finansēšanai. Ja prognozētais pašvaldību nodokļu ieņēmumu īpatsvars vispārējās valdības nodokļu ieņēmumos būs mazāks nekā 19,6%, pašvaldības no valsts budžeta saņems speciālu dotāciju, kas tiks pielīdzināta IIN ieņēmumiem un tiks sadalīta pēc IIN sadales nosacījumiem. Šāds risinājums nodrošinātu proporcionalitātes principa ievērošanu starp valsts un pašvaldību finanšu iespējām. Diemžēl šis proporcionalitātes princips starp valsts un pašvaldību finanšu iespējām no valsts puses vairs netiek ievērots, bet valsts budžeta speciālā dotācija pašvaldībām ir saglabājusies. 2018. gadā speciālā valsts budžeta dotācija bija 21,8 milj. eiro, 2019. gadā – 86,5 milj. eiro, 2021. gadā – 148,1 milj. eiro.

2021. gadā valsts budžeta speciālā dotācija bija 162,87 milj. eiro, un tā tika pievienota valsts budžeta dotācijai pašvaldību finanšu izlīdzināšanas fondam.

Pašvaldību aizņēmumi un galvojumi

Atbilstoši likuma "Par pašvaldību budžetiem" 22. panta pirmajai daļai pašvaldības, pamatojoties uz domes lēmumu, var ņemt īstermiņa un ilgtermiņa aizņēmumus un uzņemt īlgtermiņa saistības.

Īstermiņa aizņēmums tiek izsniegts budžeta un finanšu vadības nolūkā, lai segtu īslaicīgu aizņēmēja

DEPUTĀTA ROKASGRĀMATA

finanšu līdzekļu deficītu, un tas ir jāatmaksā līdz tā saimnieciskā gada beigām, kurā aizņēmums ņemts.

Ilgtermiņa aizņēmumi tiek izsniegti investīciju projektu īstenošanai, un to atmaksas periods pārsniedz viena saimnieciskā gada ietvarus.

Ilgtermiņa saistības ir saistības, kuras pašvaldība uzņemas, slēdzot līgumus par preču pirkšanu vai nomu vai pakalpojumu saņemšanu, vai būvdarbu veikšanu pasūtītāja vajadzībām, un līgumus, kas paredz pašvaldības budžeta līdzdalību konkrētu projektu realizācijā, bet kopējo samaksu par attiecīgo darījumu pašvaldība neveic 12 mēnešu laikā no līguma noslēgšanas brīža.

Pašvaldībām ir tiesības ņemt aizņēmumus un sniegt galvojumus tikai gadskārtējā valsts budžeta likumā paredzētajos kopējo pieļaujamo palielinājumu apjomos.

Te gan jāatzīmē, ka iepriekšminēto likuma "Par pašvaldību budžetiem" normu kopš 2009. gada ierobežo gadskārtējā valsts budžeta likumā ietvertie nosacījumi. Pašvaldībām ir tiesības ņemt aizņēmumus tikai valsts budžeta likumā paredzētajiem aizņēmumu mērķiem un uzņemties ilgtermiņa saistības tikai valsts budžeta likumā noteiktajos gadījumos.

Tā, piemēram, likumā "Par valsts budžetu 2021. gadam" ir noteikts, ka pašvaldības var ņemt **aizņēmumus** tikai šādiem **mērķiem**:

- ES fondu un pārējās ārvalstu finanšu palīdzības līdzfinansēto projektu īstenošanai, tajā skaitā kapitālsabiedrību pamatkapitāla palielināšanai ar mērķi nodrošināt pašvaldību līdzfinansējumu ES fondu un pārējās ārvalstu finanšu palīdzības līdzfinansēto projektu īstenošanai, ar aizņēmuma apmēru, kas nepārsniedz projekta attiecināmo izmaksu kopsummu;
- Emisijas kvotu izsolīšanas instrumenta līdzfinansēto projektu īstenošanai ar aizņēmuma apmēru, kas nepārsniedz projekta attiecināmo izmaksu kopsummu;
- iepriekšējos gados piešķirto vidējā termiņa aizņēmumu izmaksai atbilstoši noslēgtajiem aizdevuma līgumiem;
- jaunas pirmsskolas izglītības iestādes būvniecībai vai esošas pirmsskolas izglītības iestādes paplašināšanas investīciju projektiem, mazinot bērnu rindu uz vietām pirmsskolas izglītības iestādēs, ar pašvaldības budžeta līdzfinansējumu, kas nav mazāks par 10% no kopējām projekta izmaksām;
- izglītības iestāžu investīciju projektiem, tajā skaitā izglītības iestāžu, kas īsteno mākslas, mūzikas vai dejas profesionālās ievirzes izglītības programmas, investīciju projektiem, lai nodrošinātu ilgtspējīgas izglītības funkcijas izpildi, ar pašvaldības budžeta līdzfinansēju-

mu, kas nav mazāks par 10% no kopējām projekta izmaksām;

- valstiski nozīmīga investīciju projekta "Mežaparka Lielās estrādes rekonstrukcija" īstenošanai;
- pašvaldību investīciju projektu īstenošanai, tajā skaitā transporta infrastruktūras projektiem un būvprojektu izstrādei ES fondu projektiem, ārkārtējās situācijas ietekmes mazināšanai un novēršanai saistībā ar *Covid-19* izplatību atbilstoši *Covid-19* infekcijas izplatības seku pārvarēšanas likumā noteiktajai kārtībai, ar pašvaldības budžeta līdzfinansējumu, kas nav mazāks par 15% no kopējām projekta izmaksām;
- katras pašvaldības vienam noteiktam prioritāram investīciju projektam, kas atbilst pašvaldības attīstības programmas investīciju plānam, ar maksimālo pašvaldības aizņēmumu summu 400 000 eiro apmērā un ar Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas pozitīvu atzinumu par attiecīgā projekta atbilstību administratīvi teritoriālajai reformai.

Jāuzsver, ka 2022. gadā aizņēmumu mērķi pašvaldībām var mainīties.

Vienlaikus 2021. gadā atbilstoši likumam "Par valsts budžetu 2021. gadam" pašvaldības, lai 2021. gadā segtu īslaicīgu finanšu līdzekļu deficītu uzturēšanas izdevumu nodrošināšanai, no valsts budžeta var ņemt aizņēmumu budžeta un finanšu vadībai ar atmaksas termiņu līdz trim gadiem.

Ja pašvaldība nenodrošina valsts aizdevumu līgumos noteikto saistību savlaicīgu izpildi vai ja pašvaldība nenodrošina valsts aizdevuma izmantošanu atbilstoši aizdevuma līgumā noteiktajam mērķim, Valsts kasei ir tiesības no summas, kas pašvaldībai pienākas no iedzīvotāju ienākuma nodokļa vai no pašvaldību finanšu izlīdzināšanas fonda dotācijas, ieturēt summas attiecīgi savlaicīgi nesamaksātās summas apmērā vai neatbilstoši līgumā noteiktajam mērķim izmantotās aizdevuma summas apmērā.

Saskaņā ar likuma "Par pašvaldību budžetiem" 26. panta pirmo daļu pašvaldības var sniegt **galvojumus** likumā "Par pašvaldību budžetiem" un Ministru kabineta noteikumos paredzētajā kārtībā. Likums nosaka, ka galvojumus pašvaldības var sniegt tikai tām kapitālsabiedrībām, kurās attiecīgās pašvaldības kapitāla daļa pārsniedz 50%, vai arī vairāku pašvaldību veidotai kapitālsabiedrībai, kurā pašvaldību kapitāla daļu summa pārsniedz 65%.

Pašvaldības dome var sniegt galvojumus, kas uzliek saistības pašvaldības finanšu līdzekļiem, pieņemot par to lēmumu, ja:

- dome ir saņēmusi un izskatījusi nepieciešamo pamatojumu un saistības sakarā ar ierosinātajiem vai jau sniegtajiem galvojumiem;

- pašvaldības budžeta izdevumi, kas saistīti ar galvojumu saistību izpildi, budžetā ir attiecināmi uz pašvaldības parādu;
- galvojumi netiek nodrošināti ar pašvaldības īpašumu, kas nepieciešams pašvaldības pastāvīgo funkciju izpildei;
- vairāku pašvaldību veidotai kapitālsabiedrībai sniegtā galvojuma apmērs procentuāli atbilst pašvaldības kapitāla daļu skaitam attiecīgajā pamatkapitālā.

Pašvaldība var dot galvojumu arī par tām parāda saistībām, ko studējošais uzņemas Augstskolu likumā noteiktā studiju kredīta un studējošo kredīta saņemšanai no kredītiestādes.

Pašvaldības iegūst tiesības ņemt aizņēmumus un sniegt galvojumus (izņemot galvojumu studiju kredīta un studējošo kredīta saņemšanai) tikai pēc apstiprināšanas Pašvaldību aizņēmumu un galvojumu kontroles un pārraudzības padomes (PAGKP) lēmuma saņemšanas.

PAGKP ir finanšu ministra izveidota institūcija, kuras uzdevums ir pārraudzīt pašvaldību finansiālo darbību jautājumos, kas saistīti ar ņemtajiem aizņēmumiem, sniegtajiem galvojumiem un plānotajiem aizņēmumiem un galvojumiem, kā arī, ja nepieciešams, sniegt pašvaldībām ieteikumus turpmākai finansiālajai darbībai. Padomes darbību nodrošina Finanšu ministrija, un tās sastāvā ir pa vienam pārstāvim no Finanšu ministrijas, Centrālās finanšu un līgumu aģentūras, Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas, Lauku atbalsta dienesta, Latvijas Bankas, Latvijas Pašvaldību savienības un Valsts kases. PAGKP lēmumi tiek pieņemti padomes sēdēs. PAGKP sēdes notiek ne retāk kā reizi mēnesī. Padome pēc sēdes tās lēmumu attiecīgajai pašvaldībai nosūta piecu darbdienu laikā.

Pašvaldība var saņemt aizņēmumu no Valsts kases vai no cita aizdevēja, ja tā nosacījumi ir izdevīgāki nekā no valsts budžeta izsniedzamo aizdevumu nosacījumi. Līguma slēgšanai ar citu aizdevēju nepieciešama finanšu ministra atļauja.

Pašvaldībām ir tiesības sniegt aizņēmuma pieprasījumu PAGKP tikai pēc tam, kad atbilstoši publisko iepirkumu normatīvajam regulējumam ir noslēgusies iepirkuma procedūra un izvēlēts piegādātājs ar tiesībām veikt būvdarbus, piegādāt preces vai sniegt pakalpojumus, nepieciešamības gadījumā paredzot iespēju slēgt līgumu ar piegādātāju tikai pēc aizņēmuma pieprasījuma atbalstīšanas. Ja aizņēmums vai galvojums nepieciešams ES fondu un pārējās ārvalstu finanšu palīdzības līdzfinansēto projektu īstenošanai, pašvaldībai papildus nosacījumam par noslēgtu iepirkuma procedūru ir tiesības iesniegt attiecīgo pieprasījumu tikai pēc tam, kad ir noslēgta vienošanās (līgums, lēmums) ar

atbildīgo iestādi vai sadarbības iestādi par projekta īstenošanu.

Lai neaizkavētu ES līdzfinansēto projektu īstenošanu, finanšu ministram ir atļauts piešķirt aizņēmumu vai sniegt galvojumu pašvaldībai arī gadījumos, kad pašvaldības saistības (aizņēmumi, galvojumi, citas ilgtermiņa saistības) pārsniedz 20% no pašvaldības saimnieciskā gada pamatbudžeta ieņēmumiem bez mērķdotācijām un iemaksām pašvaldību finanšu izlīdzināšanas fondā ar nosacījumu, ka pašvaldība spēs pildīt savas saistības un veikt maksājumus, kuriem iestājies atmaksāšanas termiņš.

Pašvaldība pēc domes lēmuma pieņemšanas par galvojuma sniegšanu par tām parāda saistībām, kuras uzņemas studējošais studiju kredīta un studējošo kredīta saņemšanai no kredītiestādes, iesniedz PAGKP domes lēmumu, kurā norādīts galvojuma apmērs, aizdevējs, atmaksas termiņš, procentu likme un galvojuma saistību izpildes garantijas.

Par likumā "Par pašvaldību budžetiem" ietverto noteikumu izpildi attiecībā uz pašvaldību aizņēmumiem un galvojumiem atbild **domes priekšsēdētājs**, kurš pārstāv pašvaldību visos aizņēmuma un galvojuma līgumos.

Pašvaldības noslēgtajiem aizņēmuma un galvojuma līgumiem ir jābūt publiski pieejamiem katrā attiecīgajā pašvaldībā.

Ja Likumā par budžetu un finanšu vadību noteiktajā termiņā nav apstiprināts gadskārtējais pašvaldības budžets, finanšu ministram ir tiesības apturēt valsts budžeta aizdevuma izmaksu pašvaldībai līdz gadskārtējā pašvaldības budžeta apstiprināšanai.

Kārtību, kādā pašvaldības var ņemt aizņēmumus un sniegt galvojumus, nosaka **Ministru kabineta 2019. gada 10. decembra noteikumi Nr. 590 "Noteikumi par pašvaldību aizņēmumiem un galvojumiem"**.

Likumā "Par valsts budžetu 2021. gadam" arī noteikts, ka pašvaldībām nav tiesību uzņemties ilgtermiņa saistības atbilstoši likuma "Par pašvaldību budžetiem" 22. pantam, izņemot saistības:

- līdz pieciem gadiem pašvaldību autonomo funkciju nodrošināšanai nepieciešamajiem pakalpojumiem, datortehnikas, sakaru un citas biroja tehnikas iegādei;
- ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojumu nodrošināšanai;
- likuma "Par valsts budžetu 2021. gadam" 12. panta otrajā daļā un trešās daļas 1., 2., 3. un 4. punktā minēto investīciju projektu īstenošanai;
- Publiskās un privātās partnerības likumā noteiktajā kārtībā akceptēto publiskās un privātās partnerības projektu īstenošanai.

Finanšu izlīdzināšana

Latvijā pašvaldību finanšu izlīdzināšana tika ieviesta 1995. gadā. Sākotnēji četrus gadus (1995–1998) pieņēma atsevišķu likumu par izlīdzināšanu konkrētajam gadam, bet pēc tam līdz 2015. gada vidum bija spēkā likums "Par pašvaldību finanšu izlīdzināšanu". Kopš 2015. gada 2. jūlija darbojas jauns likums – **Pašvaldību finanšu izlīdzināšanas likums**.

Pašvaldību finanšu izlīdzināšanas likuma mērķis ir, ņemot vērā pašvaldību sociālekonomiskās atšķirības, radīt pašvaldībām līdzīgas iespējas ar likumu noteikto funkciju izpildei, kā arī veicināt to iniciatīvu un patstāvību savu finanšu resursu veidošanā.

Pašvaldību finanšu izlīdzināšanu veic ar **pašvaldību finanšu izlīdzināšanas fonda** starpniecību. Fonda ieņēmumus veido pašvaldību finanšu izlīdzināšanas aprēķina rezultātā noteiktās pašvaldību iemaksas un valsts budžeta dotācija fondam, savukārt fonda izdevumus veido pašvaldību finanšu izlīdzināšanas aprēķina rezultātā noteiktās dotācijas pašvaldībām. Izlīdzināšanas fonda līdzekļu rīkotājs ir Valsts kase, un tā atbild par finanšu resursu savlaicīgu pārskaitīšanu pašvaldībām.

Izlīdzināšanas sistēmā piedalās divi galvenie nodokļu ieņēmumu avoti pašvaldību budžetos: katras pašvaldības prognozētie iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumi un nekustamā īpašuma nodokļa ieņēmumi (likumā šo nodokļu ieņēmumu apzīmēšanai lietots termins "pašvaldības vērtētie ieņēmumi").

Iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumu prognozi kārtējam budžeta gadam nosaka Finanšu ministrija. FM veic arī iedzīvotāju ienākuma nodokļa prognozes sadalījumu starp pašvaldībām, par pamatu ņemot faktisko nodokļu izpildi gadā pirms valsts budžeta sagatavošanas gada, aprēķinot attiecīgos pašvaldību iedzīvotāju ienākuma nodokļa prognozēto ieņēmumu īpatsvarus. Savukārt nekustamā īpašuma nodokļa ieņēmumu prognozi aprēķina katra pašvaldība, pamatojoties uz Valsts zemes dienesta datiem par pašvaldības teritorijā esošā nekustamā īpašuma kadastrālo vērtību un atbilstoši MK 2016. gada 10. maija noteikumiem Nr. 292 "Nekustamā īpašuma nodokļa ieņēmumu prognozes noteikšanas kārtība".

Pašvaldību finanšu izlīdzināšanas aprēķinā tiek izmantots speciāls rādītājs – **izlīdzināmo vienību skaits**. Tas ietver informāciju par pašvaldību izdevumiem, kas saistīti ar pieciem pašvaldību izdevumus raksturojošiem kritērijiem:

- 1) iedzīvotāju skaitu;
- 2) bērnu skaitu vecumā līdz sešiem gadiem;
- 3) bērnu un jauniešu skaitu vecumā no septiņiem līdz 18 gadiem;
- 4) darbības vecumu pārsniegušo iedzīvotāju skaitu;

5) pašvaldības teritorijas platību kvadrātkilometros.

Izlīdzināmo vienību skaitu aprēķina atbilstoši likumā noteiktajai formulai. Katras pašvaldības aprēķinātais izlīdzināmo vienību skaits ietver konkrētās pašvaldības demogrāfiskās un teritoriālās atšķirības.

Pašvaldību finanšu izlīdzināšanas likums nosaka, ka pašvaldību finanšu izlīdzināšanas aprēķinu veic, ņemot vērā šādus **principus**:

- pašvaldība, kurai vērtētie ieņēmumi uz vienu izlīdzināmo vienību ir mazāki par vidējiem vērtētajiem ieņēmumiem uz vienu izlīdzināmo vienību pašvaldībās kopā, saņem no izlīdzināšanas fonda dotāciju, kas uz vienu izlīdzināmo vienību ir 60% no starpības, ko veido vidējie vērtētie ieņēmumi uz vienu izlīdzināmo vienību pašvaldībās kopā un pašvaldības vērtētie ieņēmumi uz vienu izlīdzināmo vienību;
- pašvaldība, kurai vērtētie ieņēmumi uz vienu izlīdzināmo vienību ir lielāki par vidējiem vērtētajiem ieņēmumiem uz vienu izlīdzināmo vienību pašvaldībās kopā, veic izlīdzināšanas fondā iemaksu, kas uz vienu izlīdzināmo vienību ir 60% no starpības, ko veido pašvaldības vērtētie ieņēmumi uz vienu izlīdzināmo vienību un vidējie vērtētie ieņēmumi uz vienu izlīdzināmo vienību pašvaldībās kopā;
- ar valsts budžeta dotāciju proporcionāli samazina starpību starp pašvaldības vērtētajiem ieņēmumiem uz vienu izlīdzināmo vienību un tās pašvaldības vērtētajiem ieņēmumiem uz vienu izlīdzināmo vienību, kurai šie ieņēmumi ir vislielākie.

Pašvaldības iemaksas izlīdzināšanas fondā vai dotācijas no izlīdzināšanas fonda aprēķina saskaņā ar likumā noteikto formulu.

Pašvaldības iemaksa izlīdzināšanas fondā tiek noteikta kā konkrēts procents no pašvaldības iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumu faktiskās izpildes, un šīs iemaksas fondā veic Valsts kase, ieturot attiecīgo iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumu daļu.

Pašvaldībām, kas saņem dotācijas no izlīdzināšanas fonda, tās tiek pārskaitītas kā katrai pašvaldībai noteikts procents no izlīdzināšanas fonda ieņēmumiem. Arī dotāciju izmaksas no izlīdzināšanas fonda veic Valsts kase.

Pašvaldību finanšu izlīdzināšanas aprēķinu veic Finanšu ministrija un to publicē savā mājaslapā vidēja termiņa budžeta ietvara likuma projekta un gadskārtējā valsts budžeta likuma projekta izstrādes procesā (septembris – oktobris). Divu nedēļu laikā pēc gadskārtējā valsts budžeta likuma izsludināšanas valdība pieņem noteikumus par pašvaldību finanšu izlīdzināšanu.

Pašvaldību finanšu izlīdzināšanas rezultātā pašvaldības

izlīdzinātos ieņēmumus veido pašvaldības vērtētie ieņēmumi, kas samazināti par aprēķināto iemaksu izlīdzināšanas fondā vai palielināti par aprēķināto dotāciju no izlīdzināšanas fonda.

Pašvaldības finanšu stabilizācija

Kārtību, kādā tiek veikta pašvaldību finanšu stabilizācija, lai nodrošinātu likumā "Par pašvaldībām" noteikto pašvaldību pastāvīgo funkciju izpildi gadījumos, kad pašvaldības nonākušas ārkārtējās finansiālās grūtībās, reglamentē **likums "Par pašvaldību finanšu stabilizēšanu un pašvaldību finansiālās darbības uzraudzību"**.

Likums paredz, ka pašvaldību finanšu stabilizēšana veicama, ja konstatēta vismaz viena no šādām **pazīmēm**:

- parāda saistības, kurām iestājies atmaksāšanas termiņš kārtējā saimnieciskajā gadā, kopā ar iepriekšējo gadu parāda saistībām, kam iestājies atmaksāšanas termiņš, pārsniedz 20% no pašvaldības kārtējā saimnieciskā gada budžeta kopapjoma;
- pašvaldība nespēj vai sakarā ar pierādāmiem apstākļiem nespēs nokārtot savas parāda saistības;
- pašvaldības parādi pārsniedz tās īpašumā esošos aktīvus pēc šo aktīvu tirgus vērtības.

Par pašvaldības **parāda saistībām** iepriekšminētā likuma izpratnē atzīstami: izdevumi kredītu un kredītu procentu nomaksai; izdevumi sakarā ar pašvaldības sniegtajiem galvojumiem; nokavētie maksājumi, soda naudas un citi ar šiem maksājumiem saistītie izdevumi.

Pašvaldības finanšu stabilizācija veicama, izmantojot pašvaldības finanšu resursus, valsts budžeta resursus, ziedojumus, dāvinājumus un citu veidu palīdzību, arī ārvalstu palīdzību.

Ierosināt, lai pašvaldības dome iesniedz **stabilizācijas pieteikumu**, var:

- pašvaldības domes priekšsēdētājs;
- ministrs, kuru Ministru kabinets pilnvarojis pašvaldību pārraudzībai;
- finanšu ministrs;
- valsts kontrolieris.

Atbilstoši likumam "Par pašvaldību finanšu stabilizēšanu un pašvaldību finansiālās darbības uzraudzību" pašvaldības dome ierosinājumu par stabilizācijas pieteikuma iesniegšanu izskata un pieņem lēmumu ne vēlāk kā divu nedēļu laikā pēc šāda ierosinājuma saņemšanas. Iesniegto stabilizācijas ierosinājumu pašvaldības dome apstiprina vai ar motivētu atteikumu noraida. Pašvaldības domes lēmums par stabilizācijas pieteikuma iesniegšanu vai stabilizācijas ierosinājuma noraidīšanu ne vēlāk kā piecu dienu laikā

pēc tā parakstīšanas ir jānosūta finanšu ministram un pilnvarotajam ministram.

Ja finanšu ministrs, saņēmis pašvaldības domes lēmumu par stabilizācijas pieteikumu, pieņem lēmumu par finanšu stabilizācijas procesa uzsākšanu, tiek iecelts **pašvaldības finanšu stabilizācijas procesa uzraugs**.

Pašvaldības dome ne vēlāk kā mēneša laikā pēc stabilizācijas uzrauga iecelšanas, piedaloties stabilizācijas uzraugam, sagatavo, apstiprina un nosūta finanšu ministram pašvaldības finanšu stabilizācijas projektu. Par tā sagatavošanu un apstiprināšanu atbild pašvaldības domes priekšsēdētājs.

Stabilizācijas projekts ietver:

- pašvaldības domes lēmumu par stabilizācijas projekta apstiprināšanu;
- saskaņā ar pašvaldības domes lēmumu sagatavotu iesniegumu;
- detalizētu informāciju ar ekonomisko pamatojumu pasākumiem, kas veicami saskaņā ar stabilizācijas projektu;
- aprēķinu par finanšu stabilizācijai nepieciešamajiem kopējiem finanšu resursiem, kā arī konkrētajam stabilizācijas pasākumam nepieciešamo finansējumu attiecīgajā gadā;
- Valsts ieņēmumu dienesta izziņu par pašvaldības nodokļu parādiem un sociālās apdrošināšanas maksājumiem stabilizācijas projekta iesniegšanas mēneša pirmajā datumā;
- pašvaldības izziņu par pašvaldības kreditoru un debitoru parādiem stabilizācijas projekta iesniegšanas mēneša pirmajā datumā;
- pašvaldības pārskatu par budžeta izpildi laikposmā līdz stabilizācijas projekta iesniegšanas mēneša pirmajam datumam;
- pašvaldības budžeta plānoto grozījumu projektu, kas izstrādāts, lai veicinātu pašvaldības finanšu stabilizāciju;
- stabilizācijas aizdevuma saņemšanas un atmaksāšanas grafiku;
- pašvaldības aizņēmumu, galvojumu un ilgtermiņa saistību grafiku.

Stabilizācijas aizdevumus pašvaldībām piešķir gadskārtējā valsts budžeta likumā noteikto stabilizācijas aizdevumu ietvaros. Aizdevuma līgumu pēc stabilizācijas projekta apstiprināšanas slēdz pašvaldības domes priekšsēdētājs vai viņa pilnvarota persona ar finanšu ministru vai viņa pilnvarotu amatpersonu. Aizdevuma atmaksāšanas termiņu nosaka finanšu ministrs katra konkrētā stabilizācijas projekta ietvaros. Periods, kurā aizdevuma pamatsummas atmaksāšana nenotiek, nedrīkst pārsniegt trīs gadus.

Apstiprinātā stabilizācijas projekta, kā arī stabilizācijas aizdevuma līguma izpildi kontrolē stabilizācijas uzraugs.

ATTĪSTĪBAS PLĀNOŠANA

Likuma "Par pašvaldībām" 14. panta otrā daļa nosaka pašvaldību pienākumus un kā pirmo – **plānot teritorijas attīstību, izstrādājot attiecīgus plānošanas dokumentus, nodrošinot to realizāciju un administratīvo pārraudzību** (šeit likumā saglabājušies nedaudz veci formulējumi – vienmēr ir jāskata katra normatīvā akta aktuālā redakcija, kā arī ikviens dokuments jāskata kopainā ar citiem normatīvajiem aktiem: www.likumi.lv). Savukārt likuma 21. pants nosaka, ka šo plānošanas dokumentu apstiprināšana ir domes pienākums, ko nedrīkst deleģēt citam.

Šo svarīgo pašvaldības darbību detalizē 2011. gadā Saeimā pieņemtais **Teritorijas attīstības plānošanas likums**. Tas nosaka, ka teritorijas attīstību plāno, vietējā līmenī izstrādājot savstarpēji saskaņotus teritorijas attīstības plānošanas dokumentus: vietējās pašvaldības ilgtspējīgas attīstības stratēģiju, attīstības programmu, teritorijas plānojumu, lokālplānojumu un detālplānojumu, kā arī, izstrādājot teritorijas attīstības plānošanas dokumentus, nodrošina stratēģisko ietekmes uz vidi novērtējumu, ja tas ir nepieciešams saskaņā ar normatīvo aktu prasībām.

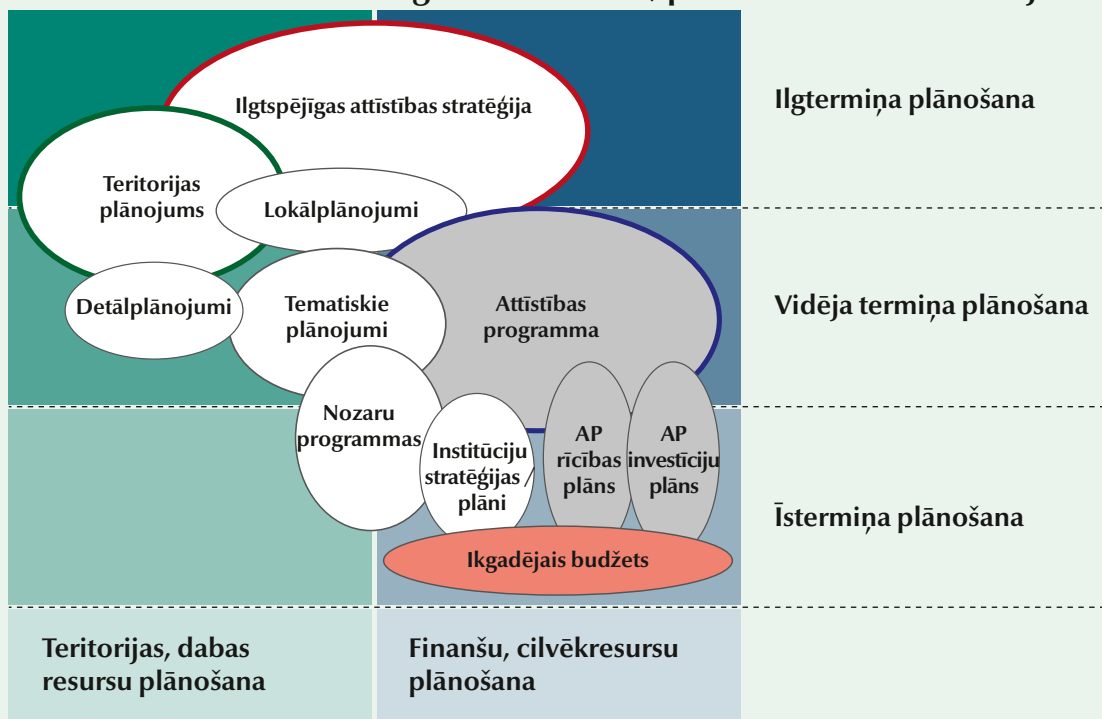
Tā kā pašvaldības teritorijas attīstības plānošana ietilpst valsts kopējā attīstības plānošanas sistēmā, jāņem vērā arī 2008. gadā pieņemtais **Attīstības plānošanas sistēmas likums**. Abi šie likumi paredz, ka pašvaldība savā teritorijā plāno ilgtspējīgu telpisko

attīstību, efektīvi un racionāli izmantojot teritoriju un līdzsvaroti attīstot ekonomiku, lai uzlabotu iedzīvotāju dzīves kvalitāti.

Šim nolūkam pašvaldība izstrādā teritorijas attīstības plānošanas dokumentus, to izstrādē ņemot vērā Eiropas Savienības telpiskās un urbānās attīstības politikas, vides un citas politikas un ievērtējot valsts un plānošanas reģionu stratēģiskos attīstības dokumentus, ministriju pamatnostādnes, sektoru nozaru politikas un programmas. Visu teritorijas attīstības plānošanas dokumentu saturu, izstrādes kārtību un sabiedrības līdzdalību to sagatavošanas procesā nosaka **Ministru kabineta noteikumi Nr. 711 "Noteikumi par pašvaldību teritorijas attīstības plānošanas dokumentiem"** (2012).

Vissvarīgākais teritorijas attīstības plānošanas dokuments pašvaldībā ir **novada vai valstspilsētas ilgtspējīgas attīstības stratēģija ar telpisko perspektīvu**. To izstrādā ar ilgāka termiņa perspektīvu (līdz 25 gadiem vai, piemēram, trim Eiropas Savienības plānošanas periodiem – 21 gadam), balstoties uz Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģiju līdz 2030. gadam ("Latvija 2030") un attiecīgā plānošanas reģiona ilgtspējīgas attīstības stratēģiju. Tās stratēģiskajā daļā nosaka ilgtermiņa redzējumu – vīziju un galvenās attīstības prioritātes –, savukārt telpiskās attīstības perspektīvā nosaka un shematiski attēlo teritorijas vēlamās telpis-

Pašvaldības budžets stratēģiskās vadīšanas/plānošanas sistēmā Latvijā

(PPK publiskās pārvaldes konsultācijas, 2016)

kās struktūras, attīstības prioritātes un vēlamās ilgtermiņa izmaiņas. Stratēģijas izstrādē ieteicams ievērot VARAM izstrādātās vadlīnijas “Metodiskie ieteikumi reģionāla un vietēja līmeņa ilgtspējīgas attīstības stratēģiju izstrādei un to vērtēšanas kārtībai” (2014) ([šeit](#)).

Stratēģijas ilgtermiņa redzējuma – vīzijas – sasniegšanai un noteikto prioritāšu īstenošanai nepieciešamos pasākumus nosaka **attīstības programmā**. To izstrādājot, ievēro attiecīgo nacionālā līmeņa plānošanas dokumentu – Saeimā 2012. gadā pieņemto Nacionālo attīstības plānu 2014.–2020. gadam (“NAP 2020”) un attiecīgā plānošanas reģiona attīstības programmu. Attīstības programmā ietver gan vidēja termiņa (līdz septiņiem gadiem) pasākumus, gan programmas rīcības plānā sava sasaukuma rīcības un investīciju plānu. Šo investīciju plānu aktualizē ik gadu – sastādot gadskārtējo **pašvaldības budžetu**.

Atsevišķās, no programmas izrietošās rīcības un **attīstības projekti** var būt ļoti dažādi – gan īstermiņa, gan vidēja termiņa, kā arī tie var sākties dažādos laika periodos. Tā kā pašvaldība savu budžetu pieņem kalendārajam gadam, tad attīstības programmas investīciju plāns katru gadu jākorrigē atbilstoši paveicamajam. Programmas izstrādē vēlams ievērot VARAM vadlīnijas “Metodiskie ieteikumi attīstības programmu izstrādei reģionālā un vietējā līmenī” (2014) ([šeit](#)).

Attīstības stratēģijas un programmas izstrādei ieteicams izveidot **darba grupu**, tajā izaicinot deputātus, iekļaujot darbiniekus, ieinteresētos iedzīvotājus un uzņēmējus. Darba grupa izanalizē pašreizējo situāciju, izvērtē valsts un plānošanas reģiona stratēģiskus un nozaru dokumentus, iesaista procesā citus iedzīvotājus un interešu grupas (piemēram, jauniešus, vietējos dabas draugus) un izstrādā stratēģijas vai programmas pirmo redakciju. Šo plānošanas dokumentu izstrādes procesu var organizēt pieaicināts konsultants.

Administratīvi teritoriālās reformas gaitā ir izveidojušās septiņas atsevišķas valstspilsētas un trīs valstspilsētas ar novadu. Likums nosaka ciešāku sadarbību sešos gadījumos. Daugavpils valstspilsētas pašvaldība un Augšdaugavas novads, Liepājas valstspilsētas pašvaldība un Dienvidkurzemes novads, Rēzeknes valstspilsētas pašvaldība un Rēzeknes novads, Jelgavas valstspilsētas pašvaldība un Jelgavas novads, Ventpils valstspilsētas pašvaldība un Ventpils novads veido kopīgu sadarbības institūciju, lai šajā likumā noteiktajā kārtībā nodrošinātu kopēju integrētu ilgtspējīgas attīstības stratēģiju un attīstības programmu izstrādi visai teritorijai.

Stratēģiju un attīstības programmu apstiprina dome pēc attiecīgā plānošanas reģiona pozitīva atzinuma. Atsauce uz attīstības programmu ir aktuāla, gatavojot pieteikumus dažādiem projektiem, tā, tāpat kā stratēģijas politikas, prioritātes un vadlīnijas, jāievēro, mērķtiecīgi virzot ikdienas darbu domē.

Ieteicams vienlaikus ar attīstības stratēģiju un programmu (vai ar nelielu laika nobīdi) izstrādāt vai veikt atbilstošus grozījumus pašvaldības **teritorijas plānojumā**, tā veidojot vienotu un savstarpēji saskaņotu pašvaldības teritorijas attīstības plānošanas dokumentu paketi.

Teritorijas plānojumā nosaka prasības teritorijas izmantošanai un apbūvei, tajā skaitā teritoriju funkcionālo zonējumu, publisko infrastruktūru, teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumus, kā arī citus teritorijas izmantošanas nosacījumus kopējās attīstības labad. Plānojumu izstrādā atbilstoši vietējās pašvaldības ilgtspējīgas attīstības stratēģijai un ievērojot citus nacionālā, reģionālā un vietējā līmeņa teritorijas attīstības plānošanas dokumentus. Teritorijas plānojumā ietver nosacījumus, lai kāds zemes privātīpašuma izmantojums vai apbūve nepārvērstos par apgrūtinājumu citiem teritorijas iedzīvotājiem. Tajā pašā laikā tie ir skaidri “spēles noteikumi” jebkuram investoram. Teritorijas plānojumi izmantojami, kārtējot zemes īpašumu izmantošanas (galvenokārt apbūves) jautājumus un saskaņojot institūciju priekšlikumus.

Teritorijas plānojumu izstrādā Teritorijas attīstības plānošanas sistēmā (TAPIS), kas ir strukturēts informācijas tehnoloģiju un datubāzu kopums, ko izmanto teritorijas attīstības plānošanas dokumentu izstrādei. TAPIS sastāv no centrālā moduļa (tapis.gov.lv), reģionālās attīstības indikatoru moduļa (RAIM), publiskās daļas portālā [GEO Latvija](#) (sadaļa “Teritorijas attīstības plānošana”) un e-pakalpojumiem portālā Latvija.lv.

Pašvaldības teritorijas daļai – pilsētai, tās daļai, ciemam vai situācijai lauku apvidū kāda plānošanas uzdevuma risināšanai vai attīstības iespēju noteikšanai, teritorijas plānojuma detalizēšanai vai tā grozīšanai izstrādā **lokālplānojumu**. Vienam novadam vai valstspilsētai var būt viens teritorijas plānojums ar apbūves noteikumiem un vairāki cita mēroga lokālplānojumi ar saviem apbūves noteikumiem.

Konkrētas apbūves problēmas tāpat kā agrāk risina, izstrādājot **detālplānojumus**. Kopš 2013. gada ir spēkā **Ministru kabineta noteikumi Nr. 240 “Vispārīgie teritorijas plānošanas, izmantošanas un apbūves noteikumi”**, kas nosaka visai valstij kopīgus teritorijas plānošanas, teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumus, un tas krietni samazina pašvaldības saistošo apbūves noteikumu apjomu. Noteikti arī visā valstī vienoti apzīmējumi funkcionālā zonējuma attēlošanai. Pašvaldība izstrādā un pieņem savus **apbūves noteikumus**, kas detalizē vai papildina vispārīgos noteikumus (bet neatceļ!).

Vēl jāmin **tematiskie plānojumi**. Tā kā teritorijas plānojumus vairumā gadījumu izstrādā uz esošo zināšanu bāzes, tad specifiskus jautājumus un tēmas risina un attīstības iespējas izskata tematiskajos plānojumos. Tie ir pētnieciskas dabas, nosaka iespējas, nav ārēji saistoši, tiem var būt dažāda forma, tos izmanto,

DEPUTĀTA ROKASGRĀMATA

izstrādājot turpmākos plānojumus. Tā, piemēram, Rīgas un Babītes novada domes pirms teritorijas plānojuma izstrādes veica virkni tematisko plānojumu – par meliorāciju, apdzīvojamā struktūru, publisko ārtelpu, ainavām, transporta attīstību, teritorijām, kas nepieciešamas pašvaldības funkciju izpildei, un citus.

Kopumā attīstības plānošanas sistēma kļuvusi elastīgāka un operatīvāka, bet prasa plānošanas procesā iesaistīt sabiedrību – dažādas interešu grupas un visdažādāko nozaru speciālistus. Pašvaldībā jāstrādā attiecīgi skolotam **telpiskās attīstības vai/un teritorijas plānotājam** vai lielākās pašvaldībās – vairākiem attīstības nodaļas vai departamenta speciālistiem. Ieteicams teritorijas attīstības plānošanas dokumentus izstrādāt pašu spēkiem, taču nepieciešamības gadījumā konsultācijām un plānošanas dokumentu vai tā specifisko daļu (piemēram, transporta) izstrādei var piesaistīt specializētas plānošanas firmas, kam cieši jāsadarbjas ar domi.

Šobrīd pasaulē un arī Latvijā notiek lielas pārmaiņas, un plānošanā tās jāievērtē. Arī pati plānošana un tās process nemitīgi attīstās, tādēļ jārosina pašvaldību speciālistu **tālākizglītība augstskolās**, piemēram, Latvijas Universitātes Ģeogrāfijas un Zemes zinātņu fakultātē daudzi pašvaldību plānotāji ir ieguvuši telpiskās attīstības plānošanas profesionālā maģistra grādu.

Izdevumi attīstības plānošanai ir jāparedz pašvaldības budžetā, iespējams, ka tie būs vajadzīgi kādu

pētījumu/tematisko plānojumu un/vai teritorijas attīstības plānošanas dokumentu specifisko daļu izstrādei, kā arī budžeta līdzekļi jāparedz, lai pašvaldību plānotāji paši varētu profesionāli strādāt gan ikdienā, gan arī gatavojot plānošanas dokumentus. Šādam nolūkam jāiegādājas un/vai jāatjauno attiecīgs aprīkojums (datori ar specifisku programmno drošinājumu, lai strādātu TAPIS sistēmā, skeneri un printeri u. c.) un kartogrāfiskā pamatne.

Katra jaunievēlētā dome ar domes lēmumu uzsāk **izvērtēt** iepriekšējās pašvaldības izstrādāto ilgspējīgas attīstības stratēģiju un attīstības programmu, lai noskaidrotu to izpildi un vai tajos nav iekļaujamas jaunas politikas un rīcības, un plānošanas dokumentos integrētu pirmsvēlēšanu solījumus.

Pamatā iespējami **trīs veidu domes lēmumi**:

- atstāt attīstības stratēģiju un programmu negrozītu (jaunā dome turpina iesākto politiku un atbalsta paredzētās rīcības);
- izstrādāt grozījumus stratēģijā, sekojoši grozot programmu (piemēram, pozīcijas koalīcija nedaudz mainījusies, jauna situācija, jaunas vajadzības);
- izstrādāt jaunu stratēģiju (jaunai domei – jauna politika, jauni mērķi un uzskati par tuvākajā laikā veicamo).

Attīstības stratēģijas un programmas izvērtējums iezīmēs turpmāk darāmos darbus.

DZIMUMU LĪDZTIESĪBAS PRINCĪPU IEVĒROŠANA PAŠVALDĪBĀS

jeb

Sievietei un vīrietim draudzīga pašvaldība

Lai gan Latvijas tiesību akti nodrošina vienlīdzīgas tiesības vīriešiem un sievietēm, joprojām abi dzimumi nav vienlīdzīgi pārstāvēti varas pozīcijās, un nozīmīgākās atšķirības vērojamas tieši politikas sfērā.

Statistika liecina, ka iepriekšējās pašvaldību vēlēšanās 2017. gadā 34% no pašvaldību deputātiem bija sievietes, tomēr pašvaldību priekšsēdētāju vidū bija vairāk vīriešu un tikai katru ceturto pašvaldību vadīja sieviete.

2021. gada pašvaldību vēlēšanām reģistrētajos deputātu kandidātu sarakstos bija 3354 (62%) vīrieši un 2094 (38%) sievietes. Noprotams, ka pašvaldībās toni dominējošā vairākumā noteiks vīrieši, jo par deputātiem ievēlēti 70% vīriešu un 30% sieviešu. Tas nozīmē, ka vai nu vēlētajiem balsošanas listēs vairāk svītrojuši sievietes, vai arī viņas daudzviet bijušas sarakstu apakšgalā, kas tām nav ļāvis apsteigt vīriešus.

Šajās vēlēšanās ar savu “vīrišķumu” izcēlies Valmieras novads, kur pašvaldībā ievēlēta tikai viena sieviete,

savukārt uz pārējo Latvijas pašvaldību fona izceļas Kuldīgas novada dome, kur ir izteikts sieviešu deputātu pārsvars. Latgales pusē vislabvēlīgāk pret daiļo dzimumu bijuši noskaņoti Balvu novada iedzīvotāji, kas vietējā domē ievēlējuši septiņas sievietes un astoņus vīriešus. Zemgalē maz sieviešu darbojas Aizkraukles novada domē, savukārt Tukuma novada domē ievēlētas deviņas sievietes un desmit vīrieši.

2021. gada pašvaldību vēlēšanās par domju priekšsēdētājiem ievēlētas tikai trīs sievietes: **Inga Bērziņa** (Kuldīgas novada pašvaldība), **Vita Paulāne** (Ropažu novada pašvaldība) un **Sandra Pētersone** (Talsu novada pašvaldība), kas ir mazāk nekā 8% no visiem jaunievēlētajiem pašvaldību vadītājiem.

Lai veicinātu dzimumu līdztiesības principu ievērošanu, ikviena Latvijas pašvaldība ir aicināta parakstīt Eiropas hartu dzimumu līdztiesības īstenošanai pašvaldībās (*The European Charter for Equality of Women and Men in Local Life*), apņemoties īstenot sieviešu un vīriešu līdztiesības principus savā teritorijā.

MĪTU PAR PAŠVALDĪBĀM KRITIKA

Pašvaldības būtiskākie elementi

Ja kaut ko ļauj lemt vietējai varai, tad ir pieņemts lietot *pašvaldības* jēdzienu. Pilnvērtīgas pašvaldības jēdziens, kas sniegts Eiropas vietējo pašvaldību hartā, ietver vairākus būtiskus elementus:

- tiešās vai pārstāvniecības demokrātijas esamību (vara pieder tiešās vēlēšanās ievēlētiem vietējo iedzīvotāju pārstāvjiem – deputātiem);
- pašvaldības izpildvaras atbildību pret ievēlētajiem deputātiem (pat tad, ja izpildvara mēra (Latvijā – domes priekšsēdētāja) personā būtu tieši vēlēta);
- būtiskas publisko lietu daļas atrašanos pašvaldības atbildībā (pašvaldībai ir tiesības uz patstāvīgu politiku šajos jautājumos);
- patstāvīgu budžetu (savi finanšu resursi, par kuru izlietošanas lietderību lemj patstāvīgi);
- savu īpašumu esamību (kas ir attiecīgās teritorijas iedzīvotāju kolektīvais īpašums, šos iedzīvotājus pārstāvošas un atbilstoši likumam izveidotas juridiskas personas īpašums).

Lielā daļā Latvijas sabiedrības nav izpratnes par to, kas ir pašvaldība. Skolā par pašvaldībām nemāca, un, vidusskolu beidzot, vairums domā, ka pašvaldība ir kāda no centrālās valdības iestādēm. Mūsdienīgu izpratni par pašvaldību nemāca arī universitāšu un augstskolu juridiskajās fakultātēs. Pašvaldībās strādā cilvēki, kas skolā un augstskolā tikuši maldināti. Arī plašsaziņas līdzekļos žurnālisti pastāvīgi demonstrē neizpratni un maldina lasītājus un skatītājus par pašvaldību nozīmi, pienākumiem un tiesībām. Tāpēc sniegsim pamatjēdzienu skaidrojumu.

Plurālisms pašvaldībās

Pašvaldību politikas apzīmēšanai lieto dažādus nevājošus raksturojumus, piemēram, patvaļa. Vienotība tiek uztverta kā tikums, bet dažādība un patstāvīga domāšana – kā netikums.

Totalitārisma apstākļos tradicionāli ir tikai viena pareizā politika. Vienīgā pareizā politika pēc 1934. gada valsts apvērsuma Latvijā bija Kārlim Ulmanim. Tas pats attiecas uz trīs šim apvērsumam sekojošajām okupācijām – PSRS, Vācijas un atkal PSRS. Šajā laikā izauga paaudze, kas bija pieradusi pie vienīgās pareizās politikas un pēc 1990. gada juta diskomfortu.

No vairākiem ieradumiem nācās atteikties: vajadzēja pierast pie vēlēšanām un formālas demokrātijas atzīšanas. Taču daudziem tradicionāli domājošiem cilvēkiem, īpaši PSRS laika juristiem, bija grūti pieņemt plurālismu. Ideja, ka dažādas sabiedrības grupas un pat atsevišķi indivīdi drīkst paust un aizstāvēt savus atšķirīgos uzskatus, tiem šķita nepieņemama.

Savu krasi negatīvo attieksmi pret plurālismu vairums “valststiesībnieku” (tā sevi nosauca juristi, kuri veidoja publisko tiesību pamatus pēc 1990. gada) saglabāja un mācīja saviem studentiem. Tāpēc šobrīd dzīvojam sabiedrībā, kurā ir izteiktas antiplurālisma tendences.

Antiplurālisti principā nevar saprast un atzīt mūsdienu pašvaldību. Viņi bieži jauc pašvaldību ar federālismu. Kā mantra tiek apgalvots, ka Latvija esot unitāra valsts (tas antiplurālistus noved pie secinājuma, ka Latvijā nevar būt pašvaldības). Netiek ņemts vērā, ka pat viduslaikos pašvaldības esamība nozīmēja samērā augstu patstāvības (autonomijas) pakāpi. Ja kādi jautājumi ir pašvaldības autonomajā izlemšanā, tad tieši šī pašvaldība, nevis kāds cits drīkst pieņemt lēmumu.

Daudziem juristiem (un arī likumu lietotājiem) galvā ir juceklis, viņi apgalvo no saviem skolotājiem dzirdēto, ka “valsts pārvalde drīkst darīt tikai to, kas likumā noteikts”. Ierēdņi un tiesneši rīkojas “normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā” un vēl lepojas ar to! Viņi kļūdaini domā, ka valsts pārvalde ir padota Ministru kabinetam, ar valsts pārvaldi iedomājoties visu izpildvaru. Viņi kļūdaini domā, ka pašvaldība pieder pie valsts izpildvaras.

Tā kā centrālā valdība tiem šķiet augstāka institūcija, tad zemākajām jāpilda augstāku institūciju politika. Līdz ar to PSRS laika juristi un viņu skolnieki kļūdaini secina, ka pašvaldībai vienmēr jārikojas “normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā”, t. i., pašvaldībai nemaz nevar būt sava politika!

Problēmu rada apstākļi, ka visu iepriekš minēto kļūdaino apgalvojumu pamatā ir “daļēja patiesība”. Šie apgalvojumi ir tuvu patiesībai daļā gadījumu (pašvaldībai deleģēto pārvaldes uzdevumu gadījumā), bet tie kļūst nepareizi, tiklīdz tos vispārinām. Lai sīkāk paskaidrotu šo situāciju, sniegsim īsas atbildes uz vairākiem jautājumiem.

Kam un kādās jomās pieder suverēnā vara?

Saskaņā ar Satversmi Latvijas Republikas suverēnā vara pieder Latvijas tautai (Satversmes 2. pants). Tas nenozīmē, ka visa publiskā vara pieder Latvijas tautai, kuras gribu īsteno pilsoņi, kas vecāki par 18 gadiem, reizi četros gados Saeimas vēlēšanās. Mūsdienu pasaulē (arī Latvijā) suverenitāte ir dalīta: nacionālā vara (Latvijas Republika) daļa suverēno varu ar globālo varu (piemēram, ANO, OECD, NATO, Starptautisko Valūtas fondu un citām starpvalstu organizācijām atbilstoši starptautiskajiem līgumiem), ar Eiropas varu (piemēram, ES, Eiropas Padomi), ar pašvaldībām (kā to nosaka harta, kurai Latvija pievienojās 1996. gadā, būdama Eiropas Padomes dalībvalsts). Lielākā daļa

DEPUTĀTA ROKASGRĀMATA

varas patiešām pieder nacionālajai varai – Latvijas Republikai –, taču, kamēr Latvija nav atteikusies no starptautiskajiem līgumiem (kā to gatavoja izdarīt Apvienotā Karaliste, izstājoties no ES), tikmēr nacionālās varas tiesībspēja un rīcībspēja ir ierobežota.

Pašvaldību jomā centrālās varas tiesības ir ierobežotas. Latvijai no 30 hartas paragrāfos minētajiem pašvaldības principiem saistoši ir 29. Teritoriālās kopienas (komūnas) tiesības pieder pie pamattiesību loka, ko Saeima, Ministru kabinets vai tiesa nedrīkst pārkāpt. Tā ir dalītās suverenitātes izpausme: valsts starptautiskajos līgumos noteiktā apmērā atsakās no savas suverēnās varas par labu pašvaldībai.

Tādējādi globālā suverenitātes daļa ir deleģēta attiecīgo starptautisko līgumu dalībvalstīm, ES deleģētā suverenitātes daļa ir dalīta starp visu dalībvalstu pārstāvjiem (ES Padome) un Eiropas tautu (ES Parlaments). Latvijas Republikas suverēns ir Latvijas tauta, bet pašvaldības suverēns ir teritoriālā kopiena – pašvaldības teritorijā reģistrējušies iedzīvotāji, kuru labā pilsoņi piedalās pašvaldību vēlēšanās. Reģistrēšanās noteiktā teritorijā darbojas līdzīgi kā pilsonība valstī: reģistrējoties juridiski tiek noteiktas saistības (pienākumi un tiesības) attiecībā uz administratīvo teritoriju.

Vai unitāra valsts nonāk pretrunā ar pašvaldību?

Unitāra valsts nav pretrunā ar dalīto suverenitāti. Priekšstats par izolētu valsti, kurai aiz katras robežas atrodas ienaidnieki, neatbilst realitātei. Starptautiskajās attiecībās vara tiek dalīta ar citām valstīm, unitārā valstī – ar pašvaldībām.

Federālisms nav nekas slikts, ja vien federāciju veidojošās tautas vēlas dzīvot kopā. Latvijas unitārisms nozīmē to, ka galveno valsts kompetenci nav paredzēts dalīt (Latgalei, Zemgalei, Kurzemei un Vidzemei vai Rīgai nav iespējams atdalīties no Latvijas), taču unitārisms nebūt nenozīmē, ka Latvijā nav jābūt pašvaldībām. Arī divpalātu parlaments nav pretrunā ar unitāras valsts principiem, kaut arī Satversmē ir noteikta vienkāršāka centrālo likumu pieņemšanas sistēma.

Pasaulē ir Joti daudz valstu, kas sevi uzskata par unitārām, un tas nenozīmē atteikšanos no pašvaldību autonomijas plašā kompetences lokā.

Jo brīvāka valsts, jo vairāk tiesību patstāvīgi rīkoties ir privātpersonām un pašvaldībām. Pašvaldību tiesību statuss izriet no Satversmes 101. panta atrašanās vietas – nodaļā par cilvēktiesībām. Tas nozīmē, ka teritoriālās kopienas tiesības uz patstāvību ir atzītas pamattiesību līmenī.

Vai publiskā pārvalde drīkst darīt tikai to, kas likumā noteikts?

18. gadsimta beigās tika izvirzīts un plaši ieviests *likuma valsts* (Latvijā to bieži sauc par tiesisku valsti) princips.

Latvijā koncepts tika aizgūts no Aleksandra II reformām Krievijā, kurās vācu *likuma valsti* nodēvēja par *tiesisku valsti*. 19. gadsimta otrajā pusē Krievijā norisa ne tikai dzimtcilvēku brīvlaišana, bet, sekojot vācu paraugam, arī plašas reformas administratīvajā iekārtā, kā arī iesākās mūsdienīgu pašvaldību veidošana. Pēc 1881. gada atentāta pie varas nāca Aleksandra II dēls Aleksandrs III, kurš pārtrauca liberālās reformas, kas atsākās jau pēc 1905. gada revolūcijas un 1917. gadā līdz boļševiku apvērsumam. Raksturīgi, ka Krievijā dažādos vēstures periodos *revolucionāri* visvairāk baidījušies no konstitucionālisma un parlamentāras kārtības.

Vācijā tiesisku valsti pamato ar filozofa Imanuela Kanta likuma valsts doktrīnu. Saskaņā ar šo doktrīnu konstitūcijas galvenais uzdevums ir aizsargāt pilsoņi pret valsti: valsts nedrīkst darīt neko, uz ko tai nav pilnvarojuma konstitūcijā. No šāda skatpunkta visi Ministru kabineta noteikumi ir nelegitīmi, jo konstitūcijā likumdevēja vara Ministru kabinetam bija paredzēta tikai specifiskos ārkārtas apstākļos (svītrotā 81. panta kartībā).

Vēsturiskajiem *likuma valsts* ieviesējiem pēc kāda laika kļuva skaidrs, ka pilnībā visu aprakstīt likumos nevarēs, to nevarēs arī likumpakārtotos aktos – valdības vai ministrijas noteikumos. Ja vienmēr precīzi ievēros rakstīto, tad atsevišķos gadījumos nonāks līdz absurdiem lēmumiem.

Tāpēc tika ieviests proporcionalitātes princips – atzīstot nepieciešamību samērot lēmuma sekas ar publisko (sabiedrības) labumu. Galu galā tas noveda pie atzinuma, ka tiesību principam tiesiskā valstī ir augstāks juridiskais spēks nekā likumam.

Tātad: publiskajai pārvaldei jārikojas atbilstoši tiesību principiem un atbilstoši likumam, ja tādējādi netiek pārkāpti tiesību principi. Līdz ar to drīkst darīt arī to, kas likumā nav noteikts, ja vien tas atbilst tiesību principiem. Trīs principus – pašvaldības principu, subsidiaritātes principu un proporcionalitātes principu – aplūkosim atsevišķi.

Vienkāršākajā modeli: ja aizmirstam par tiesību principiem, tad jārikojas atbilstoša līmeņa vispārēja rakstura normatīvajos aktos noteiktajā veidā – īstenojot valsts funkcijas saskaņā ar ES likumiem, Saeimas likumiem un MK noteikumiem; īstenojot pašvaldības autonomās funkcijas saskaņā ar visu iepriekšējo un pašvaldības saistošajiem noteikumiem.

Valsts pastāvīgi nodarbojas ar pārregulēšanu – pieņem likumus un MK noteikumus pašvaldību atbildības jomā, kaut arī šī pārregulēšana ir pretrunā hartas 4. panta 4. paragrāfam: “*Vietējām varām piešķirtās pilnvaras normāli ir pilnīgas un ekskluzīvas. Cita, centrālā vai reģionālā vara nedrīkst tās apstrīdēt vai ierobežot, izņemot gadījumus, kad tas paredzēts likumā.*”

Saskaņā ar hartu likums drīkst ierobežot autonomās funkcijas izpildi, taču tas nav normāli: lai ierobežotu,

ir jābūt kādiem īpašiem apstākļiem, kas padara valsts iejaukšanos nepieciešamu. Diemžēl Latvijas politiķi iedomājas otrādi – ka normāli ir iejaukties, tikai atsevišķos gadījumos viņi neiejaucas.

Pašvaldība (kā juridiska persona) autonomās atbildības jomā ir līdzīgā situācijā ar privātpersonu – drīkst visu, kas ar likumu nav aizliegts. Ja likuma ierobežojumi ir pārmērīgi, tad var sūdzēties Satversmes tiesā vai aicināt savas politiskās partijas politiķus apdomāties un ierobežojumus mazināt. Tomēr, kamēr likums ir spēkā, tas jāpilda.

Ja ievērojam tiesību principu prioritāti, tad lēmuma pieņēmējam ir tiesības primāri ievērot tiesību principus, nevis likumu vai pašvaldības saistošos noteikumus.

Līdz ar to rodas jautājums: kurš pieņem lēmumu? Citiem vārdiem – kam ir atļauts pārkāpt rakstīto tiesību normu? Valstij un pašvaldībai jānodrošina, ka tiesību principiem ir augstāks spēks nekā rakstītajām tiesību normām, taču kārtība, kā to panākt, ir atkarīga no regulējuma likumos un saistošajos noteikumos.

Administratīvais process tiek piemērots gan pašvaldībā, gan valsts iestādē, gan tiesā. Tas, kurš pirmajā instancē pieņem lēmumu, arī piemēro tiesību principu. Vienlaikus saskaņā ar Civildienesta likumu ierēdņa pienākums ir ziņot augstākai amatpersonai par atklāto pretrunu likumdošanā, ja tāda ir. Pašvaldībai (vēlams, nolikumā) jānosaka administratīvā akta pieņemšanas un apstrīdēšanas kārtība. Šajā kārtībā var ietvert nosacījumus lēmuma pieņemšanai atbilstoši tiesību principam.

Ministriņā augstākā amatpersona ir politiski izvēlēts ministrs. Viņam ir lēmuma pārņemšanas tiesības, ja vien likumā nav noteikts citādi. Ministrs ir tas, kurš bez īpaša likuma pilnvarojuma var pārkāpt likumu, lai nodrošinātu lēmumu atbilstoši tiesību principam.

Tātad publiskā pārvalde (gan valsts pārvalde, gan pašvaldība) drīkst arī to, kas nav likumā noteikts.

Vai visa publiskā pārvalde ir padota Ministru kabinetam?

Noteikti nav, ja vien specifiski nesašaurinām valsts pārvaldes jēdzienu.

Sāksim ar valsts pārvaldi. Divas izpildvaras institūcijas – Valsts prezidents un Valsts kontrole – tika raksturotas kā no Ministru kabineta neatkarīgas jau 1922. gada Satversmes pamatredakcijā.

Arī 58. pants, kurā norādīts: *“Ministru kabinetam ir padotas valsts pārvaldes iestādes,”* – nekādi neapgalvo, ka visas valsts pārvaldes iestādes būtu padotas šai koleģiālajai institūcijai. No teksta skaidri redzams, ka var būt arī iestādes, kas nav padotas.

Detalizēts padotības izskaidrojums atrodams tikai 2002. gadā pieņemtajā Valsts pārvaldes iekārtas likumā, turklāt pašvaldības padotības saturs un apjoms saskaņā ar šā likuma 8. panta 4. daļu jāmeklē citā likumā – *“Par pašvaldībām”*. Pildot valsts pārvaldes uzdevumu, pašvaldība vai tās iestāde neatrodas Ministru kabineta institucionālā padotībā. Funkcionālā padotība izpaužas kā likumu un MK noteikumu ievērošana.

Diemžēl valdības darbinieki nereti iedomājas, ka pašvaldība atrodas arī institucionālā padotībā. Tā ir PSRS laiku domāšanas ietekme, kas tik ātri nepāriet un sevi atražo arī jaunās paaudzes juristos.

Vai pašvaldības ir valsts pārvaldes sastāvdaļa?

Pašvaldības ir atsevišķas juridiskas personas.

Privāto tiesību jomā pašvaldībai var būt darījumi ar valsti, pašvaldība var tiesāties ar valsti. Pašvaldības īpašums nav valsts īpašums, bet ir pašvaldības iedzīvotāju kolektīvais īpašums, ar ko pašvaldība rīkojas šo iedzīvotāju labā. Pašvaldībai ir patstāvīgi finanšu līdzekļi, ar kuriem tā var rīkoties likuma robežās. Šajā ziņā pašvaldība ir līdzīga jebkurai privātpersonai, atšķirība ir tikai likumā noteiktajos ierobežojumos.

Publisko tiesību jomā pašvaldībai ir gan autonomā, gan deleģētā kompetence. Abos gadījumos šo kompetenci var noteikt ar likumu (obligātā kompetence) vai uzņemties brīvprātīgi (autonomās kompetences jomā pietiek ar lēmumu, deleģētās kompetences jomā tiek slēgts līgums).

Pašvaldība nav valsts pārvaldes sastāvdaļa nevienā gadījumā, taču praksē tā atrodas funkcionālā padotībā. Šādā funkcionālā padotībā atrodas jebkurš valsts iedzīvotājs, jo viņam ir jāpilda likumos noteiktās obligātās normas. Pašvaldībai patstāvības (autonomijas) pakāpe ir aptuveni tikpat liela.

Kā jau iepriekš atzīmēts, funkcionālajā padotībā izpaužas pārregulēšana, un, pieaugot politiskajai kultūrai, valstij vajadzētu no lielākās daļas regulējuma atteikties.

Diemžēl pārregulēšanu stimulē tendences Eiropas Savienībā. Iepriekšējā Eiropas Komisija izveidoja darba grupu Timmermaņa vadībā, kurai uzdeva sagatavot priekšlikumus, kādu kompetenci atdot atpakaļ dalībvalstīm. Darba grupa šādu kompetenci neatrada, un tas liecina par pārregulēšanas turpinājumu ES. Tas negatīvi iespaido arī Latviju. Varu pārņem birokrāti, un politiķu nozīme samazinās.

Vai pašvaldībai jārikojas tikai normatīvajos aktos noteiktā kārtībā?

Normatīvie akti ir divējādi – iekšējie un ārējie. Visiem – ierēdņiem, pašvaldības darbiniekiem, uzņēmējiem,

DEPUTĀTA ROKASGRĀMATA

katram iedzīvotājam – ir jāievēro ārējie normatīvie akti.

Ir atšķirība jēdzienos *ievērot un pildīt*.

Ievērojot mēs meklējam:

- vai mums vēlamā rīcība nav aizliegta;
- vai likumdevēja uzskati mums noderētu kā padoms.

Pildot mēs paši darbojamies, lai veicinātu likumā noteikto mērķi.

Tas, ka nevēlamies atbalstīt katru valdošās koalīcijas ideju, ir normāli, pat ja paši līdzdarbojamies valdošajā partijā. Lēmumus nereti pieņem ar niecīgu balsu pārsvaru, jau pēc dažiem mēnešiem pati valdība var atzīt, ka ir kļūdījiesies.

Iekšējie normatīvie akti ir jāpilda tikai tiem, kas atrodas institucionālā pakļautībā. Pārējiem ir izdevīgi, ja iekšējie normatīvie akti ir publiski pieejami, taču tie nav obligāti. Iekšējo normatīvo aktu ievērošanu nosaka iestādes nolikums, bet valsts pārvaldē – arī administratīvais process.

Pašvaldībai (kā publisko tiesību juridiskai personai) jārikojas saskaņā ar ārējiem normatīvajiem aktiem, vispārējs apgalvojums par rīkošanos normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā attiecībā uz pašvaldību ir nepareizs.

Tomēr ir nianse, kas jāievēro. Saskaņā ar tradicionālo administrēšanas koncepciju publiskā persona tiek aplūkota kā viens veselums. Iekšējie un ārējie normatīvie akti kopā veido ietvaru, kurā rīkojas iestāde vai amatpersona, lai pārstāvētu savu juridisko personu. Tāpēc valsts var prasīt, lai tās ierēdņi darbojas normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā, kaut arī tas neliecina par augstu administrēšanas kvalitāti. Augstāku kvalitāti raksturo elastīga rīcība, kad ierēdnis pats drīkst domāt un pieņemt lēmumu.

Tāpat pašvaldība var sekot valsts organizēšanas manierei un prasīt, lai pašvaldības darbinieki darbojas saskaņā ar pašvaldības ārējiem un iekšējiem normatīvajiem aktiem.

Atbilde uz sākotnēji uzdoto jautājumu ir negatīva. Pašvaldība tieši tāpēc ir pašvaldība, lai rīkotos patstāvīgi, ja vien likums īpaši neparedz noteiktu kārtību.

Kā būtu jāievēro subsidiaritātes princips?

Subsidiaritātes princips Latvijā ir likumos atzīts tiesību princips, jo tas formulēts hartā, ietverts Līgumā par ES darbību, minēts pie valsts pārvaldes iekārtas organizācijas principiem Valsts pārvaldes iekārtas likumā.

Kā visi ideāli, šis ideāls ne visiem patīk. Tas nosaka, ka līdzvērtīgos apstākļos priekšroka dodama decentra-

lizācijai. Ja ar kādu pienākumu pieņemami tiek galā privātais sektors patstāvīgi (indivīds, ģimene, uzņēmums, NVO), tad ne pašvaldībai, ne valstij nav jāiejaucas. Ja privātais sektors netiek galā, tad pienākums palīdzēt iejaucoties ir vietējai pašvaldībai. Tikai tad, ja arī pašvaldība nespēj pienākumu veikt efektīvi, drīkst iejaukties valsts vai Eiropas Savienība.

Hartas 4. panta 3. paragrāfā minēti divi gadījumi, kad valstij ir priekšroka salīdzinājumā ar pašvaldību. Tie var būt:

- uzdevuma mērogs (uzdevums vienveidīgi jārisina lielākā teritorijā nekā atsevišķa pašvaldība);
- ekonomija vai efektivitāte (lielākā mērogā rodas pierādāmi finanšu ietaupījumi).

Attiecībā uz subsidiaritāti svarīgi, kuram ir jāpierāda centralizācijas nepieciešamība (decentralizācija nav jāpierāda, atbildības saglabāšana pēc iespējas tuvāk iedzīvotājam ir dabiskais stāvoklis). Uz to atbildi sniedz Līgums par ES darbību, kas uzliek pierādījuma pienākumu Eiropas Komisijai – jauno likumu (regulu vai direktīvu) projektu iesniedzējai. Pēc analogijas: pierādījuma pienākums ir tam, kas vēlas kaut ko centralizēt.

Subsidiaritātes ieviešanu kavē dažādi tautā populāri stereotipi, kam nav zinātnisku pierādījumu. Tā, piemēram, ka vienāda kārtība ir labāka nekā dažāda kārtība (sociālistiska nostādne) vai arī ka lielākā mērogā iegūstamā mēroga ekonomija vienmēr pārsniedz lielākas birokrātijas radītos trūkumus. Praksē subsidiaritāte nepatīk nevienam, kam patīk no centra komandēt.

Praksē centralizāciju īsteno Saeima vai Ministru kabinets ar Saeimas mandātu. Mandātā (likuma norādē, ka kāds process notiks Ministru kabineta noteiktā kārtībā) nav teikts, ka noteikti jācentralizē. Daļu procesu arī atstāj pašvaldības ziņā. Tomēr saskaņā ar subsidiaritātes principu vajadzētu būt otrādi – Ministru kabinetam būtu jāpierāda, kāpēc nepieciešama vienotā kārtība.

Nosakot vienādas normas visām teritorijām vai visām viena veida iestādēm, tiek pieņemts, ka Latvijas iedzīvotājiem tik ļoti rūp vienādība, ka viņi ir ar mieru būtiski sadārdzināt publiskos pakalpojumus, lai tikai šo vienādību nodrošinātu. Ierēdnim ar izciliem rezultātiem maksā tikpat, cik neveiksmīniekam. Šoferim, kas brauc divas stundas dienā, maksā tikpat, cik šoferim, kurš brauc septiņas stundas. Toties tiek nodrošināta vienādība.

Vienādie noteikumi, neņemot vērā vietējās situācijas īpatnības, izraisa milzīgu publisko līdzekļu izšķērdēšanu. Parasti nevis veicina elastību un dažādību, bet tiek piedāvātas lielākas struktūras, kas spējot racionālāk apsaimniekot līdzekļus. Ja katru centralizācijas priekšlikumu rūpīgi izvērtētu, tad varētu konstatēt, vai izpildās centralizācijas nosacījumi atbilstoši

subsidiaritātes principam, un nebūtu jāveic bezjēdzīga iestāžu vai teritoriju apvienošana un varētu ietaupīt lielus publiskos līdzekļus.

Vēlēšanu rezultāti nepierāda, ka sabiedrībā ir tik liels atbalsts vienādībai, kā varētu šķist. Ja kāda partija atklāti uzstājas ar vienādas sadalīšanas (neatkarīgi no ieguldījuma) priekšlikumiem, tad vēlētāju balsu skaits ir mērījums. Attīstības tempi būtiski palēninās tāpēc, ka subsidiaritātes pārbaudes procedūras netiek izmantotas.

Kā būtu jāievēro proporcionalitātes princips?

Lai apzīmētu proporcionalitātes principu, Latvijā tam lieto dažādus terminus.

Tulkojot ES likumus, lieto vārdu *proporcionalitāte*. ES līguma 3.b panta ceturtās daļas teksts angļu valodā (angļu valodā notika lielākā daļa apspriešanas; pēc satura tam atbilst teksts franču un vācu valodā):

“4. Under the principle of proportionality, the content and form of Union action shall not exceed what is necessary to achieve the objectives of the Treaties.

The institutions of the Union shall apply the principle of proportionality as laid down in the Protocol on the application of the principles of subsidiarity and proportionality.”

Teksts latviešu valodā:

“Saskaņā ar proporcionalitātes principu Savienības rīcības saturs un veids ir samērīgs ar līgumu mērķu sasniegšanai nepieciešamo.

Savienības iestādes piemēro proporcionalitātes principu, kas noteikts Protokolā par subsidiaritātes principa un proporcionalitātes principa piemērošanu.”

Angļu valodā proporcionalitātes skaidrojums ietver minimālās pārvaldes principu: darbības nepārsniegs nepieciešamo. Latviešu valodā apzināti izlaists vārds *nepārsniegs*, kas ļauj ierēdņiem izmantot arī lielu pārvaldi ar lielu regulējumu.

Vārds *samērīgs* neietver minimālismu. Jāatzīmē, ka tulkojums pirms balsojuma ir korigēts Latvijā. Līdz ar nobalsošanu tas kļuvis par oficiālu versiju, kas ir ar līdzvērtīgu juridisko spēku. Taču diez vai latviešu juristi pareizai teksta interpretācijai skatīs tekstu valodās, kurās notika līgumprojekta apspriešana...

Vēsturiski proporcionalitātes princips radās Prūsijā 18. gadsimta vidū, kad ķeizara Frīdriha administrācija pārliecinājās, ka likumā nevar aprakstīt visus gadījumus, ko sastop administrēšanas praksē. Secinājums bija, ka ierēdnis nav automāts un viņam jāļauj domāt, elastīgi pieņemt lēmumus un atsevišķos gadījumos novirzīties no likumā vai noteikumos rakstītā. Tiesību princips, ka jārikojas proporcionāli sabiedrības interesēm, ieguva proporcionalitātes principa nosaukumu, un jau 19. gadsimta beigās šā

principa lietošanai bija būtiska loma vācu administratīvajā sistēmā.

Latvijā valsts pārvaldes reformatori 90. gadu vidū lielā mērā kopēja vācu birokrātijas modeli, taču aizmirsa ieviest šā modeļa dzīvotspējas nosacījumu – proporcionalitātes principu.

Vācu juridiskajā literatūrā proporcionalitātes vietā tiešām lieto vārdu *samērīgums*. Administratīvā procesa likuma 13. pants:

“Samērīguma princips

Labumam, ko sabiedrība iegūst ar ierobežojumiem, kas uzlikti adresātam, ir jābūt lielākam nekā viņa tiesību vai tiesisko interešu ierobežojumam. Būtiski privātpersonas tiesību vai tiesisko interešu ierobežojumi ir attaisnojami tikai ar nozīmīgu sabiedrības labumu.”

Šāds formulējums atbilst klasiskajam principa lietojumam vācu administratīvajās tiesībās. ES proporcionalitāti lieto arī kā publiskās pārvaldes minimizācijas principu, kas apzināti ir izlaists latviešu valodā tulkotajā ES līguma tekstā. Virkne politiķu aizstāv ideju par mazu valsts pārvaldi, tikmēr ierēdņi cīnās pret – svītro vārdu *mazs* no valdības deklarācijām, cīnās pret šo terminu Nacionālajā attīstības plānā u. tml.

Klasiskajai proporcionalitātes procedūrai ir trīs posmi. Lai pārbaudītu privātpersonas (vai mazāka mēroga varas – Latvijas Republikas, pašvaldības) interesēm atbilstošu rīcību:

- pārbauda rīcības leģitimitāti (vai mērķis ir tiesisks);
- pārbauda, vai piedāvātais risinājums (institūcijas izveidošana, darbība, tiesību norma) tiešām ir vērsta uz iepriekš pārbaudīto mērķi;
- pārbauda proporcionalitāti – vai labums, ko gūst privātpersona (mazāka teritoriālā vara, piemēram, valsts vai pašvaldība), ir proporcionāls sabiedrības interesēm.

Piemērs: ES vēlas ieviest vienotu iedzīvotāju ienākuma nodokļa likmi, deklarējot mērķi – vienādot nosacījumus darbaspēka aplīkšanai ar nodokli.

- Pārbauda leģitimitāti, nevis atbilstību likumam. Saskaņā ar likumiem nodokļu politika ir dalībvalsts kompetencē, notiek tikai runas par harmonizāciju. Mērķis – vienādot nosacījumus – ir leģitīms, jo tādējādi tiktu veicināta mobilitāte. Mērķis atbilst vienai no ES pamatbrīvībām.
- Pārbauda, vai iecerētā darbība ir vērsta uz mērķi, un konstatē, ka tā ir vērsta uz mērķi. Ieviešot vienotu likmi, situācija dalībvalstīs kļūst līdzīgāka.
- Pārbauda pasākuma proporcionalitāti un nonāk pie negatīva secinājuma. Darba algas dažādās valstīs ir būtiski atšķirīgas. Valstīs ar augstu darba ražīgumu un lielām algām tas paver iespējas pakalpojumus finansēt no pašvaldības (vai valsts) līdzekļiem. Mājsaimju izdevumi saglabājas

DEPUTĀTA ROKASGRĀMATA

pienācīgā līmenī. Turpretī valstīs ar mazu atalgojumu nodokļa likmju vienādošana radīs neproporcionālu sabiedrisko launumu, mājsaimju iespējas iegādāties preces un pakalpojumus vienotajā ES tirgū krasi samazināsies.

Tāpēc iegūtais sabiedriskais labums – augstākas mobilitātes iespējas – nav proporcionāls trūcīgāko dalībvalstu sabiedrības zaudējumiem. Neizturot trešo pārbaudi, atbilstība proporcionalitātes principam tiek noraidīta.

Piemērs: Valsts kontrole vēlas paplašināt savas darbības loku un pārbaudīt katru gadu visu pašvaldību finanses, darbības likumību un lietderību.

- Pārbauda leģitimitāti. Satversmē teikts, ka Valsts kontroles kompetenci nosaka likums. Valsts kontroles likumā šādas darbības ir pieļaujamas. Mērķis ir likumīgs (no diviem likumiem izrietošs). Tomēr tas nav tiesisks, jo nonāk pretrunā ar pašvaldības principu. Autonomās kompetences jomā pašvaldības izpildvara ir atbildīga domei, kas vienīgā ir tiesīga novērtēt lietderību. Šajā brīdī proporcionalitātes principa tests nav izturēts.

Piemērs ir sadomāts. Latvijā nav pieņemts interpretēt Valsts pārvaldes iekārtas likumu atbilstoši starptautiskajiem līgumiem, un Valsts kontrole uzskata, ka lietderību var neierobežoti kontrolēt.

Turpināsim aplūkot šo situāciju. Pieņemsim, ka Valsts kontrole vēlas paplašināt savu darbības loku, neņemot vērā iepriekš veikto izvērtējumu. Tā piedāvā citu uzdevumu – izvērtēt visu pašvaldību rīcības likumību un finanses autonomās kompetences jomā, kā arī likumību, finanses un lietderību deleģētās kompetences jomā.

- Leģitimitāte šoreiz apstiprinās. Pārbaudīšana ir leģitīma, tas pats attiecas uz lietderību deleģētās kompetences jomā.
- Pārbauda, vai darbība būs vērsta uz mērķi, un nonāk pie pozitīva secinājuma.
- Pārbauda proporcionalitāti šaurākā nozīmē. Priekšlikums neparedz atcelt privātā audita darbību. Valstīs, kas racionāli rīkojas ar līdzekļiem, publiskajā pārvaldē cenšas izvairīties no dublējošām vai daudzkārtējām procedūrām.

Tā, piemēram, atceļot Valsts kontroles funkcijas Apvienotās Karalistes pašvaldībām, tika ieviesta privātā audita procedūra, līdzīga tai, kāda līdz šim darbojas Latvijā. Priekšlikums paredz saglabāt izdevumus privātajam auditam un būtiski paplašināt valsts institūciju un tās darbības apjomu.

Tāpēc proporcionalitātes tests nav izturēts un secinājums arī par otro priekšlikumu ir negatīvs. Institūciju veidošanai ir jāatbilst minimālās pārvaldes principam, kas šajā gadījumā izriet no proporcionalitātes.

Ja Valsts kontrole modificētu savu otro priekšlikumu, paredzot privātā audita atcelšanu, tad varētu konstatēt atbilstību proporcionalitātes principam. Taču šai brīdī būtu vēl viens šķērslis – subsidiaritātes princips. Būtu jāpierāda, ka privātais audits slikti tiek galā ar ārējā audita pienākumiem, tāpēc jāiejaucas valsts pārvaldei (Valsts kontrole ir viena no valsts pārvaldes institūcijām, kas nav padota Ministru kabinetam).

Atbilde subsidiaritātes vērtējumā jau būtu subjektīvā un lielā mērā atkarīga no politiķu ticības tām vai citām teorijām.

Vai pašvaldība var darboties arī pretēji valsts politikai?

Noteikti var! Tas nenozīmē, ka pašvaldībai jādarbojas pretī, bet ir ārkārtīgi principiāli, lai šāda iespēja pastāvētu. Pirmām kārtām tas saistāms ar dalītās suverenitātes koncepciju. Ir ekskluzīvās jomas, kurās darbojas tikai ES, tikai Latvijas Republika, tikai pašvaldības. Ja pašvaldība iedomātos darboties pretī ekskluzīvā valsts atbildības jomā, tad tas būtu likumpārkāpums, par to Saeima var atlaist pašvaldības domi un sarīkot jaunas vēlēšanas.

Cita situācija ir pašvaldības ekskluzīvās atbildības jomā. Šajā gadījumā visa sabiedrība iegūst no tā, ka katra pašvaldība var jautājumu risināt citādi. Salīdzinot rezultātus, var redzēt, kurai labāk veicies. Pašvaldība var apbērt dažādas pieejas, un arī valsts pārvalde var mācīties no pašvaldību rezultātiem.

Ja atbildība ir dalīta (visbiežāk politikā sastopamais gadījums), tad abām pusēm sava darbība jāsaprot. Te nedrīkst būt komandētāja un komandējamā attiecības. Abām pusēm ir tiesības uz savu viedokli, tomēr risinājumam vajadzētu būt efektīvam, nevis izšķērdēšanu veicinošam.

Centrālo birokrātu vēlme pārregulēt pašvaldību funkcijas situāciju sarežģī un samazina pašvaldības iespējas rīkoties patstāvīgi. Tas sadārdzina pakalpojumus un samazina Latvijas konkurētspēju. Tomēr arī dalītas atbildības funkcijām ir svarīgi, lai pašvaldība izrādītu vairāk iniciatīvas un censtos uzlabot kopējās darbības rezultātu.

Jāsaprot, ka tiesības uz patstāvību mūsdienu pasaulē pieaug līdz ar globalizācijas tendencēm. Kādreiz ar ārpolitiku nodarbojās valstis, taču tagad to dara arī Eiropas Savienība un pašvaldības. Ārpolitikā pašvaldība darbojas savas kompetences jomās (piemēram, administratīvā sloga mazināšana, atkritumu savākšana un pārstrāde, atbalsts vidējai izglītībai). Šajās jomās tā ir tiesīga patstāvīgi izvēlēties partnerus ārvalstīs, kuri var neatbilst centrālās valdības izvēlētajiem partneriem. Ierobežot pašvaldības tiesības uz savu ārpolitiku var, taču tas jāveic ar atteikšanos no agrāk ratificētām normām starptautiskajos līgumos un likumos.

PAŠVALDĪBAS VADĪŠANAS METODES

Eiropas vietējo pašvaldību harta (*skat. tulkojumu un divas spēkā esošās (angļu un franču valodā) redakcijas – M. Pūķis, "Pašu valdība", 2010, 414.–431. lpp.*) garantē pašvaldības politisko patstāvību, tajā skaitā paredz dažādus nosacījumus pašvaldības autonomajai (uz savu atbildību veicamajai) un valsts deleģētajai (pārstāvēt valsti) kompetencei. Nacionālā likumdošanas leģitimitāte pašvaldības patstāvības ierobežošanā būtu jāsamēro ar hartā noteiktajiem principiem, kam ir augstāks juridiskais spēks nekā nacionālajiem likumiem un Ministru kabineta noteikumiem. Tomēr, lai teorētiskās tiesības saskanētu ar praksi, cilvēkiem jābūt gataviem šīs tiesības piemērot un izmantot.

Pašvaldību politiķi, kuri darbojas reālā ekonomiskajā, sociālajā un politiskajā vidē, samēro savas intereses ar sagaidāmajiem rezultātiem. Pat tad, ja viņi darbojas samērā patstāvīgi, ne vienmēr gribas šo faktu atzīt. Dažkārt izdevīgi atzīties, ka uzdevumu uzdevis vai noteikumus noteicis kāds cits.

Zinātnes apakšnozare – politikas analīze – aplūko vairākus variantus, kā veidojas publiskās pārvaldes politika.

Lai varētu atšķirt aplūkojamo metodi no citām plaši izmantojamām metodēm, tālāk tiks raksturotas vairākas no tām.

Publiskās izvēles teorijas pamatjēdzieni

Vispirms jāraksturo iemesli, kāpēc pašvaldības darbinieki sagatavo, bet pašvaldības politiķi pieņem lēmumus. Zinātnisku atbildi uz šo jautājumu sniedz publiskās izvēles teorija (angļu val. *Public choice theory*).

Saskaņā ar šo teoriju ierēdņi un politiķi darbojas savtīgi (maksimizē personisko labumu). Tas nebūt nenozīmē, ka publiskajā telpā netiek runāts par sabiedrības interesēm. Teikt, ka politiķi ir savtīgi, noteikti nepieder pie labām manierēm. Tomēr pagājušā gadsimta 60. gados centieni izveidot publiskā sektora ekonomisko teoriju rosināja Buhananu un Tulloku lietot tādu pašu metodi kā privātā sektora ekonomikā. Privātajā ekonomikā ekonomiskā procesa dalībnieki tiecas gūt peļņu (gluži savtīgs nolūks), taču tirgus apstākļos savtīgi centieni veicina sabiedrisko (publisko) labumu. Publiskās izvēles teorijas piekritēji cer, ka arī publiskajā sektorā ir iespējams sasniegt līdzīgu situāciju: konkurējošas personiskās intereses (ja ir laba konstitūcija un labi likumi) rada ekonomisku un efektīvu rīcību sabiedrības interesēs.

Kaut arī Džeimss Buhanans 1986. gadā ieguva Nobela prēmiju ekonomikā tieši par publiskās izvēles teoriju, daudzi tradicionāli domājoši politikas zinātnieki

joprojām šo teoriju neatzīst (politikas zinātne vairākus gadu tūkstošus galvenokārt mācīja, kā tikumīgi valdīt, taču reti analizēja reālos procesus, kuros piedalās reāli cilvēki ar saviem tikumiem un netikumiem, ar savām vai grupu interesēm).

Lai varētu zinātniski pamatoti analizēt pašvaldību politikas lēmumu pieņemšanu, jāņem vērā reālā situācija un reālie motīvi. Tajā pašā laikā tradīcija nerosina atklāti runāt par reālajiem indivīdu, grupu vai politisko partiju motīviem.

Savtīgas intereses nevar traktēt primitīvi – kā vēlmi iegūt vairāk naudas. Politika un ierēdņa savtīgums var izpausties visdažādākajās formās. Tā, piemēram, tādi faktori kā atzinība, slava, savas taisnības pierādīšana, tieksme darīt interešu grupu vai pat visu sabiedrību laimīgu, tieksme rīkoties ētiski vai tieksme labāk kalpot dievam ir sastopami visdažādākajās kombinācijās.

Vairums vēlētajū no politiķa gaida altruismu (nesavtību). Mediji nevis zinātniski pamatoti izskaidro notikumus, bet pievērš šim aspektam pārspīlētu uzmanību. Par valdības darbības sagaidāmajiem ekonomiskajiem vai sociālajiem rezultātiem stāsta reti. Lasītāja vai skatītāja uzmanība tiek pievērsta dažādiem maznozīmīgiem aspektiem, kas uzjunda vēlētajos tādas īpašības kā skaudību, nenovīdību, naidu. Šādos apstākļos atklāta saruna par politikas veidošanu un reālajiem mērķiem ir diezgan riskanta.

Jāatceras, ka politiķis no riska nevar izvairīties – tāpat kā to nevar uzņēmējs privātajā uzņēmējdarbībā. Abos gadījumos nav iespējams precīzi paredzēt iznākumu, jo to ietekmē daudzi savstarpēji pretrunīgi faktori. Tieši savtīgums, nevis rūpes par sabiedrību nereti ir bezdarbības (neriskēšanas) pamatā.

Veidojot dialogu ar sabiedrību vai priekšniecību, politiķim vai ierēdnim jāņem vērā otra dialoga puse, tā spēja uztvert (novērtēt) teikto un sagaidāmā reakcija. Tas lielā mērā izskaidro, kāpēc par patiesajiem rīcības motīviem reti tiek runāts publiski.

Grupu interešu līdzsvarošana

Ja runa par autonomo pašvaldības politiku, tad pašvaldībai ir rīcības brīvība lēmuma pieņemšanā. Pat tad, ja ir vēlme publiski izlikties, ka paši lēmumu neesam pieņēmuši, faktiski tiek vērtēts, kādu iespaidu lēmums atstās uz tiem, no kā atkarīga pašvaldība. Situācija, ka no lēmuma pieņemšanas iegūst visi novada iedzīvotāji, kaimiņu novadi un valsts (kuru intereses arī jāievēro), potenciālie investori, nevalstiskā sektora pārstāvji un citas grupas, ir tik reti

DEPUTĀTA ROKASGRĀMATA

sastopama, ka šādu analīzi var izlaist. Absolūta labuma "visai sabiedrībai" dabā vienkārši nav.

Grupu interešu līdzsvarošana noris vairākās pamatformās.

Pirmām kārtām vēlētāji izvēlas savus deputātus no dažādiem sarakstiem. Sadrumstalota politiskā spektra gadījumā dažādu grupu intereses tiek pārstāvētas domē atbilstoši vēlētāju izjūtām par to, ko viņi sagaida no saviem deputātiem. Koalīciju visbiežāk veido vairāku grupu pārstāvji, tāpēc vienošanās par darāmajiem darbiem (ārpus likumos obligāti noteiktā) notiek jau koalīcijā, un tā ir savdabīga interešu līdzsvarošana.

Kaut gan Latvijas likumos ir saglabāta deputātu vadošā loma, arvien lielāka nozīme ir pašvaldības darbiniekiem, kas izstrādā detaļās gan attīstības programmas, gan budžetu. Budžets arī ir interešu līdzsvarošanas mehānisms. No tā, kā tiek pārdalīti finanšu līdzekļi, izriet institūciju izmēri (pašvaldības iestādēs un uzņēmumos nodarbināto skaits un atalgojums), kā arī pašvaldības produkta saņēmēji. Pārsvaru var gūt dažādas intereses – uzņēmēju, potenciālo investoru, daudzdzīvokļu māju iedzīvotāju, noteiktas teritorijas iedzīvotāju, invalīdu u. tml. Budžeta pārdale par labu vienai grupai ir ekvivalenta budžeta samazināšanai citai grupai. Ja vieni samazina nodokli, tas rada grūtības citiem konkurēt.

Grupu interešu līdzsvarošana noris, gan ikdienā gatavojot lēmumus, gan perspektīvajā plānošanā. Latvijā katra grupa drīkst brīvi lobēt savas intereses, tikties ar lēmumu gatavotājiem, piedalīties darba grupu un politisko komiteju sēdēs, noklausīties jautājumu apspriešanu domes sēdēs. Kamēr nav pieņemtas lobbēšanu ierobežojošas normas, tā ir būtiska Latvijas priekšrocība, jo ļauj sagatavot kvalitatīvākus vadības lēmumus.

Tātad – katras politikas pamatā ir intereses. Tā, piemēram, ja kādai nacionālajai politikai nevaram atrast izskaidrojumu iekšzemē, tad, visticamāk, darbojas kādu ārvalstu vai starptautisku korporāciju intereses. Sākotnēji var likties, ka kāda nevaldības organizācija vai kādi mediji nezināšanas dēļ sludina kaitīgas reformas. Taču, ja palūkojamies vērīgāk, tad ir vērts pasekot, kādu valstu vēstniecības šie cilvēki apmeklē vai kas maksā par viņu projektiem.

Arī pašvaldības teritorijā notiekošo ietekmē dažādi ārēji faktori, dažkārt tiem ir ideoloģisks raksturs. Piemērs – *zāļie* aicina likvidēt meliorāciju vai neizmantot piekrasti. Šķiet, ka viņi rūpējas tikai un vienīgi par dzīvās dabas saglabāšanu uz planētas. Tomēr, rūpīgāk papētot, var konstatēt interešu grupas, kam šādi priekšlikumi ir izdevīgi.

Latvijā ir noteiktas daudz zemākas publisko iepirkumu robežas, nekā to prasa ES likumdošana. Rezul-

tātā pašvaldību iepirkumi ir neefektīvi, tiek zaudēti nodokļu maksātāju līdzekļi, jo paildzinās sākotnēji lietderīgu darbību ieviešanas laiks, tiek iegādātas morāli novecojušas tehnoloģijas. Uzņēmēji gūst peļņu, bet sabiedrība nesāņem efektīvu publiskā sektora ekonomiku. Tas ir izdevīgi tām valstīm, kas cenšas Latviju apsteigt ekonomikas attīstībā. Tas ir izdevīgi uzņēmēju grupām, kuras neizceļas ar produktivitāti vai inovācijām, bet pacietīgi piedalās konkursos un sadarbojas ar iepirkumu uzraudzītājiem procesa bremsēšanā.

Kaut arī pēc sava satura politika vienmēr ir interešu līdzsvarošana, tā formāli izpaužas atšķirīgās metodēs (procedūrās). Atbilstoši rezultātu mērīšanai katrai metodei ir atšķirīgs raksturs. Šo raksturu nosaka politikas ieguvēja intereses.

Komandu metode

Politikas veidotāji izpilda kādas citas publiskās vai privātās personas (iestādes, amatpersonas) uzdevumu.

Šai metodei ir dažādi varianti, kas atšķiras pēc formas, taču saturs pamatā ir vienāds. Kā jau minēts iepriekš, var būt situācijas, kad tikai ārēji lēmuma pieņemšana izskatās pēc komandu metodes, faktiski politiķi pie sava lēmuma ir nonākuši patstāvīgi.

Vēsturiski pazīstamākā modifikācija ir PSRS laika izpildkomiteju sistēma. Tā bija raksturīga ar hierarhiju visos varas mērogos: jo lielāka teritorija, jo augstāka vara.

Latvijas likumdošana neparedz, ka centrālajai valdībai ir iespēja dot rīkojumus pašvaldības darbiniekiem, izņemot likumā īpaši atrunātus gadījumus, piemēram, atbildīgais ministrs var ar pamatotu rīkojumu atstādināt (līdz tiesai, ja pašvaldības dome rīkojumam nepiekrīt) domes priekšsēdētāju no amata pienākumu pildīšanas. Taču komandu metodes lietojums *tīrā* veidā likumos nav paredzēts.

Netieši komandu metodi var izmantot gan pēc pašvaldības, gan pēc centrālās valdības, gan pēc Eiropas Savienības iniciatīvas.

ES kompetence ir ierobežota, svarīgākajos pašvaldības atbildības jautājumos ES nedrīkst pieņemt dalībvalstīm saistošus likumus. Tāpēc savu politiku Eiropas Savienība īsteno ar aktivitāšu "ēdienkarti", kurā dalībvalsts drīkst izvēlēties tādu ES fondu naudas izlietojumu, kas atbilst ES politikai. Latvijai nav jāīsteno ES idejas sociālajā vai izglītības jomā, taču tā var dabūt ES budžeta naudu tikai tad, ja īsteno ES idejas. Tā kā naudu izmanto pašvaldības teritorijā, tad vēlme "piesaistīt līdzekļus" noved pie skaidrojuma, ka projekts izvēlēts tāpēc un tādā veidā, kā ES to lika.

Patiesībā nekāda komanda nav saņemta, taču, ja vēlaties attīstīt savu teritoriju ar papildlīdzekļiem virs

izlīdzināšanas sistēmā radītajām iespējām, tad īstenojat apšaubāma labuma projektus, stāstot, ka ES (vai attiecīgās starpniekinstitūcijas) to uzdeva. Kopumā pieredze liecina, ka šāda nekritiska izvēle, īstenojot jebkādu projektu, ko izdevies piesaistīt savai teritorijai, ir ļāvusi atdzīvīnāt vietējo ekonomiku un iegūt labākus rezultātus nekā izvēlīgākās pašvaldībās.

Komandu metodes lietošanu veicina arī izveidotā plānošanas sistēma (īpaši procedūras, kā plāni tiek saskaņoti starp publiskās varas subjektiem un ar "sabiedrību"). Katras sīkākās teritorijas attīstības programmai ir jāatbilst lielākas teritorijas attīstības programmai. Līdz ar to lielākās teritorijas (ES, valsts, reģions) programmu vai rīcības plānu var uztvert kā komandu mazākai teritorijai.

Tikpat bieži kā faktiski komandēšanu var novērot izlikšanos, ka kāds jūs komandē. Tas uzskatāmi redzams nozaru ministru darbībā. Nevēlēdamies uzņemties atbildību par reformām, Latvijas politiķi izliekas, ka par šādu reformu nepieciešamību ir norādījusi kāda "augstāka organizācija". Savulaik iestāšanās Eiropas Savienībā tika izmantota, lai piesegtu dažādas pārmaiņas valsts pārvaldē un valdības un pašvaldību attiecībās, par kurām nevienam Eiropas Komisijā nebija nekādas intereses un kas faktiski atbilda grupu interesēm pašā Latvijā. Tomēr tika stāstīts, ka to prasot Eiropa. Šim nolūkam pietika pierunāt kādu vidēja līmeņa Eiropas Komisijas darbinieku parakstīt vēstuli, kas atbilda Latvijas lobētāju interesei.

Šādiem nolūkiem vietējie politiķi bieži izmanto arī tādas organizācijas kā Pasaules Banka vai Starptautiskais Valūtas fonds (IMF). Tā, piemēram, veselības nozarē ministrija atbildību par strukturāliem un reģionāliem pārkārtojumiem kopš 90. gadu vidus regulāri uzveļ Pasaules Bankas ekspertiem un izliekas, ka pašiem ar to nav nekādas saistības. Patiesībā ārvalstu konsultanti izvēlas tos vietējos padomdevējus, kuri atbild par darba pieņemšanu, politikas analīzes vietā nodarbojas ar politikas advokatūru.

Komandu metodes variants ir aizbildināšanās ar kāda agrāk pieņemta likuma politisku normu. Piemērs: Valsts pārvaldes iekārtas likumā ir ieraksts (87. pants), kas ierobežo valsts pārvaldei tiesības dibināt uzņēmumus. Valsts kontrole centās šos ierobežojumus paplašināt, tādējādi sadārdzinot publisko funkciju veikšanu. Aizbildinājums neefektivitātes veicināšanai bija ticība vienai vienkāršotai ekonomikas teorijai, kas tika nostiprināta ar politiskām normām likumā.

Politiskas normas tiek pieņemtas grupu interesēs, taču pēc kārtējām vēlēšanām, ja uzvar pretējo uzskatu pārstāvji, šādas likumu normas jāmaina, reizēm pat uz pretējām. Tas nelabvēlīgi ietekmē attīstību, rada nedrošību uzņēmējiem un iedzīvotājiem. Piesaistīt likumus vienai sociālai, ekonomiskai vai politiskai teorijai plurālistiskā sabiedrībā nav vēlams.

Komandu metodes rezultātus raksturo kvantitatīvi mērījumi. Šajā gadījumā atskaites punkts ir komandētāja uzdevumu izpilde. Lai raksturotu pašvaldības panākumus (vai neveiksmes), pietiek redzēt pašvaldības kopējos rādītājus un salīdzināt tos ar valsti vai reģionā sasniedzamajiem.

No mērīšanas viedokļa šis ir vienkāršākais gadījums. Pašvaldības sniegumu var raksturot ar kādu kopējo rādītāju, kas attiecināms uz visu pašvaldības teritoriju. Taču arī šajā gadījumā statistika šādu iespēju neparedz, bet daudzi svarīgi dati par pašvaldības darba rezultātiem nav pieejami arī Valsts reģionālās attīstības aģentūras uzturētajā datubāzē RAIM.

Kaulēšanās jeb kompromisu metode

Ir vairāki iemesli, kas rada nepieciešamību pēc kompromisiem vietējā politikā.

Pirmkārt, mazās domēs vairākumu nodrošina, vienojoties vairāku sarakstu pārstāvjiem. Tiem, kas vienojušies par atbalstāmo kandidātu uz domes priekšsēdētāja amatu, ir tiesības prasīt, lai lēmumos ievēro viņu pārstāvamās grupas intereses. Priekšsēdētājam lēmumu pieņemšana jāorganizē tā, lai vairākuma frakcija būtu apmierināta.

Pašvaldības stabilitāti nodrošina arī opozīcijas deputātu iesaistīšana, tāpēc konsultācijas strīdīgos jautājumos var aptvert visai plašu iesaistīto dalībnieku loku. Šādās konsultācijās neviena vietējo interešu grupa negūst pilnīgu pārsvaru. Ja šādu pārsvaru iegūst, izmantojot "demokrātiskā centrālisma" procedūru (mehāniskais vairākums uzspiež pārējiem savu gribu), tas jau tuvākajā nākotnē var būt sākums varas nestabilitātei. Tāpēc sarunu gaitā jāizskata risinājumi, kas pilnībā neapmierina nevienu, tomēr daļēji risina katras grupas problēmas.

Otrkārt, pašvaldība nonāk gan sadarbības, gan konkurences attiecībās ar citām pašvaldībām. Ja pašvaldības neprot savstarpēji vienoties, tad labumu gūst kāds trešais. Šis trešais visbiežāk ir vienas vai vairāku nozaru birokrāti, kas pastāvīgi norūpējušies par savu resursu un papildu kontroles iespēju palielināšanu. Ja pašvaldības neprot vienoties, tad tiek būvētas jaunas ēkas ministrijām vai aģentūrām, darbā tiek pieņemti jauni ierēdņi, kuri izdomā arvien jaunus pašvaldības darbu kavējošus ierobežojumus.

Treškārt, pašvaldībām ir konkurences attiecības ar nozarēm. Dalot valsts budžeta naudu, nozaru vadība "stāv rindā" pēc līdzekļiem "jaunajām politikas iniciatīvām", kā arī nozares sacenšas savā starpā par investīciju izlietošanas iespējām. Pašvaldības ik gadu iesaistās sarunās ar valdību gan ar LPS starpniecību, gan kā mazāku interešu grupu pārstāves.

Politiskā kaulēšanās ir veids, kā var pastāvēt plurālisms. Tomēr tā var veicināt neefektīvu lēmumu

DEPUTĀTA ROKASGRĀMATA

pieņemšanu, kaut arī rezultātā dažādu interešu grupu guvums ir samērīgāks, nekā ievērojot tikai atsevišķas grupas intereses.

Politiskās kaulēšanās gaitā katra puse īsteno savus stratēģiskos un taktiskos uzdevumus. Būtiski kaulēšanās elementi ir informācija un dezinformācija. Tikai šajā gadījumā abas puses ir ieinteresētas nesimetriskā informācijā. Ir labi zināt faktus, ko pretējā puse nezina.

Piemērs: Finanšu ministrija parasti rāda budžeta pārmaiņas faktiskajās cenās. Augošas ekonomikas gadījumā norisinās inflācija, katru nākamo gadu par to pašu naudu var iegādāties mazāk darbaspēka, preču un pakalpojumu. Tomēr, parādot nelielu pieaugumu naudas daudzumā, iespējams apslēpt faktisko iespēju samazinājumu salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu.

Cits plaši izplatīts dezinformācijas paņēmieni ir tāda rādītāja izmantošana, kas neraksturo risināmo problēmu. Tā, piemēram, ja visu uzmanību koncentrē uz budžeta deficītu, tad var noslēpt, kas faktiski notiek ar parāda attiecību pret kopproduktu. Ja izdodas priekšplānā izvirzīt šādu rādītāju, tad var noslēpt, kur faktiski tiek izlietots ieņēmumu pieaugums.

Dezinformācijai labi noder atsauce uz tiesību doktrīnām, ārējo institūciju prasībām, skaitliskiem rādītājiem, ko iepriekš izdevies iemānīt plānošanas dokumentos.

Vēl svarīgāks elements par dezinformāciju kaulēšanās procesā ir otrās puses vienotības mazināšana. Valdību pamatā sašķelto koalīcijas partiju atšķirīgās intereses. Pašvaldību sašķeltības pamatā ir iespēja subjektīvi risināt investīciju problēmas, nosaukt vienas pašvaldības par perspektīvām, bet citas – par bezperspektīvām, kā arī iespēja noteikt atšķirīgus normatīvus dažādām pašvaldību grupām.

Kaulēšanās gaitā katra no pusēm vairāk izmanto politikas advokatūru (meklē veidus, kā pamatot vajadzīgo lēmumu), nevis politikas analīzi (zinātnisku izpēti, kādas būs patiesās sekas piedāvātajam risinājumam).

Kaulējoties tiek lietoti tādi paši paņēmieni kā karā. Patiesības objektīva noskaidrošana nav labākais paņēmieni. "Mērījumi" kalpo tādiem mērķiem kā:

- dezinformācija;
- savu izmaksu pārspīlēšana;
- otras puses izmaksu samazināšana;
- savai pusei izdevīgas statistikas un izdevīgu salīdzināmo datu piedāvājums.

Kopš 2009. gada Finanšu ministrija izmantojusi visus šos paņēmienus sarunās par nākamā gada budžetu gan ar LPS, gan ar Starptautisko Valūtas fondu. No centrālās valdības viedokļa šķita loģiski, ka šādā veidā varēs uzlabot valsts stāvokli – maldinot pašvaldības

(panākot valsts budžeta pieaugumu uz pašvaldību rēķina) un maldinot starptautiskos aizdevējus (kas rūpējās, lai Latvija pēc iespējas ilgāk nespētu atdot aizņemto naudu).

Šāda veida mērījumi palīdz gan tikai kaulēšanās procesa pirmajā daļā, un šādas darbības nenoved pie kompromisa. Lai pamatotu kompromisu, jāpiedāvā aprēķini par abpusēji izdevīgiem (kas vienlaikus ir arī abpusēji neizdevīgi) variantiem, kuriem jāraksturo katras puses ieguvumi un zaudējumi.

Arī šajā gadījumā nepieciešami dati par teritorijām, tajā skaitā tādi dati, kas raksturo iekšējo pašvaldības pārvaldes struktūru un pašvaldības ekonomikas struktūru.

Inkrementālā metode

Terminu *inkrementāls* var aizvietot ar piemērotu latvisku terminu *pakāpenisks*. Tomēr, lai atrastu svešvalodās literatūru par šo metodi, labāk lietot starptautiski zināmu terminu. Latviešu valodā metode ir maz aprakstīta un analizēta.

Pašvaldības politiķim var būt dažāda attieksme pret savu (vai citu) iepriekš paveikto.

Var turēt iepriekšējos politiķus (vai darbiniekus) aizdomās, ka darbība bijusi neprasmīga vai pat kaitīga. Tādā gadījumā vajadzīgas būtiskas pārmaiņas, nereti rodas vēlme visu izvērtēt un lielāko daļu no pasākumiem un institūcijām pārveidot.

Nereti apjomīga reforma tiek sludināta nevis reālu problēmu dēļ, bet gan to izmanto kā politiķu vai ierēdņu pašapliecināšanās paņēmieni, kā līdzekli darbinieku aizstāšanai ar savas partijas pārstāvjiem u. tml.

Var cienīt iepriekš paveikto un pieņemt, ka iepriekš strādājušie ir centušies darīt labāko, ko pratuši un kas bijis iespējams. Tādā gadījumā lielas pārmaiņas nav nepieciešamas, vajag atrast dažus elementus, kur pārmaiņas var uzlabot jau iepriekš funkcionējošo sistēmu.

Inkrementālā metode ārēji nav tik efektīva, bet var dot labus rezultātus. Agrāk uzskatīja, ka attīstītām, labi funkcionējošām sistēmām piemērojama inkrementālā metode, bet vājākās sistēmās noteikti jāveic visaptverošas reformas. Tomēr metodes izvēle ir pašu politiķu ziņā, un visos laikos bijis pietiekami daudz pašvaldību vadītāju, kas darbos dod priekšroku tieši inkrementālismam.

Metodi lielā mērā pamato itāļu izcelsmes 20. gadsimta ekonomista Vilfredo Pareto vārdā nosauktais 20/80 princips. Saskaņā ar to parasti 20% aktivitāšu ietekmē 80% rezultāta un otrādi – 80% it kā uz rezultātu virzāmo aktivitāšu ietekmē 20% rezultāta.

Politiķi nereti nemaz nevēlas sasniegt to rezultātu, par ko it kā iestājas. Tādā gadījumā viņi sagatavo rīcības plānu, kurā ietverti daudzi pasākumi, kas pieskaitāmi tiem Pareto 80% un katrs atsevišķi dos visai mazu efektu. Toties publiski tiek izrādīta rosība, vēlētajam liekas, ka tiek daudz darīts un pēc daudzo pasākumu veikšanas rezultāts būs lielisks.

Tā, piemēram, lai apkarotu ēnu ekonomiku, vajadzētu atcelt dažnedažādus nodokļu atvieglojumus, kas rada netaisnību pret tiem, kam atvieglojumi nav piešķirti, un dzen viņus ēnu ekonomikā. Tā vietā var gudrot arvien jaunus atvieglojumus sev pietuvinātām interešu grupām un rakstīt plānā daudzus simtus pasākumu, kas rada iespaidu par titānisku cīņu ar nodokļu nemaksātājiem.

Piemērs: lai mazinātu depopulāciju, būtu jāveicina atalgojuma palielināšana, kas panākama, ceļot darba produktivitāti. Tā vietā var veicināt dzimstību, veicināt nodarbinātību (maksājot mazas algas), apelēt pie patriotisma un veikt citas neefektīvas darbības, kas deklarēto rezultātu noteikti nedos, toties radīs iespaidu par rīcību apsoltāajā virzienā.

Inkrementālās metodes būtiskākā sastāvdaļa ir atrast to kritisko ķēdes posmu, kas galu galā noteiks rezultātu.

Šajā gadījumā rezultāta mērīšanai ir cits skatpunkts. Priekšplānā ir sagaidāmā ietekme, ko iecerēts panākt no nelieliem uzlabojumiem pašvaldības darbībā.

Pati darbība veidojas no nelielām pārmaiņām. Šīs nelielās pārmaiņas pašas par sevi neliecina par izvirzīto mērķu tuvināšanu. Mērķu mērīšana ir pats grūtākais elements. Samērā viegli ir raksturot izdarītos darbus un konstatēt darbības ietekmi. Daudz grūtāk ir konstatēt, vai izvirzītais mērķis tuvojas.

Racionālā metode

Tā izpaužas kā organizēts process un sastāv no četrām daļām:

- mērķu noteikšanas,
- politikas pieņemšanas,
- politikas īstenošanas,
- rezultātu novērtēšanas.

Process ir ciklisks, katra cikla gaitā var un vajag koriģēt iepriekš noteiktos mērķus un to tuvināšanas metodes. Šīs metodes pamatā ir ticība, ka darbinieki politiķiem spēj formulēt cēloņsakarības, kas radīs vajadzīgo ietekmi.

Oficiālā plānošanas sistēma pilnībā atspoguļo tieši racionālo metodi. Tā balstās uz pieņemumu, ka iespējams izvēlēties virsmērķi (organizācijas misiju), izvēlēties mērķus (kuri novērš misiju kavējošos faktoros un attīsta misiju veicinošos faktoros), sagatavot mērķiem atbilstošus uzdevumus (kuri tuvina izvēlē-

tos mērķus), izvēlēties rezultatīvos rādītājus un veikt mērījumus.

Nereti racionālās metodes lietošana ir tikai formāla, jo patiesībā centrālā valdība īsteno komandu metodi. Pamats tam radās 90. gadu sākumā, kad finanšu decentralizāciju veica tikai daļēji. Tolaik ieviesa finanšu brīvību regulāro (pamatā – pašvaldības obligāto) funkciju īstenošanai, bet saglabāja centrālās valdības kontroli pār investīciju politiku. Atsevišķas pašvaldības varēja iegūt papildlīdzekļus attīstības jautājumu risināšanai, bet citas – nevarēja.

Lai simulētu šāda subjektīvā procesa “taisnīgumu”, tika izveidota plānošanas sistēma, kurā katra pašvaldība nosaka savas prioritātes. Centrālā valdība izliekas, ka atbalsta investīcijas tajās pašvaldībās, kuru attīstības programmās noteiktās prioritātes saskan ar valstī izvirzītajām. Rezultātā pašvaldības ātri konstatēja, ka attīstības plāns jāveido līdzīgi ēdienkartei (*sīkāk par ēdienkartes principu skat. M. Pūķis, Pašu valdība, 2010*). Izmantojot attīstības plānu ēdienkartes statusā, var “piesaistīt līdzekļus”, radīt darbavietas un veikt citus pasākumus, kas netieši uzlabo situāciju, kaut arī nerisina pašvaldības attīstības pamatproblēmas.

Tomēr racionālā metode ir piemērota arī pašvaldības patieso prioritāšu īstenošanai. To var izmantot kā pašvaldības stratēģiskās vadīšanas līdzekli.

Ideoloģiskā metode

Šajā gadījumā lēmuma pieņemšanas pamatā ir kāda ideoloģija, kam tic lēmuma pieņēmējs.

Gandrīz visas politiskās partijas un pašvaldības (arī vēlētajū apvienības) savas programmas veido eklektiski. Tas attiecas ne vien uz Latviju, bet arī uz pārējo pasauli. Kaut gan zināmu ievirzi partijas programmā var atrast, parasti katrā programmatiskajā dokumentā atradīsiet sociālisma, liberālisma, minarhisma, feminisma, nacionālisma, *zaļās* un vēl citu ideoloģiju elementus.

Būtiski, ka pašvaldībām ir raksturīgs plaša politiskā spektra apvienojums vienā koalīcijā. Lai varētu strādāt, jānāk pretī katra koalīcijas partnera uzskatiem, tādēļ vienā pašvaldības darbības jomā var vairāk izpausties viena ideoloģija, citā jomā – cita.

Bieži vien atsevišķi lēmumi nav citādi izskaidrojami kā ar kādu ideoloģisku dogmu lietojumu (dalītā atkritumu vākšana, ja netiek organizēta pārstrāde, ir *zaļās* ideoloģijas piemērs; krievu valodas mācīšana, sākot ar 4. klasi – nacionālisma ideoloģijas piemērs; nodokļu atlaides trūcīgajiem – socialistiskās ideoloģijas piemērs).

Parasti ideoloģiskajai metodei ir raksturīgs ekonomiskais neizdevīgums. Ja skaidri redzams, ka rezultāts pasliktinās, tad, visticamāk, aiz šā rezultāta stāv kāda ideoloģija, kuras piekritēji tādējādi cenšas iespaidot savus vēlētajus.

DAŽI PUBLISKĀ SEKTORA EKONOMIKAS PAMATJĒDZIENI: VAI IEJAUKTIES, UN CIK DAUDZ IESAISTĪTIES

Vai tiešām konkurence vienmēr ir laba, bet protekcionisms – slikts? Vai tiešām pastāv brīvais tirgus, kas optimizē piedāvājuma un pieprasījuma attiecības? Vai tiešām taupīt ir izdevīgāk nekā tērēt? Kad drīkst un kad vajag dibināt pašvaldības uzņēmumu? Kritiski spriedumi šādos un līdzīgos jautājumos sastopami daudz retāk nekā uz faktiem un to analīzi balstītas atbildes. Visi šie jautājumi ir būtiski pašvaldības politiķiem un pašvaldības politikas izstrādātājiem.

Politiķi un ekonomisti pieņem lēmumus nepilnīgas un nesimetriskas informācijas apstākļos. Plašsaziņas līdzekļos valdošie stereotipi ir tikai viens no maldu avotiem. Cits maldu avots var būt robi izglītībā. Vēl cits – apzināta vai neapzināta datu slēpšana.

Pēdējos 30 gados daudz darīts, lai izglītības un zinātnes līmenis Latvijā nepaaugstinātos. Kļūdaini lēmumi noveda pie zinātnes atdalīšanas no rūpniecības un tehnoloģiju attīstības, tika pārtraukta (ar niecīgiem izņēmumiem) agrā specializācija, tajā skaitā eksaktajās zinātnēs. Skolā praktiski nekas netiek mācīts par publiskā sektora ekonomiku un par publiskā sektora vadīšanu.

Tos, kuri cer, ka viņi atkal tiks pārvēlēti, balstoties uz primitīvu propagandu un cilvēku neizpratni par Eiropas Savienības, nacionālās varas un pašvaldību atbildības dalījumu, šāda situācija pilnībā apmierina. Taču tā rada pamatīgas problēmas, ja sagaidām uzlabojumus savai valstij vai savai pašvaldībai.

Datu slēpšanas piemērs ir statistika. Par notikumiem novados pieejams tik minimāli datu, ka pamatots vērtējums un salīdzinājums gandrīz nav iespējams. Tam atrasti dažādi aizbildinājumi, tajā skaitā līdzekļu trūkums. Taču pašvaldības vadīšanai ir nepieciešami salīdzināmi dati par novada pilsētām, novada pagastiem, ciemiem un apdzīvotām vietām, nepieciešami dati par nodokļu maksātājiem un par situāciju ekonomikas nozarēs dalījumā pa teritorijām. Pēdējos gados situācija gan mainījies. Centrālā statistikas pārvalde sākusī darbu pie eksperimentālās statistikas un publicē datus par mazākām teritorijām. Tas potenciāli rada iespējas datus balstītai novadu un valstspilsētu iekšējai reģionālajai attīstībai.

Jo maldinošāka informācija, jo sliktāk zināmas dažādas alternatīvas ekonomikas un sociālās teorijas, jo mazāk izredžu pieņemt patiešām optimālus lēmumus.

Publiskā sektora ekonomikas lēmumi tiek pieņemti atšķirīgu ekonomisko teoriju apstākļos un ticībā atšķirīgiem ideāliem.

Subsidiaritātes princips kā pamats izvēlei, vai iejaukties

Princips ir par iejaukšanos. Vai valstij, pašvaldībai, Eiropas Savienībai jāiejaucas cilvēku personiskajā dzīvē? Vai valstij jālemj pašvaldības vietā? Vai ES jālemj Latvijas vietā? Atbildes uz šiem jautājumiem var atrast, lietojot subsidiaritātes principu.

Saskaņā ar šo principu indivīda vai personas pilnā atbildībā atstāj lietas, ar kurām šī persona sekmīgi tiek galā. Tāpat valsts neiejaucas komercsabiedrību darbībā, ja tās ir sekmīgas un neapdraud sabiedrības intereses. Tomēr pašvaldībai, valstij, Eiropas Savienībai ir tiesības un pienākums iejaukties, ja privātpersonām nepieciešama palīdzība.

Ja publiskās personas tomēr nolemj iejaukties (mandātu tās saņem no saviem vēlētājiem, kuru vārdā lemj par iejaukšanās lietderību), tad vēlams pēc iespējas decentralizēt atbildību. Priekšroka palīdzēt ir vietējai pašvaldībai, tad plānošanas reģionam, pēc tam Latvijas Republikai un tikai tad, ja neviena no šīm publiskajām varām nav sekmīga, – Eiropas Savienībai.

Eiropas vietējo pašvaldību harta nosaka vairākus izņēmumus, kad decentralizācijas vietā vajadzētu izvēlēties centralizāciju, un tie ir:

- ekonomijas vai efektivitātes apsvērumi (kad centralizēta sistēma sasniedz tos pašus vai labākus rezultātus lētāk);
- uzdevuma mērogs pēc satura un jēgas (kad sabiedrības priekšstāvji uzskata, ka nepieciešama vienvērtīga rīcība plašākā teritorijā nekā pašvaldības vai valsts teritorijā).

Subsidiaritātes princips kā politikas zinātnes pamatprincips attiecībā uz varas dalījumu ir teorētiskais iemesls, kādēļ attaisnojama pašvaldības vai valsts iejaukšanās.

Plašāki līdzekļi šīs tēmas analīzei attiecas uz ekonomikas zinātne – publiskā sektora ekonomikas nozari. Iemesli, kāpēc pašvaldībai ir jāiejaucas privātās dzīves sfērā, ir tirgus nepilnības un valdības nepilnības.

Galvenie tirgus nepilnību veidi

Vārda *nepilnība* lietošana labi atbilst latviskajai dzīvesziņai (mēs cenšamies nevienam neaizvainot). Angļu vārds *failure* ir ar daudz plašāku nozīmi – tā ir izgāšanās, neveiksme, katastrofa. Jebkurā gadījumā ar latvisko vārdu *nepilnība* jāsaprot kas vairāk – nespēja efektīvi darboties, nespēja efektīvi sasniegt sabiedriski derīgus mērķus.

Ja tirgus (uzņēmēju sacensība, cenšoties gūt peļņu) nenodrošina sabiedriski vajadzīgu mērķu sasniegšanu, tad pašvaldībai vai valstij ir tiesības un pienākums (attiecināmie priekšstāvji ievēlēti publiskā labuma nodrošināšanai) iejaukties. Ir vairāki iejaukšanās veidi – savas, pašvaldībai vai valstij piederošas komercsabiedrības veidošana ir tikai viens no iejaukšanās veidiem.

Tirgus nepilnības jautājumiem ir veltīta plaša zinātniskā literatūra. Dažādi autori gadsimtu laikā lietojuši dažādu terminoloģiju, raksturojuši šo jautājumu no dažādu ideoloģiju (ekonomisko, politisko, ētisko uzskatu sistēmas) viedokļa. Tā kā vietējās demokrātijas galvenā atziņa ir plurālisms, tad pašvaldības līdzīgas situācijas drīkst risināt atšķirīgi, pamatojoties uz savu vēlētāju dominējošajiem uzskatiem. Tajā pašā laikā publiskā sektora ekonomika kā zinātnes nozare apraksta galvenos tirgus nepilnību veidus.

Publiskie (sabiedriskie) labumi

Publiskie labumi ir labumi, ko nodrošina visai (Eiropas vai valsts, vai pašvaldības) sabiedrībai. Retāk to panāk tieši (piemēram, bezmaksas sabiedriskais transports katram), biežāk tiešā labuma guvēji ir daži vai vairāki, taču šo labumu sagādāšanai ir konkrētās sabiedrības atbalsts.

Teorētiskajā literatūrā publisko labumu formāli definē, atšķirot to no citiem produktiem (šajā gadījumā no precēm), ar divām īpašībām:

- tie ir pieejami visiem;
- sniedzot labumu vienam, pārējiem iespēja saņemt šo labumu nemazinās.

Precēm, kas nonāk tirgū kā uzņēmējdarbības produkti, ir pretēja īpašība: to skaits mēdz būt ierobežots. Vienam saņemot precī, tā kļūst retāka, tāpēc, iespējams, tai var pieaugt cena.

Praksē publiskā labuma jēdzienu lieto arī tad, ja kāda no šīm īpašībām tiek noteikta kā mērķis, bet to pilnībā neizdodas sasniegt. Piemērs: bērnodārzi ir publiskais labums, kaut arī vietu tajos ne vienmēr pietiek.

Lēmumu par to, vai un cik lielā mērā konkrēti produkti ir publiskais labums, pieņem politiski. Tā, piemēram, izglītība, veselība, sabiedriskais transports tiek atzīti par publiskajiem labumiem tāpēc, ka sabied-

rības vārdā nolemts nodrošināt lielāku vai mazāku tiesību vienlīdzību visiem šo labumu saņēmējiem.

Publiskais labums vieniem var vienlaikus būt publiskais “sliktums” citiem. Teiksim, brīvības atņemšanu cietumnieks parasti neuztver kā labumu sev, taču to kā publisko labumu uztver citi, kas vēlas, lai cietumnieku viņu uzdevumā soda, moka vai audzina.

Negatīva blakus (ārējā) ietekme

Daudzos gadījumos uzņēmējs, kas savā uzņēmumā ražo preces, apdraud gan savus strādniekus, gan pārējos iedzīvotājus. Ja uzskata, ka uzņēmējam patiešām galvenais motīvs ir peļņa, tad viņš var nodarīt ļaunumu videi, drošībai, preču kvalitātei. Šādu un līdzīgu parādību kopumu angļu ekonomiskajā literatūrā parasti apzīmē kā *negative externalities*.

Piemērs: ja svarīgi resursi (mežs, ūdens) atrodas tikai peļņas guvēja atbildībā, tad iespējama šo resursu pilnīga izmantošana. Savulaik tā daudzās valstīs tika iznīcināti meži.

Ja bīstamo atkritumu sadedzināšana notiktu tikai peļņas interesēs, tad pilnīgi noteikti palielinātos dzīvībai bīstams piesārņojums.

Piemērs, kas uzskatāmi parāda negatīvas ārējās ietekmes dabu, ir tirgus atvēršana augstākajā izglītībā. Ja šajā jomā dominē konkurence un augstskolu ienākumi ir pilnībā atkarīgi no studentu skaita, tad pēc kāda laika augstākā izglītība kļūst arvien līdzīgāka diplomu tirdzniecībai. Tā rezultātā krasi samazinās tehnoloģiskais progress un vērojamas citas negatīvas sekas.

Monopols (nepilnvērtīga konkurence)

Monopolists var noteikt cenu. Ja monopolista radītā prece ir visiem vajadzīga (tai nav labu aizstājēju), tad visiem nākas būtiski pārmaksāt.

Ja monopols pieder valstij vai pašvaldībai, ir iespējams to vadīt neefektīvi (lieki darbinieki, atpalikušas tehnoloģijas, slikti pakalpojumi par augstu cenu).

Vēl sliktāka situācija tad, ja monopols ir privāts. Tad rodas vilinājums šo monopolu izmantot īslaicīgiem privātiem mērķiem, nodarot sekas nozarei, labklājībai vai dabai.

Neatkarīgi no tā, kā monopols vēsturiski izveidojies (pārpalikums no centralizētas plānveida ekonomikas, kā dabiskais monopols mēroga ekonomijas dēļ, likumā neatļautas apvienošanas rezultātā), tas pēc būtības uzskatāms par tirgus nepilnību.

Stratēģiskās intereses

Stratēģiskās intereses ietver to, kas nav ietverts iepriekšējās tirgus nepilnībās. Stratēģiskās intereses

DEPUTĀTA ROKASGRĀMATA

saistāmas ar konkurenci starp ES un citiem pasaules ekonomiskajiem un politiskajiem reģioniem, konkurenci starp valstīm, konkurenci starp pašvaldībām. Savu iedzīvotāju interesēs katra publiskā persona cenšas uzvarēt konkurentus.

Pašvaldībai konkurenti ir gan valsts (ja kompetences nav skaidri nodalītas, kā tas ir Latvijā un vairumā citu valstu), gan citas pašvaldības. Būt par konkurentu vai par sabiedroto nav absolūts jēdziens. Vienā jomā pašvaldības ir konkurenti, bet citā – dabiski sabiedrotie.

Pašvaldības (atšķirībā no valstīm) ar citām pašvaldībām nekaro. Tomēr noris pastāvīga sacensība par:

- cilvēkresursiem, jo pašvaldība ir ieinteresēta piesaistīt savai teritorijai gudrus un prasmīgus cilvēkus;
- valsts dotācijām un mērķdotācijām, kas ļauj labāk attīstīt bāzes infrastruktūru;
- privātajiem investoriem, kas rada papildu iespējas iedzīvotāju bagātības pieaugumam;
- projektiem, kas izmantojami pārvaldes uzlabošanai.

Lai īstenotu stratēģiskās intereses, ne vienmēr labākais veids ir pirkt preces vai pakalpojumus no privātā sektora. Sacensības gaitā pašvaldība cenšas panākt salīdzinošās priekšrocības – lielāku ietekmi uz centrālās valdības lēmumiem, izmainīt vietējās ekonomikas struktūru, padarīt dzīves vidi pievilcīgāku. Šajos gadījumos nevar gaidīt, ka privāto personu sacensība tirgū dabiski tuvinās vēlamos mērķus.

Asimetriska informētība

Makroekonomikā līdzsvars starp piedāvājumu un pieprasījumu iestājas tad, ja abas puses ir līdzvērtīgi informētas par produktu. Ja pircējs vāji saprot, ko viņš pērk, tad teorija par “neredzamo roku”, kura sakārto lietas sabiedrībai izdevīgā veidā, nedarbojas.

Valsts institūcijas – Konkurences padome, Patērētāju tiesību aizsardzības centrs un citas – cenšas šo tirgus nepilnību novērst, bet rezultāts ir tālu no ideāla. Ja kādā nozarē pastāv izteikta informētības asimetrija, valstij vai pašvaldībai ir pamats iejaukties.

Galvenie valdības nepilnības veidi

Valdības nepilnību avoti var būt gan likumdošana, gan praktiskā darbība. Bieži vien tās ir cieši savstarpēji saistītas, grūti pat atšķirt, kura ir vista un kura – ola.

Valdības nepilnības bieži saistītas ar uzskatu konfrontāciju: lielāka mēroga politikiem tā gribas būt “taisnīgiem” savu vēlētajū acīs, ka netiek ņemta vērā lēmumu negatīvā vai sociālā ietekme, kas īpaši izpaužas vietējās pašvaldības mērogā. Tāpēc pašvaldībai

jādomā, kā likumīgiem līdzekļiem valdības nepilnības novērst vai vismaz mazināt to ietekmi.

Vainīgie valdības nepilnību radīšanā atrodami visos mērogos. Tā ir Eiropas Savienība, kas ar katru gadu kļūst arvien birokrātiskāka un neefektīvāka. Tā ir Latvijas Republika, kas ik gadu palielina likumu, Ministru kabineta noteikumu un dublējošu institūciju skaitu. Tā ir pašvaldība, kas pieņēmusi lēmumus, kuri vēlāk traucē efektīvu pašvaldības darbību.

Pārregulēšana

Mūsdienās likumu un noteikumu ir tik daudz, ka cilvēka spēkos vairs nav tos pārzināt. Laiku pa laikam uzrodas politiķi, kuri mēģina normatīvisma lavīnu apturēt, taču pagaidām sekmes nav lielas.

Eiropas Komisija teorētiski atzīst pārregulēšanu par ļaunumu, bet nekad nav sekojusi rezultatīva darbība pārregulējuma mazināšanā.

Vietējā mērogā pārregulējumam ir tiešas un kaitīgas sekas. Jo vairāk noteikumu pieņemts par izglītības vai sociālās palīdzības organizēšanu, jo mazāk iespēju optimizēt pakalpojumu sniegšanu atbilstoši vietējām īpatnībām. Šādu regulējumu dēļ tiek radīts iespaids, ka visā valstī noteikts vienāds un taisnīgs regulējums, bet netiek aprēķināti netiešie zaudējumi, kas šādu regulējumu dēļ rodas.

Viens no izteiktākajiem pārregulējuma piemēriem ir iepirkuma procedūras. Eiropas Savienība ievieš šādas procedūras, lai veicinātu konkurenci Eiropas vienotajā tirgū. Tāpēc sarežģītas procedūras, kuru izpildei nepieciešams ilgs laiks, tiek paredzētas pie augstiem iepirkumu sliekšņiem. Ja Latvija noteiktu sliekšņus ES prasību līmenī, tad varētu ietaupīt ļoti daudz publisko līdzekļu. Taču pašmāju likumdevēji ir pārcentušies – sarežģītas procedūras ieviestas no zemākajiem iedomājamiem sliekšņiem.

Pārregulējuma pamatā mēdz būt gan pārcentība, gan nepareizas teorētiskās nostādnes. Tā, piemēram, nav pareizi, ka laba ir tikai konkurence. Konkrētos apstākļos pozitīvu efektu var sasniegt gan ar konkurenci, gan ar vietējo (arī nacionālo vai ES) protekcio-nismu. Politikas māksla ir noteikt pareizo līdzsvaru. Tajā pašā laikā vienpusīga pieeja (fundamentālisms) parasti noved pie zaudējumiem vai izšķērdēšanas.

Netiešos zaudējumus var aprēķināt, ja salīdzina pakalpojumu izmaksas, optimizējot organizācijas un likumus, un Ministru kabineta noteikumos paredzētās organizācijas. Liela daļa pašvaldību vadītāju sevi mierina ar domu, ka tādējādi palielinās nodarbinātība: jo vairāk regulējumu, jo vairāk aizņemtu štata vietu un vairāk papildu izmaksu. Taču agrāk vai vēlāk jāsecina, ka atslēga iedzīvotāju labklājībai ir produktivitāte, nevis maksimāls darbvietu skaits.

Kaitīgi aizliegumi

Kaut arī pati aizliegšana ir pieņemama (pašvaldība autonomās kompetences jomā darbojas likuma robežās – var darīt to, kas nav aizliegts), tās pārmērīga lietošana rada problēmas.

Aizliegumu piemēri:

- pašvaldība nevar nodarboties ar komercdarbību (tiek noteiktas sarežģītas procedūras, lai pierādītu izņēmumu nepieciešamību);
- pašvaldība nevar atsavināt īpašumu, kas nepieciešams tās funkciju veikšanai (tas traucē optimizēt īpašumu racionālu izmantošanu);
- pašvaldības darbinieki nevar brīvi savienot amatus (jāievēro interešu konflikta novēršanas ierobežojumi);
- par pakalpojumiem nevar iekasēt pilnas izmaksas (tādējādi maksas pakalpojums iznāk nepamatoti lētāks par attiecīgo privāto pakalpojumu).

Likumpaklausīga pašvaldība nedrīkst aizliegumus pārkāpt, taču tā var domāt par likumīgu juridisko formu, kā kaitīgo aizliegumu ietekmi samazināt.

Pārmērīga kontrole

Normatīvisma blakusprodukts ir pārmērīga kontrole. Kaut gan Latvija pievienojusies starptautisko likumu normām, kas padara Latvijai saistošu proporcionalitātes principu, gan likumdevēji, gan ierēdņi cenšas šo principu neievērot.

Birokrāti parasti maksimāli izmanto iespēju izveidot papildu institūcijas un pieņemt tajās pēc iespējas vairāk darbinieku. Šie darbinieki pārbauda ne vien pašvaldību (kādu no tās institūcijām), bet kontrolē arī cits citu. Daudzo kontrolieru darbība rada zaudējumus laikā, turklāt otrā vai trešā kontrole pēc kārtas reti atrod būtiskus pārkāpumus.

Daudzajiem kontrolieriem parasti ir vāja izpratne par pašvaldības kompetencēm, nereti viņi neatšķir autonomo kompetenci no valsts deleģētās. Bieži vien kontrolieri domā, ka pašvaldība drīkst tikai to, kas likumā noteikts, taču tas ir principiāli nepareizi.

Rīcība valdības vai tirgus nepilnību gadījumā

Pašvaldībai ir vairākas reakcijas formas uz abiem iepriekš raksturotajiem nepilnību veidiem. Katrā konkrētajā gadījumā jāizvēlas optimālākais ceļš, ne vienmēr ir jāveido komercsabiedrība negatīvās ietekmes mazināšanai.

Galvenās reakcijas formas var analizēt ar dažādu detalizācijas pakāpi. Sadalot tās pa funkcionālām darbību grupām, iegūsim šādas iespējas:

- 1) regulēšanu (pašvaldība izdod saistošos noteikumus, kas mazina tirgus nepilnību vai daļēji samazina valdības nepilnību ietekmi);

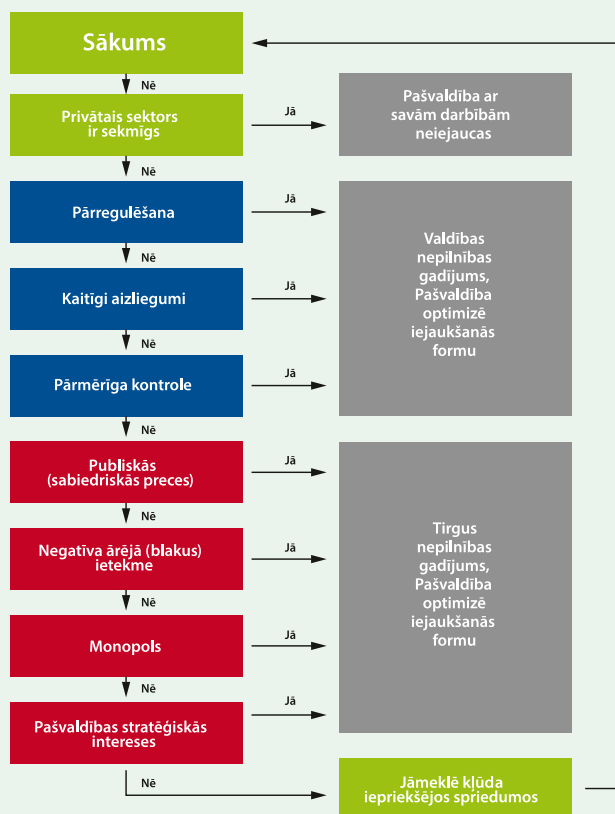
- 2) administrēšanu (uzraudzīt, kā tiek ievēroti pašvaldības saistošie noteikumi vai valsts normatīvie akti, sodīt pārkāpējus likumā vai saistošajos noteikumos noteiktā kārtībā);
- 3) bezmaksas vai daļējas maksas pakalpojumu sniegšanu (izmaksas sedz pašvaldības budžets vai izmaksas daļa budžets ar pakalpojuma saņēmēju);
- 4) bezpeļņas (sociālo) saimniecisko darbību, kad mērķis nav peļņa, bet pašvaldība sniedz maksas pakalpojumus vai ražo un pārdod produktus par maksu (parasti šāda saimnieciskā darbība noris paralēli privātajai uzņēmējdarbībai);
- 5) uzņēmējdarbību (komercsabiedrību veidošana, tās darbojas paralēli privātajai uzņēmējdarbībai);
- 6) veicināšanu (tajā skaitā atļauto “valsts atbalstu” uzņēmējdarbībai un atbalstu organizētās pilsoniskās sabiedrības organizācijām);
- 7) ārējo iepirkumu (kad pašvaldība iepērk preces vai pakalpojumus, vai kapitālu);
- 8) publisko un privāto partnerību vai koncesiju, kad pašvaldība sadala atbildību ar privāto partneri par noteikta sabiedriskā labuma sniegšanu.

Lai pierādītu, ka reakcija uz valdības nepilnību vai tirgus nepilnību ir tieši viena no astoņām iepriekš minētajām izvēlēm, vajadzētu plašu analīzi. Tomēr lielākā daļa iespēju atkrīt automātiski. Parasti pietiek, ja salīdzina dažas acīmredzamākās alternatīvas.

Subsidiaritātes principa lietojuma procedūra

Subsidiaritātes principu izmanto, lai pierādītu, ka pašvaldībai konkrētais jautājums jārisina.

Algoritms pašvaldības lēmumam par iejaukšanos

DEPUTĀTA ROKASGRĀMATA

Vislabāk, ja privātais sektors (indivīds, ģimene, uzņēmējs, nevaldības organizācija) patstāvīgi risina savas problēmas. Tad pašvaldība netraucē – tai nevajag ne regulēt, ne kā citādi iejaukties.

Ja konstatēta valdības nepilnība (kā jau minēts iepriekš, šāda nepilnība iespējama gan ES, gan valsts, gan pašvaldības mērogā), tad tas ir iemesls pašvaldībai iejaukties ar kādu no iepriekš minētajiem astoņiem risinājumiem.

Ja konstatēta tirgus nepilnība (vienā no iepriekšminētajiem četriem veidiem tirgus nedod gaidāmo sabiedriski derīgo rezultātu), tad tas arī ir iemesls iejaukties ar kādu no iepriekš minētajiem risinājumiem.

Veicot secīgi attēlā parādītās darbības, var atrast pamatojumu, kāpēc vajag vai nevajag iejaukties. Tālāk būtu jāizvēlas ieviešanās veids. Iespējams, ka pašvaldība ir jau agrāk iejaukusies privātajā sektorā. Tādā gadījumā var būt runa par labāku alternatīvu meklēšanu.

Meklējot labāko risinājumu, var salīdzināt dažas (pieņemamākās no astoņām) pašvaldības reakcijas. Vispareizāk dažas izvēlētās alternatīvas būtu salīdzināt, izmantojot proporcionalitātes principa shēmu.

Proporcionalitātes principa lietojuma procedūra

Proporcionalitātes principam ir īsāka vēsture nekā subsidiaritātes principam. Mūsdienās tas kļuvis par teorētisko pamatu ieviešanās dziļuma (apmēra, nepieciešamo institūciju vērtējuma) noteikšanai.

Sākotnēji proporcionalitātes principu lietoja administratīvajās tiesībās valstīs, kuru sistēmas Latvijas valststiesībnieki pieskaita “kontinentālās Eiropas tiesību lokam”. Savulaik, cenšoties veidot ideālu “likuma valsti”, politiķi un birokrāti nonāca pie atziņas, ka precīza likumu izpilde dažkārt var būt kaitīga. Tāpēc ierēdnim (institūcijai), kurš piemēro likumu, tika dota zināma elastība – pienākums izvērtēt likumā paredzētās darbības un varas rīcības proporcionalitāti mērķim (Egila Levita tulkojumā – samērīgumu).

Tika ieviesta trīspakāpju proporcionalitātes pārbaudes tradīcija:

- pārbauda, vai piedāvāto risinājumu mērķis ir likumīgs (vai ar attiecīgajām darbībām paredzēts nonākt pie likumā neaizliegta (pašvaldības auto-

nomās kompetences gadījumā) vai likumā noteikta (pašvaldībai valsts deleģētās kompetences gadījumā) mērķa;

- pārbauda, vai piedāvātais risinājums patiešām tuvina norādīto mērķi (var gadīties, ka izvirzītais mērķis īstenībā attālinās, tāpēc jāpamato, ka virzība tiešām notiks mērķa virzienā);
- pārbauda, vai darbības ietekme ir proporcionāla gūstamajam publiskajam labumam. Svarīgi, lai darbības ietekme būtu pēc iespējas minimāla, pretējā gadījumā pašvaldības ieviešanās mazinās privātā sektora iniciatīvu, sāks traucēt publiskā sektora iestādēm lēti un efektīvi veikt savus pienākumus.

Līgumā “Par Eiropas Savienības darbību” proporcionalitātes principam ir īpaša nozīme: tajā uzsvērti centieni izveidot minimālu pārvaldi. Eiropas Savienība, veicot kādas darbības dalītās kompetences jomā, dara to iespējami minimāli, apņemoties neveikt nekādas darbības, kas pārsniegtu līgumā noteikto ietekmi.

Lietojot proporcionalitātes principu, lai izvēlētos vienu no astoņām reakcijām uz tirgus vai valdības nepilnību (uzņēmējdarbība bija viena no astoņām reakcijām), var rīkoties šādi:

- noteikt kopīgo mērķi vienam vai vairākiem risinājumiem un pārbaudīt mērķa lēģitimitāti;
- katram risinājumam izvērtēt pierādījumus, ka risinājums tuvinās mērķim;
- pārbaudīt, vai risinājums nepārsniedz mērķim nepieciešamo, un izvēlēties risinājumu, kas minimāli iejaucas privātā sektora darbībā, minimizē darbību un ierēdņu skaitu.

Ar trešo soli tiek pārbaudīta proporcionalitāte šaurākā nozīmē. Proporcionalā ir tas, kas samazina birokrātisko slogu un veicina iesaistīto pušu iniciatīvu un atbildību.

Izvēle – vai izveidot pašvaldības uzņēmumu

Nav tik sarežģītas problēmas, ko nevarētu raksturot ar vienkāršiem īsiem teikumiem. Mēģināsim izteikt būtību dažos teikumos.

- Pašvaldība iejaucas privātā sektora darbībā, ja var pierādīt tirgus vai valdības nepilnību un tas traucē uzlabot pašvaldības iedzīvotāju dzīvi.
- Uzņēmuma (komercsabiedrības) veidošana ir tikai viena no iespējamām reakcijām uz valdības vai tirgus nepilnību.
- Citas reakcijas nav prioritāras salīdzinājumā ar uzņēmuma veidošanu, tām nav prioritātes, taču izvērtējot jāizvēlas vietējam iedzīvotājam izdevīgākā un saprotamākā metode nepilnības novēršanai.
- Dažādās pašvaldībās atbilstoši iedzīvotāju pārstāvju zināšanām, vērtībām, kā arī atbilstoši iekšējo un ārējo faktoru ietekmei risinājumi var būt dažādi.

PAŠVALDĪBAS DEPUTĀTA TIESĪBAS UN PIENĀKUMI

Pašvaldības deputāta tiesības un pienākumus primāri nosaka **Pašvaldības domes deputāta statusa likums**, kurā uzskaitītas deputāta tiesības un pienākumi gan domes sēdē, gan ārpus tās, kā arī **likums "Par pašvaldībām"**. Tomēr, ņemot vērā ievērojamo informācijas apjomu, šim jautājumam var pieskarties tikai vispārīgi.

Deputāta tiesības domē un tās izveidotajās institūcijās

Būtiskākās deputāta tiesības ir balsstiesības domes sēdē par jebkuru jautājumu, izņemot tādu jautājumu, kurā deputāta balsojums var radīt bažas par interešu konfliktu. Šādā gadījumā deputātam no balsojuma būtu jāatturas.

Piemērs: pašvaldības deputāts darbojas ar sportu saistītas biedrības valdē. Biedrība piesakās finansējuma saņemšanai no pašvaldības sporta pasākuma rīkošanai. Šādā gadījumā deputātam, kurš darbojas attiecīgajā biedrībā, no balsojuma būtu jāatturas.

Deputātam domes sēdē ir šādas tiesības:

- vēlēt visas institūcijas un amatpersonas, kas saskaņā ar likumu vai domes lēmumu ir jāievēlē attiecīgajā pašvaldībā;
- tikt ievēlētam domes institūcijās un amatos, ja citos likumos nav noteikti ierobežojumi;
- iesniegt priekšlikumus vai izteikt viedokli par domes izveidojamo institūciju sastāvu un atsevišķu amatpersonu kandidatūrām;
- iesniegt priekšlikumus, izteikt piezīmes un iebildumus par sēdes darba kārtību, apspriežamo jautājumu būtību un izskatīšanas secību;
- iesniegt lēmumu un citu dokumentu projektus, kā arī priekšlikumus par grozījumiem tajos;
- piedalīties debatēs, uzdot jautājumus, sniegt uzziņas;
- pēc balsošanas izteikties par balsošanas motīviem;
- ierosināt jautājumu par attiecīgās pašvaldības kapitālsabiedrību vai iestāžu darba pārbaudīšanu.

Deputātam domē ir pienākums:

- piedalīties domes sēdēs, kā arī tās institūcijas sēdēs, kuras sastāvā viņš ievēlēts;
- ievērot Pašvaldības domes deputāta statusa likuma, kā arī attiecīgās domes nolikuma un sēžu reglamenta prasības;
- izpildīt domes, tās priekšsēdētāja un to institūciju vadītāju norādījumus un uzdevumus, kuru sastāvā deputāts ievēlēts.

Šeit jāatzīmē, ka norādījumi, kas jāpilda, attiecas uz darba kārtības un veicamo uzdevumu apjoma jautājumiem. Tie principā nevar ierobežot deputāta tiesības uz patstāvīgu viedokli. Deputāts var nepiekrīst vairākumam un nepiekrīst institūciju vadītājiem.

Ja deputāts nevar ierasties uz domes sēdi vai attiecīgās institūcijas sēdi, viņam līdz sēdes sākumam par to jāpaziņo domes priekšsēdētājam vai tās institūcijas vadītājam, kuras sastāvā viņš ievēlēts.

Deputāts ar balsstiesībām piedalās arī tās domes institūcijas darbā, kuras sastāvā viņš ievēlēts. Līdzīgi kā domes sēdē arī institūciju darbā deputāts drīkst balsot par jebkuru jautājumu, izņemot tādu jautājumu, kurā deputāta balsojums var radīt bažas par interešu konfliktu. Šādā gadījumā deputātam no balsojuma būtu jāatturas.

Deputāta tiesības vēlēt visas institūcijas un amatpersonas, kas saskaņā ar likumu vai domes lēmumu ir jāievēlē attiecīgajā pašvaldībā, ietver ne tikai tiesības ievēlēt konkrētas personālijas un izvirzīt kandidātus, piemēram, kandidātu domes priekšsēdētāja amatam, bet, izvērtējot lietderības un efektivitātes apsvērumus, kā arī pašvaldības finansiālās iespējas, *ierosināt un lemt par institūciju izveidošanu, likvidēšanu vai reorganizēšanu (sadalot, apvienojot utt.).*

Ja deputāts nepiekrīt institūcijas lēmumam, kurā viņš ir ievēlēts un darbojas, viņam ir tiesības domes sēdē izteikt savu atsevišķo viedokli. Tāpat deputāts ar padomdevēja tiesībām var piedalīties arī to domes institūciju darbā, kuru sastāvā viņš nav ievēlēts, piemēram, ja deputātam ir viedoklis par attīstības jautājumiem, tad viņam ir tiesības piedalīties tajā komitejas sēdē, kurā šo jautājumu skata un kurā viņš nav ievēlēts.

Saskaņā ar Pašvaldības domes deputāta statusa likuma noteikumiem deputātam ir tiesības paust atsevišķo viedokli un lūgt to pievienot attiecīgajam protokolam vai ne vēlāk kā nākamajā domes sēdē ir tiesības lūgt iepriekšējā protokola precizēšanu. Ja attiecībā uz domes sēdēm jautājums vairāk vai mazāk ir skaidrs, tad attiecībā uz komitejām likumā dažas lietas nav atrunātas, tas nozīmē, ka, lai izvairītos no nevajadzīgām diskusijām, šos jautājumus ir vēlams ietvert pašvaldības nolikumā. Gadījumā, ja nolikumā šāda kārtība nav noteikta, deputātam ir tiesības ierosināt nolikuma grozījumus un noteikt šo kārtību nolikumā.

Piemērs: likuma "Par pašvaldībām" 56. panta sestā daļa nosaka, ka komiteju sēdes tiek protokolētas, protokolu

DEPUTĀTA ROKASGRĀMATA

paraksta komitejas priekšsēdētājs un visi klātesošie komitejas locekļi, savukārt Pašvaldības domes deputāta statusa likumā nav reglamentēts, kādā veidā un kādā kārtībā būtu noformējams attiecīgās komitejas sēdes protokols.

Nemot vērā iepriekš minēto, secināms, ka komitejas loceklim ir pienākums pildīt normatīvo aktu prasības, proti, pienākums parakstīt komitejas sēdes protokolu. Tomēr var gadīties, ka komitejas loceklis (domes deputāts) neparaksta komitejas sēdes protokolu vai paziņo, ka neparakstīs. Šāda rīcība ir deputāta kā valsts amatpersonas brīvas gribas paušana.

Šādā gadījumā komitejas sēdes protokolā ir jāizdara attiecīga atzīme, kurā atspoguļots iemesls šādai komitejas locekļa (domes deputāta) rīcībai.

Līdz ar to, lai būtu vienota prakse un nerastos pārpratumi komitejas sēžu protokolu parakstīšanas procesā, būtu nepieciešams pašvaldības nolikumā noteikt: ja komitejas loceklis nepiekrīt komitejas sēdes protokolam, viņš iesniedz savu viedokli, ko pievieno komitejas sēdes protokolam, vai arī tiek veikta atzīme komitejas sēdes protokolā par komitejas locekļa atšķirīgo viedokli, un tādējādi tiks nodrošināts, ka komitejas locekļa atšķirīgais viedoklis būs atspoguļots komitejas sēdes protokolā un komitejas loceklis nevarēs atteikties protokolā parakstīt.

Pašvaldības nolikumā var ietvert šādu formulējumu: "Domes pastāvīgās komitejas sēdes tiek protokolētas. Protokolu paraksta komitejas priekšsēdētājs un visi klātesošie komitejas locekļi. Ja komitejas loceklis nepiekrīt pieņemtajam lēmumam, viņš var iesniegt sava viedokļa izklāstu, ko pievieno protokolam" vai "Komitejas sēdes protokolu paraksta komitejas priekšsēdētājs, visi klātesošie komitejas locekļi un protokolētājs. Pašvaldības deputāts, kurš ir piedalījies lēmuma pieņemšanā un ir izteicis pretēju priekšlikumu vai balsojis pret priekšlikumu, tūlīt pēc lēmuma pieņemšanas ir tiesīgs lūgt nofiksēt tā atšķirīgo viedokli sēdes protokolā. Rakstveida viedokļi, kas saņemti pirms protokola parakstīšanas, ir pievienojami protokolam."

Deputāta pienākumi valstspilsētā vai novadā:

- būt klāt, kad valsts pārvaldes iestādēs izskata jautājumus, kas skar attiecīgās pašvaldības vai viņa vēlēšanu apgabala vēlētāju intereses;
- domes vai tās institūciju uzdevumā pārbaudīt pašvaldības kapitālsabiedrību un iestāžu darbu;
- pieprasīt no valsts un pašvaldības iestāžu amatpersonām, valsts un pašvaldības kapitālsabiedrību valdēm mutvārdu vai rakstveida paskaidrojumus jautājumos, kas skar attiecīgās pašvaldības vai viņa vēlēšanu apgabala vēlētāju intereses;
- iepazīties ar valsts un pašvaldības iestāžu, kā arī pašvaldības kapitālsabiedrību dokumentāciju, kas skar attiecīgās pašvaldības intereses, ja tas ar likumu nav aizliegts;
- iesniegt priekšlikumus un pieprasījumus kapitālsabiedrību un iestāžu amatpersonām;
- pieprasīt attiecīgajām amatpersonām, lai tās

novērs likumpārkāpumus un sauc vainīgās personas pie likumā paredzētās atbildības;

- rīkot tikšanās ar iedzīvotājiem;
- realizēt pārējās likumos paredzētās deputāta tiesības.

Vienlaikus deputātam ir arī šādi **pienākumi**:

- piedalīties attiecīgās domes lēmumu izpildes kontrolēšanā;
- izskatīt iedzīvotāju sūdzības un iesniegumus un sniegt atbildi likumā noteiktajā kārtībā un termiņā;
- ne retāk kā reizi divos mēnešos rīkot iedzīvotāju pieņemšanu.

Deputāts savas tiesības realizē bez īpaša pilnvarojuma, ja nepieciešams – uzrādot deputāta apliecību.

Rīkojot iedzīvotāju tikšanās, deputātam ir tiesības uz šīm tikšanās pieaicināt arī attiecīgās pašvaldības iestāžu un kapitālsabiedrību pārstāvjus, lai sniegtu atbildes uz iedzīvotājus interesējošiem jautājumiem.

Deputāta pilnvaru realizācijas garantijas

Pašvaldības deputāta tiesības un pienākumi jāskata saistībā ar šo tiesību un pienākumu izpildes garantijām.

Lai pašvaldības deputāts varētu realizēt savas tiesības un pienākumus, likums paredz, ka pašvaldībai ir pienākums pašvaldības budžetā šim mērķim paredzēto līdzekļu ietvaros un domes noteiktajā kārtībā:

- ierādīt deputāta darbam piemērotas telpas;
- nodrošināt deputātus ar pašvaldības iestāžu rīcībā esošo transportlīdzekļu pakalpojumiem;
- dot iespēju deputātam izmantot pašvaldības rīcībā esošos sakaru līdzekļus, skaitļošanas, pavaļošanas un iespiešanas tehniku;
- nodrošināt deputāta apmācību, kas likumā paredzēta kā obligāta, kā arī pēc deputāta pieprasījuma nodrošināt valsts valodas apmācību un citu nepieciešamo zināšanu apguvi.

Uzskaitītās lietas ir it kā pašsaprotamas, bet, lai deputāts varētu realizēt savas pilnvaras, likumā uzskaitīts, kas tad tieši ir nepieciešams deputātam.

Deputāta pilnvaru realizācijai Pašvaldības domes deputāta statusa likums paredz pienākumus arī pašvaldības iestāžu un kapitālsabiedrību vadītājiem un citām amatpersonām deputāta vēlēšanu apgabala teritorijā, proti, šo subjektu pienākums ir:

- ārpus kārtas pieņemt deputātu un sniegt viņam paskaidrojumus;
- izsniegt deputātam viņa pilnvaru realizēšanai nepieciešamo dokumentu norakstus.

Minētos paskaidrojumus un dokumentu norakstus pašvaldības iestāžu un kapitālsabiedrību vadītāji un citas amatpersonas deputātiem izsniedz saprātīgā

termiņā, bet ne vēlāk kā 15 dienu laikā no deputāta pieprasījuma saņemšanas dienas.

Šajā sakarā praksē ir daudz gadījumu, kad informāciju atsaka sniegt, un vairākas lietas tāpēc skatītas pat Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamentā.

Svarīgi pievērst uzmanību tam, ka informācijas pieprasīšana un izsniegšana ir būtiska deputāta pienākumu pildīšanai, lai deputāts varētu pieņemt izsvērtus un pamatotus lēmumus, tādēļ katrs informācijas izsniegšanas atteikums ir jāvērtē ļoti akurāti. Arī ierobežotas pieejamības informācijas izsniegšana ir pieļaujama, ja deputāts paskaidro informācijas nepieciešamību, apliecina tās neizpaušanu un apzinās sekas, kas var iestāties, ja tiek izpausta ierobežotas pieejamības informācija, atsevišķos gadījumos pat kriminālatbildība.

Deputāta atalgojums

Deputāts par savu darbību pašvaldībā saņem atlīdzību. Jautājums detalizēti izklāstīts **Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likumā**, kas rūpīgi jāizstudē.

Tiek uzskatīts, ka atalgojumu veido darba samaksa, sociālās garantijas un atvaļinājumi, savukārt darba samaksa ir mēnešalga, piemaksas, prēmijas un naudas balvas un sociālās garantijas – pabalsti, kompensācijas, apdrošināšana. Svarīgs ir princips, ka atalgojumu amatpersonām nosaka dome. Šī kārtība saglabāta arī likumā "Par pašvaldībām", tomēr domes iespējas variēt ierobežo iepriekšminētais atlīdzības likums. Pašlaik Vienotā atalgojuma likums nosaka, piemēram, atalgojuma, piemaksu un prēmiju robežas, kam piemēro koeficientu sistēmu attiecībā pret vidējo darba samaksu valstī. Likums nosaka maksimālās likmes, teiksim, priekšsēdētāja atalgojuma koeficients ir līdz 3,64, deputātam līdz 1,2.

Kāpēc pašvaldības deputātam vispār maksā algu? Savā darbavietā viņam līgumā noteikts konkrēts darba stundu skaits, ko viņš, esot arī vēlētā amatā, nevarēs nostrādāt pilnībā. Lai neciestu materiālos zaudējumus, noteikta samaksa par darbu domē. Svarīgi norādīt, ka Pašvaldības domes deputāta statusa likums pieļauj darba devējam maksāt darba algu arī par laiku, kamēr darbinieks pilda deputāta pienākumus un neatrodas savā darba vietā. Pie deputāta pienākumu izpildes garantijām pieder arī likumā ietverts nosacījums, ka darba devējs nevar liegt realizēt deputāta pilnvaras darba laikā, tomēr, ja pilnvaras nepieciešams realizēt darba laikā, deputātam par to savlaicīgi jāinformē darba devējs.

Būtiski pieminēt arī to, ka, kļūstot par deputātu, ir jāizvērtē, vai darba tiesiskās attiecības var tikt saglabātas un saskaņā ar likumā "Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā" noteikto ir pieļaujama amatu savienošana. Tā, piemēram, depu-

tāta amata savienošana nav atļauta ar vienlaicīgu izpilddirektora pienākumu pildīšanu.

Saistībā ar šo ir Augstākās tiesas judikatūras tēze, ka *"novada domes pirmajā sēdē iegūto deputāta pilnvaru (tiesību un pienākumu) izmantošana liecina par labprātīgu atteikšanos no izpilddirektora pienākumu pildīšanas, jo likums aizliedz deputāta kā valsts amatpersonas amata savienošana ar šīs pašvaldības izpilddirektora amatu"* (likuma "Par pašvaldībām" 68. panta pirmā daļa, likuma "Par interešu konfliktu novēršanu valsts amatpersonu darbībā" 6., 7. pants, 8. panta pirmā daļa). *Izbeidzot darba tiesiskās attiecības ar pašvaldības izpilddirektoru, kurš ievēlēts par deputātu un uzsācis pildīt deputāta pienākumus, Darba likuma normas piemērojamas tiktāl, ciktāl tās neierobežo likuma "Par pašvaldībām" un likuma "Par interešu konfliktu novēršanu valsts amatpersonu darbībā" normas."*

Likumos tieši nenosauktas, bet izrietošas deputāta tiesības

Likumos tiešā veidā tās gan nav norādītas kā pašvaldības deputāta tiesības vai deputāta pilnvaru realizācijas garantijas, taču arī šīs var pieskaitīt pie pašvaldības deputāta tiesībām:

- tiesības savlaicīgi saņemt informāciju par kārtējām un ārkārtas domes sēdēm vai komiteju sēdēm un tajās izskatāmajiem jautājumiem kopā ar dokumentu norakstiem, ja nepieciešams (jo tikai informēts deputāts var pieņemt labu, izsvērtu lēmumu);
- kopā ar citiem deputātiem, kas veido trešo daļu no pašvaldības domes deputātu skaita, lūgt pašvaldības domes priekšsēdētāju sasaukt pašvaldības domes ārkārtas sēdi;
- tiesības nepiekrīst pašvaldības domes sēdes darba kārtībā iekļaut iepriekš neizsludinātu jautājumu, par kuru deputāts nav bijis informēts, tādējādi arī prasīt balsojumu par jautājuma iekļaušanu vai neiekļaušanu darba kārtībā;
- tiesības piedalīties domes sēdē ar videokonferences starpniecību, ja tam ir attiecīgs audio un vizuālais nodrošinājums un tas ir paredzēts nolikumā;
- kopā ar citiem deputātiem, kas veido trešo daļu no pašvaldības domes deputātu skaita, pieprasīt atbrīvot no amata pašvaldības domes priekšsēdētāju.

PAR LIKUMIEM – CILVĒKU VALODĀ

Atjaunotajā Latvijas brīvvalstī valda pārmērīga “likumošana” – vairāk nekā 26 000 normatīvo aktu (spēkā esoši likumi un Ministru kabineta noteikumi), pārzināt visus nav pa spēkam nevienam juristam, turklāt nereti likumi ir pretrunā cits citam.

Jaunā amata pamatnoteikumi

Vai var ieviest savai pašvaldībai raksturīgu personāla motivācijas kārtību?

Īstenībā vajadzētu rīkoties tieši tā, jo sava kārtība motivācijai būs lielā pašvaldībā, piemēram, Rīgā, sava – nelielā. Bez darba algas ir vēl dažādi labuma veidi, kurus lielākā vai mazākā mērā vēlams formalizēt, lai darbiniekiem būtu skaidri principi, pēc kuriem vienus kolēģus atbalsta, bet citus ne. Tomēr nav ieteicams pakļauties valdības spiedienam, ko tā cītīgi cenšas uzspiest pēdējo gadu laikā, ka visur un visiem jābūt vienādi motivācijas kārtībai. Abstrakta taisnīguma vārdā rosina tādu kārtību, lai garantētu, ka par vienu un to pašu darbu visā valstī tiktu saņemta vienāda atlīdzība. Šis uzskats vērtējams par gluži vai reliģisku uzstādījumu, kas izriet no kristīgā sociālisma, taču neviens likums jums neliek tā darīt. Pieredze liecina, ka tieši **atšķirīgas sistēmas var būt visefektīvākās**, jo balstās konkrētā kolektīva situācijā, tā īpatnībās. Tie politiķi, kas patiesi vēlas taupīt iedzīvotājiem domāto naudu, nekad necentīsies piemērot visā valstī vienotu kārtību, jo tādā veidā izmaksas nevar optimizēt.

Vai politiķim jāslēdz darba līgums?

Politiskā amatpersona (priekšsēdētājs un deputāti) neslēdz darba līgumu, gluži tāpat kā to nedara Valsts prezidents, Ministru prezidents un Saeimas deputāti. Viņš stājas darbā vai zaudē amatu likumā noteiktajā kārtībā, speciālu līgumu vai rīkojumu nevajag. Ja gadījumā viņš savieno šo amatu (saskaņā ar likumā atļauto) ar citu darbu, par kuru saņem atalgojumu, tad nepieciešams darba līgums par blakusdarbu.

Vai var pieņemt dāvanas?

Var. Noteikumi sīki regulēti Valsts un pašvaldību amatpersonu interešu konflikta novēršanas likumā. Dažkārt papildu nosacījumus var noteikt arī dome. Lielākoties tiek ierobežots dāvanas vērtības apjoms, kā arī tiek paredzēti noteikumi, kur dāvanu uzglabā.

Vai jāievēro darba laiks?

Parasti politiķiem nav noteikts darba laiks, izņemot konkrētu sēžu norises laiku vai apmeklētāju pieņemšanas stundas. Savus “tautas kalpa” pienākumus

politiķis pilda 24 stundas diennaktī, un nav ētiski aizbildināties ar to, ka darba laiks beidzies. Izpildvarai bieži vien ir noteikts darba laiks, taču konkrētais darba līgums ar pašvaldības darbiniekiem var paredzēt nenormētu darba laiku.

Vai var izmantot personisko transportu darba vajadzībām?

Protams, ka var. Ja par to neprasa samaksu, tad ierobežojumu nav, taču iespējams slēgt nomas līgumu, kurā paredzēta noteikta atlīdzība. Šeit ieteicams ievērot samērību, jo var nākties žurnālistiem skaidrot atlīdzības apmēru, salīdzinot ar pašvaldībai piederoša vai konkursa kārtībā nomāta transportlīdzekļa pieejamību un izmaksām.

Vai radniekus var atstāt darbā vai pieņemt darbā?

Likums “Par pašvaldībām” to īpaši neregulē, taču likumā par interešu konflikta novēršanu ir ieteikums no tā izvairīties. Vajadzētu nošķirt divus gadījumus – kad radnieks strādājis domē vēl pirms ievēlēšanas amatā un kad šo cilvēku priekšsēdētājs pieņem, jau esot amatā. Otrajā gadījumā ieteikums – jautājuma izlemšanu virzīt uz domes sēdi arī tad, ja likums neparedz domes iesaistīšanos, jo interešu konfliktam “mandāts” būs saņemts ne tikai no priekšnieka, bet arī deputātiem. Jāsaprot, ka interešu konflikts pats par sevi lielākā vai mazākā mērā ir neizbēgams, bet tas automātiski neizraisa korupciju. Likums iesaka no tā izvairīties, taču dažkārt tas rodas no deputāta neatkarīgu iemeslu dēļ, citreiz ir objektīvi apstākļi, kas liek to nodot izvērtēšanai domei kā augstākajai pašvaldības lēmējvarai.

Vai var sastāvēt biedrībās un nodibinājumos?

Nekādu aizliegumu vai ierobežojumu nav: tāpat kā deputātam ir tiesības sastāvēt politiskajās partijās, viņš drīkst iesaistīties arī dažādos sabiedriskās darbības veidos. Cik lielā mērā deputāts var pārstāvēt noteiktu interešu grupu, netiek regulēts. Pašvaldība gan pārstāv visas vietējās sabiedrības intereses (atsevišķos gadījumos – arī valsts intereses), bet tas nenozīmē, ka deputātam nedrīkst būt citu interešu. Darbošanās biedrībās un nodibinājumos ir drīzāk apsveicama nekā noliedzama.

Vai var nodarboties ar komercdarbību?

Likumā par interešu konflikta novēršanu uzskaitīta virkne ierobežojumu, taču tas nav principiāls aizliegums nodarboties ar komercdarbību. Nevienam uzņēmējam nav liegts kļūt par deputātu, tomēr pēc ievēlēšanas jāizvairās piedalīties pašvaldības lemtānā

par jautājumiem, kas saistīti ar uzņēmēja darbības sfēru. Nedrīkst balsot vai citādi ietekmēt lēmumus par labu sev piederošai komercsabiedrībai.

Vai var balsot par savu algu?

Normāla domes procedūra paredz, ka to ne tikai var, bet vajag darīt, kaut gan KNAB viedoklis ir atšķirīgs. Ja darba kārtībā iekļauts jautājums tikai par jūsu algu, tad nepieciešams atturēties. Ja balsojums skar visu deputātu atalgojumu, kuriozi būtu sadalīt lēmumu tik balsojumos, cik domē ir deputātu. Kopējā balsojumā ir jābalso, pat atturēties nebūtu loģiski. Ja visi atturēsies, pieņemot, ka atalgojuma sarakstā ir visu deputātu uzvārdi, lēmumu pieņemt neizdosies.

Vai var balsot par nozari, kurā iepriekš strādāts?

Šī problēma rodas bieži, piemēram, tad, ja par deputātu kļūst skolotājs, ārsts vai siltumapgādes uzņēmuma direktors. Jānošķir privātās un publiskās intereses. Ja agrāk esat strādājis šīs jomas privātā uzņēmumā, balsojumā vajadzētu atturēties, tomēr balsot par pašvaldībai piederošu skolu vai slimnīcu jums ir ne tikai tiesības, bet arī pienākums: jūs ievēlēja tāpēc, ka savā sfērā kaut ko solījāt, piemēram, atbalstīt savu skolu. Solījumi jāpilda, nav loģiski nebalstot.

Kādas sociālās garantijas iespējamās kā bijušajam politiķim?

Pašlaik sociālās garantijas attiecas tikai uz priekšsēdētājiem un viņu vietniekiem, kuri ir bijuši amatā ne mazāk kā divus sasaukumus. Šīs garantijas nosaka Pašvaldības domes deputāta statusa likuma 15¹. pants. Īpašās garantijas ievieša, rūpējoties par pirmo sasaukumu deputātiem, kuriem deviņdesmitajos gados nereti bija ļoti mazas algas. Aizejot pensijā no politiskā amata, viņu pensijas līmenis bija ļoti zems. Jautājums par īstām sociālajām garantijām šā vārda visplašākajā nozīmē būtu jārisina nākotnē.

Kādus amatus var apvienot ar domes priekšsēdētāja amatu vai ar citas pamatdarbā esošas amatpersonas amatu?

Vispārējais princips valsts pārvaldē nosaka, ka priekšsēdētājam ir tikai viena augstākstāvoša institūcija – dome. Teorētiski iespējama konstrukcija, kad likums par aizliegumiem netiek ievērots, bet domes lēmums pamato, kāpēc šāda atļauja ir dota. Ja visas institūcijas šādu lēmumu atzīs par likumīgu, problēmas nevar rasties, arī ieņemot citu amatu. Deputātiem amatu savienošanas gadījumos jāievēro virkne ierobežojumu un aizliegumu (*skatiet 2013. gada 21. februārī pieņemtos grozījumus likumā "Par pašvaldībām", īpaši 38. panta 2. daļu!*).

Vai vajag pašvaldībā lēmējvaru nodalīt no izpildvaras?

Uz šādu jautājumu valstī un pašvaldībā ir atšķirīgas atbildes. Demokrātijā izvēlas varu savstarpējas līdzsvarošanas principu: tiesu vara, lēmējvara un izpildvara cita citu pieskata, neļaujot izveidoties tirānijai vai oligarhijai. Pašvaldībās pieskatīšanas funkciju veic vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrs un dažādas kontrolējošās iestādes. Tāpēc pašvaldībā varu līdzsvarošana nav vajadzīga.

Cita lieta, ka jāmeklē līdzsvars starp politiskiem un profesionāliem lēmumiem. Nav labi, ja politiķi pārmerīgi iejaucas profesionāļu lietās. Laba pārvaldība nozīmē izvēlēties profesionāļus, kuriem var uzticēties. Taču šai nodalīšanai jābūt atšķirīgai katrā pašvaldībā, izvērtējot ievēlēto deputātu un darbinieku prasmes. Tāpēc nodalīšanas pakāpe vislabāk nosakāma pašvaldības nolikumā.

Pašreizējie centieni varas nodalīt nav radušies demokrātijas mīlestības dēļ, bet gan cenšoties mazināt pašvaldības domes nozīmi un pastiprināt centrālās valdības ietekmi uz vietējiem lēmumiem. Pēdējo gadu lielākais sasniegums lēmējvaras vājināšanai ir izpilddirektoram nodotā atbildība par pašvaldību kapitālsabiedrību pārziņu. Diskusija par lēmējvaras un izpildvaras nodalīšanu Saeimā vēl turpinās.

Vai var izveidot tādas administratīvās struktūras, kā vēlas dome?

Jā, var! Vispārējās normas te pieļauj pilnīgu interpretācijas un rīcības brīvību, ja vien nav īpašas norādes speciālajos likumos, piemēram, speciālās normas var paredzēt to, ka sociālās struktūras sauc par "dienestu". Šāds regulējums jāievēro, taču citādi pašvaldībai ir absolūti brīva izvēle. Ne velti gandrīz pēc katrām vēlēšanām pašvaldība maina savu administratīvo struktūru, lai tā atbilstu politisko spēku samēriem. Par to nav jākaunas, tieši tā vajag rīkoties.

Vai var patstāvīgi noteikt izpilddirektora kompetenci?

Jā, var, tikai jāievēro tās normas, kas likumā "Par pašvaldībām" ietvertas izpilddirektora kompetences visai garajā sarakstā. Tomēr pašvaldības šīs normas konkrētizē un reizēm visai plaši. Tā dažās pašvaldībās panāk situāciju, ka domes priekšsēdētājam visai maz jāiejaucas pašvaldības struktūru darbā, ļaujot lielāko daļu lēmumu risināt izpilddirektoram, turpretim citās pašvaldībās izpilddirektora kompetenci sašaurina un atbilstoši likumam galvenā persona un faktiskais administrācijas vadītājs ir domes priekšsēdētājs.

Uzsākot darbu domē

Kā tiek organizēts lēmumu pieņemšanas process pašvaldībā?

Lielos vilcienos to regulē likums "Par pašvaldībām". Nākamo regulējumu ietver konkrētās pašvaldības nolikums. Lēmumu pieņemšanas process lielākoties

ir šāds: iniciatīva nāk “no augšas” – no deputātu domes kā galvenā varas pārstāvja. Izpildvarai jāpilda jaunie domes uzdevumi. Tiek sastādīts plāns, un izpildvaras struktūru vadītāji ir atbildīgi par domes pieņemto lēmumu īstenošanu.

Komitejās, kur šos lēmumus izstrādā un par tiem diskutē, gan var piedalīties arī sabiedrības pārstāvji, taču dialogs komitejā pārsvarā risinās pašu deputātu un speciālistu vidū. Gadījumos, ja jautājums komitejā ir apspriests un pieņemts bez lielām iebildēm, nereti domes sēdē pie tā vairs īpaši nekavējas. Ja bijušas domstarpības jau komitejā, tad labāk jautājumu un izpildvaras, piemēram, finansistu, iebildes izskatīt vēlreiz komitejā un tikai tad izvirzīt balsošanai domē. Tas nav obligāti, bet pieredzējuši priekšsēdētāji dažkārt dara tieši tā.

Kas var iesniegt lēmumprojektus izskatīšanai domes sēdēs?

Šis jautājums nav izlemjams nolikumā, jo tas precīzi noteikts likuma “Par pašvaldībām” 33. pantā. To drīkst darīt ikviens deputāts, arī priekšsēdētājs. Nolikums var paredzēt lēmuma projekta izskatīšanas kārtību. Daudzās pašvaldībās nolikums gan paredz tiesības katram deputātam iesniegt lēmumprojektu, kā noteikts likumā, tomēr nosaka, ka iepriekš tas jāizskata komitejā, lai iegūtu juristu un finansistu atzinumu. Nevar tā, ka no rīta uz papīra lapas uzskribeļēta ideja jau pēcpusdienā jāpieņem visiem deputātiem. Izņēmuma gadījumi, protams, var būt vienmēr.

Kā noformējami un iesniedzami lēmumu projekti izskatīšanai domes sēdēs?

Tas ir jau minētais nolikuma un reglamenta jautājums. Skaidrs, ka lēmuma projektam jābūt pieejamam vairākas dienas pirms sēdes, lai iedzīvotāji varētu ar to iepazīties un darīt zināmu savu viedokli. Ne mazāk svarīgi ir iepazīstināt ar lēmumprojektiem opozīcijas frakcijas deputātus. Ja opozīcija ir prasmīga, tā centienus slēpt informāciju izmanto savā labā.

Vai var ierosināt sēdē jautājumus, ko priekšsēdētājs iepriekš nav iekļāvis darba kārtībā?

Jā, var. Nepieciešams tikai domes atbalsts. Atsevišķos gadījumos dome var uzskatīt, ka jautājums iepriekš jāsaģatavo, tāpēc jūsu iecere neīstenošies. Taču šajā gadījumā vēlreiz tiek apliecināts princips, ka dome var visu, kas atļauts pašvaldībai.

Kāda ir pastāvīgo komiteju loma domes darbā?

Domē lēmumus bieži pieņem vienā lasījumā. Lai lēmums būtu kvalitatīvs, tas iepriekš jāapspriež. Pastāvīgā komiteja ir forums, kurā notiek iepriekšējās diskusijas, un tā ir komitejas galvenā loma. Senāk komiteju sēdes bija slēgtas, bet tagad tās ir atklātas. Nevar noliegt, ka arī slēgtajām sēdēm bija sava nozīme: iespējams, sarunas tajās ritēja atklātāk un asāk.

Pašvaldības nolikumā gan iespējams atsevišķos gadījumos paredzēt sēdes slēgto daļu, taču iedzīvotājiem ir tiesības interesēties un noskaidrot, kādu jautājumu tur izskata. Foruma daļa, kur sastopas politiķu viedokļi, ir komitejas sēdes galvenā daļa.

Komitejai ir vēl vairākas citas lomas. Viena no tām ir kontrolējošā: komiteja kontrolē izpildvaras darbu savā jomā. Deputāti iedziļinās un seko iestāžu un speciālistu darbam. Nolikums var deputātiem neatļaut dot tiešus rīkojumus, jaucoties izpildvaras lietās, piemēram, izlemt, kuru cilvēku uzņemt dzīvokļu rindā, kuram piešķirt dzīvokli utt., taču citās pašvaldībās nolikums var to pieļaut. Visu nosaka domes izvēlētais vadības modelis. Katram zinātniekam vai praktiķim ir savs viedoklis par to, kā ir pareizāk, un likums nenovelk stingras robežas. Vienlaikus nolikumam būtu jāaizsargā darbinieki pret deputātu pārlieku patvaļu.

Vai pastāvīgās komitejas var pieņemt lēmumus?

Likuma “Par pašvaldībām” 21. pantā ir garš saraksts, kurā apkopotas domes ekskluzīvās funkcijas. Neviens cits, ieskaitot pat Ministru kabinetu un Valsts prezidentu, šos jautājumus domes vietā lemt nedrīkst, tāpat kā nav paredzēta tāda kārtība, ka komiteja lemj domes vietā. Normālā procedūrā katru lēmumu saģatavo domes komiteja, tomēr tas nav galīgs. Attiecībā uz citiem lēmumiem, kad komiteja kaut ko dara izpildvaras vārdā, šīm darbībām nolikumā jābūt strikti noteiktām un ierobežotām. Latvijas valstī pieņemtā kārtība paredz: vispārēja rakstura normatīvajos aktos rakstītais ir spēkā un jāpilda visiem. Tā kā pašvaldības nolikums ir šāds dokuments, tad gadījumos, ja tajā ir ierakstītas tiesības kādus lēmumus pieņemt arī komitejai, to var darīt. Šādi lēmumi būs spēkā tik ilgi, kamēr attiecīgais nolikuma punkts nav atcelts. Tomēr lēmumu pieņemšanas tiesības komitejām rekomendēt nav pamata. Citiem vārdiem – komiteja nevar izlemt jautājumus, kas ir ekskluzīvā domes kompetencē (bet tā šos jautājumus “ģatavo”).

Cik pastāvīgajās komitejās piedalīties?

Ja deputāta amats nav pamatdarbs, skaidrs, ka ierobežojumus noteiks cilvēka laika limits – brīvās stundas ārpus darba laika. Visbiežāk deputāti piedalās vienā vai divās komitejās, taču likums skaitu neierobežo. Komiteju skaitu var regulēt pašvaldības nolikums. Likums “Par pašvaldībām” nosaka, ka katram deputātam jābūt vismaz vienas domes komitejas loceklim.

Vai ir kādi ierobežojumi deputāta darbībai domes izveidotajās komisijās un darba grupās?

Speciālu ierobežojumu nav, izņemot vispārējos ierobežojumus, kas saistās ar interešu konfliktu un tam līdzīgi. Tomēr dome var pieņemt ierobežojumus, ka deputāts drīkst būt dalībnieks tikai noteiktā skaitā komisiju un grupu. Protams, neviens viņu nedrīkst atturēt no līdzdalības vēl citās komisijās, jo atgādināsim: deputāts tu esi 24 stundas diennaktī un jebkurā

laikā vēlētājiem var būt vajadzīgs tavs padoms un palīdzība. Taču darbs “virsnormas” komisijās tad notiek bez samaksas. Tāpat “virsnormas” komisijās nebūs formālu balsstiesību, tomēr nevienam nav tiesību izslēgt no diskusijas un nedot vārdu.

Kad jābūt pieejamiem pastāvīgās komitejas materiāliem?

Vēlamā situācija – materiāli jāizsūta vismaz vairākas dienas pirms komitejas sēdes. Dažkārt šo kārtību ieraksta nolikumā, dodot formālu iespēju jautājumu neizskatīt, ja dokumenti nav bijuši pieejami laikus.

Vai piedalīties pašvaldības komisijās?

Tas nav obligāti. Praksē deputāti parasti mēdz piedalīties komisijās, kurās jautājumi skar viņu darbības vai interešu sfēru. Tā ir papildu aktivitāte.

Problēmsituācijas domes darbā

Vai vienmēr jāpilda valdības politika?

Pašvaldības pilda gan savas autonomās funkcijas, kad galvenais kritērijs ir vietējo iedzīvotāju intereses un vēlētājiem dotie solījumi, gan funkcijas, ko tai deleģējusi valsts. Autonomo funkciju blokā jāievēro valsts likumi, un vēlams rūpīgi iepazīties ar visām valsts politikas nostādņiem, bet tās nav obligātas. 99% gadījumu pašvaldību deputāti domā līdzīgi centrālajai valdībai un tāpēc pilda valsts politiku. Tomēr autonomo funkciju jomā var būt gadījumi, kad pašvaldību deputāti izmanto savas **tiesības rīkoties pretēji**, ja vien to neaizliedz likums. Pildot valsts deleģēto funkciju, par kuru valsts iedalījusi līdzekļus, jums **nav tiesību** uz citu viedokli. Varat tikai sniegt ierosinājumus mainīt konkrēto politiku.

Vai jāklausa ministrijas viedoklim, ja saistošie noteikumi ir nelikumīgi?

Pēc pašvaldības saistošo noteikumu pieņemšanas iestājas noteikts pārdomu periods – līdz noteikumu publicēšanas brīdim. Šajā laikposmā varat saņemt formālu vai neformālu ministrijas viedokli, kas atzīt par nepareizu kādu noteikumu punktu vai noteikumus kopumā. Katrs godprātīgs deputāts un dome sāks pārdomāt savu lēmumu. Tomēr dzīvē iespējami divi gadījumi: reizēm tiešām noteikumos ir kāda aplamība, bet reizēm kļūdās ministrija vai jautājums tiek politizēts kādas grupas interesēs. Pilnībā bez vērtējuma piekrist ministrijas viedoklim nevajadzētu, bet izvērtēt gan vajag. Ministrijas vēstuli ignorēt nedrīkst, tomēr pēc izvērtēšanas **pašvaldības deputātiem un domei ir tiesības uzņemties politisko atbildību par savu lēmumu un neklausīt iebildēm**. Tad savukārt ministrijai būs viela pārdomām.

Ko darīt, ja ministrs ar rīkojumu aptur pašvaldības saistošo noteikumu normas darbību?

Atbilde ir līdzīga iepriekšējai, bet ministra rīkojumam šajā gadījumā ir sekas. Ja jūs neko nedarīsiet, pēc laika norma vairs nedarbosies. Ja nepiekrītat ministra viedoklim, tad ir iespējams savu viedokli aizstāvēt Satversmes tiesā. Domes priekšsēdētājam divu nedēļu laikā pēc ministra rīkojuma saņemšanas jāsauc domes ārkārtas sēde, kurā jāizskata jautājums par attiecīgo saistošo noteikumu vai cita normatīvā akta vai tā atsevišķu punktu atcelšanu. Ja dome nepieņem lēmumu par šo saistošo noteikumu vai cita normatīvā akta vai tā atsevišķu punktu atcelšanu, tai triju mēnešu laikā pēc vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministra rīkojuma saņemšanas jāiesniedz Satversmes tiesā pieteikums par ministra rīkojuma atcelšanu.

Ko darīt, ja ministrs atceļ pašvaldības saistošos noteikumus?

Šajā gadījumā ieteicams pievērst preses uzmanību tam, ka ministrs nepietiekami pārziņā likumus. Atcelt tos viņam nav pilnvaru, viņš var vienīgi apturēt. Latvijas likumi šajā jomā ir atbilstoši Eiropas vietējo pašvaldību hartai: neviens cits nevar lemt domes ekskluzīvās kompetences jautājumus.

Ko darīt, ja Ministru kabinets pārkāpj likumu?

Šeit nav runa par apzinātu vēlmi pārkāpt likumu. To ir tik daudz, ka var gadīties tos pārkāpt dabiski – nezināšanas dēļ. Arī tāpēc, ka neviens jurists nav spējīgs detalizēti pārziņāt vairāk nekā pusotru tūkstoši likumu un vairāk nekā trīsarpus tūkstošus Ministru kabineta noteikumu, papildus tam vēl Eiropas Savienības regulas un citus. Tāpēc nereti “bez nodoma” sanāk pārkāpt kādu no normām, un likums nosaka, kā tādā gadījumā rīkoties.

Ja Ministru kabinets izdevis noteikumus, jūs nedrīkstat tos nepildīt pat tad, ja saskatāt tajos pretrunas ar kādu citu likumu vai starptautiskajām tiesībām. Jums kā publiskai amatpersonai “nepildīšana” var izpausties citā veidā: varat mēģināt atlikt lēmuma pieņemšanu, kas balstās uz Ministru kabineta nelikumīgu darbību, vienlaikus informējot atbildīgo ministriju par savu atklājumu un aicinot to novērst. Ja valsts ierēdņi nerīkojas atbilstoši, MK noteikumus var pārsūdzēt Satversmes tiesā. Abi šie risinājumi demokrātiskā iekārtā ir ne tikai iespējami, bet pat vēlami. Reizēm gan nākas rūpīgi apsvērt, kā rīkoties tad, ja jums nodara pāri. Nav noslēpums, ka pašvaldība ir daļēji atkarīga no valsts finanšu politikas, un tā ne vienmēr ir objektīva. Līdz ar to jāizdara izvēle – strīdēties vai ne, jo katrs strīdnieks riskē iegūt nelabvēlību kādā jautājumā, kas skar finanses. Sabiedrības un Latvijas interesēs tomēr būtu jācinās, lai novērstu ikvienu nelikumību.

Ko darīt, ja Saeima pārkāpj likumu?

Saeima darbojas suverēni un drīkst pārkāpt likumu, pieņemot jaunu likumu. No otras puses, Saeima nedrīkst pārkāpt starptautiskos līgumus un likumus,

piemēram, Eiropas vietējo pašvaldību hartu. Procedūra ir līdzīga tai, ko skaidrojām attiecībā uz Ministru kabinetu. Viens risinājums – telefoniski norādīt uz atklāto pārkāpumu. Iespējams, ka šis būs pats ātrākais ceļš pretim izmaiņām. Otrs, oficiāli ieteiktais ceļš, ko paredz likums “Par pašvaldībām”, – jūs griežaties pie sava atbildīgā ministra un ziņojat viņam. Trešais risinājuma ceļš, ko arī paredz šis likums, – vērsties Satversmes tiesā ar iesniegumu, ka Saeimas pieņemtais likums pārkāpj kādu starptautisko normu.

Vai sava darbība jāsaskaņo ar partiju (vēlētāju sarakstu), no kuras deputāts ievēlēts?

Formāli šādas prasības nav arī Saeimas deputātam. Demokrātijas princips neparedz obligātu saskaņošanu. No otras puses, ja gadījumā jūs neklausāt savas partijas nostājai, ieteicams publiski skaidrot savu rīcību. Tomēr, piekrītot kandidēt partijas vai vēlētāju apvienības sarakstā, jūsu morālais pienākums liek atskaitīties par savas rīcības motivāciju. Būtu labi atskaitīties pat tad, ja vairākums partijas biedru jums nepiekrīt. Jebkurā gadījumā tautas dotais mandāts ļauj jums lemt un rīkoties patstāvīgi, taču pienākums liek atskaitīties gan vēlētājiem, gan partijas biedriem.

Kādi jautājumi jārosina Latvijas Pašvaldību savienībai?

Saskaņā ar pašreizējo kārtību Latvijas Pašvaldību savienībai ir mandāts pārstāvēt pašvaldību kopīgās intereses. Tam ir sava skaistā puse, kad visām pašvaldībām izdevies nonākt pie kopīga viedokļa. Tomēr nereti dienaskārtībā izvirzās jautājumi, kuros pašvaldības ir konkurentu attiecībās un nav pamata cerēt uz vienotu viedokli. Šajos gadījumos LPS, ja arī pauž viedokli, tad darbojas kā visu pušu lobists – skaidro medijiem un Saeimai, ka šajā jautājumā pastāv vairāki viedokļi, vienlaikus izklāstot atšķirību cēloņus. Ja jūsu viedoklis nesakrīt ar vairākuma viedokli, jums ir tiesības to aizstāvēt arī šaurākas grupas (piemēram, Piekastes pašvaldību apvienības) vārdā. Ne vienmēr obligāti jāiesaista LPS, iespējams mēģināt jautājuma virzību ietekmēt arī paša spēkiem. Tomēr pieredze liecina, ka gadījumos, kad LPS pauž daudz vai visu pašvaldību viedokli, ar to vairāk rēķinās.

Kā notiek jautājumu virzība LPS?

Latvijas Pašvaldību savienība ir stabila un pietiekami attīstīta organizācija. Ilggadējiem pašvaldību vadītājiem un daudziem deputātiem šī sistēma labi pazīstama. LPS ir atklāta organizācija, un vienkāršākais veids, kā risināt savas pašvaldības problēmu, ir piezvanīt vai ierasties Rīgā, Mazajā Pils ielā 1. To diezgan brīvi var darīt pie jebkura padomnieka. Tomēr pastāv arī formālais ceļš – rakstīt vēstuli un saņemt uz to atbildi ar LPS priekšsēža parakstu.

Kādi varētu būt ieteikumi? Tiklīdz radusies problēma, ar ko pašvaldība netiek galā saviem spēkiem, nekavējoties vērsties Pašvaldību savienībā pie atbilstošās

jomas padomnieka. Iespējams, ka viņš uzreiz zinās atbildi, vai šo problēmu pašlaik valstī risina un cik tālu ir risinājums. Ja jautājums jau kļuvis publiski aktuāls, pašvaldības pārstāvis var rosināt to izskatīt komitejas sēdē. Gadījumos, kad kādas pašvaldības pārstāvis ir uzaicināts piedalīties valdības sēdē, viņam ir brīva izvēle – iepriekš nākt konsultēties ar LPS speciālistiem vai nenākt. Tas nav pienākums. Turklāt iespējami gadījumi, kad konkrētas pašvaldības viedoklis atšķiras no LPS uzskatiem šajā jautājumā.

Kaut arī LPS maksimāli cenšas izvairīties no konfrontācijām, meklējot vienotu risinājumu, dzīvē tas nekad nevar būt iespējams par visiem 100%. Tomēr vislabākos panākumus dažādās valdības darba grupās var gūt tad, ja ieinteresētās pašvaldības saskaņo viedokļus savā starpā. Ja vairākas pašvaldības pauž līdzīgu viedokli, tas mudina ieklausīties. LPS ir pieredze veidot arī plašākas “koalīcijas”, īpaši ar darba devējiem, arodbiedrībām un zinātniekiem.

LPS politiku vislabāk var ietekmēt, piedaloties komiteju sēdēs, jo komitejas gatavo priekšlikumus Domes sēdēm un kongresiem. Protams, gan Domē, gan kongresā ir iespēja paust kādu nule dzimušu ideju, tomēr lielākus panākumus var gūt, iepriekš rodot plašāku atbalstu savai idejai starp pārējām pašvaldībām.

Kādi jautājumi jārisina caur nozaru ministrijām?

Nozaru ministrijām nav tiesību komandēt pašvaldības, kaut arī laiku pa laikam atrodas “speciālisti”, kas mēģina tieši ietekmēt kādu pašvaldību rīkoties pēc ministrijas ierēdņu ieskatiem. Vienlaikus pašvaldību speciālisti ir aktīvi cilvēki, kam nav liegts sadarboties ar ministriju speciālistiem. LPS piedāvā iespēju darboties un paust savu viedokli komitejās, taču dažkārt ministrijas savās darba grupās mēdz iesaistīt aktīvus pašvaldību pārstāvjus. Tas nav aizliegts. Šai problēmai gan ir vēl otra puse: katra pašvaldība, saprotams, rūpējas par savām interesēm. Diemžēl finansēšanas sistēma Latvijā ir tikai pa pusei objektīva. Neobjektīvā daļa saistās ar investīcijām un dažādiem attīstības pasākumiem, kurus menedžē ministrijas, bet darbus īsteno pašvaldības. Šajā situācijā LPS būtu nekorekti rīkoties atsevišķas pašvaldības vārdā. Nekas cits neatliek kā pašiem iet un cīnīties, lai šo projektu īstenotu jūsu teritorijā.

Kādi jautājumi jārisina Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijai?

Jau kopš deviņdesmitajiem gadiem Latvijā par valsts politiku pašvaldībās atbild viena ministrija. VARAM gan atbild ne tikai par pašvaldībām, bet arī par reģionālās attīstības valsts politiku, valsts politiku vides jautājumos un valsts politiku digitalizācijas jautājumos. Šajās trīs jomās VARAM pilda nozares ministrijas lomu. LPS sarunas ar viņiem notiek tāpat kā ar citu nozaru ministrijām.

Svarīgi saprast VARAM lomu attiecībā uz pašvaldībām. Nācies dzirdēt vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministra paziņojumu, ka viņš pārstāv

pašvaldības. Tas principā nevar būt taisnība. Kā Ministru kabineta loceklis viņš nedrīkst būt pašvaldību pārstāvis, viņš pārstāv Ministru kabinetu, kur tiek pieņemta centrālās valdības politika. Dažkārt ministram, kura iepriekšējo pieredzi veidojis darbs pašvaldībā, cilvēciski var likties, ka viņš pārstāv pašvaldību intereses. Taču, ja Ministru kabinets nolems "kaitēt" pašvaldībām, tādām ministram neatliks nekas cits kā atkāpties vai aizstāvēt MK viedokli.

Ministra kompetence ir stingri noteikta. Viņam ir pārraudzības funkcijas pašvaldību saistošo noteikumu sakarā. Šo noteikumu juridiskie (nevis satura!) aspekti jārisina ar VARAM attiecīgo departamentu. Ministrijai uzticētas arī pašvaldību attīstības funkcijas.

Ministrija pārstāv pašvaldības formālā procesā, kad pašvaldība iebilst pret citas ministrijas šķietamu nelikumību. Formālās pārstāvniecības funkcijas VARAM ir arī tajos gadījumos, kad cita ministrija atklājusi konkrētas pašvaldības aplamu rīcību tās nozarē: VARAM šajos gadījumos ir pastnieka loma. Pašvaldībai gan ir tiesības vērsties tieši, piemēram, Izglītības un zinātnes ministrijā, taču korektums prasa informēt arī VARAM. Saziņa ar VARAM notiek arī gadījumos, kad ministrijai uzticēta konkrēta finansējuma sadale, piemēram, atsevišķu ES programmu nauda, pārrobežu sadarbības projekti, Šveices finansējums un citi. Tad pašvaldībai nākas risināt jautājumus ar ministriju vai tās pakļautībā esošo Valsts reģionālās attīstības aģentūru.

Kā notiek dokumentu aprīte pašvaldībā?

Pirmais princips ir ievērot valsts likumus – par informācijas atklātumu, iedzīvotāju iesniegumu un sūdzību izskatīšanas kārtību un citus, kas regulē dokumentu aprīti valstī. Neviens pašvaldības dokuments nedrīkst būt pretrunā ar šiem likumiem. No otras puses, katra pašvaldība atsevišķus elementus var noregulēt savā nolikumā, taču tam nav obligāti jāregulē dokumentu aprīte. Tomēr daudzas pašvaldības dokumentu aprītes jautājumu uzskata par pietiekami svarīgu, tāpēc iekļauj nolikumā. Visās pašvaldībās ir savs dokumentu aprītes reglaments, kam var būt nozīme konfliktu gadījumos, piemēram, tad, ja pašvaldība ignorējusi kāda iedzīvotāja vēstuli vai sūdzību un viņš vērsas tiesā. Precīzi noregulēta dokumentu aprīte palīdz vieglāk noteikt vainīgo gadījumos, ja nākas iedzīvotājam kompensēt zaudējumus. Dokumentu aprītē ir svarīgi ievērot termiņus, kā arī tiesību principus, un tas nozīmē – atbildēt iedzīvotājam cik vien iespējams drīz un paskaidrojot atteikuma (ja nepiekrīt iedzīvotāja vēlmei vai iniciatīvai) iemeslus. Šo kārtību pagaidām neviens vēl nav atcēlis.

Kāda ir pašvaldības nolikuma loma domes darba organizācijā?

Tas ir filozofisks jautājums. Kādreiz nolikums bija iekšējais dokuments, arī likums "Par pašvaldībām" tam neparedzēja ārējā dokumenta statusu. Izmaiņas pieņēma vēlāk, vadoties pēc demokrātijas principiem. Pašvaldībā suverēns varas nesējs ir iedzīvotāji, tāpēc

viņiem būtu jāzina, kā notiek jautājumu izskatīšana, kurš par ko atbild. Turklāt šie lēmumi skar iedzīvotājus. Nolikuma galvenā loma izriet no pašvaldību autonomijas pakāpes. Pagaidām vēl Latvijā, par laimi, lielā mērā tiek īstenotas Eiropas hartā ierakstītās pašvaldību autonomijas tiesības: **politiskā autonomija**, kas ļauj pašiem lemt un apstiprināt savu budžetu; **finanšu autonomija** – tikai pati pašvaldība var lemt par izmaiņām savā budžetā, tai ir sava nauda un savi īpašumi; **administratīvā autonomija** – pašvaldība ir tiesīga izveidot tādas iestādes, kādas tai vajadzīgas, nevis tādas, kas paredzētas "kaut kur", un no valdības puses ir nekorekti jaukties šajā procesā; **personāla autonomija** – pašvaldība pati pieņem un atlaiž darbiniekus. No šīm autonomijām izriet, ka nevar būt visām Latvijas pašvaldībām vienots nolikums. Lielai un mazai pašvaldībai nevar būt vienāds institūciju skaits; nevar būt vienāds nolikums visiem darbiniekiem visās pašvaldībās. Gudri rīkojas tās pašvaldības, kas nevis piemeklē darbiniekus konkrētam nolikuma punktam, bet izvērtē darbinieku iespējas, piemērojot nolikumu tām. Nolikums nosaka arī tādu svarīgu jomu kā attiecības starp priekšsēdētāju un izpilddirektoru, starp komitejām un izpildvaru, nosaka iedzīvotāju sūdzību izskatīšanas kārtību u. c. Pašvaldībām gan jāpakļaujas vienotajiem visas valsts risinājumiem, bet vienlaikus tieši **nolikums paredz konkrētas pašvaldības specifiskās īpatnības, norāda uz to, ar ko šī pašvaldība atšķiras no citām.**

Vai var pajauties uz pašvaldības jurista viedokli?

Protams, katrs speciālists pašvaldībā dara savu darbu. Jurists noteikti ir izstudējis vairāk likumu nekā priekšsēdētājs vai deputāti. Tomēr neviens nevar būt izlasījis visus normatīvos aktus, **tāpēc pilnīgi droši nevar pajauties ne uz viena jurista, pat Saeimas Juridiskā biroja priekšnieka, viedokli.** Pašvaldību darbu nereti sarežģī fakts, ka augstskolās, gatavojot nākamās juristus, mazliet nepareizi traktē Pašvaldību likuma nianšes. Galvenokārt šis "mazliet nepareizi" skar attiecības starp valsti un pašvaldībām. Dažkārt juristi pārāk tieši cenšas piemērot Valsts pārvaldes iekārtas likumu. Šā likuma normām iespējamas vairākas interpretācijas: jūs varat to lasīt kā cilvēks, kurš pārzina Eiropas vietējo pašvaldību hartu un tic tam, ka Saeima, to ratificējot, apņēmusies Latvijas likumus lasīt saskaņoti ar hartas prasībām. Tas maina interpretāciju. Diemžēl juristi ir bez vainas vainīgie, jo viņiem augstskolā tas nav mācīts. Gudri būtu nevis noliegt pašvaldības jurista apgalvojumus, bet vērtēt tos uzmanīgi. Par atsevišķiem šaubīgiem gadījumiem vērts konsultēties LPS, VARAM. **Puse no Latvijas pašvaldību problēmām rodas tāpēc, ka valsts iestādes iedomājas, ka pašvaldības ir tām pakļautas. Tas neatbilst patiesībai!** LPS iesaka arī konsultēties ar citām pašvaldībām, lūdzot dalīties ar viņu pieredzi. Iespējams, ka cita pašvaldība jau iepriekš saskārusies ar identisku vai līdzīgu problēmu un spēs sniegt viedokli vai padomu tālākai rīcībai. Arī savstarpējai sadarbībai ir liela nozīme.

Vai var pajauties uz VARAM juristu vērtējumu?

Lielā mērā var, tomēr dažkārt ieteicams pārbaudīt, sevišķi tad, ja ministrija apstrīd pašvaldības saistošos noteikumus. Ir arī virkne jūtīgu jautājumu, kurus nereti skaidrot aņņemas ieinteresētās jomas juristi. Tā, piemēram, likuma normas, kas “dod maizi” KNAB darbiniekiem, viņi nedrīkstētu komentēt, jo atrodas interešu konfliktā. Tāpēc uzmanīgi jāizturas arī pret VARAM juristu vērtējumu, tomēr vairākumā gadījumu tas ir atbilstošs, šie juristi ir zinošāki par jums.

Kam jāiesniedz priekšlikumi par grozījumiem likumos un MK noteikumos?

Neformāli tos var iesniegt jebkuram, kurš prot lobēt. Likums paredz divas formas: iesniegt priekšlikumu kolektīvi kā LPS priekšlikumu, kam ir citāds svars Saeimas komisijā, bet likumā “Par pašvaldībām” ierakstīts arī otrs ceļš, kas ikvienai pašvaldībai dod tiesības iesniegt savu priekšlikumu vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministram.

Neformāla priekšlikumu iesniegšana iespējama tieši Saeimas komisijā, ja komisijas vadība to atbalsta. Tomēr attieksme ir dažāda: Saeimas deputāti var būt vairāk vai mazāk draudzīgi, komisija jūsu viedokli var arī neizskatīt. Satversmes tiesas judikatūra pozitīvi vērtē pašvaldību iesaistīšanos, informējot par attiecīgās pašvaldības uzskatiem, īpaši, lai raksturotu dažādu lēmumu ietekmi uz jūsu teritorijas iedzīvotājiem.

Vai jāpilda zemākas hierarhijas likums, kas ir pret-runā ar augstākas hierarhijas likumu?

Iespējamās divas situācijas. Viena rodas tad, ja pārstāvat varu – valsts vai pašvaldības. Likums jums ir jāpilda. Tomēr gadījumā, ja atklājat pretrunas starp šiem likumiem, jums nekavējoties par to jāinformē augstākstāvoša instance, un pašvaldības deputātam tā ir dome. Tomēr likums būtu jāpilda līdz brīdim, kad pretruna novērsta. Citāda situācija rodas, ja pretrunu atklāj kādas jomas speciālists. Privātpersonai var būt izdevīgi pildīt to vispārēja rakstura normatīvo aktu (likumu, MK noteikumus, pašvaldības saistošos noteikumus) starp pretrunīgajiem, kas privātpersonai labvēlīgāks!

Kad jāatturas no balsojuma?

Attiecībā uz radnieka interesēm. Šim gadījumam atbilst konkrēts pants likumā par interešu konflikta novēršanu, tomēr pirms tam jāatbild uz jautājumu – kas ir radnieks. Tas var būt Civillikuma izpratnē un interešu konflikta novēršanas likuma izpratnē. Abu likumu traktējumā viena un tā pati persona tiktu traktēta atšķirīgi.

Otra problēma saistās ar deputāta interesēm. Radnieks var ieņemt kādu posteni, ja viņš ir uzvarējis konkursā. Bez konkursa gan nedrīkstētu. Ja vien tas ir iespējams, tad labāk atturēties no balsojuma. Tomēr gadījumos, kad domes spēku samērs būs 50 pret 50, ir jābalso. Neviens likums arī neaizliedz balsot. Tas ir

interpretācijas jautājums. Konkrēts piemērs: domē ievēlēti 15 deputāti, viens no tiem – skolas direktors. Septiņi opozicionāri vienmēr balso pret. Budžeta apspriešanā nonāk līdz sadaļai par skolu. Ja viņš atturēsies, skola paliks bez līdzekļiem. Šajā gadījumā direktoram ir jābalso, jo to liek darīt veselais saprāts. Šis ir viens no iemesliem, kādēļ senāk bija populāri ētikas kodeksi, kur viss bija uzrakstīts un paredzēts, tikai mīkstākā formā. Un ar uzrakstīto varēja droši darboties – viena ētika saka tā, otra citādi, bet, ja vadīsies pēc likuma un nebalsos, tad četrus sasaukuma gadus skola nedabūs neko. Kur vēl dumjāks un primitīvāks likums! Un šādi gadījumi, strādājot pašvaldībā, var gadīties katru dienu.

Vai drīkst balsot par lēmumu, kuram nav finansiāla nodrošinājuma?

Formāli rakstīts, ka to nedrīkst. Atklājot šo nepilnību, jūs drīkstat publiski norādīt uz likuma “Par pašvaldībām” 42. pantu, kurā noliegts pieņemt šādus lēmumus. Līdz ar to formāli var iestāties atbildība (līdz pat kriminālatbildībai, kaut gan grūti iztēloties šādu situāciju). Tā kā pašlaik balsošana norit personāli, tad, nobalsojot par likumā neatļauto, jūs varētu par to sodīt. Tomēr Latvijā kopš neatkarības atjaunošanas ir prakse, kad Saeima un Ministru kabinets rāda pretēju piemēru: tie bieži pieņem lēmumus, kas nav finansiāli nodrošināti. Ar sevišķi lielu entuziasmu viņi mēdz uzdot pašvaldībām jaunus uzdevumus bez finansiālā seguma. Tāpēc, visticamāk, arī jums nekas nebūs, ja pieņemsiet šādu lēmumu, tomēr problēmas radīsies cilvēkiem, kuriem tas būs jāpilda. Un jābūt gatavam, ka šādu lēmumu pieņemšana mazinās uzticību pašvaldībai. Filozofiskā rekomendācija būtu to nedarīt, bet nereti politiķi rīkojas pretēji tai, jo viņiem ir savi argumenti.

Pašvaldību autonomās funkcijas un attīstības plānošana

Ko nozīmē pašvaldību autonomās un tām deleģētās funkcijas?

Autonomajai funkcijai ir divas pazīmes: pirmā – pašvaldībai nav saistoša valsts politika, tā pati nosaka savu politiku; otrā – finansējuma atšķirības. Ja tā minēta likuma “Par pašvaldībām” 15. pantā, tad tā jāfinansē no pašvaldības ieņēmumiem, izņemot likumā paredzētos speciālos gadījumus, piemēram, saistībā ar ceļiem. Kaut arī pašvaldības ceļu būvniecība ir autonomo funkciju skaitā, tomēr tiek paredzēts, ka finansējums nāk no valsts līdzekļiem. Parasti autonomā funkcija ir sasaistīta ar pašvaldības budžetu.

Deleģētā funkcija atšķiras ar to, ka atbildīga par to paliek valdība, pat tajos gadījumos, kad valdība tikai pieskata funkcijas izpildi. Normāli regulēšanas veids ir ar MK noteikumiem, taču teorētiski valdība var arī rakstīt vēstuli ar norādījumiem pašvaldībai (kā juridiskai personai). Jāsaprot, ka gadījumā,

kad valdība raksta vēstuli deleģētās funkcijas jomā, kurai ir atbilstošs finansējums, tad vēstulē rakstītais ir jāpilda. Ja uzrakstīts rīkojums, tad, kā liecina prāva starp Aivaru Lembergu un Krišjāni Kariņu tā sauktajā Grinberga lietā, rīkojums nav jāpilda. Tomēr gudra pašvaldība gadījumos, kad saskaras ar ministrijas vai ministra kļūdu, ne vienmēr meklēs kašči un tiesāsies, labāk uz to korekti norādīt.

Galvenā atšķirība starp autonomajām un deleģētajām funkcijām meklējama politikas veidošanā: autonomās funkcijas nosaka pati pašvaldība, deleģētās – valsts. Abām kopīgs ir tas, ka likumos rakstītais jāizpilda. Tā kā likumos tiek ietvertas arī daudzas politiskas normas, nereti sanāk, ka autonomajai funkcijai gandrīz viss jau ir iepriekš noteikts. Taču tā ir visu pašvaldību kopīgā rūpe.

Vai kādam ir tiesības iejaukties pašvaldību autonomo funkciju īstenošanā?

Jā, ir, bet saskaņā ar hartu šīs tiesības formāli ir attiecībā uz likumības ievērošanu šo funkciju pildīšanā (neatkarīgi no tā, vai tā ir brīvprātīgi izvēlēta vai uzdota), tāpēc ka likumi jāievēro. Tajā pašā laikā te ir pretruna, jo atsevišķos likumos, piemēram, Likumā par Valsts kontroli, paredzēts arī funkcijas lietderības vērtējums. Daudzi ministri gan to neņem vērā. Apskatījušies pašvaldībā notiekošo, viņi sāk izvērtēt kādas funkcijas lietderīgumu. Arī Saeimas deputāti bieži to neņem vērā un pat sāk klasificēt pašvaldības pēc savas sapratnes – gudrajās un talantīgajās, inertajās un pat kaitīgajās. Kopumā pašvaldībai ir tiesības neņemt vērā gadījumus, kad kāds no malas sāk vērtēt tās autonomo funkciju lietderīgumu. Laba vadības kultūra paredz reaģēt uz kritiku, tomēr obligāti pildīt dažādus ieteikumus nevajag. Gudrāk būtu pamatot savu viedokli, lai kurš arī apšaubītu tā lietderību. Lietderības, efektivitātes un finansiālā nodrošinājuma izvērtējums ir trīs vaļi, uz kuriem balstot lēmumu var paskaidrot gan kontrolējošām institūcijām, gan vietējiem iedzīvotājiem tās vai citas funkcijas pildīšanu (pilnībā vai daļēji), vai izvēlas sniegt vienu vai otru pakalpojumu, uzbūvēt vai nojaukt kādu objektu, piemēram, skolas saglabāšana pret ceļa remontu vai otrādi.

Vai ir jāizstrādā pašvaldību investīciju plāns un tas jāasaista ar teritorijas attīstības plānu?

Formāli investīciju plāns nav jāizstrādā, ir jāizstrādā budžets. Investīciju plāna izstrāde ir brīvprātīga, tomēr katra pašvaldība zina, kur tuvākajā nākotnē paredzēts investēt budžeta līdzekļus, ko gatavojas remontēt. Labāk šo plānu izstrādāt, nākotnē tas varētu sakrist ar vidēja termiņa budžeta plānu. Daudzu pašvaldību investīciju plāns ir atklāts, sarakstā var iekļaut papildu objektus. Procedūra, kā tiek lemts par labu tai vai citai investīcijai, lielākoties ir caurredzama un vairāk vai mazāk atklāta. Lielākās pašvaldībās tas ir ļoti ieteicami, un šo pieredzi vērts pārņemt arī mazākās pašvaldībās. Tad interneta vietnē katrs iedzīvotājs var noskaidrot pašvaldības nākotnes plānus. Attīstības

plānā ietilpst arī daudz kas ārpus investīcijām, un pagaidām šī kārtība nav jāmaina, lai abi plāni precīzi sakristu. Naudas parasti ir maz, bet vēlmju daudz. Tomēr pašvaldībai varēs pārņemt kāda objekta būvi vai remontu, ja tā nebūs ietverta attīstības plānā.

Kādas ir pašvaldību attīstības iespējas pēckrīzes periodā?

Jārēķinās ar to, ka naudas attīstībai kļūs vēl mazāk. Izņēmuma gadījumā atsevišķām pašvaldībām var izdoties piesaistīt prāvākus līdzekļus no centrālā budžeta, taču lielākajam vairākumam līdzekļi jāmeklē pašiem. Kā? Pašvaldības nevis iegulda *tīrā* veidā savus naudas resursus, bet pārējos resursus – tai piederošo īpašumu; tiesības, kuras var izmantot par labu vai sliktu vienam vai otram objektam; iespējas, attīstot infrastruktūru un cilvēkresursus. Sarunās ar privātiem investoriem, apzinoties, ka palīdzēt ar budžeta līdzekļiem nevarēsiet, ieteicams pārrunāt, kādā veidā vēl varat sekmēt viņu darbību. Protams, ne visās pašvaldībās vērsas vienlīdz daudz investoru, dažā gan vērsas daudzi, bet neviens neliekas pieņemams, visi šķiet kaitīgi. Kuru investoru atzīt par derīgu, ir pašvaldības gudrības izpausme. Skaidrs, ka tuvākajā nākotnē vairāk jādomā par privāto un publisko partnerību, dažādām koncesijām, kā arī par netiešiem sadarbības veidiem. Pilnīgāk jāizmanto tā saucamās valsts atbalsta formas, piemēram, *de minimis* prasības, kad varat kaut kādā veidā sponsorēt, nepārkāpjot Eiropas Savienības kritērijus. Skaidrs ir viens: daudz vienkāršāk nodarboties ar attīstību, kad budžetā nauda ir, bet grūtāk, ja tās ir maz, tomēr neiespējami tas nav. Katram, kurš jūsu teritorijā izrāda kādu iniciatīvu, nav mazsvarīgi, ko dara pašvaldība.

Kādos gadījumos pašvaldība var izdot saistošos noteikumus?

Ir visai maz tādu jautājumu, kuros obligāti jāpieņem saistošie noteikumi. Tie ir gadījumi, kad saistošos noteikumus precīzi nosaka valsts likumā un to nepildītājs kļūst likuma pārkāpējs. Tomēr tas ir neliels skaits – mazāk par desmit gadījumiem –, un nav svarīgi, vai tā ir pašvaldības autonomā funkcija vai tai deleģētie pienākumi, saistošo noteikumu pieņemšana ir obligāta (Pašvaldību likuma 43. pants). Pārējos gadījumos **var izdot noteikumus par jebkuru pašvaldības autonomās kompetences jautājumu**, arī par tām, kuras var traktēt par autonomajām funkcijām, bet kuras pašvaldībai tiek uzdotas citos likumos. Rodas gan strīdīgs jautājums, kā to interpretēt, jo lielākoties Saeima, paredzot jaunas funkcijas, neievēro Pašvaldību likuma 8. pantu. Trešais gadījums ļauj pašvaldībai izdot saistošos noteikumus par funkcijām, kuras tā izvēlējusies brīvprātīgi. Šis jautājumu loks ir samērā plašs. Tomēr tos iespējams arī apstrīdēt, ja noteikumi nonāk pretrunā ar MK noteikumiem, bet pieņemti drīkst ļoti plašā jautājumu spektrā. Ja pašvaldības to pilnā mērā izmantotu, varētu rasties pat simtiem tūkstošu saistošo noteikumu. Par laimi, pašvaldības

nemēdz pārāk aizrauties ar regulēšanu. Reizēm saistošos noteikumus nākas pieņemt ne par autonomajām funkcijām, bet tam pamatā parasti ir likuma pilnvarojums. No teiktā izriet, ka ir jābūt atsaucei, uz kādu normatīvo aktu balstās pieņemtie noteikumi. Tomēr administratīvo atbildību nevar noteikt par visiem gadījumiem, to var tikai likumā "Par pašvaldībām" uzskaitītajos gadījumos (43. pants).

Vai ir atšķirība saistošo noteikumu pieņemšanas procedūrās atkarībā no saistošo noteikumu veida?

Nav, saistošos noteikumus pieņem, balsojot domes sēdē. Ir gan atšķirības, kas noteiktas Pašvaldību likumā (63¹. pants) attiecībā uz obligāto sabiedrisko apspriešanu, kā arī nolikuma un budžeta spēkā stāšanās kārtību. Publiskā apspriešana jāriko par pašvaldības administratīvās teritorijas robežas grozīšanu un par pašvaldības attīstības programmu un teritorijas plānojumu. Publisko apspriešanu nerīko par pašvaldības budžetu, pašvaldības maksas pakalpojumu, nodokļu un nodevu likmēm, kā arī par pašvaldības amatpersonu iecelšanu amatā un atbrīvošanu no tā. Budžets un grozījumi tajā stājas spēkā nākamajā dienā pēc parakstīšanas, nolikums – pēc publicēšanas, negaidot ministrijas viedokļus.

Kāds ir saistošo noteikumu spēks ārējo normatīvo aktu hierarhijā?

Pašvaldības saistošie noteikumi, tāpat kā MK noteikumi, pieder pie sekundārās likumdošanas. Latvijas likumos ir noteikta šāda hierarhija: augstākais ir starptautiskais līgums, tam seko nacionālais likums, tad MK noteikumi un beigās pašvaldības saistošie noteikumi. Tomēr konkrētās pašvaldības teritorijā saistošie noteikumi, kamēr tie nav atcelti, jāievēro gan ministram, gan prezidentam.

Kādos gadījumos var pieņemt saistošos noteikumus, ja normatīvie akti neparedz tiešu pilnvarojumu?

Vienmēr, ja tēma ir klasificējama kā autonomā funkcija.

Kā atšķiras politiskie lēmumi no administratīvajiem aktiem?

Termins "politiskie lēmumi" nav īsti formalizēts. Par tiem var uzskatīt dažādus plānošanas dokumentus (attīstības vai rīcības plānus), arī dažādus priekšlikumus un ieteikumus, ko raksta pašvaldība ministram, Valsts prezidentam, LPS. Tie var būt lēmumi, kurus pieņem kā individuālus politiskos lēmumus, piemēram, vai būvēt stadionu vai labiekārtot pansionātu. Atbilde būs politiska tādā nozīmē, ka labas ir abas ieceres, bet politiķi nolems, kurai dot priekšroku.

Ir divu veidu administratīvie akti. Pirmajiem galvenā pazīme ir tā, ka publiskā vara pieņem lēmumu, kas izmaina personas (lielākoties privātpersonas) statusu vai materiālo stāvokli. To var pieņemt gan pēc šīs

personas vēlēšanās, gan pēc varas vēlēšanās. Otrie ir vispārēja rakstura administratīvie akti, kas minimāli atšķiras no normatīvajiem aktiem, proti, tos nav pieņēmis Ministru kabinets, bet kāds cits, piemēram, Sabiedrisko pakalpojumu regulators vai Valsts kase. Tas tikai nozīmē, ka strīdīgos gadījumus izskatīs Administratīvā tiesa, nevis Satversmes tiesa.

Politiskie lēmumi lielākoties neattiecas uz konkrēto personu. Administratīvajos lēmumos attieksmei pret visām personām jābūt vienādai, bet politiskajos lēmumos tā var būt dažāda.

Attiecības ar iedzīvotājiem un uzņēmējiem

Cik saistoši ir iedzīvotāju viedokļi, kas izteikti aptaujā?

Aptaujai pēc likuma un jēgas ir konsultatīvs raksturs. Tās mērķis – noskaidrot iedzīvotāju viedokli, idejas, uzskatus. Aptauja nekad nebūs tik reprezentatīva kā referendums vai vēlēšanas, tādēļ pat gadījumā, ja aptaujā 90% respondentu teikuši "jā", bet 10% – "nē", tas nav uzskatāms par pietiekamu pamatu, lai pašvaldība obligāti ievērotu šo viedokli. Pēc savas jēgas un sūtības pašvaldības deputāti īsteno pārstāvniecības demokrātiju, tikai viņiem periodos starp vēlēšanām ir tiesības darboties visas sabiedrības vārdā. Turpretim aptaujā katra persona pauž tikai savu viedokli. Formāli nav pamatoti iebilst pret pašvaldību, kas rīkojas pretēji iedzīvotāju aptaujas iznākumam. Taču labas pārvaldības prakse, ētika un politiskā gudrība prasa katru šādu gadījumu rūpīgi izskaidrot iedzīvotājiem, pretim liekot savus argumentus – kāpēc lēmums šķietami ir pretrunā ar iedzīvotāju pausto gribu, kurai iedzīvotāju daļai tas nāks par labu (*sk. atbildi uz jautājumu – ko nozīmē pašvaldību autonomās un tām deleģētās funkcijas*). Ja to neizdara, pašvaldība zāgē zaru, uz kura pati sēž. Pat tad, ja formāli deputātiem ir taisnība, šādi gadījumi sola potenciālus draudus izgāzties nākamajās vēlēšanās.

Vai jāsadarbojas ar nevalstiskajām organizācijām?

Sadarboties vai ne ir katras pašvaldības izvēle, izņemot gadījumus, kad to paredz likums. Likumā noteiktie obligātie pienākumi ir nelieli, piemēram, novadā dzīvo lielāka cittautesu kopiena, kas pieprasa izveidot speciālu komiteju, kura konsultētu domi. Tomēr nav jāsadarbojas ar katru organizāciju vai biedrību, kas piesakās pašvaldībā, jo tādu, kuri vēlas saņemt telpas, naudu un citus atvieglojumus, ir ļoti daudz. Gudras pašvaldības parasti veido sadarbību uz abpusēji izdevīgiem principiem. Nevalstiskās organizācijas (NVO) zināmā mērā pilda kādu no pašvaldības funkcijām, ko tā līdzekļu trūkuma vai citu iemeslu dēļ nevar vai nespēj uzņemt. Bieži NVO dara, pašvaldībasprāt, iedzīvotājiem izdevīgas lietas, kas uzlabo vietējo ļaužu dzīvi. Visos šajos gadījumos gudra pašvaldība meklēs iespējas un formu, kā atbalstīt

šādu veidojumu. Līdzšinējā prakse liecina, ka dialogs starp pašvaldībām un NVO Latvijā risinās sekmīgi. Reti nākas sastapt organizāciju, kas sūrojas par to, ka pašvaldība to neatbalsta. Tiesa gan, Latvijā bijuši gadījumi, kad izveidota organizācija, lai gāztu pašvaldību; tā, protams, uzskatīs, ka nesaņem pienācīgu atbalstu. Taču arī ar tādām “gāzējorganizācijām” jācenšas veidot dialogu.

Vai deputātam jāorganizē iedzīvotāju pieņemšanas?

Formāli likums to paredz. Dzīvē mēdz būt, ka pieņemšana gan tiek organizēta, bet apmeklētāji nenāk. Sēdēt *pa tukšo* nav mērķtiecīgi, tomēr domes vietnē jābūt publiskotai informācijai, kādā veidā pie jums var tikt iedzīvotājs, kurš to vēlas. Populāri deputāti var cerēt uz apmeklētājiem, viņi var noteikt oficiālu pieņemšanas laiku. Jebkurā gadījumā deputātam varēs pārņemt, ja viņš atteiksies tikt ar iedzīvotājiem.

Vai dot vārdu skatītājiem pastāvīgās komitejas sēdēs?

Likums to neparedz, tāpēc kādam sevišķi destruktīvam apmeklētājam varat nedot vārdu, tomēr gudrs komitejas vadītājs, kurš domā par savu tēlu, uzticības un popularitātes vairošanu un arī par lēmumu kvalitāti utt., ātri iepazīs tos, kuru teiktajā ir vērts ieklausīties. Ja skatītājs vairākas reizes jau sniedzis konstruktīvus priekšlikumus, labāk dot viņam vārdu arī nākamreiz.

Vai visi interesenti jāielaiž pastāvīgās komitejas sēdēs?

Juridiski vērtējot, jā. Latvijas neatkarības trīsdesmit gadu līdzšinējā praksē šā iemesla dēļ problēmas nav gadījušās, tomēr teorētiski varam iztēloties situāciju, kad pašvaldībā nobriest konflikts un sēžu zāles telpa kļūst par šauru visiem interesentiem. Tāds nu ir deputāta liktenis, ka šajā gadījumā viņam ieteicams parūpēties par plašākām telpām, kur vietas pietiktu visiem. Izraidīt drīkstētu vienīgi tos, kas kārtību traucē ar skaļu uzvedību.

Jāsaka, ka varētu būt arī izņēmumi, kad visa vai daļa no komitejas sēdes tiek noteikta kā slēgta sēde, lai izskatītu ierobežotas pieejamības jautājumus, sensitīvus jautājumus, kad jāsaņem privātums un to nosaka likums, piemēram, jautājums satur personas datus vai var aizskart bērnu intereses.

Vai vajag tikt ar interešu grupu pārstāvjiem pirms lēmumprojektu skatīšanas pastāvīgajās komitejās un domē?

No labās prakses izriet atbilde – jā! Ieinteresēto personu viedokļa pārzināšana ļauj pieņemt līdzsvarotākus lēmumus. Vienlaikus Latvijā nerimst diskusijas par to, ka reizi par visām reizēm vajadzētu noregulēt lobēšanu. Taču virzītajos priekšlikumos pagaidām ir gan saprātīgā daļa, gan nevajadzīgais un liekais. Pie vērtīgā jāpieskaita priekšlikums, ka deputātam būtu atklāti jāreģistrē cilvēki, ar kuriem viņš ticis kāda

likuma tapšanas gaitā, – tad nākotnē nevienam nebūtu tiesību pārņemt deputāta korumpēšanas lēmuma sagatavošanas procesā. Valsts līdzšinējā praksē tikšanās ar interešu grupu pārstāvjiem nodarījusi vairāk labuma nekā ļaunuma.

Vai vajag interešu grupu pārstāvjus uzaicināt uz komiteju sēdēm?

Tas ir gudras vadības jautājums. Pienākuma uzaicināt nav, taču dažkārt pierādīts, ka apmeklētāji no malas var aizstāt ekspertus, tāpēc lietderīgi uzklaut viņu viedokļus. Tā, piemēram, lemjot par meža stāvokli, der uzaicināt ne tikai tos, kas mežus pārrauga, bet arī tos, kas ikdienā dzīvo vai strādā mežā.

Vai pašvaldība drīkst pastāvīgi sniegt pozitīvu informāciju par savu darbu?

Kaut arī masu mediji, privātu interešu vadīti, nereti apgalvo pretējo, **pašvaldībai ir pienākums sekot tam, lai regulāri sniegtu arī pozitīvu informāciju par paveikto.** Tauta deputātus ievēl, maksā viņiem noteiktu algu, lai deputāti radītu lēmumus un pakalpojumus saviem iedzīvotājiem. Ja informācija par veikumu nenonāk līdz iedzīvotājiem, tas nozīmē, ka nākamreiz iedzīvotājs pieņems lēmumu sagrozītas vai maldīgas informācijas ietekmē, jo konkurences apstākļos prese cenšas lasītājus pievilināt ar skandāliem, kļūdām un nepaveikto, arī pašvaldību darba atspoguļojumā. **Ja šis pozitīvo sasniegumu vakuums turpināsies, katru reizi iedzīvotāji ievēlēs arvien sliktāku deputātu sastāvu.** Vienlaikus rodas jautājums, vai pašvaldība drīkst ietekmēt neatkarīgos medijus, cenšoties piespiest tos publicēt savas pašvaldības domas. Tā ir sodāma rīcība.

Šajā jautājumā turpinās asa diskusija. Valsts iestādes mēģina sodīt pašvaldības par to, ka pozitīvu informāciju par savu darbu tās cenšas izplatīt pēc iespējas lētāk. Ir skaidrs, ka informācija par pašvaldības un tās iestāžu un institūciju paveikto ir jāpublisko, tomēr, kur un kādā veidā to darīt (savā informatīvajā izdevumā, oficiālajā izdevumā “Latvijas Vēstnesis”, reģionālajā presē), ir pašvaldības izvēle. Arī šo izvēli izdarot, ir jāveic lietderības, efektivitātes un finanšu izvērtējums.

Viens ar/par/pret visiem

Kam ir tiesības pārstāvēt visu pašvaldību viedokli?

Šādas tiesības pagaidām ir tikai vienai organizācijai – Latvijas Pašvaldību savienībai. Tas balstās uz ierakstu likumā “Par pašvaldībām”, ka pārstāvēt visu vietējo varu viedokli var tikai tā organizācija, kurā ir vairāk nekā puse no visu veidu pašvaldībām. Šīs tiesības tika iegūtas pēc Vislatvijas pašvaldību sapulces 1994. gadā – visu vārdā joprojām var runāt tikai LPS. Cits jautājums, ka Pašvaldību savienība cenšas dokumentus virzīt tā, lai arī mazākuma intereses

taptu zināmas, protams, nepasludinot to par kopīgo viedokli.

Kā viena pašvaldība var ietekmēt visu pašvaldību viedokli?

Noteikti vairāk, nekā viens iedzīvotājs spēj ietekmēt visu Latvijas vai atsevišķas pašvaldības iedzīvotāju viedokli, jo pašvaldības ir tikai 43. Ietekmēt var pārliecinot! Praktiski tas nozīmē – aktīvi darboties LPS komitejās, aktīvi uzstāties Domes sēdēs, paust savu viedokli masu medijos. Nozīme ir arī aktīvai darbībai partijā, no kuras tikāt ievēlēts, – vēlams gūt atbalstu savai idejai arī partijas biedru vidū. Netieši, ietekmējot visas valsts viedokli, jūs ietekmēsiet arī citu pašvaldību viedokli.

Kā atsevišķs deputāts var ietekmēt visu pašvaldību viedokli?

Divējādi. Viņš var apstaigāt savus draugus un paziņas, bet var arī mērķtiecīgi uzstāties atklātās diskusijās. Abi veidi ir labi, katrs savā ziņā.

Kam jāaizstāv atsevišķas pašvaldības intereses?

Korekti būtu to darīt pašai pašvaldībai, visbiežāk to dara domes priekšsēdētājs. Tomēr iespējami arī citi risinājumi: var pieņemt domes lēmumu, sasaukt iedzīvotāju sapulci. Par atsevišķas pašvaldības interesēm formāli ir jāinformē atbildīgais ministrs, var par to ziņot arī LPS. Pašvaldību savienība cenšas rīkoties korekti: tajos gadījumos, kad kāds resurss tiek dalīts starp daudzām pašvaldībām, LPS nenostājas kādas vienas pašvaldības pusē. Turpretim gadījumos, kad tiek dalīti valsts resursi un LPS ir zināmas konkrētas pašvaldības specifiskas intereses, Pašvaldību savienība parasti par to informē valdības pārstāvjus. LPS nekādā ziņā neformulē šo uzskatu kā pašvaldību kopīgo viedokli, bet ieinteresētajai pašvaldībai cenšas palīdzēt visādos veidos ar informāciju. Ja pašvaldības pārstāvji piedalās konkrētā "saietā", LPS sniedz tai papildu atbalstu. Gadījumos, kad lemsana notiek bez konkrētās pašvaldības pārstāvju klātbūtnes, tās intereses aizstāv LPS. Tomēr lielos vilcienos tā ir un paliek pašas pašvaldības kompetence.

Kāds juridiskais statuss ir prokurora viedoklim?

Tam ir eksperta viedokļa statuss. Prokuroram gan ir dažas likumā noteiktas prokurora funkcijas, tomēr, paužot viedokli par "kaut ko", formāli viņa viedoklis ir pielīdzināms jebkura cita eksperta viedoklim un nav vērtējams augstāk par citiem. Gadījumā, kad situāciju komentē, piemēram, Juridiskās fakultātes dekāns un prokurors, abi viedokļi ir līdzvērtīgi.

Kāds juridiskais statuss ir KNAB viedoklim?

Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojam (līdzīgi arī Valsts kontrolei) nereti mēdz prasīt likuma

skaidrojumu. Viņi to var darīt, tomēr likuma traktējumā šim viedoklim nav valstiska juridiskā statusa, tas ir tikai ekspertu viedoklis. Pārsteidz gadījumi, kad kāds no KNAB darbiniekiem publiski uzsver, ka "mūsu iestādei ir šāds viedoklis". Tomēr teikto ir vērts lasīt un klausīties ļoti uzmanīgi, lai apjaustu viņu gaidāmo rīcību. Gandrīz visi jautājumi, par kuriem izsakās KNAB, ir jūtīgi un bieži vien arī dažādi traktējami. Tas nav pārsteidzoši. Ja diskusijā piedalīsies desmit juristu, bieži vien sešiem no viņiem būs viens, bet pārējiem četriem – cits viedoklis. Katra pašvaldība darbojas savā vidē. Ja nepiekrītat KNAB viedoklim, jāmēģina rīkoties plašāk – jārosina diskusija Pašvaldību savienībā, jārisina problēma Saeimas frakcijās un citur, lai tā nepaliktu tikai atsevišķas pašvaldības cīņā.

Kāds juridiskais statuss ir Valsts kontroles viedoklim?

Valsts kontrole veic konkrētas kontroles darbības, kā arī pauž viedokli par atklāto. Reizēm Valsts kontroles materiālus izmanto kriminālprocesa ierosināšanai, taču formāli šim viedoklim, ja to iesniedz kādā iestādē, statuss ir tieši tāds pats kā jebkuras personas iesniegumam. Kriminālprocesu var ierosināt gan Valsts kontrole, gan katrs no mums. Rezultāts būs atkarīgs no tā, cik labi vai slikti iesniegums sagatavots. Valsts kontrole, izskatot, piemēram, pašvaldības finanšu atskaiti, izteikusi aizrādījumu ar piezīmēm. Tām ir un paliek piezīmju statuss, kas norāda, ka ir šāds viedoklis. Pašvaldībai uz šādām piezīmēm vajadzētu reaģēt divējādi (nereagēt tā nedrīkst!): rakstīt vēstuli, konkrēti norādot, kāpēc tā nepiekrīt piezīmēm, vai arī izlabot Valsts kontroles aizrādītās nepilnības. Gatavojot nākamo publisko pārskatu, vēlams tajā iekļaut arī šīs situācijas izklāstu.

Kā lobēt pašvaldības intereses valdībā?

Jāizšķir divas situācijas. Kad pašvaldības intereses sakrīt ar kopīgajām interesēm, visizdevīgāk izmantot LPS struktūras vai pašiem iet un uzstāties LPS vārdā; turpretim gadījumos, kad pašvaldības savā starpā konkurē, piemēram, resursu sadalē, un jūs vēlaties iegūt labumu pirms kaimiņu pašvaldības, pašiem jālobē jebkurā likumā atļautā veidā – vērsties ministrijās, uzstāties presē, cildinot sevi kā labāko iespējamo kandidātu resursu saņemšanai utt.

Kā lobēt pašvaldības intereses Saeimā?

Līdzīgi kā valdībā, tikai kontaktpersonas jāmeklē deputātu frakcijās vai Saeimas komisijās. Loģiski, ka no partijām ievēlētie deputāti vispirms vērsīsies savā frakcijā, un var gaidīt, ka Saeimas deputāti atbalstīs savējos. Uz komisijas sēdi var iet gan individuāli, gan kopā ar LPS pārstāvi. Prakse liecina, ka individuālu apmeklētāju pirmajā reizē noteikti uzklausīs, bet, vai tam būs tālejošākas sekas, grūti paredzēt. Iespējams, ka, kopā ar LPS paužot šo viedokli kā kopīgu uzskatu, būs vairāk iespēju panākt pozitīvu risinājumu.

Kā lobēt pašvaldības intereses nozaru ministrijās?

Princips līdzīgs tam, kā lobējot valdībā, – visos likumā atļautajos veidos. Pagaidām, kamēr nav ieviests lobētāju reģistrs, jums sava vizīte vai rīcība nav speciāli jāreģistrē. Zvaniet, rakstiet, runājiet – pārlieciniet! Bieži vien veiksmīgi savu ierosinājumu var pamatot ar kādu teoriju un iestāstīt, ka to vislabāk ieviest būtu tieši jūsu pašvaldībā.

Kāpēc būtu jāatturas no pašvaldību uzņēmumu sadalīšanas mazākās vienībās?

Pats jautājums balstās uz pieņēmumu, ka lielākas vienības ir izdevīgākas. Ne vienmēr tas ir tā. Nekāda vadības zinātne neapstiprina ideju, ka lielākas saimnieciskās vienības ir labākas par vidējām, bet vidējās – par mazajām. Visas teorijas pierāda tikai to, ka viss atkarīgs no apstākļiem, un parasti laba kombinācija izveidojas no noteikta skaita lielu, vidēju un mazu uzņēmumu. Tāpēc uzreiz nevajadzētu teikt, ka tos nevajag sadalīt. Taču, runājot par pašvaldības uzņēmumiem nelielos novados, pašlaik ir tendence gūt zināmus labumus no cilvēkresursu ekonomijas. Ciktāl iespējams gūt labumu no šīs ekonomijas un pārvaldīšanas no viena centra, kādu brīdi liela saimnieciskā struktūra var likties izdevīgāka. Tomēr vajadzētu atturēties no pārliecības, ka viena slimnīca vai skola ar trim filiālēm noteikti ir labāka par četrām slimnīcām vai skolām. Ja atrodat talantīgus direktorus visās četrās skolās, iespējams, ka, savstarpēji konkurējot, viņu vadībā skolas gūs ļoti labus panākumus. Tomēr jāatzīst, ka pašlaik valstī valdošā ir koncentrācijas tendence. Lai arī kāds lēmums tiek pieņemts, tā pamatā vienmēr jābūt lietderības, efektivitātes un finansiālo ieguvumu izvērtējumam. Redzot šā izvērtējuma rezultātus, tad arī pieņemams lēmums.

Nepieciešamība veikt izvērtējumu, pirms tiek atlaisti pašreizējie darbinieki un pieņemti jauni pēc principa “mans labs paziņa”.

Jautājums nav risināms viennozīmīgi. Darba likumi un pašvaldību likumi atbalsta pašreizējo darbinieku garantijas, tomēr elastība valsts pārvaldē un pašvaldībā esošo speciālistu nomainā nav pārāk liela, tāpēc noteiktā laikposmā apmaiņai ir jānotiek. Pats par sevi fakts, ka, mainoties politiskajai vadībai, kāda daļa darbinieku nomainās, ir pareizs process neatkarīgi no likumos rakstītā. Uzsākot darbu, vispirms jānoskaidro, vai izpildvara ir vienos uzskatos par galvenajiem attīstības mērķiem un virzieniem ar politisko vadību. Aplami gaidīt sekmīgu darbību, ja pašvaldības vadītājam un izpilddirektoram ir diametrāli pretēji uzskati. Tad katrā iespējamā gadījumā izpilddirektors vārdos gan piekritīs vadītāja norādēm, bet īstenībā būs jūtama pretdarbība un būs jādomā, kā likumā noteiktā veidā, ievērojot arī bijušā darbinieka sociālās garantijas, tikt no viņa vaļā. Diemžēl tiesu sistēma ir visai tendencioza un strīdu gadījumos nereti nostājas atlaistā darbinieka pusē. Vienīgais ieteikums – kopā

ar juristu pasēdēt pie rīkojuma trīsreiz ilgāk. No otras puses, nav vēlams speciāli organizēt darbiniekam materiālas vai cita veida nepatīkšanas, “piesieties” viņam, izplatīt melīgus paziņojumus. Šis ir pats sliktākais veids, kā atlaist darbinieku. Korektāk būtu atklātā sarunā izklāstīt potenciāli atlaižamajam darbiniekam uzskatu atšķirības un mēģināt vienoties.

Savu un savu paziņu uzņēmumu lobēšanas risks pakalpojumu sniegšanā.

Minēto vārdu salikumu par šādiem uzņēmumiem regulē attiecīgas likuma normas Administratīvo pārkāpumu kodeksā un Kriminālkodeksā. Ja kodeksa normas nepārkāpjat, tomēr kaut kādā mērā ietekme ir jūtama veidos, kas nav aizliegti, visdrīzāk var iestāties politiskā atbildība: faktu atklātībai nodos žurnālisti, tomēr īpašas sankcijas nesešos. Zināms vilinājums būt savtīgam ir cilvēka dabā. Zinātnieki, analizējot politiku uzvedību visā pasaulē, apgalvo, ka ir normāli rīkoties arī personiskajās interesēs; tikai šizofrēnijas slimniekam raksturīga personības dalīšanās. Politika māksla ir, par spīti visam, tomēr būt pietiekami altruistiskam sabiedrības acīs, lai neveidotos priekšstats, ka viņš no rīta līdz vakaram domā tikai par personiskajām interesēm, bet īpaši nosodīt cilvēku par to, ka viņam ir savs business, ka viņš vēlas normāli rūpēties par savu ģimeni, nevajadzētu. Lobēšana drīzāk ir morāles nekā likumdošanas jautājums. Turklāt – lobējot jāievēro interešu konfliktu novēršanai domātie aizliegumi.

Kā jāsaprot likuma “Par pašvaldībām” 38. panta pirmās daļas ceturtais punkts, kurā uzskaitīti amati, kurus deputāts nedrīkst ieņemt papildus likumā “Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā” noteiktajiem amatu savienošanas ierobežojumiem?

Visus šos amatus var ieņemt līdz ievēlēšanai, pēc tam pašam jāizšķiras. Visos uzskaitītajos gadījumos dome nav tiesīga jums atļaut ieņemt kādu no minētajiem amatiem. Dome gan var atļaut vienlaikus būt pedagogam vai ārstam. Jāpiebilst, ka **nevienu no minētajiem VARAM rosinātajiem priekšlikumiem Pašvaldību savienība neatbalstīja**, tomēr saprotamas bija neērtības, kas dažos gadījumos varēja rasties. Lielā mērā šie grozījumi radās pašvaldību dzīvē reāli sastopamu situāciju dēļ, ko vietējā vara pati nespēja atrisināt. Nācās pieņemt aizliegumus, kas diemžēl kopumā pasliktina pašvaldību demokrātiju un kvalitāti.

Vai domes priekšsēdētāja vietnieks attīstības, izglītības un kultūras jautājumos var vienlaikus ieņemt šīs pašas pašvaldības izglītības pārvaldes vadītāja amatu? Vai var šos amatus apvienot un pildīt vienu – būt domes priekšsēdētāja vietnieks attīstības, izglītības un kultūras jautājumos?

Parasti lielākajā daļā pašvaldību priekšsēdētāja vietnieks nav vietnieks kādos speciālos jautājumos, bet

DER ZINĀT

ir tikai vietnieks. Kompetences sadale rodas tad, ja ieej vairākus vietniekus. Vietnieks pilda priekšsēdētāja funkcijas tikai viņa prombūtnē. Sfēru papildu dalījums liecina, ka, priekšsēdētājam esot, teiksim, ārzemēs, viens vietnieks vadītāja vārdā atbildēs par vienu pašvaldības darbības jomu, bet otrs – par pārējo. Taču šiem vietniekiem, ja viņi sāk strādāt kā atbrīvotie vietnieki, parasti uztic vēl kādus uzdevumus. Priekšsēdētājs lielākoties ir uz vietas pašvaldībā, tāpēc nav jēgas turēt vietniekus bez darba. Šādās pašvaldībās bieži kompetence tiek sadalīta starp izpildvaru un vietniekiem, to aprakstot iekšē-

jos dokumentos. Pārvaldes vadītājs apvienot gan var, bet šajos gadījumos ir jāizvēlas, par kuru darbu saņemt algu. Loģisks variants būtu saņemt pārvaldes vadītāja algu, vienlaikus pildot arī priekšsēdētāja vietnieka funkcijas bez atalgojuma, kad priekšsēdētāja nav uz vietas. Otrs risinājums – ieņemt priekšnieka vietnieka amatu, atsakoties no pārvaldes vadītāja algas.

Diskusija par to, cik lielā mērā izpildvara tiks nodalīta no lēmējvaras jaunajā Pašvaldību likumā, turpināsies Saeimā pēc šīs rokasgrāmatas izdošanas. Šim likumam, ja to pieņems, nebūs atpakaļejoša spēka.

LATVIJAS
PAŠVALDĪBU
SAVIENĪBA

PAŠVALDĪBU SAVIENĪBĀ

LATVIJAS PAŠVALDĪBU SAVIENĪBA

Latvijas Pašvaldību savienība (LPS) ir biedrība, kas pēc brīvprātības principiem apvieno Latvijas novadu un valstspilsētu pašvaldības.

Latvijas Pašvaldību savienība dibināta 1991. gada 15. decembrī.

Plašāku informācija LPS tīmekļvietnē www.lps.lv.

LPS vēstures nozīmīgākie notikumi

1991. gada 14. un 15. decembris

- **Latvijas Pašvaldību savienības dibināšanas kongresā** Jūrmalā pieņemta rezolūcija par LPS dibināšanu un ievēlēts priekšsēdētājs – Jelgavas pilsētas pašvaldības priekšsēdētājs **Jānis Bunkšs**, pieņemti pagaidu statūti un izveidota pagaidu Valde, kam uzdots 1992. gadā sasaukt LPS 1. kongresu.

1992. gads

- 30. maijā Rīgā notika **LPS 1. kongress**, kas apstiprināja LPS statūtus, ievēlēja LPS Valdi un par LPS priekšsēdi ievēlēja Jelgavas pašvaldības priekšsēdētāju **Jāni Bunkšu**.

1993. gads

- LPS Domes septembra sēdē par LPS priekšsēdi ievēlēts Liepājas pilsētas pašvaldības priekšsēdētāja vietnieks **Andris Jaunsleinis**.

1994. gads

- 25. februārī Rīgā, Kongresu namā, LPS sasauca **Vislatvijas pašvaldību sapulci**, kurā Latvijas Pašvaldību savienību pilnvaroja pārstāvēt visas pašvaldības sarunās ar Saeimu un valdību.

- Aprīlī LPS priekšsēdis Andris Jaunsleinis un Ministru prezidenta biedrs Māris Gailis parakstīja pirmo **Ministru kabineta un Latvijas Pašvaldību savienības sarunu protokolu**, kurā bija iekļauti galvenokārt pašvaldību budžeta jautājumi.

- 24. maijā Saeima pieņēma **likumu "Par pašvaldībām"**, kurā Ministru kabineta un Latvijas Pašvaldību savienības sarunas tika reglamentētas ar likumu. Sāka darboties **LPS un MK sarunu sistēma**, un katru gadu pirms budžeta likumprojekta iesniegšanas Saeimā Ministru prezidents un LPS priekšsēdis paraksta Ministru kabineta un Latvijas Pašvaldību savienības vienošanās un domstarpību protokolu.

- 9. un 10. septembrī Jūrmalā notika LPS 4. kongress. Revīzijas komisija ziņoja, ka LPS iestājušās no katra pašvaldību veida vismaz 50% pašvaldību. Tas nozīmēja, ka **LPS ir tiesīga pārstāvēt visas Latvijas paš-**

valdības sarunās ar Saeimu un valdību, kā arī citās situācijās, izsakot pašvaldību viedokli.

1995. gads

- **Latvijas pašvaldību delegācija**, ko izveidoja LPS un apstiprināja Ministru kabinets, rudenī sāka darboties **Eiropas Vietējo un reģionālo pašvaldību kongresā**.

1996. gads

- 22. februārī Saeima pieņēma **likumu "Par pievienošanās 1986. gada 15. oktobra Eiropas vietējo pašvaldību hartai"**.

1997. gads

- Nodibināta **Latvijas Pašvaldību izpilddirektoru asociācija (LPIA)**.

2001. gads

- 1. martā Saeima pieņēma likumu par mājas Rīgā, Mazajā Pils ielā 1, nodošanu Latvijas Pašvaldību savienības īpašumā.
- Nodibināta **Latvijas Lielo pilsētu asociācija (LLPA)**.

2003. gads

- Martā LPS Dome apstiprināja **Latvijas pašvaldību delegācijas Eiropas Savienības Reģionu komitejā** izveidošanas procedūru, kā arī apstiprināja tās sastāvu. Līdz Latvijas iestājam ES delegācijas locekļiem bija novērotāju statuss.

2004. gads

- Kopš Latvijas iestāšanās Eiropas Savienībā 2004. gadā **Latvijas pārstāvjiem Reģionu komitejā ir pastāvīgo locekļu statuss**.
- Nodibināta **Latvijas Piekrastes pašvaldību apvienība**.

2005. gads

- 27. maijā Jūrmalā notika LPS 15. kongress, kurā pirmo reizi tika rosināts Saeimai un valdībai **samazināt likumu un Ministru kabineta noteikumu skaitu** un arī tajos regulējamo jautājumu loku – vienkāršot likumu piemērošanas procedūras, īpaši attiecībā uz ES fondu pieejamību pašvaldībām; vienkāršot publisko pārvaldi, neieviešot uz vienu darītāju desmit kontrolētājus; saprātīgi minimizēt pašvaldības saistošo noteikumu skaitu, izmantojot pēc iespējas vispārīgākus formulējumus un palielinot amatpersonu un koleģiālo lēmēju pilnvaras.

2007. gads

- Nodibināta **Latvijas Pašvaldību sociālās aprūpes institūciju apvienība (LPSAIA)**.

PAŠVALDĪBU SAVIENĪBĀ

2009. gads

- Uz ekonomiskās krīzes fona notikusi **administratīvi teritoriālā reforma**, kuras rezultātā Latvijā izveidoti 109 novadi un deviņas republikas pilsētas.
- Izveidota **Latvijas Novadu apvienība**.

2011. gads

- 3. janvārī darbu uzsāka jaunizveidotā Mērsraga novada pašvaldība: Latvijā nu ir **119 pašvaldības**.

2012. gads

- Nodibināta **Latvijas Pašvaldību sociālo dienestu vadītāju apvienība (LPSDVA)**.
- Izveidota **Sēlijas novadu apvienība**, kuras sastāvā ir Aknīstes, Ilūkstes, Jaunjelgavas, Jēkabpils, Neretas, Salas un Viesītes novada pašvaldības.

2014. gads

- Pirmo reizi netika parakstīts LPS un MK vienošanās un domstarpību protokols par nākamā gada valsts budžetu.
- Nodibināta LPS struktūrvienība **“Sabiedrība ar dvēseli-Latvija” (SDL)**.

2015. gads

- Nodibināta **Reģionālo attīstības centru apvienība (RACA)**.
- Nodibināta **Pierīgas pašvaldību apvienība**.

2017. gads

- LPS 28. kongresā Alūksnē par LPS priekšsēdi ievēlēts Auces novada domes priekšsēdētājs **Gints Kaminskis**.

LPS ŠODIENA

Latvijas Pašvaldību savienības mājvieta ir **Rīgā, Mazajā Pils ielā 1**.

Saskaņā ar likuma “Par pašvaldībām” 96. pantu Latvijas Pašvaldību savienība ir tiesīga pārstāvēt pašvaldības to sarunās ar Ministru kabinetu, jo tās biedri ir 42 pašvaldības, izņemot Daugavpils pilsētu. Latvijas Pašvaldību savienība ir vienīgā šāda līmeņa pašvaldību organizācija Latvijā.

LPS galvenie mērķi:

- pašvaldību politikas veidošana Latvijā;
- pašvaldību kopīgo problēmu risināšana;
- pašvaldību interešu aizstāvēšana.

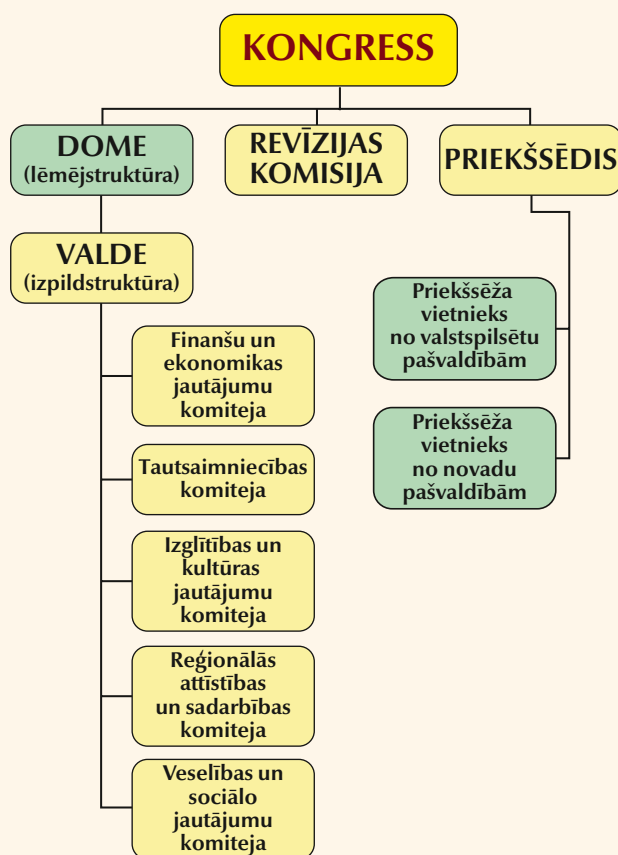
LPS uzdevumi:

- pārstāvēt LPS un tās dalībnieku intereses un aizstāvēt to tiesības valsts varas un pārvaldes institūcijās;
- izstrādāt LPS viedokli Latvijas pašvaldību politikā atbilstoši pašvaldību, to apvienību un savienību priekšlikumiem;
- sekmēt sadarbību starp Latvijas pašvaldībām

un to apvienībām un savienībām;

- nodrošināt pašvaldības ar tām nepieciešamo informāciju un pakalpojumiem;
- organizēt deputātu un pašvaldību darbinieku apmācību;
- veicināt pašvaldību darbinieku sociālo aizsardzību;
- veicināt uzņēmumu veidošanu pašvaldību kopīgo interesējošo jautājumu risināšanai;
- veicināt sadarbību ar pašvaldībām un to organizācijām ārzemēs;
- pārstāvēt biedrības un tās biedru intereses Eiropas Savienības, Eiropas Padomes un citās starptautiskās pašvaldību intereses pārstāvošās institūcijās;
- organizēt pašvaldību informācijas apstrādes sistēmas izveidošanu pēc vienotiem principiem.

LPS politiskā struktūra

LPS kongress

- LPS augstākais lēmējs ir sapulce – kongress, kas notiek ne retāk kā vienu reizi gadā.
- Kongress ir tiesīgs lemt, ja tajā pārstāvēta vairāk nekā puse LPS dalībnieku.
- Kongresa lēmumus pieņem ar klātesošo delegātu balsu vairākumu.
- Līdz šim notikuši jau 30 kongresi.

LPS Dome

- Kongresu starplaikos LPS darbu vada Dome.

- Domes sastāvā ietilpst LPS priekšsēdis un pašvaldību domju priekšsēdētāji, kā arī seši Rīgas pilsētas domes ievēlēti pārstāvji no Rīgas pilsētas domes deputātiem.
- Domes sēdes notiek ne retāk kā vienu reizi ceturksnī.
- Dome ir tiesīga lemt, ja sēdē piedalās vairāk nekā puse Domes locekļu; lēmumus pieņem ar klātesošo balsu vairākumu.

LPS Valde

- LPS Valde vada Pašvaldību savienības darbu Domes sēžu starplaikos.
- Valdē tiek ievēlēti: LPS priekšsēdis, viņa vietnieki, visu komiteju priekšsēdētāji un Domes locekļi, kas pārstāv visu veidu pašvaldības.
- Valde pilnvaro atsevišķus Valdes locekļus, pastāvīgo komiteju vadītājus, kā arī atsevišķa likumprojekta vai normatīvā akta izstrādātājus pārstāvēt LPS un paust viedokli konkrētajā jautājumā Saeimā, Ministru kabinetā un citās valsts pārvaldes institūcijās, kā arī starptautiskās organizācijās.

Revīzijas komisija

- Revīzijas komisiju ievēlē piecu cilvēku sastāvā, un tā strādā pēc kongresā apstiprinātā nolikuma.
- Revīzijas komisija kontrolē LPS Domes, Valdes un administrācijas finansiālo darbību, LPS kongresa, Domes un Valdes lēmumu izpildi un LPS statūtu ievērošanu.
- Revīzijas komisija sniedz atskaiti kongresam.

Komitejas

LPS darbojas piecas komitejas:

- 1) Finanšu un ekonomikas jautājumu komiteja;
- 2) Tautsaimniecības komiteja;
- 3) Izglītības un kultūras jautājumu komiteja;
- 4) Reģionālās attīstības un sadarbības komiteja;
- 5) Veselības un sociālo jautājumu komiteja.

LPS administrācija

LPS administrācija darbojas pēc LPS Domes apstiprinātā nolikuma. Administrācijas struktūru, štatus un darba algas fondu apstiprina LPS Dome.

Administrācijas uzdevumi:

- aizstāvēt pašvaldību intereses valsts varas un pārvaldes institūcijās;
- organizēt atzinumu sagatavošanu valdības izstrādātajiem likumprojektiem;
- organizēt sarunu protokola ar valdību sagatavošanu;
- veikt LPS sekretariāta funkcijas;
- nodrošināt pašvaldības ar tām nepieciešamo informāciju un pakalpojumiem;
- sekmēt sadarbību starp Latvijas pašvaldībām un to apvienībām;
- veicināt sadarbību ar pašvaldībām un to organizācijām ārzemēs;
- analizēt problēmas pašvaldību darbības laukā un piedāvāt to apspriešanu politiķiem;
- organizēt Latvijas pašvaldību delegācijas darbu Eiropas Savienības Reģionu komitejā, Eiropas Padomes un citās starptautiskajās pašvaldību intereses pārstāvošajās institūcijās.

SARUNU SISTĒMA STARP LPS UN VALDĪBU

Viens no pasākumiem, ko paredzēja 1993. gada pašvaldību reformu koncepcija, bija izveidot **sarunu sistēmu starp pašvaldībām un valdību**. Šo procesu nosacīti var dalīt divos posmos.

1. posmā – līdz 1994. gadam – sarunas notika uz brīvprātīgas sadarbības pamatiem, kas nebija reglamentētas likumos un citos normatīvajos aktos:

- pie Saeimas bija izveidota Pašvaldību reformu padome, kas nodarbojās ar likumu projektu sagatavošanu,
- pašvaldību pārstāvji tika iesaistīti likumu sagatavošanas grupās;
- tika rīkotas regulāras konsultatīvās sanāksmes pašvaldību un valdības kopīgu interešu saskaņošanai;
- pašvaldību pārstāvji piedalījās Saeimas komisiju un Ministru kabineta un tā komiteju darbā.

1994. gada 25. februārī Vislatvijas pašvaldību sapulcē LPS ieguva Latvijas pašvaldību pilnvarojumu sarunām ar valdību visu pašvaldību vārdā, bet 1994. gada 29. aprīlī Valsts reformu ministrijas un LPS sadarbības rezultātā tika parakstīts pirmais Ministru kabineta un Latvijas Pašvaldību savienības sarunu protokols.

Protokols bija veidots saskaņoto un atšķirīgo viedokļu formā, ietverot tādus jautājumus kā sociālo garantiju politika, ekonomisko reformu politika, valsts pārvaldes un pašvaldību reformu politika, dotāciju un mērķsubsīdiu apjomi. Tāpat tika atzīta Ministru kabineta un pašvaldību pastāvīgas sadarbības nepieciešamība, ko vēlāk nostiprināja likuma “Par pašvaldībām” XI nodaļā “Pašvaldības un Ministru kabinets”. Puses vienojās arī, ka jautājumi, kuros LPS un Ministru kabinetam ir atšķirīgi uzskati, jārisina ar politisko partiju un Saeimas deputātu frakciju palīdzību.

Par sarunu sistēmas **2. posmu** var uzskatīt laika periodu kopš 1994. gada maija, kad sarunas ir reglamentētas ar likumu “Par pašvaldībām” un Ministru kabineta noteikumiem, kas nosaka sarunu procedūru – sarunu tēmas, laika grafiku, sarunu grupas un pienākumus abām sarunu pusēm, gan LPS, gan ministrijām. Sarunas notiek regulāri, un tajās iesaistās visas ministrijas. Ministru kabineta un LPS vienošanās un domstarpību protokols tiek izskatīts un apstiprināts Ministru kabineta sēdē.

Būtiskākais normatīvais akts jeb “jumta” likums, kur noteikti pašvaldību un valdības attiecību principi,

ir **likums “Par pašvaldībām”**. Tā 86. pants paredz saskaņot starp pašvaldībām un Ministru kabinetu tos likumprojektus un MK noteikumu projektus, kas attiecas uz pašvaldībām.

Ministru kabinetam un pašvaldībām **jāsaskaņo** arī citi jautājumi:

- kārtējā saimnieciskajā gadā pašvaldībām piešķiramo dotāciju un mērķdotāciju apmēri;
- pašvaldību finanšu resursu izlīdzināšanas kārtība, ja tā nav noteikta likumā;
- likuma “Par pašvaldībām” 8. pantā paredzēto funkciju finansēšanas avoti;
- citi pašvaldību darbības jautājumi, par kuriem Ministru kabinets katru gadu pirms saimnieciskā gada sākuma vienojas ar pašvaldībām.

Saskaņošanas procesā pašvaldības pārstāv **Latvijas Pašvaldību savienība**, bet Ministru kabinetu – attiecīgās **nozares ministrs vai viņa pilnvarota persona**.

Likumā noteikts, ka saskaņošanas rezultāti tiek noformēti protokola veidā. Ministru kabinets, nosūtot Saeimai likumprojektu, kas attiecas uz pašvaldībām, tam pievieno MK komitejas sēdes protokola izrakstu, kurā fiksēti ar pašvaldībām saskaņotie jautājumi un domstarpības. Sarunu protokols par domstarpībām jautājumos, kas ietilpst Ministru kabineta vai ministriju kompetencē, izskatāms Ministru kabinetā.

Priekšlikumus par grozījumiem likumos pašvaldību sabiedriskās organizācijas vai atsevišķas pašvaldības iesniedz Ministru kabinetam.

Pamatojoties uz likuma “Par pašvaldībām” 86. pantu, Ministru kabinets 2004. gada 6. jūlijā izdeva noteikumus **“Kārtība, kādā Ministru kabinets saskaņo ar pašvaldībām jautājumus, kas skar pašvaldību intereses”**, kur noteikts sarunu ikgadējā laika grafiks, protokola sagatavošanas kārtība un arī tas, ka saskaņošanas procesā pašvaldības pārstāv LPS.

Saskaņā ar šiem noteikumiem LPS katru gadu līdz 1. martam iesniedz ministrijām un par pašvaldību pārraudzību atbildīgajai Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijai to amatpersonu sarakstus, kuras ir pilnvarotas piedalīties sarunās ar attiecīgajām ministrijām. Līdz 1. aprīlim notiek vienošanās starp LPS un ministrijām par saskaņojamo jautājumu loku un to izskatīšanas termiņiem.

Ministrijas informē atbildīgo ministriju par visiem saskaņošanai izvirzītajiem jautājumiem, arī par tiem, par kuru izskatīšanu puses nav panākušas vienošanos. Savukārt līdz 1. augustam notiek ministriju un Latvijas Pašvaldību savienības sarunas. Sarunu gaita tiek protokolēta, un sarunu rezultātus noformē protokola veidā.

Protokolā fiksē jautājumus, par kuriem ir panākta vai nav panākta vienošanās. Protokola projektu pirms tā parakstīšanas attiecīgā ministrija nosūta Finanšu, Tieslietu un atbildīgajai ministrijai, kas divu nedēļu laikā sniedz atzinumus par panāktās vienošanās atbilstību normatīvajiem aktiem, valsts budžeta iespējam finansēt panākto vienošanos, kā arī tās ietekmi uz pašvaldību darbību. Pēc atzinumu saņemšanas un izvērtēšanas attiecīgais ministrs vai viņa pilnvarotā amatpersona paraksta protokolu vai, ja nepieciešams, to papildus saskaņo ar LPS atbilstoši saņemtajiem atzinumiem. No LPS puses protokolu paraksta tās priekšsēdis vai viņa pilnvarotā amatpersona. Katru gadu līdz 10. augustam ministrijas iesniedz parakstītos protokolus atbildīgajai ministrijai, kas tos reģistrē un seko izpildes gaitai. Ja izpildes gaita nesaskan ar protokolā noteikto, atbildīgā ministrija, ja nepieciešams, informē par to Ministru kabinetu. Protokolu kopijas tiek iesniegtas Finanšu ministrijā.

Par nozīmīgāko var uzskatīt **Finanšu ministrijas un LPS sarunu protokolu**, jo to sagatavo saskaņā ar iepriekšminēto noteikumu 12. punktu, ņemot vērā pārējo ministriju noslēgto vienošanos finansējuma jautājumos. Protokolu pēc tā parakstīšanas iesniedz Ministru kabinetā vienlaikus ar valsts budžeta likumprojektu, un tā tālākā izskatīšana un nosūtīšana Saeimai notiek atbilstoši likuma "Par pašvaldību budžetiem" 13. panta prasībām. Protokola kopijas nosūta pārējām ministrijām zināšanai.

Likuma "Par pašvaldību budžetiem" 13. pantā noteikts, ka pašvaldību budžetu sastādīšanas sākumstadijā Ministru kabinets, pamatojoties uz aprēķiniem, kas raksturo pašvaldību budžetu daļu Latvijas Republikas kopbudžetā un valsts budžeta dotāciju nepieciešamību saistībā ar valsts budžeta līdzekļu iespēju un pašvaldību izpildāmo funkciju kopējo novērtējumu, saskaņo ar pašvaldībām plānojamā saimnieciskā gada valsts budžeta dotāciju kopapjomu pašvaldību finanšu izlīdzināšanai un plānojamā saimnieciskā gada valsts budžeta kopapjomu un tā sadalījumu starp pašvaldībām. Saskaņošanas procesā Ministru kabinetu pārstāv finanšu ministrs vai viņa pilnvarotā persona, bet pašvaldības – Latvijas Pašvaldību savienība. Sarunu rezultāti tiek noformēti protokola veidā. Sarunu protokols par vienošanos vai domstarpībām pievienojams attiecīgajiem likumprojektiem, ko Ministru kabinets nosūta Saeimai. Līdz ar to **LPS ar likumu atzīta par līdzvērtīgu sarunu partneri valdībai**, turklāt ministriju uzde-

vums ir saskaņot ar LPS visus tiesību aktu projektus pašvaldību jomā.

Būtisks LPS un valdības sadarbības mehānisms, lai saskaņotu viedokļus, ir **paplašinātās Ministru kabineta komitejas sēdes**. Tām saskaņā ar MK noteikumiem būtu jānotiek ne retāk kā reizi trijos mēnešos, taču praksē šīs sēdes notiek, pirms MK sēdē tiek apstiprināts LPS un Ministru kabineta sarunu ikgadējais protokols.

Jautājumi, kas skar pašvaldību intereses un nav risināmi sarunu kārtībā, tiek izskatīti Ministru kabinetā saskaņā ar MK 2009. gada 7. aprīļa noteikumiem Nr. 300 "**Ministru kabineta kārtības rullis**". LPS pārstāvis katru trešdienu pieprasa atzinuma sniegšanai tiesību aktu projektus, kas skar pašvaldību intereses un tiek izsludināti Valsts sekretāru sanāksmē. LPS pārstāvis piedalās arī iknedēļas **Valsts sekretāru sanāksmēs** un pauž viedokli par izskatāmajiem tiesību aktu projektiem. Neapšaubāmi, LPS pārstāvja klātbūtne vērtējama kā pozitīvs sasniegums, jo iespējams operatīvi sekot līdzi visiem jaunajiem tiesību aktu projektiem un sniegt atzinumu par tiem, kas attiecas uz pašvaldībām.

Līdzdalība šajā sanāksmē ir ļoti lietderīga arī no tā aspekta, ka tajā tiek pārspriesta nākamās Ministru kabineta sēdes darba kārtība, un LPS tādā veidā var sekot līdzi interesējošiem aktuāliem jautājumiem, nepieciešamības gadījumā lūdzot sava pārstāvja pieaicināšanu MK sēdē. **LPS savā iknedēļas izdevumā "InfoLogs"** informē pašvaldības par Valsts sekretāru sanāksmē pieprasītajiem tiesību aktu projektiem. Ar šo dokumentu saturu pašvaldības var iepazīties LPS vietnē www.lps.lv ([šeit](#)).

Sarunu sistēma ar valdību ir reglamentēta, bet **sarunu sistēma ar Saeimu** veidojusies uz brīvprātības principiem. LPS pārstāvjiem iespējams piedalīties **Saeimas komisiju** darbā, kad tiek izskatīti jautājumi, kas skar pašvaldību kompetenci. Taču, tā kā šī sistēma nav reglamentēta, bieži vien tā atkarīga no labās gribas – pieaicināt LPS pārstāvi komisijas sēdē vai ne. Tomēr klātbūtne komisijās ir ļoti nozīmīga, jo prakse liecina, ka starplaikā līdz likumprojekta otrajam lasījumam Saeimā notiek būtiskas izmaiņas likumprojekta pantos un, ja nav iespējas izteikt pašvaldību viedokli, nereti var sagaidīt nepatīkamus pārsteigumus.

Šo sarunu sistēmu ar valdību, kas izveidojusies 27 gados, kopumā var vērtēt kā pozitīvu, jo daudzās Eiropas valstīs sarunu sistēma vairāk balstās uz ilggadējām demokrātiskām tradīcijām un nav nostiprināta likumos. Tādēļ Latvijā izveidoto pašvaldību sistēmu, tiesību aktus un sarunu praksi apgūst citu Eiropas Savienības valstu pašvaldības, kā arī virkne ES kaimiņvalstu, tomēr mums pašiem turpmāk vēl daudz jāstrādā, lai to pilnveidotu.

LPS KOMITEJAS UN APAKŠKOMITEJAS

Latvijas Pašvaldību savienībā darbojas **piecas komitejas** un **trīs apakškomitejas**.

FINANŠU UN EKONOMIKAS JAUTĀJUMU KOMITEJA

Latvijas Pašvaldību savienības Finanšu un ekonomikas komitejai **piekritīgo tēmu** loks ir plašs un daudzveidīgs: komiteja skata jautājumus, kas saistīti ar gadskārtējā valsts budžeta likuma un vidēja termiņa budžeta ietvara likuma (vai likumu grozījumu) sagatavošanu un izpildi; izmaiņām nodokļu (īpaši iedzīvotāju ienākuma nodokļa un nekustamā īpašuma nodokļa) politikā un to ietekmi uz pašvaldību ieņēmumiem un izdevumiem; izmaiņām nenodokļu politikā; valsts budžeta transfertiem (mērķdotācijām un dotācijām) pašvaldībām; pašvaldību aizņemšanās un ilgtermiņa saistību uzņemšanās iespējām; pašvaldību galvojumiem; pašvaldību finanšu izlīdzināšanu; sabiedriskā sektora atlīdzības politiku; pašvaldību grāmatvedību; Nekustamā īpašuma valsts kadastra un zemesgrāmatu darbību; nekustamo īpašumu kadastrālās vērtēšanas sistēmu; finansējumu un nosacījumiem Eiropas Savienības struktūrfondu un pārējās ārvalstu finanšu palīdzības līdzfinansēto projektu īstenošanai un citiem jautājumiem, kas skar pašvaldību budžetu un finanšu jomu.

Komitejā skatāmie jautājumi galvenokārt ir Finanšu ministrijas, Tieslietu ministrijas vai Valsts zemes dienesta pārziņā.

Komitejas **ikdienas darbs** pamatā saistīts ar pašvaldību priekšlikumu sagatavošanu un realizēšanu normatīvo aktu pilnveidošanai, kā arī ministriju sagatavoto normatīvo aktu projektu (likumprojektu, Ministru kabineta noteikumu projektu) izvērtēšanu un pozīciju sagatavošanu un aizstāvēšanu – pašvaldību informēšanu, priekšlikumu un iebildumu apzināšanu, atzinumu sagatavošanu, piedalīšanos starpinstitūciju saskaņošanas sanāksmēs, Ministru kabineta komitejas vai Ministru kabineta sēdēs, Saeimas Budžeta un

finanšu (nodokļu) komisijas sēdēs; līdzdarbošanos Saeimas vai ministriju veidotajās darba grupās par pašvaldībām aktuāliem budžeta vai finanšu jautājumiem u. tml.

Komitejas darba kārtībā **aktuāli ir jautājumi**, par kuriem pieņemtie lēmumi ietekmēs katras pašvaldības resursu apjomu ilgtermiņā.

• **Izmaiņas kadastrālās vērtēšanas sistēmā un iespējamās izmaiņas nekustamā īpašuma nodokļa politikā:** Saeima, 2021. gada 6. jūnijā pieņemot likumu "Grozījumi Nekustamā īpašuma valsts kadastra likumā", pēc būtības ir noteikusi, ka 2020. gada vasarā Valsts zemes dienesta publiskotās jaunās projektētās kadastrālās vērtības ir brāķis, jo spēkā esošās kadastrālo vērtību bāzes darbības termiņš tika pagarināts līdz 2024. gada 31. decembrim, tādējādi Saeima nepieļāva nekvalitatīvu kadastrālo vērtību spēkā stāšanos 2022. gada 1. janvārī. Vienlaikus Saeima uzdeva Ministru kabinetam līdz 2021. gada 1. decembrim iesniegt Saeimai grozījumus likumā, nosakot masveida kadastrālās vērtēšanas mērķus un principus, kā arī pieņemt grozījumus normatīvajos aktos kadastrālās vērtēšanas jomā, paredzot tajos Valsts zemes dienestam uzdevumu sagatavot un publicēt pārskata tematiskās kartes par zemes, ēku un nekustamo īpašumu, kas sastāv no apbūvētas zemes vienības ar uz tās esošajām nekustamajām īpašumām ietilpstošām ēkām, viena kvadrātmetra kadastrālo vērtību, kā arī nosakot publicējamo pārskata tematisko karšu saturu un publicēšanas kārtību. Tāpat Saeima ir noteikusi Ministru kabinetam šādus uzdevumus:

- līdz 2021. gada 1. novembrim apstiprināt nekustamā īpašuma nodokļa pilnveides risinājumus, kas paredz mājokļa atbrīvošanu no nekustamā īpašuma nodokļa un nodokļa apmēru komercplatībām un lauksaimniecības zemei un kas sagatavoti, pamatojoties uz kadastrālo vērtību bāzes aprēķiniem, kuri izstrādāti atbilstoši situācijai nekustamā īpašuma tirgū līdz 2019. gada 1. jūlijam un publicēti Valsts zemes dienesta tīmekļvietnē, un informē par to Saeimu;
- līdz 2024. gada 31. janvārim, balstoties uz šo iepriekšējā punktā norādīto risinājumu, iesniedz Saeimai likumprojektu, kas saistībā ar kadastrālo vērtību bāzes izmaiņām paredz samērīgu nekustamā īpašuma nodokli un kas stājas spēkā vienlaikus ar kadastrālo vērtību bāzi, kura tiks izmantota kadastrālās vērtības aprēķinam 2025. gada

1. janvārī, nosakot:

1) samērīgu nekustamā īpašuma nodokļa slogu dzīvokļu īpašumiem un dzīvojamām mājām (ja tos neizmanto saimnieciskās darbības veikšanai), samazinot nekustamā īpašuma nodokļa likmi;

2) samērīgu nekustamā īpašuma nodokļa slogu pārējām, šā punkta 1. apakšpunktā neminētajām ēkām, to daļām, telpu grupām un inženierbūvēm, samazinot nekustamā īpašuma nodokļa likmi;

3) samērīgu nekustamā īpašuma nodokļa slogu zemei (tajā skaitā arī lauksaimniecībā izmantojamai zemei), samazinot nekustamā īpašuma nodokļa likmi.

- Saistībā ar Valsts ieņēmumu dienesta 2021. gada 1. janvārī realizēto **pāreju uz vienoto nodokļu kontu**

pastāv bažas, ka viss nodokļu maksātāju šajā kontā iemaksātais iedzīvotāju ienākuma nodoklis nav savlaicīgi attiecināts uz iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumiem. Uz šīs rokasgrāmatas izdošanas brīdi LPS nav saņēmusi atbildes uz Valsts ieņēmumu dienestam un Finanšu ministrijai uzdotajiem jautājumiem.

- Saistībā ar vēl iepriekšējo valdību realizētajām nodokļu politikas izmaiņām Finanšu ministrija bija plānojusi veikt **izmaiņas pašvaldību finanšu izlīdzināšanas sistēmā**, tomēr tās netika veiktas, ņemot vērā administratīvi teritoriālo reformu.

Finanšu komiteju vada **LPS priekšsēdis**, un sēdes parasti notiek reizi mēnesī, bet atkarībā no izskatāmo jautājumu klāsta iespējama arī cita komitejas sasaušanas regularitāte.

TAUTSAIMNIECĪBAS KOMITEJA

LPS Tautsaimniecības komiteja risina jautājumus par autoceļu un ielu finansējumu, pasažieru pavadājumu organizēšanu, enerģētiku un energoefektivitāti, būvniecību, dzīvokļu un komunālo jomu, publiskajiem iepirkumiem un publiskajiem pakalpojumiem, civilās aizsardzības un citus jautājumus. Pakāpeniski komitejas rūpju lokā nonāk statistika: iepriekš tā vairāk kalpoja ES interesēm, bet pašlaik akcenti mainās, jo pakāpeniski tiek ieviesta eksperimentālā statistika, dodot iespēju iegūt salīdzināmos datus arī pagastu griezumā.

Komiteja **gatavo priekšlikumus un pārstāv pašvaldību intereses sarunās ar Ekonomikas, Aizsardzības, Satiksmes un Iekšlietu ministriju**, kā arī **sagatavo priekšlikumus sarunām ar Vides aizsardzības un reģionālās attīstības un Tieslietu ministriju**. Komitejas viedokļi par mājokļu politikas un publiskā iepirkuma problēmām, pašvaldību autoceļu un ielu finansējumu, sabiedriskā transporta organizēšanu un civilo aizsardzību prezentēti Saeimas atbildīgajās komisijās.

Sabiedriskais transports

Sabiedriskā transporta jomā komiteja sadarbojas ar **plānošanas reģioniem un Sabiedriskā transporta padomi**. Tās sastāvā ir desmit locekļi: pieci pārstāvji, kurus amatā ieceļ un no amata atbrīvo satiksmes ministrs, un pieci plānošanas reģionu attīstības padomju deleģēti pārstāvji – pa vienam no katra plānošanas reģiona. Par Sabiedriskā transporta padomes locekļiem var iecelt arī Autotransporta direkcijas amatpersonas vai darbiniekus. Padome ir lemttiesīga, koleģiāla institūcija, kas nodarbojas ar sabiedriskā transporta pakalpojumu organizēšanu un maršrutu

tiklu pārzināšanu reģionālajos starppilsētu un reģionālajos vietējas nozīmes maršrutos, kā arī dzelzceļa maršrutos.

Diemžēl sabiedriskā transporta pavadājumi joprojām tiek organizēti atbilstoši budžeta iespējām, nevis atbilstoši Sabiedriskā transporta pakalpojumu likumā definētajiem kritērijiem.

Lai gan Latvijas Pašvaldību savienībai ar Satiksmes ministriju ir vienots viedoklis, ka bāzes finansējums pavadājumu dotācijām nav pietiekams un jāpārskata dotāciju bāzes noteikšanas principi, pozitīvas izmaiņas sabiedrisko pavadājumu organizācijā nav notikušas.

Pandēmijas ietekmē pasažieru plūsma reģionālās nozīmes maršrutos 2020. gadā samazinājusies vidēji par 30%, un pašlaik nav iespējams prognozēt visu faktoru ietekmes apjomu uz transporta nozari, kā arī iespējamo nozares atveseļošanās periodu pēc krīzes.

Satiksmes ministrijai ik gadu pavadātāju zaudējumu kompensēšanai paredzēto līdzekļu apjoms nav pietiekams. Lai nodrošinātu sabiedriskā transporta pakalpojumus reģionālo maršrutu tīklā, šogad pavadātājiem būs vajadzīgs papildu finansējums vismaz 32 miljonu eiro apmērā. LPS nav saņēmusi pārliecinošus argumentus no Satiksmes ministrijas, ka, sākot ar 2022. gadu, valsts budžeta finansējuma bāze būs nepieciešamajā apjomā.

Izsludinot sabiedriskā transporta pakalpojuma iepirkumu 2019. gadā ar aprēķināto cenu 1,0725 eiro/km pasažieru pavadājumi izmaksā 447 miljonus eiro,

PAŠVALDĪBU SAVIENĪBĀ

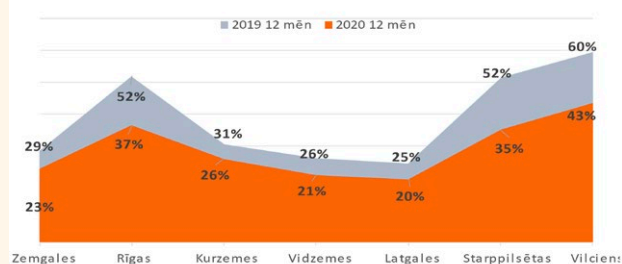
bet veiktais iepirkums liecina, ka jau noslēgtie līgumi par deviņām daļām izmaksās vismaz 3,87 miljonus eiro gadā vairāk, attiecīgi desmit gados par 38,7 miljoniem eiro vairāk, turklāt šajās izmaksās nav uzrādītas autoostu izmaksas (orientējoši pieci miljoni eiro).

Tāpēc nepieciešams precīzi definēt 2022. gada valsts budžeta finansējuma apjomu, pamatojoties uz iepirkumu rezultātā noslēgtajiem līgumiem un reālajām pakalpojumu izmaksām.

Valsts garantēto pakalpojumu apmēra noteikšanu nevar balstīt tikai uz konkrētu finanšu ieņēmumu apjomu. Ir jāpārskata sabiedriskā transporta finansējuma bāze 2022. gadam un vidēja termiņa ietvarā 2022.–2024. gadam, lai nodrošinātu sabiedriskā transporta pakalpojumus atbilstoši valsts pasūtījumam, nesamazinot to pieejamības līmeni reģionos.

LPS uzskata, ka ir jāveic maršrutu tīkla auditēšana, kurā jāizvērtē pasažieru plūsma un pieturvietu izvietojums un jāveic maršrutu un reisu analīze.

Faktisko ieņēmumu segums pār izdevumiem reģionālās nozīmes pārvadājumos 2019. un 2020. gada 12 mēnešos, % (SIA «Autotransporta Direkcija» dati)

Pastāvot nopietnām problēmām sabiedriskā transporta organizācijā lauku apvidos, pašvaldības ir spiestas šīs nepilnības kompensēt ar skolēnu pārvadājumiem.

Skolēnu pārvadājumi

Prioritāte skolēnu pārvadājumiem ir noteikta Sabiedriskā transporta pakalpojumu likuma 6. pantā. Atbilstoši likumam maršrutu tīklu veido, lai apmierinātu iedzīvotāju pieprasījumu pēc sabiedriskā transporta pakalpojumiem un nodrošinātu maršrutu tīklā iespēju apmeklēt **izglītības iestādes**, ārstniecības iestādes, darbavietas, valsts un pašvaldību institūcijas to normālajā (vispārpieņemtajā) darba laikā; pārskatot maršrutu (reisu) nodrošinājumu, ņem vērā, vai šajos maršrutos tiek veikti skolēnu pārvadājumi. Taču realitātē skolēnu pārvadājumu intensitāte un valsts pasūtījuma pārvadājumu intensitāte ir atšķirīgi lielumi, un šīs atšķirības dēļ šie pārvadājumu veidi nav salīdzināmi nedz efektivitātes, nedz citos parametros.

Pasažieru pārvadājumos vairāk nekā 25% no maršrutu tīkla apjoma ir saistīti ar skolēnu pārvadājumiem,

savukārt pašvaldības šajā aktivitātē iesaistās ar vairāk nekā 470 autobusiem. Covid-19 izplatības laikā skolēnu pārvadājumu organizācijas efektivitāte ir augstāka nekā valsts pasūtījumā, tāpēc mājās bažas, ka pēc pašvaldību kapitālsabiedrību izslēgšanas no sabiedriskā transporta pakalpojuma tirgus skolēnu pārvadājumu integrēšana vienotā maršrutu tīklā varētu būt apgrūtināta.

Neatliekami risināmā problemātika

- Steidzami jāizstrādā mehānisms, kas pašvaldībām ļautu skolēnu autobusus legāli pārvadāt arī citas personas maršrutos, kur valsts pasūtījums nenodrošina sabiedriskā transporta pakalpojumus.
- Pandēmijas apstākļos skolu apmeklējumus organizē pēc reģionālā principa, vadoties no valsts noteiktā apdraudējuma līmeņa, tajā pašā laikā tiek reorganizēts skolu tīkls. Iespējams, ir jāņem par atsevišķu mērķdotāciju tieši skolēnu pārvadājumu nodrošināšanai reģionālajā maršrutu tīklā, lai netiktu būtiski ietekmēti iedzīvotāju pieprasījums pēc pārvadājumiem, kā arī lēmumu pieņemšana par skolēnu pārvadājumu integrēšanu vai pielāgošanu maršrutu tīklam būtu neatkarīga no iedalītā valsts budžeta finansējuma.

Pašvaldībām būtu vēlams izveidot datubāzi skolēnu pārvadājumu analīzei. Vairākas pašvaldības ir izstrādājušas saistošos noteikumus, kas tām dod iespēju legāli kompensēt izdevumus privātām personām nokļūšanai uz mācību iestādi vietās, kur valsts pasūtījums nenodrošina optimālus sabiedriskā transporta pakalpojumus.

Pašvaldību iespējas līdzfinansēt sabiedriskā transporta pasūtījumu

Grozījumi Sabiedriskā transporta pakalpojumu likumā, kas stājās spēkā 2020. gada 30. decembrī, noteic, ka, slēdzot trīspusēju publisko tiesību līgumu ar pasūtītāju un pakalpojumu sniedzēju par pakalpojumu sniegšanu maršrutu tīkla maršrutos (reisos), pašvaldība var līdzfinansēt ar sabiedriskā transporta pakalpojumu sniegšanu saistītos zaudējumus reģionālās nozīmes vai pilsētas nozīmes maršrutu tīkla dotētajos maršrutos (reisos).

Ir sagatavots Ministru kabineta noteikumu projekts "Grozījumi Ministru kabineta 2015. gada 28. jūlija noteikumos Nr. 435 "Kārtība, kādā nosaka un kompensē ar sabiedriskā transporta pakalpojumu sniegšanu saistītos zaudējumus un izdevumus un nosaka sabiedriskā transporta pakalpojuma tarifu"", kas izsludināts Valsts sekretāru sanāksmē 2021. gada 15. aprīlī (prot Nr. 15 – 15. § (VSS-334)).

Projekts paredz:

- pašvaldība, pārvadātājs un pasūtītājs slēdz trīspusēju publisko tiesību līgumu par līdzfinansējuma izmaksāšanas kārtību, paredzot tajā informācijas,

- pārskatu iesniegšanas kārtību, finansēšanas un norēķinu kārtību un termiņus;
- detalizēti noteikti gadījumi, kad pašvaldībai ir tiesības līdzfinansēt ar sabiedriskā transporta pakalpojumu sniegšanu saistītos zaudējumus reģionālās nozīmes un pilsētas nozīmes maršrutu tīkla dotētajos maršrutos (reisos), izstrādāta formula, pēc kuras aprēķina pašvaldības līdzfinansējumu reģionālās nozīmes pārvadājumos, ņemot vērā reģionālās nozīmes maršrutu tīklā noslēgtā sabiedriskā transporta pakalpojuma pasūtījuma līgumā, kurā tiek ierosinātas maršrutu tīkla izmaiņas, faktiskos un aprēķinātos rādītājus, kā arī ir noteikta pašvaldības un pārvadātāju savstarpējo norēķinu kārtība;
- pasūtītājs ņem vērā pašvaldības izmaksāto līdzfinansējumu zaudējumu segšanai reģionālās nozīmes vai pilsētas nozīmes maršrutu tīkla dotētajos maršrutos (reisos), veicot norēķinus ar pārvadātāju par kalendāro gadu un sastādot aktu par norēķinu savstarpējo salīdzināšanu.

Diemžēl noteiktais sabiedriskā transporta pakalpojuma minimālais apjoms nav objektīvs, jo to nosaka atkarībā no valsts finanšu iespējām. Sabiedriskā transporta pakalpojuma likumā noteiktais minimālais valsts garantēto sabiedriskā transporta pakalpojumu apjoms reģionālās nozīmes maršrutu tīkla valsts pasūtītajā daļā ir apstiprināts pirms administratīvi teritoriālās reformas, līdz ar to minimālais apjoms vairs neatbilst iepriekš saskaņotajam apjomam. Atbalstot noteikumu projekta tālāku virzību, LPS ir ierosinājusi gada laikā pēc šo noteikumu ieviešanas Autotransporta direkcijai atkārtoti izvērtēt izmantoto metodiku un nepieciešamības gadījumā veikt korekcijas.

Administratīvi teritoriālā reforma būtiski neietekmē pasažieru pieprasījumu, bet var mainīt pārvietošanās paradumus, jo, iespējams, mainīsies valsts un pašvaldību pakalpojumu sniegšanas vietas, skolas, medicīnas iestādes u. c. Mainoties pasažieru pārvietošanās paradumiem (nokļūšanai līdz vajadzīgajiem galamērķiem), attiecīgi jāpielāgo maršrutu tīkls, veicot tajā nepieciešamos grozījumus. Ņemot vērā šādu iespēju, katrā maršrutu tīkla daļā paredzēta nobraukuma izmaiņu iespējamība (pārsvarā + 10–15%). Tāpat kā jebkurš cits valsts finansēts pakalpojums, arī maršrutu tīkla apjoms vienmēr būs atkarīgs no valsts finanšu iespējām.

Komercpārvadājumi

Sabiedriskā transporta pakalpojumu likuma 8.1. panta pirmā daļa nosaka, ka komerciālos maršrutos (reisos) Autotransporta direkcija veido, izvērtējot autobusu un dzelzceļa pārvadājumu intensitāti, pakalpojuma pieejamību un pieejamo valsts budžeta finansējumu. Informācija par izveidotajiem komerciālajiem maršrutiem (reisiem) tiek publicēta Autotransporta direkcijas tīmekļvietnē www.atd.lv. Reģionālās nozī-

mes maršrutos, kuros veic dzelzceļa pārvadājumus, pakalpojuma pasūtījumu primāri nodrošina reģionālās nozīmes dzelzceļa pārvadājumos un reģionālās nozīmes autobusu maršrutos (reisos) veido kā tādus, kas papildina dzelzceļa pārvadājumus.

Izstrādātais Ministru kabineta noteikumu projekts "Komerciālo pārvadājumu noteikumi", kura regulējums ir attiecināms uz iekšzemes reģionālās nozīmes maršrutiem (reisiem) un nav attiecināms uz starptautisko maršrutu (reisu) pārvadājumu pakalpojumu izpildi, paredz noteikt:

- prasības attiecībā uz pakalpojumu sniegšanai komerciālajos maršrutos (reisos) izmantojamo transportlīdzekļu vecumu un aprīkojumu, pakalpojuma sniegšanu komerciālajā maršrutā (reisā);
- prasības attiecībā uz biļešu tirdzniecību komerciālajos maršrutos (reisos);
- maršruta atļaujas saņemšanai iesniedzamā pieņemuma formu un tajā sniedzamās informācijas apjomu.

Ieviešot šo pakalpojumu, būtu jānovērš pretrunas ar Invaliditātes likuma 12. panta pirmās daļas 7. punktu, kura regulējums nosaka tiesības par valsts budžeta līdzekļiem izmantot visu veidu sabiedrisko transportu Latvijas teritorijā bez maksas.

Sākotnēji paredzēti astoņi komercmaršruti, kur tirgus atvērts brīvai konkurencei un pārvadājumus varēs veikt jebkurš par jebkādu cenu. Šie maršruti ir Rīga–Jaunķemeri, Rīga–Sloka, Rīga–Olaine, Rīga–Jelgava, Rīga–Ogre, Rīga–Salaspils, Rīga–Sigulda un Rīga–Daugavpils. Taču to ieviešana var kavēties, jo nav izvērtēta ietekme uz valsts dotēto maršrutu tīklu un pieejamību.

Jo vairāk komercpārvadājumu ieviesīsim, jo lielāka valsts atbalsta intensitāte konkrētajos maršrutos nepieciešama.

Sabiedriskais transports pēc pieprasījuma

Pēc realizētā pilotprojekta Alūksnes un Mazsalacas novadā Vidzemes plānošanas reģions sagatavojis priekšlikumus jauna pasažieru pārvadājumu pakalpojuma izveidei, tādēļ ar Sabiedriskā transporta pakalpojumu likuma pārejas noteikumu 34. punktu uzdots Ministru kabinetam līdz 2021. gada 30. novembrim iesniegt Saeimai likumprojektu par pasažieru pārvadājumu pakalpojumu sniegšanu pēc pasažieru pieprasījuma.

Transporta pēc pieprasījuma pakalpojums sabiedriskā transporta sistēmā tiks piedāvāts vietās, kur nav pieejams sabiedriskais autobuss, un teritorijās, kurās pašreizējie reisi gandrīz pilnībā tiek dotēti no valsts. Paredzams, ka transporta pēc pieprasījuma pakalpojumu administrēs ar plānošanas reģionu palīdzību.

Autoceļi

Mainoties ministriem un politiskajām koalīcijām, ceļu politika palikusi nemainīga, un šobrīd autoceļu finansējumam valsts no autovadītāju maksājumiem novirza jau mazāk nekā trešo daļu. Pašreizējā situācija liecina, ka uzlabojies valsts galveno un nedaudz valsts reģionālo autoceļu stāvoklis, bet nav vērojams progress valsts vietējo autoceļu tehniskā stāvokļa uzlabošanā.

No valsts reģionālajiem autoceļiem ar melno segumu sliktā vai ļoti sliktā stāvoklī ir 33,4% (1523 km), no valsts reģionālajiem autoceļiem ar grants segumu – 60,6% (465,5 km), kā arī 35,5% (1074,9 km) valsts vietējo autoceļu ar melno segumu un 55,5% (5460,6 km) valsts vietējo ceļu ar grants segumu ir sliktā vai ļoti sliktā stāvoklī (2020. gada dati). Nepieciešamība autoceļu uzturēšanā jāvērtē ne tikai no iedzīvotāju, bet arī no komersantu vajadzības pārvietoties.

Nepietiekamā autoceļu nozares finansējuma dēļ turpina pasliktināties grants autoceļu tehniskais stāvoklis: 2020. gadā 55,9% jeb 5926,2 km valsts autoceļu ar grants segumu bija kvalificējami kā ļoti slikti un ir nepieciešama segas pārbūve (2017. gadā – 42,3%, 2018. gadā – 46,4%, 2019. gadā – 51,2%). Kopumā salīdzinājumā ar iepriekšējiem gadiem valsts grantēto autoceļu stāvoklis saskaņā ar ikgadējo vizuālo vērtējumu turpina pasliktināties.

LPS atzinīgi vērtē investīciju programmu valsts autoceļu attīstībai administratīvi teritoriālās reformas kontekstā, taču norāda, ka no kopējā valsts autoceļu finansējuma valsts pamatbudžets sedz tikai 47,7%, kas liecina par ilgtspējīgas finanšu politikas trūkumu. Tajā pašā laikā valsts vietējiem autoceļiem investīciju programma 2021. gadā paredz tikai 23,59% no kopējuma. Autoceļu kvalitāte uzlabojusies tikai valsts galvenajos ceļos, daļēji reģionālajos autoceļos,

bet valsts vietējie un pašvaldību autoceļi turpina brukt.

Valsts budžeta programmai “Valsts autoceļu fonds” novirzāmo līdzekļu apmēra palielināšanu iespējams uzsākt tikai 2023. gadā. Saskaņā ar likuma “Par autoceļiem” 12. panta ceturto daļu valsts budžeta finansējumu programmai “Valsts autoceļu fonds” veido prognozētie valsts budžeta ieņēmumi no transportlīdzekļa ekspluatācijas nodokļa, autoceļu lietošanas nodevas un 80% no prognozētajiem valsts budžeta ieņēmumiem no akcīzes nodokļa par naftas produktiem, ja gadskārtējā valsts budžeta likumā nav noteikts citādi.

Pēdējo gadu laikā ceļu lietotāju samaksātie nodokļi pārsniedz 800 miljonus eiro, taču valsts budžeta līdzekļi gan pašvaldību ceļu, gan valsts ceļu pārvaldīšanai, uzturēšanai un atjaunošanai ik gadu tiek piešķirti vai plānoti piešķirt 233–254 milj. eiro apmērā. Realitātē pašvaldību mērķdotāciju apjomu nosaka atbilstoši vidēja termiņa budžeta ietvaram, tas nav saistīts ar autoceļu lietotāju nodokļu iemaksām (akcīzes nodokli naftas produktiem, transportlīdzekļa ekspluatācijas nodokli), un tam nav tiešas ietekmes arī uz pašvaldību īpašumā un valdījumā esošo ielu un autoceļu kopgarumu. Pašreizējais finansējums (precīzāk, sadalījuma koeficienti) tiek noteikti atbilstoši LPS un Satiksmes ministrijas 2009. gada vienošanās protokolam, ko katru gadu pārapspirstina.

Satiksmes ministrija piedāvājusi veikt mērķdotāciju sadalījuma pārreķinu atbilstoši 2008. gada 11. marta MK noteikumu Nr. 173 “Valsts pamatbudžeta valsts autoceļu fonda programmai piešķirto līdzekļu izlietošanas kārtība” 51. punktā noteiktajam principam par koeficientu piemērošanu, kas, pēc LPS domām, radīs vēl lielākas disproporcijas, jo vairākām pašvaldībām mērķdotācijas samazinājums tad būs vairāk nekā 30%. LPS uzskata, ka nav pieļaujama mehāniska,

Autoceļu iedalījums

Ceļu klasifikācija	Ceļu garums 31.12.2019., km			
	Ar melno segumu	Ar šķembu un grants segumu	Bez seguma	Kopā
Valsts autoceļi, t. sk.	9304	10 757	-	20 061
galvenie autoceļi	1673	-	-	1673
reģionālie autoceļi	4633	815	-	5448
vietējie autoceļi	2993	9887	-	12 880
blakusceļi	5	55	-	60
Pašvaldību autoceļi un ielas, t. sk.	6205	32 041	-	38 246
autoceļi	1280	28 695	-	29 975
ielas	4925	3346	-	8271
Meža ceļi ¹	28	10 808	1502	12 338
Kopā ceļi un ielas	15 537	53 606	1502	70 645

¹ VAS “Latvijas valsts meži” dati.

automātiska pēdējo 15 gadu laikā neieviestas normas pielietošana, tādēļ darba grupai deleģēts uzdevums līdz gada beigām rast kompromisu mērķdotāciju sadalē.

Jāpievērš uzmanība likuma "Par autoceļiem" 2. panta pirmajai un ceturtajai daļai, kur sniegta autoceļu un ielu definīcija un noteikts, ka pilsētu teritorijās var būt tikai ielas un tās šādi arī jāreģistrē LVC reģistrā. Tā kā pašlaik vairākās teritorijās pilsētu ielas ir reģistrētas kā autoceļi, tas var ietekmēt nākamo gadu mērķdotāciju apjomu.

Investīciju programmai administratīvi teritoriālās reformas kontekstā no valsts budžeta programmas "Līdzekļi neparedzētiem gadījumiem" piešķirti 155 miljoni eiro, ko LPS vērtē atzinīgi, taču norāda, ka pēc vislabvēlīgākajām prognozēm tiks sakārtoti 888 km valsts autoceļu (4,4%), no kuriem 310 km jeb tikai 2,3% veido valsts vietējie autoceļi.

VARAM turpina sarunas par 92,3 miljonu eiro piesaisti valsts reģionālajiem un vietējiem autoceļiem no Eiropas Savienības Atveseļošanās un noturības mehāniska plāna komponentā "Nevienlīdzības mazināšana".

Administratīvi teritoriālās reformas rezultātā vairāku novadu centru autoceļi nav pieņemamā kvalitātē savienoti ar novada pilsētām, novada valstspilsētām un novada pagastiem. Ja šo problēmu nerisinās, tas pastiprinās nomales efektu un veicinās emigrāciju. Tāpēc būtu jāsigatavo valsts investīciju programma pašvaldību autoceļu attīstībai novados, kas papildinātu valsts autoceļu programmu, nodrošinot savienojumus pagastiem un novada pilsētām ar valstspilsētām un novadu centriem.

Jāatzīmē, ka cita veida finansējums valsts vietējiem autoceļiem un pašvaldību autoceļiem netiek paredzēts.

Enerģētika

Dabasgāzes tirgū jau kādu laiku pastāv zemo naftas cenu izsauktais dabasgāzes cenu kritums, un papildus Latvijā notikusi dabasgāzes tirgus liberalizācija. Dabasgāzes tirgū parādījušies daudzi dabasgāzes tirgotāji, kas piedāvā savus tirdzniecības pakalpojumus, no kuriem lielākais, tāpat kā līdz šim, ir "Latvijas gāze". Taču gāzes tirgus liberalizācijas apstākļos pašreizējā pasaules gāzes tirgus nenoteiktībā dabasgāzes cena arī Latvijā ir jūtami pieaugusi, un tas skar gan mājas lietotājus, gan lielos dabasgāzes patērētājus. Tas var paaugstināt arī siltumenerģijas tarifus vietās, kur siltumenerģijas ražošanai izmanto dabasgāzi. 2020./2021. gada apkures sezona siltumražotājiem bija izdevīga, bet 2021./2022. gada apkures sezona var izrādīties nelabvēlīga, un ieguvēji būs tie, kas izmanto šķeldu. Kā dabasgāzes tirgi un cenas attīstīsies nākotnē, grūti prognozēt.

Šķeldas kā siltumapgādes pamatkurināmā tirgus pēdējos gados ir samērā stabils – bez lieliem cenu kāpumiem un kritumiem.

Elektroenerģijas tirgū kopš pagājušā gada ir spēkā jaunā norēķinu kārtība, kas atsevišķi ietver pieslēguma maksu, sadales un pārvades izmaksas, un atsevišķi tiek uzskaitīta OIK (obligātā elektrības iepirkuma komponente no atjaunojamiem resursiem un koģenerācijas).

Kopumā šeit izmaiņas ir jūtāmākas. Pirmkārt, elektrības cenu ietekmē tas, ka ne visi klienti ir atteikušies no pārāk lielām pieslēguma jaudām, kas saglabājušās no iepriekšējiem gadiem. Pēc sākotnējā satraukuma ļoti daudzi klienti ir analizējuši savu situāciju un atteikušies no liekajām jaudām. Rezultātā visi ir apmierināti un daudziem izmaksas stabilizējušās. Bet, otrkārt, ir vēl viens cenu celšanās cēlonis: Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisija izmainījusi pieslēguma metodiku, un daļai klientu, kas atrodas tālāk no līnijām vai transformatoriem, ir pieaugusi pieslēguma maksa, īpaši mazajiem klientiem. Savukārt lielie klienti bieži ir ieguvēji: tiem pieslēguma maksas nereti samazinās. Trešais elektrības cenu celšanās cēlonis ir tāds, ka līdzīgi kā situācijā ar dabasgāzi arī elektrība tiek tirgota biržā, un salīdzinājumā ar pagājušo gadu cenām elektrības biržas cena ir ļoti pieaugusi. Tā rezultātā arī elektrības mazumtirgotājiem elektrības pārdošanas cenas ir jāceļ.

Kopumā elektrības cena daļai klientu ir paaugstinājusies, un viņiem jāreķinās ar papildu izmaksām – līdzīgi kā ar gāzi. Nenoliedzami, AS "Sadales tīkli" kopā ar regulatoru un Ekonomikas ministriju būtu jāveic klientu izmaksu analīze, lai atrastu klientiem optimālus elektrības maksājumu veidus.

Pieslēguma metodikā paredzēta iespēja pilnībā atteikties no elektroenerģijas uz sešiem mēnešiem, un šāda iespēja pastāv arī pašlaik, ko bieži izmanto lauksaimnieki.

Par **OIK** (nepaaugstināšanas un pazemināšanas) īstermiņa un ilgtermiņa risinājumiem un elektroenerģijas sadales tarifu pilnveidošanu Ekonomikas ministrija sarunās paudusi, ka 2017. un 2018. gadā OIK nepieauga, 2020. gadā iezīmējās neliels kritums, taču par tālākām perspektīvām īstas skaidrības nav.

Par **siltumu** – pēdējās divas trīs apkures sezonas, pateicoties zemajām dabasgāzes uz stabilām šķeldas cenām, noslēgušās bez jūtama tarifu pieauguma un bez kopējā parādu apjoma pieauguma. Līdzšinējiem "zemo cenu līderiem", kas ražoja siltumu no šķeldas, siltumtarifi maz mainījās, vietām bija pat izdevīgi izmantot gāzi. Bet, kā jau iepriekš minēts, 2021. gada jūlijā dabasgāzes cenas ir palielinājušās, un daļai siltumuzņēmumu tas gaidāmajā ziemā var radīt sarežģījumus un siltumtarifu celšanos. Nākotne par gāzi ir neskaidra.

PAŠVALDĪBU SAVIENĪBĀ

Vēl viens papildu moments, kas saistīts ar siltumenerģijas ražošanu, ir **izmeši**. Eiropas Savienībā izmešiem un gaisa tīrībai pievērš ļoti lielu uzmanību, kam seko arī Latvijas likumdošana. Tāpēc arī pašiem siltumenerģijas uzņēmumiem tam ir jāpievērš uzmanība, jo izmešu apjoms cieši korelē ar siltumražošanas energoefektivitāti. Protams, lai samazinātu izmešu apjomus, maksimāli jāizmanto vietējais kurināmais – koksnes šķelda, kas pēc metodikas pagaidām tiek uzskatīta par tīro kurināmo.

Tīras siltumenerģijas ražošanā efektivitātes paaugstināšanai jāizmanto tikai katli ar augstu lietderības koeficientu, nomainot vecos, neefektīvos apkures katlus. Tāpat ieteicams pēc iespējas izmantot dūmgāzu ekonomizērus, lai maksimāli paņemtu degšanas gāzu enerģiju. Tas vienlaikus ļauj samazināt gan kurināmā patēriņu, gan izmešu apjomus, bet parasti saistās ar papildu izmaksām, toties ilgtermiņā tie ir lielāki ekonomiskie ieguvumi.

Pietiekami lielās sistēmās, kur tas ir pamatoti, efektīvi dod arī siltumsūkņu izmantošana atpakaļgaitas plūsmā, lai pazeminātu atpakaļgaitas temperatūru, kas ļauj celt sistēmas kopējo efektivitāti.

Nākamā iespēja palielināt katlumāju efektivitāti un pazemināt siltumtarifus klientiem ir izmantot koģenerāciju – vienlaicīgi ar siltumu ražot elektroenerģiju.

Trešā iespēja samazināt izmešu apjomus ir siltumenerģijas ražošanā izmantot saules enerģiju vai ģeotermālo enerģiju, kā arī elektroenerģiju. Arī ES savos dokumentos piedāvā siltumenerģijas ražošanai izmantot elektroenerģiju. Jāatzīst, ka gan elektroenerģijas izmantošana siltumenerģijas ražošanai, gan ģeotermālās enerģijas izmantošana ir saistīta ar lielām izmaksām, un ir jāseko izmaksu efektivitātei. Bet veiksmīgi saules enerģijas izmantošanas piemēri siltumenerģijas ražošanai Latvijā jau ir.

Nākamais posms siltumenerģijas taupīšanai ir iespēju robežās maksimāli izmantot rūpnieciskā siltuma pārpalikumus, lai nebūtu pašiem siltumuzņēmumiem jāražo siltums. Protams, ka ne visur šāds siltuma pārpalikums ir, ne visur būs iespējams pilnībā nosegt siltuma nepieciešamību ar rūpnieciskā siltuma pārpalikumu, taču maksimāli jācenšas to darīt.

Siltuma pārvades tīklos ietaupīt siltumenerģiju var divos veidos: pirmkārt, rekonstrējot ēku iekšējās siltumsistēmas, piemērot ēku siltumsistēmas zemākām plūsmu temperatūrām. Vienlaicīgi ir jāpazemina arī ārējo siltumtīklu temperatūra un no pašreizējām 70–90 grādu tīklu temperatūrām jāpāriet uz 40–50 grādiem. Tas ļautu jūtami samazināt siltumenerģijas zudumus trasēs.

Faktiski šo darbību kopumu var raksturot kā pāreju uz ceturtās paaudzes siltumapgādi, uz ko Latvijai neizbēgami būs jāpāriet.

Taču saistībā ar apkuri jau vairākus gadus aktuāla ir cita sadaļa – **ēku energoefektivitāte**, t. i., ēku siltumpatēriņa samazināšana (līdz ar to – samazināti maksājumi par siltumu). Tas ir virziens, kas Latvijas klimatiskajos apstākļos ejams visiem ēku īpašniekiem – gan lielām, gan mazām ēkām. Šajā jomā jau vairākus gadus darbojas valsts atbalsta programmas (no ES fondiem): valsts granta veidā sedz daļu no ēku renovācijas maksājumiem. Šāda iespēja tiek piedāvāta iedzīvotājiem, kas izlēmuši renovēt ēkas, kurās paši dzīvo. Taču Latvijā ir īsta “vairāku ātrumu Eiropa”, jo procesi notiek ar dažādu ātrumu dažādās pilsētās. Valmierā, Liepājā, Ventspilī, Cēsīs, Jelgavā un citur, kur aktīvi iesaistās pašvaldības, nosiltināto ēku skaits ir ievērojams, tomēr plašāka aktivitāte būtu vēlama arī citās pašvaldībās.

Vērtējot situāciju kopumā, **energoefektivitātes uzlabojumus** nepieciešams veikt 38 000 māju, kur kopējās energoefektivitātes izmaksas varētu sasniegt 4,3 miljardus eiro. Šī aktivitāte balstās uz standartizētu energoefektivitātes līguma ieviešanu uz 20 gadiem. Šajā plānošanas periodā “ALBUM” finanšu instruments ar ES finansējumu var atbalstīt energoefektivitātes uzlabojumus tikai 1030 mājās (kopējais finansējums – 166,4 miljoni eiro).

Viens variants varētu būt ESCO instrumenta ieviešana, taču tas ļoti rūpīgi jāizvērtē, dodot iespēju dzīvokļu īpašniekiem pašiem izvēlēties. Pašreizējā situācijā ir iespējams piesaistīt ilgtermiņa kredītu, bet ESCO gadījumā finansējuma procents var būt ievērojami lielāks.

Ņemot vērā, ka pašlaik saņemti nedaudz vairāk par 100 projektiem, par kuriem sniegti tikai 22 pozitīvi atzinumi, Tautsaimniecības komiteja aicina “ALBUM” informēt sertificējošās iestādes par nekvalitatīvu sagatavoto tehnisko dokumentāciju un lūgt izvērtēt konkrēto sertificēto ekspertu darbību.

Līdz ar ēku siltināšanu problēmas iespējamas arī siltumuzņēmumiem: sagatavošanā ir MK noteikumi par izmešiem no sadegšanas iekārtām, kas nosaka ļoti stingrus noteikumus putekļu un citiem izmešiem. Visām (gan jaunām, gan vecām) centrālapkures iekārtām būs nepieciešami jauni, efektīvi (un dārgi) filtri, kurus esošajām iekārtām nevar finansēt no pašreizējās ES fondu aktivitātes.

LPS izdevās novērst ierēdņu radītās problēmas darbības programmas 3.5.2.1. “Infrastruktūra un pakalpojumi” aktivitātē “Pasākumi centralizētās siltumapgādes sistēmu efektivitātes paaugstināšanai”. Jau 2013. gadā konstatējām, ka vairākās pašvaldībās aizturēta jaunu LIAA apstiprinātu projektu ieviešana, kā arī Ekonomikas ministrija no valsts atbalsta viedokļa pārvērtējusi jau realizētos projektus, līdz ar to veicot finanšu korekciju vairāku pašvaldību jau īstenotiem projektiem. Tā rezultātā kohēzijas finansējums 3.5.2.1. aktivitātē finanšu risinājumu neskaidriību dēļ bija apturēts.

LPS pierādīja, ka siltumapgādes pakalpojumi uzskatāmi par sabiedrisko pakalpojumu, un panāca, ka aktivitātē paredzētais atbalsts finanšu saņēmējam ir sabiedriskais pakalpojums, līdz ar to atbalsta summa no Kohēzijas fonda apstiprinātā finansējuma nav jāsamazina.

Mājokļu politika

Dzīvojamo telpu īres likums (spēkā kopš 2021. gada 1. maija)

Pēc vairāk nekā divu gadu darba Saeimā 17. martā galīgajā lasījumā tika pieņemts jauns Dzīvojamo telpu īres likums, kurā ir vairākas būtiskas izmaiņas.

Nozīmīgākā izmaiņa – īres līgumu izbeigšana.

Ar jauno likumu noteikts, ka izīrētājs var izbeigt dzīvojamās telpas īres līgumu, ja īrnieks nemaksā īres maksu un kavēto maksājumu apmērs pārsniedz divu mēnešu apmēru vai ja neveic ar dzīvojamās telpas lietošanu saistītos maksājumus un maksājumu kavējums pārsniedz divus mēnešus. Tātad likumdevējs iepretim likuma "Par dzīvojamo telpu īri" regulējumam ir no trīs uz diviem mēnešiem samazinājis maksājumu kavējumu termiņu, kuram iestājoties izīrētājs ir tiesīgs ar īrnieku izbeigt dzīvojamās telpas īres līgumu.

Bezstrīdus piespiedu izpildes kārtība

Civilprocesa likumā līdz šim jau bija paredzēta saistību bezstrīdus piespiedu izpilde attiecībā uz nomas un īres līgumiem, bet līdz šim izņēmums bija tās piemērošana dzīvojamo telpu īrei. Izslēdzot šo izņēmumu, šis process attieksies arī uz dzīvojamo telpu īres līgumiem.

Bezstrīdus piespiedu izpilde būs iespējama tikai tad, ja īres līgums būs apliecināts notariālā kārtībā vai ierakstīts zemesgrāmatā. Tas savukārt nozīmē, ka izīrētāju interese būs pēc iespējas drīzāk panākt vienošanos ar īrniekiem par šobrīd spēkā esošo īres līgumu grozīšanu atbilstoši jaunā likuma prasībām, kā to nosaka likuma pārejas noteikumi, un līgumu ierakstīšanu zemesgrāmatā vai arī panākt ar īrnieku vienošanos par jauna īres līguma noslēgšanu notariālā kārtībā.

Īres līguma ierakstīšana zemesgrāmatā

Kaut gan likuma regulējums paredz, ka īres līgumu var ierakstīt zemesgrāmatā, tas nav noteikts par obligātu pienākumu.

Ja dzīvojamās telpas īres līgums būs ierakstīts zemesgrāmatā, jaunajam īpašniekam būs saistošs iepriekš noslēgtais īres līgums. Pretējā gadījumā dzīvojamās telpas īpašnieka maiņas gadījumā iepriekš noslēgtais dzīvojamās telpas īres līgums izbeigsies līdz ar jaunā

īpašnieka īpašuma tiesību reģistrācijas brīdi. Ar šo regulējumu jaunais likums nosaka gadījumus, kad jaunajam ieguvējam ir saistošs iepriekš noslēgtais īres līgums un kad nav, iepretim vēl šobrīd spēkā esošajam likumam, saskaņā ar kuru iepriekš noslēgtie īres līgumi jaunajiem ieguvējiem visos gadījumos ir saistoši.

Īres maksas grozīšana

Savukārt attiecībā par īres maksas apmēra grozīšanu, kas līdz šim prasīja ne mazums pūļu un matemātisku aprēķinu, lai sagatavotu finansiālo pamatojumu, jaunais likums šādas prasības vairs neizvirza. Tas nozīmē, ka izīrētāji ir tiesīgi no īrniekiem prasīt īres maksu **atbilstoši īres tirgus cenām**. Vairs nav noteikts, ka īres maksas apmērā obligāti iekļaujama dzīvojamās mājas apsaimniekošanas maksa un peļņa, kaut arī izīrētājs ar īrnieku ir tiesīgi rakstveidā vienoties par to maksājumu iekļaušanu īres maksā, kas saistīti ar dzīvojamo telpu lietošanu.

Līdz 2021. gada 30. aprīlim noslēgto dzīvojamo telpu īres līgumu darbība turpināsies arī pēc jaunā likuma spēkā stāšanās, taču atbilstoši jaunajiem nosacījumiem būs jāvienojas līdz 2026. gada 31. decembrim. Ja izīrētājs ar īrnieku nevarēs vienoties, tad prasība strīda izšķiršanai ceļama tiesā ne vēlāk kā līdz 2026. gada 31. decembrim.

Dzīvojamās telpas īres līguma darbības laikā īres maksu var grozīt tad, ja šajā līgumā ir paredzēti īres maksas grozīšanas nosacījumi un kārtība; izīrētājiem, kuru noslēgtie dzīvojamo telpu īres līgumi neparedz šos noteikumus, vispirms ir jāpanāk to iekļaušana īres līgumos – vai nu labprātīgi vienojoties ar īrnieku, vai tiesas ceļā. Tiklīdz īres līgumā tiks iekļauti īres maksas grozīšanas nosacījumi un kārtība, izīrētājs atbilstoši tiem būs tiesīgs īrniekam paaugstināt īres maksu.

Tomēr jāatzīmē, ka pašvaldības dzīvojamā fonda izīrēšanā ir būtiskas atšķirības no vispārējā regulējuma.

Dzīvojamo telpu īres likumā ielobējām atsevišķu sadaļu "Pašvaldībai piederošu vai tās nomātu dzīvojamo telpu izīrēšana", kur paredzētas pašvaldību tiesības noteikt:

- īres maksu pašvaldību dzīvojamā fondā;
 - īres līgumu termiņus
- LPS izdevās noraidīt priekšlikumus, kas ierobežotu pašvaldību tiesības rīkoties ar sev piederošajām dzīvojamām telpām. Ja iesniegtie priekšlikumi būtu atbalstīti, pašvaldības nevarētu izdot saistošos noteikumus, kuros paredzētu īres maksas noteikšanas principus un noslēdzamo īres līgumu termiņus. Tāpat pašvaldības nevarētu paaugstināt īres maksu tikai ar pašvaldības paziņojumu, bet gan tām vajadzētu par to vienoties ar katru īrnieku;
- pašvaldības dome savos saistošajos noteikumos drīkst noteikt nosacījumus un kārtību, kādā

PAŠVALDĪBU SAVIENĪBĀ

pašvaldībai piederošas vai tās nomātas un izīrētas dzīvojamās telpas īrnieks neatkarīgi no tā, vai viņš atzīts par tiesīgu saņemt palīdzību atbilstoši normatīvajam aktam par palīdzību dzīvokļa jautājumu risināšanā, var prasīt jauna dzīvojamās telpas īres līguma noslēgšanu, kā arī nosaka laiku, uz kādu slēdzams dzīvojamās telpas īres līgums, bet ne uz ilgāku kā desmit gadi. Tas ir īpaši svarīgi pašvaldībām, kurām liels neprivatizēto dzīvokļu skaits. Šis noteikums neattiecas uz pašvaldībai piederošu vai tās nomātu dzīvojamo telpu, kas tiek izīrēta atbilstoši normatīvajiem aktiem par palīdzības sniegšanu dzīvokļa jautājumu risināšanā;

- pašvaldību īres līgumu reģistrācija zemesgrāmatā nav obligāta, bet kalpos tikai kā papildu opcija mehānismam bezstrīdus parāda piedziņai īrnieka izlikšanai no dzīvokļa iespējamās divas prasības: par komunālajiem maksājumiem un par īres nemaksāšanu un izlikšanu (maza apmēra prasība).

Jāatceras, ka šis likums neattiecas uz publiskai personai vai tās kapitālsabiedrībai piederošu nedzīvojamās ēkās esošu dzīvojamo telpu lietošanu.

Paredzams būtisks grozījums Civilprocesa likumā un citas nozīmīgas izmaiņas

Sadarbībā ar Ekonomikas ministriju panācām, ka Civilprocesa likuma 628. panta pirmā daļa papildināta ar 2.1. punktu, nosakot, ka no naudas, kas saņemta par pārdoto ar ķīlu apgrūtinātu nekustamo īpašumu, pēc sprieduma izpildes izdevumu segšanas, kas saistīti ar nekustamo īpašuma pārdošanu, noteiktajā prioritārajā secībā apmierināmi arī prasījumi par maksājumiem par šo nekustamo īpašumu, kas saistīti ar obligāti veicamo un citu pārvaldīšanas darbību veikšanu dzīvojamā mājā, maksājumiem uzkrājumu fondā, maksājumiem par dzīvojamās mājas uzturēšanai nepieciešamajiem pakalpojumiem, bet ne vairāk kā 5% apmērā no naudas, kas saņemta par šo nekustamo īpašumu. Šādā veidā tiek nodrošināta dzīvokļu īpašnieku un pašvaldību tiesību aizsardzība, jo tieši viņi ir tie, kas hipotekāro devēju vietā spiesti apmaksāt parādus, kas attiecas uz pārvaldīšanas izdevumiem. Beidzot parādu atgūšanā saistībā ar dzīvokļu ekspluatāciju tiks iesaistītas arī bankas. Jāatzīmē, ka **likumprojekts pieņemts otrajā lasījumā un grozījumi varētu stāties spēkā tikai 2024. gadā.**

Pēc vairākām diskusijām Saeimā šogad pēc 12 gadu pauzes budžetā paredzēts atsākt izmaksāt pabalstus par dzīvojamo telpu atbrīvošanu denacionalizēto namu īrniekiem.

Sadarbībā ar Ekonomikas ministriju sagatavoti grozījumi Dzīvojamo māju pavaldīšanas likumā, un Saeimā 3. lasījumā ir atbalstīts priekšlikums, kas paredz jaunu obligāto pārvaldīšanas darbību – dzīvojamās mājas energoefektivitātes uzlabošanu. Tas nozīmē, ka lēmumus par energoefektivitātes uzlabošanu, t. sk.

siltināšanu, dzīvokļu īpašumos nesadalītās dzīvojamās mājās varēs pieņemt ar vairākuma kopīpašnieku balsu, nevis ar visu kopīpašnieku piekrišanu, kā tas ir šobrīd.

Sarunās ar Finanšu ministriju panākts, ka pašvaldības var savām komercsabiedrībām sniegt garantijas par investīciju projektiem, kas saistīti ar pašvaldību funkciju veikšanai nepieciešamā dzīvojamā fonda nodrošināšanu.

Eiropas Atveseļošanas fonda ietvarā valsts atbalsts paredzēts izmaksu ziņā pieejamu īres mājokļu būvniecībai 42,9 milj. eiro apmērā, sniedzot ilgtermiņa aizdevumus ar granta elementu nekustamā īpašuma attīstītājiem zemu izmaksu īres mājokļu būvniecībai. Ar šo finansējumu iecerēts uzbūvēt vismaz 700 īres dzīvokļus. Realizētājs varētu būt privātais sektors vai pašvaldību kapitālsabiedrības.

Pamatnosacījumi:

- fiksēta īres maksa – 4 eiro/m²;
- īres maksu indeksē reizi piecos gados atbilstoši inflācijai;
- īres maksu var palielināt, veicot kompleksu ēkas atjaunošanu.

Kvalitātes prasības:

- ēkai jābūt gandrīz nulles enerģijas ēkai.

Ēku uzturēšana:

- ēkas apsaimniekotājs tiek izvēlēts publiska iepirkuma veidā reizi piecos gados;
- jāizstrādā ēkas uzturēšanas plāns ēkas dzīves ciklam.

Obligātais nosacījums īrniekiem – mājsaimes lielums un ienākumu sliekšnis:

- 1 istabas dzīvoklis – 980 eiro;
- 2 istabu dzīvoklis – 1635 eiro un vismaz divas personas;
- 3 un vairāk istabu dzīvoklis – 2450 eiro un vismaz divas personas.

Prioritāte noteiktām iedzīvotāju grupām (daudzbērnu ģimenes, skolotāji, policisti, medicīnas personāls u. c.).

Īres līguma nosacījumi:

- dzīvokli aizliegts nodot apakšīrē/nomā;
- īrnieki reģistrē dzīvokli savu deklarēto dzīvesvietu;
- īres līgums tiek reģistrēts zemesgrāmatā.

Eiropas Atveseļošanas fonda ietvarā valsts atbalsts paredzēts arī sociālo mājokļu būvniecībai un atjaunošanai 60,9 milj. eiro apmērā, kur projektu īsteno pašvaldības ar grantu 70% no attiecināmajām izmaksām; pamatnosacījumi vēl nav izstrādāti.

Patlaban LPS Dzīvokļu apakškomisija intensīvi strādā pie grozījumiem likumā “Par palīdzību dzīvokļu jautājumu risināšanā”. Saeimas atbildīgajā komisijā ir iesniegti vairāki priekšlikumi.

1. Konsekventi pildīt likuma “Par palīdzību dzīvokļa jautājumu risināšanā” 28. panta (1) un (2) daļas nosacījumus, akcentējot, ka mērķdotācija ir vērsta ne tikai uz dzīvojamo telpu atbrīvošanas

pabalstiem denacionalizētos namos, bet arī pašvaldību neizīrētu dzīvojamo māju renovāciju, ēku pārbūvi (rekonstrukciju) par dzīvojamām mājām, kas līdz šim netika praktizēta.

2. Pieņemt zināšanai, ka valdība 2020. gada 11. martā ir apstiprinājusi "Rīcības plānu pasākumiem dzīvojamā fonda tehniskā stāvokļa pilnveidošanai ekspluatācijas laikā", kurā paredzēts līdz šā gada beigām sagatavot atbalsta programmu finanšu instrumenta veidā ieguldījumiem mājokļu tehniskā stāvokļa (t. sk. ēku drošuma) un labiekārtojuma uzlabošanai (t. sk. liftu modernizācijai vai nomaiņai).
3. Jāizstrādā 27.3 primānta redakcija, kurā jādefinē valsts atbalsta veidi, ietverot valsts līdzdalību arī pašvaldību neizīrēto dzīvojamo māju renovācijā, kā arī būvju pārbūvē (rekonstrukcijā) par dzīvojamām mājām. Piedāvājums: "Valsts var sniegt atbalstu pašvaldību dzīvojamo īres māju būvniecībā, atjaunošanā un renovācijā ar mērķi uzlabot pašvaldību īpašumā vai valdījumā esošā dzīvojamā fonda tehnisko stāvokli. Atbalsta sniegšanas veidu, kārtību un nosacījumus nosaka Ministru kabinets."
4. Jāpārskata likuma "Par palīdzību dzīvokļa jautājumu risināšanā" 20. pantā, kā arī 21.1. panta ceturtajā daļā ietvertie ierobežojumi, paredzot pašvaldībai tiesības (piemēram, ļaujot šādu normu iekļaut pašvaldības saistošajos noteikumos), kas dotu iespēju novadam piesaistītiem speciālistiem pēc noteikta laika izpirkt tiem piešķirto īres dzīvokļus.
5. Jāparedz deleģējums pašvaldībām izdot saistošos noteikumus, nosakot, ka pašvaldība drīkst izīrēt dzīvokļus arī citiem novada iedzīvotājiem, ja tie nav nepieciešami prioritārajām grupām.
6. Samazināmi bezmantinieku mantas – dzīvokļu, dzīvojamo māju – izvērtēšanas un nodošanas termiņi, atvieglojot īpašuma nodošanas kārtību pēc pušu vienošanās.

Paredzams, ka tiks atcelts likums "Par sociālajiem dzīvokļiem un sociālajām dzīvojamām mājām". Esam vienojušies ar Saeimas atbildīgo komisiju par sociālo dzīvojamo māju un sociālo dzīvokļu statusu, kas kā atsevišķa nodaļa tiks iekļauta Palīdzības likumā.

Dažas rekomendācijas un atziņas

Mājokļu politika

Ja pašvaldības vēlas ne tikai izmantot mājokļu politiku sociālu jautājumu risināšanai, bet arī piesaistīt savai teritorijai nepieciešamos cilvēkresursus, tad jāizmanto 2016. gada 18. aprīļa grozījumi likumā "Par palīdzību dzīvokļu jautājumu risināšanā". Tie nosaka, ka pašvaldības dome ar atsevišķu lēmumu ir tiesīga pašvaldībai piederošai vai tās nomātai neizīrētai dzīvojamajai telpai noteikt speciālistam izīrējamas dzīvojamās telpas statusu.

Dzīvojamā telpa, kurai noteikts speciālistam izīrējamā dzīvojamās telpas statuss, tiek izīrēta, ievērojot

(III¹. nodaļa) nosacījumus, kas paredz īpašu kārtību **dzīvojamo telpu izīrēšanai speciālistiem.**

- Pamats:
 - pašvaldības attīstības programma (jānosaka attīstāmās nozares);
 - pašvaldības saistošie noteikumi (nosaka, kādās nozarēs vai kādu pārvaldes uzdevumu veikšanai nepieciešami kvalificēti speciālisti; nosaka kārtību, kādā pašvaldība izīrē dzīvokli speciālistam);
 - sadarbības līguma slēgšana (ja speciālists netiks nodarbināts pie palīdzības sniedzēja, sadarbības līgumu slēdz pašvaldība un speciālista darba devējs).
- Nosacījumi:
 - īres līgumu slēdz uz darba tiesisko attiecību laiku, bet ne ilgāku par trim gadiem;
 - pašvaldībai ir tiesības līgumu pagarināt, ja speciālists darba devējam joprojām nepieciešams un ir spēkā sadarbības līgums;
 - īres līgumu slēdz ar speciālistu, ja attiecīgajā administratīvajā teritorijā speciālistam nepieder dzīvojamā telpa;
 - speciālists izīrēto dzīvojamo telpu nav tiesīgs nodot trešajām personām, iegūt īpašumā, bet pašvaldība nav tiesīga to atsavināt.

Kas jāatceras par dzīvokļu īpašnieku kopību

- Tā sastāv no visiem dzīvokļu īpašniekiem.
- Tā nav juridiska persona.
- Kopības lēmums ir saistošs visiem dzīvokļu īpašniekiem.

Dzīvokļu īpašnieku kopība saskaņā ar Dzīvokļa īpašuma likumu un Dzīvojamo māju pārvaldīšanas likumu ir personu apvienība, kurai nav piešķirts juridiskās personas statuss un kura ir atzīstama par tādu personu kopumu, ko veido kopīpašuma attiecības vai sabiedrības līgums, kurš noslēgts atbilstoši Civillikuma 2241.–2280. panta prasībām. Likumdevējs ir paredzējis līguma slēgšanu ar dzīvojamās mājas kopīpašniekiem kā saistības kopdalībniekiem (Civillikuma 1669. pants). Taču šāda sadarbības forma nemaina faktu, ka sabiedrisko pakalpojumu sniegšanas robeža ir dzīvojamās mājas un sabiedrisko pakalpojumu sniedzēja komunikāciju savienojuma vieta. Nemainot pakalpojumu sniegšanas robežu, dzīvokļa īpašnieki kā nedalītas saistības kopdalībnieki civilprocesuālajās attiecībās ir solidāri atbildīgi par līguma izpildi (Civillikuma 1670.–1670. pants). Tādēļ šis modelis praksē nereti rada atsevišķā dzīvokļa īpašnieka interešu apdraudējumu.

Trīs kopības pārstāvības varianti:

- 1) kopību pārstāv pārvaldnieks;
- 2) kopību pārstāv pilnvarotā persona;
- 3) kopību pārstāv visi dzīvokļu īpašnieki.

Lai nodrošinātu dzīvokļu īpašnieku kopības kā tiesību subjekta pilnvērtīgu piedalīšanos civiltiesiskajā apgrozībā, kā arī kopības interešu iespējami labāku aizsardzību, dzīvokļu īpašnieku kopību attiecībās ar

trešajām personām un tiesā pārstāv pārvaldnieks. Šis regulējums nostiprina valdošo izpratni par pārvaldnieka statusu. Pārvaldnieks savu pārstāvja statusu iegūst brīdī, kad kopība ar savu lēmumu uzdod viņam pārvaldīšanas uzdevumu un viņš tam piekrit, noslēdzot pārvaldīšanas līgumu (Pārvaldīšanas likuma 1. panta 5. punkts, 10. panta otrā daļa). Arī gadījumos, kad dzīvokļu īpašnieki nebūs pārņēmuši dzīvojamās mājas pārvaldīšanas tiesības, šādas mājas pārvaldnieks būs dzīvokļu īpašnieku kopības likumiskais pārstāvis.

Pārvaldnieka pārstāvības apjoms aprobežots ar pārvaldīšanas darbību īstenošanu, atsevišķi uzsverot, ka ārpus uzdotajām pārvaldīšanas darbībām pārvaldnieks kopību ir tiesīgs pārstāvēt tikai, pamatojoties uz dzīvokļu īpašnieku kopības atsevišķu lēmumu. Tas nozīmē, ka pārvaldnieka pārstāvības apjoms uz likuma pamata ir aprobežots ar darbībām, kas nepieciešamas pārvaldīšanas uzdevuma izpildei.

Dzīvokļu īpašnieku biedrība var būt arī attiecīgās dzīvojamās mājas pārvaldnieks, ja kopība tam ir uzdevusi pārvaldīšanas uzdevumu (Augstākās tiesas 2020. gada 5. maija spriedums lietā Nr. SKC172/2020, ECLI:LV:AT:2020:0505.C29418417.9.S, 8. punkts).

Šogad 3. februārī stājušies spēkā grozījumi Dzīvokļu īpašuma likumā, un tie nosaka, ka atsevišķu dzīvokļu īpašnieku kopības lēmumu pieņemšanai būs nepieciešams mazāks dzīvokļu īpašnieku balsu skaits nekā iepriekš.

Turpmāk vienkāršs balsu vairākums dzīvokļu īpašnieku kopības lēmumu pieņemšanai būs nepieciešams par šādiem jautājumiem:

- atsevišķā īpašuma robežās esošo dzīvojamās mājas kopīpašuma elementu pārbūves un restaurācijas kārtība;
- dzīvokļu īpašnieku pilnvarotās personas ievēlēšana un atsaukšana;
- lēmuma pieņemšana par ceļa zīmes izvietojumu, autostāvvietas izveidi personām ar invaliditāti vai autostāvvietas izveidi elektromobiļiem, ja vienlaikus tiek izveidots elektrotansporthidzēkļu uzlādes punkts.

Pirms grozījumu stāšanās spēkā šos lēmumus nevajadzēja pieņemt ar vienkāršu dzīvokļu īpašnieku balsu vairākumu, jo bija nepieciešams lielāks balsu skaits.

Būvniecība

2014. gadā pieņemtajā Būvniecības likumā sākotnēji uzsvāra tika likts uz ārzemju investīciju pieejamību un "Doing Business" indeksa uzlabošanu, kaut gan Būvniecības likumā kā viens no principiem izvirzīts inženiertehniskās kvalitātes princips, saskaņā ar kuru būves inženiertehniskajam risinājumam ir jābūt lietošanai drošam.

Būvniecības likumā tika veikti būtiski grozījumi, un tie stājas spēkā šā gada 21. maijā. Līdz šim likumā nebija stingri nodalīta procesa dalībnieka (juridiskās personas) un iesaistītā **sertificētā būvspeciālista (fiziskās personas) atbildība**. Beidzot ir skaidri pateikts, ka būvprojekta izstrādātājs ir atbildīgs par to, lai būvvaldē vai institūcijā, kas pilda būvvaldes funkcijas, iesniegtajā vai realizācijai nodotajā būvprojektā vai tā daļā ietvertie risinājumi izstrādāti, balstoties uz pietiekamu informāciju. Tāpat būvprojekta izstrādātājs ir atbildīgs par apakšuzņēmēja veiktajiem darbiem un to kvalitātes kontroli. Visai strīdīgs ir tā sauktais **klusēšanas – piekrišanas princips** būvniecības procesa dokumentācijas kārtošana. Tas attieksies uz noteiktiem gadījumiem būvnoteikumos. Tā, piemēram, ja normatīvajos aktos noteiktajos termiņos būvvalde nebūs pieņēmusi lēmumu vai veikusi atzīmi, tad uzskatīs, ka tā pieņēmusi labvēlīgu lēmumu vai atzīme veikta saskaņā ar būvniecības ierosinātāja sniegto informāciju. **Ministru kabinets būvnoteikumos noteiks gadījumus, kuros būs piemērojamas atļaujas, atzīmes un saskaņojuma izdošana ar noklusējumu**. LPS uzskata, ka klusēšanas – piekrišanas principa ieviešana jāsaista ar Būvniecības informācijas sistēmu, veicot atzīmi par izsniedzamo dokumentu sagatavošanas kārtību būvniecības ieceres dokumentos, kur tiks piemērots klusēšanas – piekrišanas princips. Daudz svarīgāk būtu nodrošināt būvniecības procesa starpposmu automatizēšanu, izmantojot un papildinot Būvniecības informācijas sistēmas funkcionalitāti. Būvniecības procesa starpposmu automatizēšanā jāizvirza mērķis sasniegt tādu būvniecības nozares attīstības pakāpi, kurā Būvniecības informācijas sistēma spētu bez cilvēkresursu iesaistes nolasīt un pārbaudīt strukturētus datus no vairākām valsts informācijas sistēmām.

Sadarbībā ar Ekonomikas ministriju esam panākuši, ka grozījumos Būvniecības likumā definēta:

- katra būvniecības procesa dalībnieka kompetence, kas nodrošina būvniecības kvalitāti un būves atbilstību normatīvo aktu prasībām. Jāuzsver, ka atbilstoši grozījumiem likumā būvvalde atbildēs par būvniecības administratīvā procesa tiesiskumu, bet neatbildēs par būvniecības procesa (būvprojektēšanas dokumentācijas un būvdarbu) satura kvalitāti un atbilstību normatīvo aktu prasībām, kā arī par sabiedrības interešu aizsardzību būvniecības procesā, t. sk. trešo personu aizsardzību;
- arhitektoniskās kvalitātes princips, ciktāl tas attiecas uz būves iekļaušanos ainavā un pilsētvidē;
- pašvaldības teritorijas plānojumā, lokālplānojumā (ja tāds ir izstrādāts) un detālplānojumā (ja tas nepieciešams saskaņā ar normatīvajiem aktiem) noteiktās prasības;
- normatīvajos aktos noteiktās būves novietojuma prasības.

Jāatzīmē, ka vides pieejamība vairs neietilps būvvalžu kompetencē, to noteiks projekta izstrādātāji.

Būvniecības likuma 9. panta 4.1. punkts ļauj nepieņemot vides pieejamības prasības rekonstrukcijas gadījumā, ja tās uzliek nesamērīgu slogu būvniecības ierosinātajam. Savukārt, vispār neparedzot atvieglojumus vai izņēmumus, būvvaldes nokļūst zem liela spiediena, un būvvalžu individuālai nostājai būs izšķirīga nozīme, turklāt nav kritēriju samērīguma noteikšanai. Jaunās būvniecības gadījumā izņēmumi saskaņā ar projektu nav paredzēti. Tomēr ieteicams pašvaldībām slēgt sadarbības līgumus ar cilvēku ar īpašām vajadzībām sadarbības organizācijām ("Apeirons", "Sustento"), lai saskaņotu pieejamības nosacījumus, kas katrā vietā varētu būt individuāli.

Būvvaldes neatbild par projektu kvalitāti

Ar likuma grozījumiem jaunā redakcijā izteikts 19. pants "Atbildība būvniecībā", tāpat likums papildināts ar 19.1., 19.2. un 19.3. pantu, kuros tiek nodalīta katra būvniecības procesa dalībnieka atbildība, proti, katrs dalībnieks atbild par savu būvniecības procesa daļu.

Tā, piemēram, **būvniecības ierosinātāja** pienākums ir būvprojekta izstrādei piesaistīt normatīvajiem aktiem atbilstošus būvspeciālistus vai būvkomersantus (izņemot speciālajos būvnoteikumos noteiktos gadījumus), kā arī projektēšanas uzdevumā noteikt paredzētās būves lietotāja prasības.

Savukārt **būvprojekta izstrādātājs** nodrošina būvprojekta un tajā ietverto risinājumu atbilstību būvniecības ierosinātāja un normatīvo aktu prasībām, kā arī piemērojamos standartus noteiktajām prasībām un dokumentācijā ietvertās informācijas savstarpējo atbilstību. Būvprojekta izstrādātājs ir atbildīgs par to, lai būvvaldei vai institūcijai, kas pilda būvvaldes funkcijas, iesniegtajā vai realizācijai nodotajā būvprojektā vai tā daļā ietvertie risinājumi ir izstrādāti, balstoties uz pietiekamu informāciju, kā arī ir atbildīgs par apakšuzņēmēja veiktajiem darbiem un to kvalitātes kontroli.

Autoruzraudzības veicējs atbild par citiem būvniecības procesa dalībniekiem doto norādījumu saturu un viņa saskaņoto būvniecības dokumentu atbilstību būvprojektam un tajā ietvertajiem risinājumiem.

Būvdarbu veicējs nodrošina būvdarbu rezultātā tapušās būves vai tās daļas atbilstību būvprojektam un tajā ietvertajiem risinājumiem, kā arī atbild par būvdarbu kvalitāti un atbilstošu būvizstrādājumu un to iestrādes tehnoloģiju izmantošanu (ciktāl būvprojektā nav tieši norādīts noteikts būvizstrādājums vai tā iestrādes tehnoloģija).

Būvuzraudzības veicējs saskaņā ar vispārīgajiem būvnoteikumiem un noslēgto līgumu nodrošina būvniecības ierosinātāja likumīgo interešu pārstāvību būvdarbu procesā, tajā skaitā visa būvdarbu procesa uzraudzību kopumā un ikviena būvuzraudzības plānā noteiktā posma kontroli.

Būvekspertīzes veicējs atbild par būvekspertīzes atzinuma saturu un tajā ietverto secinājumu pamatību būvekspertīzes uzdevuma ietvaros.

Lai mazinātu strīdus situāciju rašanos, kad viena būvniecības procesa posma būvspeciālisti ir spiesti pārbaudīt cita procesa dalībnieka veikto darbu atbilstību normatīvo aktu prasībām, likumā paredzēts, ka viņi, pildot normatīvajos aktos noteiktos pienākumus, ir tiesīgi pieņemt, ka citi būvniecības ieceres īstenošanā iesaistītie būvspeciālisti rīkojas atbilstoši normatīvo aktu prasībām un savus profesionālos pienākumus veic kvalitatīvi.

Visai strīdīga ir norma, ka turpmāk jautājumus par būvprojektēšanas dokumentācijas vai tajā ietverto risinājumu atbilstību būvniecības principiem vai normatīvo aktu tehniskajām prasībām, kas nav būvvaldes kompetencē, skatīs valsts vai pašvaldības institūcijas vai kompetences pārbaudes iestādes, pieņemot lēmumu. Savukārt pēc tam, kad kompetences pārbaudes iestādes lēmumā konstatēs, ka būvspeciālists nav veicis savus profesionālos pienākumus, un par to paziņos būvvaldei, būvvaldei būs tiesības atcelt būvniecības ieceres akceptu vai atzīmi būvatļaujā par tajā ietverto nosacījumu izpildi vai uzdot būvniecības ierosinātajam novērst konstatētās neatbilstības.

LPS ir norādījusi, ka grozījumos netiek ievērots proporcionālātes princips, tie neparedz būvvaldēm tiesības rīkoties, ja tiek konstatētas neapšaubāmas neatbilstības. Tā, piemēram, atbilstoši būvnormatīva LBN 201-15 "Būvju ugunsdrošība" (apstiprināts ar Ministru kabineta 30.06.2015. noteikumiem Nr. 333) 149. punktam (5. sadaļa "Evakuācijas ceļi un izejas") durvju brīvais platums ir vismaz 0,9 metri. Atbilstoši projektam būvvaldes kompetence neaptver minēto prasību pārbaudi, diemžēl Saeima LPS iebildes nav ņēmusi vērā.

Beidzot panākta vienošanās par būvekspertīžu un būvprojektu organizēšanas kārtību. Ekspertīzes pasūtījumu savām būvēm turpmāk veiks vietējās pašvaldības. Pretrunīgu ekspertu atzinumu gadījumā Būvniecības valsts kontroles birojs, pildot sertificēšanas institūcijas funkcijas, vērtēs katra eksperta rīcības atbilstību normatīvo aktu prasībām, vienlaikus sniedzot viedokli arī par ekspertīzes atzinumiem. Būvprojekta ekspertīze būs obligāta trešās grupas jaunu būvju un pārbūvju būvprojektiem, ja tiek mainītas nesošās konstrukcijas vai tiek mainītas slodzes uz nesošajām konstrukcijām.

Lai novērstu būvinspektoru akūto deficītu valstī, pateicoties LPS aktivitātēm un sadarbībai ar Rīgas būvvaldi, praksē ieviests būvinspektora palīga amats. Sarunās ar Ekonomikas ministriju panākts, ka arī būvinspektora palīga amata pienākumu pildīšana tiks iekļauta personas praktiskā darba pieredzē. Jāņem vērā, ka Būvniecības likums, kas stājās spēkā 2014. gadā, paplašināja būvinspektoru profesionālos

PAŠVALDĪBU SAVIENĪBĀ

pienākumus, tajā skaitā uzdeva veikt būvju ekspluatācijas uzraudzību un objektu apsekošanu pirms būvatļaujas izsniegšanas.

Latvijā šobrīd kopā ir 278 būvinspektori (saskaņā ar Būvniecības informācijas sistēmas reģistra datiem). Būvinspektoru vidējais vecums ir 55 gadi. Vecākajam būvinspektoram ir 86 gadi, bet jaunākajam – 30 gadu. 184 no 275 būvinspektoriem ir vecumā virs 50 gadiem, un 32% ir sasnieguši pensijas vecumu (dati uz 2018. gada oktobri).

Pieaugot būvniecības apjomiem, kā arī būvju sarežģītībai un kompleksumam, vietējām pašvaldībām ir jānodrošina pietiekams būvinspektoru skaits un būvinspektoru atbilstošā kvalifikācija jēgpilnai un efektīvai būvniecības kontroles īstenošanai. Vairākas pašvaldību būvvaldes ir norādījušas uz būvinspektoru trūkumu un grūtībām piesaistīt jaunus būvinspektorus.

Vienlaikus der atcerēties, ka būvinspektors nav reglamentētā profesija. Tā kā būvinspektors ir vietējās pašvaldības darbinieks ar valsts amatpersonas statusu, disciplinārā atbildība piemērojama darba tiesisko attiecību ietvaros saskaņā ar normatīvajiem aktiem darba tiesību jomā, kā arī saskaņā ar valsts amatpersonu darbību regulējošiem normatīvajiem aktiem.

Nemot vērā, ka būvinspektors kā būvvaldes amatpersona īsteno vietējās pašvaldības autonomo funkciju, būvinspektora profesionālo darbību uzrauga vietējā pašvaldība. Pašvaldībai kā darba devējam ir arī iespēja piemērot būvinspektoram disciplināro atbildību.

LPS un Ekonomikas ministrija ir vienprātis, ka jāizstrādā atvieglota procedūra tādu būvju pieņemšanai ekspluatācijā, kas būvētas līdz 1995. gadam. Ministrija solījusi atbalstīt pašvaldību ierosinājumu ieviest zemesgrāmatā atzīmi par patvaļīgu būvniecību. Pašreizējā likumdošana nosaka, ka atbildīgais par patvaļīgo būvniecību ir "laimīgais" īpašuma ieguvējs, kurš nereti par to nav informēts.

Izdarot grozījumus Vispārīgos būvnoteikumos un Ēku būvnoteikumos:

- vienkāršota ēku vai to daļu atjaunošanas un pārbūvju saskaņošana, pārskatot noteiktās procedūras (tajā skaitā pieņemšanu ekspluatācijā). Pirmās grupas ēkas, kā arī vienstāva otrās grupas palīgēkas varēs atjaunot un pārbūvēt bez projekta ieceres, ja netiek mainīts lietošanas veids un būvapjoms. Turpmāk vajadzēs tikai paskaidrojuma rakstu, lai ierosinātu arī otrās un trešās grupas ēkas atjaunošanu (līdz šim bija nepieciešama ēkas fasādes apliecinājuma karte, būvatļauja) un nojaukšanu;
- noteiktas atvieglotas procedūras pirmās grupas ēkas, kā arī vienstāva otrās grupas palīgēkas atjaunošanā un pārbūvē, ja netiek mainīts lietošanas veids un būvapjoms;
- ieviesta jauna saskaņošanas procedūra – paziņojums par būvniecību, kas būtu piemērojams

vairākos gadījumos, kad nav nepieciešama institūcijas, kura pilda būvvaldes funkcijas, atļauja veikt būvdarbus, bet tie veicami, pamatojoties uz būvspeciālista (būvkomersanta) izstrādātu dokumentāciju vai atsevišķos gadījumos paša būvniecības ierosinātāja izstrādātu dokumentāciju, piemēram, pirmās grupas ēkas nojaukšana vai otrās grupas palīgēkas nojaukšana, pirmās grupas palīgēkas jauna būvniecība vai novietošana;

- turpmāk ar paskaidrojuma rakstu varēs ierosināt arī otrās un trešās grupas ēkas atjaunošanu (iepriekš – ēkas fasādes apliecinājuma karte, būvatļauja) un nojaukšanu.

Turpinās Būvniecības informācijas sistēmas (BIS) ieviešanas uzlabošana. Lai nodrošinātu BIS funkcionalitāti, jāpanāk, lai BIS sistēma tiktu savietota ar Nekustamā īpašuma kadastra sistēmu, kā arī Zemesgrāmatu datubāzi un sistēmām TAPIS un ATIS, tāpat BIS esošā informācija jāsinhronizē ar Ēku energoefektivitātes reģistru. Sīkāku informāciju var saņemt BIS rokasgrāmatā [šeit](#).

Sarunās ar Ekonomikas ministriju esam vienojušies, ka:

- Ekonomikas ministrija regulāri organizēs būvvalžu apmācības reizi ceturksnī par BIS ieviešanu un problemātiskajiem jautājumiem;
- jāorganizē trīspusejas Ekonomikas ministrijas, Tieslietu ministrijas un Latvijas Pašvaldību savienības sarunas par BIS datu savietojamību ar Valsts zemes dienesta un zemesgrāmatu datiem.

Savā darbā Tautsaimniecības komiteja sadarbojas ar Latvijas Lielo pilsētu asociāciju, Reģionālo attīstības centru apvienību, Latvijas Pasažieru pārvadātāju asociāciju, Latvijas Nekustamā īpašuma pārvaldnieku asociāciju, Latvijas Ūdensapgādes un kanalizācijas uzņēmumu asociāciju, Latvijas Siltumuzņēmumu asociāciju, Latvijas Tirdzotāju asociāciju, Nacionālo nekustamo īpašumu attīstītāju aliansi u. c.

Uzņēmējdarbība

Lai mainītu vietējo ekonomiku par labu augstu tehnoloģiju un zinātnes attīstībai, nepieciešams paraudzīties nesenā pagātnē un izvērtēt iepriekšējo gadu ieguldījumus, un tad ir redzams, ka daudzas labas lietas jau uzsāktas. Latvijā ir spēcīgas zinātnieku komandas un uzņēmēji, taču vienlaikus nākas secināt, ka ES fondi galvenokārt ir bijis imports no citām valstīm un samērā maz eksports.

Vērtējot stratēģijas un nozaru ministriju plānus, viens no dokumentiem, kas norāda uz pārāk lēnu attīstības tempu, ir Ekonomikas ministrijas informatīvais jeb *ex-post* ziņojums "Nacionālās industriālās politikas pamatnostādnes 2014.–2020. gadam" (NIP), kura mērķis bija veicināt ekonomikas strukturālās izmaiņas par labu preču un pakalpojumu ar augstāku

pievienoto vērtību ražošanai, t. sk. rūpniecības lomas palielināšanai, rūpniecības un pakalpojumu modernizācijai un eksporta sarežģītības attīstībai, bet diemžēl iepriekšējā NIP mērķi nav izpildīti nevienā no plāna punktiem.

Skatot Atjaunošanas un noturības mehānismu (ANM), ES fondu daudzgadu budžetu, Taisnīgās pārkārtošanas fonda finansējumu, redzams, ka jaunie plānošanas dokumenti neparedz būtiskas izmaiņas un paradigmu maiņu, un tas nozīmē potenciālu stagnēšanu, nevis attīstību, izaugsmi.

Uzņēmējdarbības jomā LPS ir piedāvājusi nozaru ministrijām savu redzējumu, kas balstīts uz organizācijas visu jomu padomnieku redzējumu. Zināms, ka uzņēmējdarbībā svarīgs nosacījums ir blakusesošo konkurentu izvērtējums. Tā, piemēram, Polijā ir atbalsta mehānisms uzņēmējiem un pašvaldībām pieejamie resursi apkalpojošās infrastruktūras izveidē ir nesalīdzināmi lielāki. Turpretī Latvijā, teiksim, mežizstrādes un kokapstrādes sektoros, vēl joprojām dominē tiešās ārvalstu investīcijas, kas norāda, ka Latvijas Investīciju un attīstības aģentūrai (LIAA) līdz šim brīdim nav izdevies piesaistīt jaunas augstas pievienotās vērtības nišas produktu ražotnes. Reģionālajā attīstībā viens no rādītājiem ir banku aizdevumi nekustamajā īpašumā uz 1 m², un tie rāda zemo līmeni reģionos un galvenās investīcijas Rīgas un Pierīgas pašvaldībās.

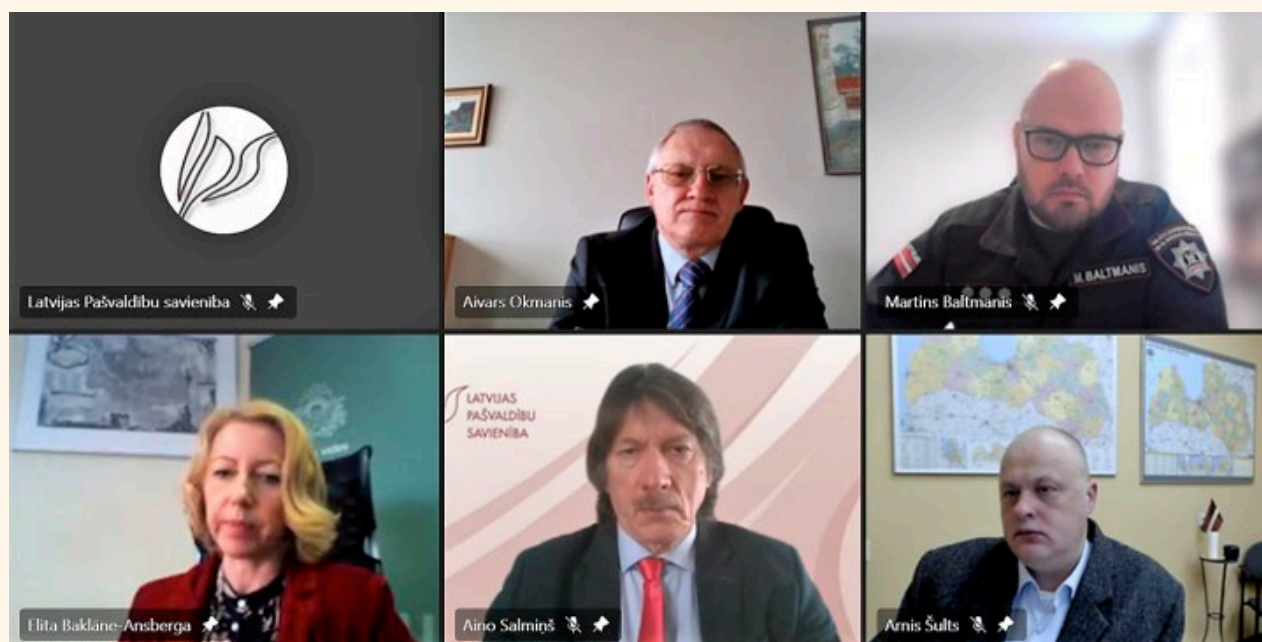
Jaunajā ES fondu plānošanas periodā papildu izaicinājums, kas būtiski ietekmēs Latvijas uzņēmumu konkurētspēju, ir Covid-19 pandēmijas radītie ierobežojumi un arī Eiropas Komisijas uzstādījums par zaļo kursu, jau 2025. gadā nosakot uzņēmējiem nepieciešamību pierādīt CO₂ pēdu savā produktā, kā arī prasība, ka elektroenerģijai ir jābūt zaļai, un tas nozīmē, ka pieaugs saules parku, vēja parku, ūdeņraža un biometāna ražošanas nozīme. Pēc būtības tas ir jautājums par pašvaldību iespējām piesaistīt jaunas

industrijas, kurām būs vajadzīga šī zaļā tirā elektroenerģija, un savlaicīgi attīstīt zaļās industriālās zonas.

Pašvaldības loma ekonomikā pieaugs, domājot par EK nosprausto zaļo kursu un ekonomikas izaugsmes programmu turpmākajiem sešiem gadiem ar tādiem virzieniem kā klimats, digitalizācija un IT prasmes, industriālās teritorijas, inovācijas, reģionālā attīstība un viedā mobilitāte.

- **Inovatīvais iepirkums:** inovācijas ir nepieciešamas visos sektoros – gan valsts sektorā, gan uzņēmējdarbībā –, un mēs varam kļūt konkurētspējīgi, sniegt kvalitatīvus pakalpojumus, paaugstināt produktivitāti un padarīt procesu lētākus un ātrākus. Eksporta izaugsme cieši saistīta ar ārējo pieprasījumu, ko būtiski ietekmē tehnoloģiju maiņa, protekcionisma politika un tirdzniecības “kari”, kas savukārt ir spēcīgs *stop* signāls Latvijas uzņēmumiem. LPS piedāvātais risinājums ANM plānā bija paredzēt finansējumu pašvaldībām inovatīvā iepirkuma veikšanai, jo tas stiprinātu Latvijas uzņēmēju atpazīstamību eksporta tirgos. Atbalsts caur iepirkuma procedūru dotu pamatu Latvijas uzņēmēju radītas preces un pakalpojumus iepirkt un lietot primāri Latvijas tirgū ar mērķi tālāk nodrošināt nepieciešamos pierādījumus starptautiskos projektos par realizētiem projektiem, kas kalpotu par apliecinājumu Latvijas risinājumu izmantošanas iespējām citās valstīs. Jāņem vērā, ka Latvijas uzņēmēju risinājumiem ir jākonkurē ar citu uzņēmumu analogiem no valstīm ar attīstītu inovāciju kultūru un starptautisko atpazīstamību.

ANM plānā kā viena no reformām ir pieteikta Rīgas metropoles areāla transporta sistēmas zaļināšana, kam plānoti ievērojami finanšu resursi. Tā ir tikai viena no potenciālām iespējām, lai šīs reformas ieviešanas gaitā izmantotu nacionālās industrijas piedāvātus risinājumus un inovatīvais iepirkuma atbalsta instruments būtu pašvaldībām stimuls un radītu

PAŠVALDĪBU SAVIENĪBĀ

ieinteresētību jaunu produktu izmantošanā. Tas radītu inovāciju ekosistēmu, jo zināšanas varētu pārvērst inovācijā, kas ir būtisks konkurētspējas pieauguma pamats.

- Pašvaldībām jābūt spējai nodrošināt infrastruktūru un vienlaikus ir jābūt sinerģijai ar LIAA, lai atrastu kompetentus partnerus atbilstoši katras pašvaldības stratēģijai. Tas ļautu pārskatāmā nākotnē piesaistīt tādas ATI ražotnes, kas varētu nodrošināt atalgojumu krietni virs vidējā ES līmeņa.
- No politiskās – uz saimniecisko atbildību, kur Publiskas personas kapitāla daļu un kapitālsabiedrību pārvaldības likums paredz kapitālsabiedrību izvērtēšanu (pēc administratīvi teritoriālās reformas 2022. gadā).

Pašvaldībām saistībā ar Valsts pārvaldes iekārtas likuma (VPIL) 88. panta mērķi ir noteikts ierobežojums nepamatoti neiesaistīties komercdarbībā, nosakot, ka tā ir pieļaujama tikai gadījumos, ja konkrētos mērķus nav iespējams efektīvi sasniegt ar citiem, konkurenci mazāk ietekmējošiem veidiem. Tāpat VPIL nosaka publiskai personai, kas dibinājusi kapitālsabiedrību vai ieguvusi līdzdalību esošā kapitālsabiedrībā, pārvērtēt tās līdzdalību katrā kapitālsabiedrībā ne retāk kā reizi piecos gados.

Pašvaldību kapitālsabiedrībām ir nozīmīga loma jebkurā pašvaldību ekonomiskajā sistēmā, un tās ne tikai novērš tirgus nepilnību, bet arī pilda sabiedrībai svarīgus stratēģiskus uzdevumus. Tāpat nav universālas mērauklas vērtējumā par tirgus nepilnības pierādījumu. Jāņem vērā, ka dzīvojam jaunā realitātē,

kad demogrāfijas tendences ievieš savas korekcijas un vietējās ekonomikas un sabiedrības vajadzības ir mainīgas. Līdz ar to pašvaldībai ir loģiski savu līdzdalību kapitālsabiedrībās pārvērtēt un izvērtēt, kas vēl nepieciešams konkrētās teritorijas iedzīvotājiem un uzņēmējiem saistībā ar jaunām direktīvām, un, iespējams, pastāv skaidri nosacījumi pašvaldības kapitālsabiedrības meitassabiedrības dibināšanai vai kapitālsabiedrības līdzdalības iegūšanu citā sabiedrībā, vai PPP projektu realizācijai. Šis būtu jautājums saistībā ar zaļā kursa uzstādījumiem un nozaru ministriju pārņemtām regulām un direktīvām, kurām preti joprojām trūkst finansējuma.

EK nospraustais zaļais kurss un bioloģiskās daudzveidības stratēģija pieprasa jaunu pieeju, un šajā izvērtēšanas procesā pašvaldībām būs svarīgi veikt pašreizējās situācijas “fotogrāfiju”, izvērtēt vēsturiskos apstākļus un nodrošināt nepārtrauktus, drošus un kvalitatīvus sabiedriskos pakalpojumus, kuru tarifi (cenas) atbilst ekonomiski pamatotām izmaksām.

Lai veicinātu ekonomisko izaugsmi, būtu jāņem vērā nacionālā kopprodukta ekonomiskais princips, proti, veicināt valsts un pašvaldību pasūtījumus, tādējādi radot apstākļus vietējiem uzņēmumiem piederošās rūpnīcās ražot inovatīvus galaproduktus. Ir svarīgi visas ES darbības programmas vērtēt caur šo nacionālo kopproduktu, ņemot vērā galveno ekonomikas principu: kam pieder ražošanas faktori, tam pieder peļņa; ja kādā no ES vecajām dalībvalstīm sāks ražot udeņraža autobusus, tad ir skaidrs, ka, iepērkot šos autobusus, ievērojami tiks palielināts citu valstu nacionālais kopprodukts, kas nozīmē algu palielināšanu šajās valstīs.

TAUTSAIMNIECĪBAS KOMITEJAS INFORMĀCIJAS UN KOMUNIKĀCIJAS TEHNOLOĢIJU JAUTĀJUMU APAKŠKOMITEJA

Kā var noprast no apakškomitejas nosaukuma, specifisko jautājumu loks, kas to atšķir no pārējām LPS komitejām, ir informācijas un komunikācijas tehnoloģijas (IKT) un ar tām saistītās problēmas, pieredze un likumi.

Ar dažādiem nosaukumiem šāda apakškomiteja pastāv kopš LPS dibināšanas. Ir piedzīvoti gan tādi gadi, kad apakškomitejas sēdes bija vairākas katru mēnesi, gan tādi, kad tās nenotika nemaz.

Pēdējos četrus gadus apakškomitejas darba cikls noris vairāk pēc nepieciešamības, nevis tikai tāpēc, lai reizi mēnesī obligāti notiktu sanāksme. Līdz šim apakškomitejas vadītājs bija Dobeles novada pašvaldības izpilddirektora vietnieks **Gunārs Kurlovičs**. Līdz rokasgrāmatas iznākšanas brīdim jaunais IKT apakškomitejas vadītājs vēl nav ievēlēts.

Informācijas tehnoloģijas ir tik cieši savijušās ar visām dzīves jomām, ka par to pielietošanu un izmantošanu nākas spriest visās LPS komitejās. Var teikt: biznesa procesi tiek izdiskutēti citās komitejās, bet tehniskais izpildījums – IKT apakškomitejas apspriedēs.

Viedokļu izziņošana, problēmu apspriešana un kopīgas nostājas definēšana – tie ir apakškomitejas mērķi. Apakškomitejas dalībnieki pārsvarā ir IT speciālisti.

Valsts un pašvaldību IKT sektorā turpina pastāvēt atšķirīga situācija. Valsts iestāžu IKT attīstība notiek regulārāk un mērķtiecīgāk, pateicoties ERAF un citu ES fondu līdzekļiem, turpretī pašvaldībām jātiek galā lielākoties ar sava budžeta līdzekļiem un iespējām. Tas rada ne vien nevienādus apstākļus, bet arī nosacījumus informācijas apstrādē un pieejamībā.

Jau šobrīd ir spēkā likumi un Ministru kabineta noteikumi, kas pieprasa noteikta līmeņa IT drošības prasības un darbības, lai nodrošinātu ne tikai IT infrastruktūras, bet, galvenais, arī datu aizsardzību. Pašvaldībām ar šiem uzdevumiem jātiek galā tikpat prasmīgi kā valsts informācijas sistēmu (IS) turētājiem, jo daudzos gadījumos tieši pašvaldībās rodas informācija, kas rada pamatu valsts IS. Tieši tāpēc jo nozīmīgāk ir sekot līdz izmaiņām likumos un savlaicīgi apakškomitejas dalībnieku starpā izdiskutēt iespējamās sekas un ietekmi uz pašvaldību ikdienas darbu, kas var rasties ar nekvalitatīva dokumenta pieņemšanu. Tāpēc ļoti svarīgi ir tieši pašvaldību praktiķu un vietējo politiķu atzinumi par ministriju sagatavotajiem dokumentiem.

2021. gada vidū noslēdzies tā saucamais Rīgas ERAF projekts, kura nosaukums ir “Pašvaldību klientu informācijas pārvaldības risinājums”. Tā gaitā izveidota pašvaldību koplietošanas risinājumu bāze, kuras iedzīvināšana un turpmākā attīstība būs visu iesaistīto pašvaldību uzdevums. Tas būs jauns, līdz šim nebijis sadarbības veids starp pašvaldībām, ko noteikti apspriedīsim un par ko diskutēsīsim arī šajā, LPS IKT apakškomitejā.

T. s. Rīgas projektā ir izveidots tehniskais risinājums arī pieciem pašvaldību e-pakalpojumiem, kuri būs jāievieš visās pašvaldībās: tas bija viens no Rīgas projekta nosacījumiem – risinājumiem jābūt izmantojamiem visās pašvaldībās. Ieviest e-pakalpojumu nenozīmē tikai “pieslēgties” kopīgajai platformai. Ir jāveic virkne priekšdarbu un procedūru, lai pieslēgšanās būtu veiksmīga un e-pakalpojums būtu pieejams visiem iedzīvotājiem. Arī e-pakalpojumu ieviešanas jautājumi noteikti tiks skatīti apakškomitejas sēdēs.

Drīzumā gaidāms, ka būs pieejami finanšu līdzekļi no Atvērēšanas un noturības mehānisma fonda. Tajā ir paredzēti līdzekļi arī pašvaldību IKT risinājumu attīstībai. Latvijas Pašvaldību savienība sarunās ar Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministriju vienojusies, ka šo līdzekļu izlietošanas nosacījumi vispirms tiks apspriesti ar LPS, un praksē tas nozīmē, ka tas būs IKT apakškomitejas uzdevums.

Šeit uzskaitīta tikai daļa no plānotajiem darbiem. Ārpus uzskaitījuma ir palikusi ikdienas komunikācija ar pašvaldību IT speciālistiem un apakškomitejas dalībniekiem (pārsvarā tās ir vienas un tās pašas personas) par aktuāliem notikumiem un problēmām gan pašvaldībās, gan ministrijās. Viedokļu apzināšana un normatīvo dokumentu kopīga gatavošana, ātra informācijas apkopošana un pozitīvās pieredzes apmaiņa – tas viss ietilpst apakškomitejas darba ikdienā.

Reģionālās attīstības un sadarbības komiteja Latvijas Pašvaldību savienībā ir kopš tās dibināšanas. Tā veidota, lai politiķi diskusijās formulētu pašvaldību viedokli attīstības, vides, klimata un sadarbības jautājumos, kā arī uzklautu valsts politikas veidotājus, citas nevalstiskās organizācijas un kopīgi diskutētu par dažādiem jautājumiem un meklētu risinājumus.

Līdz šim komiteju vadīja Rūjienas novada domes priekšsēdētājs **Guntis Gladkins**, viņa vietnieks bija Mārupes novada domes priekšsēdētājs **Mārtiņš Bojārs**. Komitejas darbu nodrošina LPS padomnieces Ivita Peipiņa, Sandra Bērziņa un Sniedze Sprōģe.

Komitejas sēdes notiek reizi mēnesī, galvenokārt Rīgā, LPS telpās, un tajās iespējams piedalīties gan klātienē, gan arī tiešsaistē, *Covid-19* pandēmijas laikā arī *MS Teams* vidē. Vairākas reizes rīkotas arī paplašinātās komitejas izbraukumu sēdes.

Komitejā izskatāmo **jautājumu loks** ir plašs – Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas un Zemkopības ministrijas kompetencē esošā reģionu un lauku attīstība, pašvaldību attīstība, e-pārvalde, publisko pakalpojumu sistēmas pilnveide, t. sk. valsts un pašvaldības vienoto klientu apkalpošanas centru (VPVKAC) tīkla attīstība, ES fondu stratēģiskais ietvars un investīcijas, teritorijas attīstības plānošana, sabiedrības līdzdalības, dabas un vides aizsardzības, klimata pārmaiņu, ūdeņu pārvaldības, atkritumu saimniecības, lauksaimniecības, zvejsaimniecības, mežsaimniecības un citi jautājumi un tēmas.

Komitejā tiek izvērtētas ministriju jaunās politikas un priekšlikumi normatīvajiem aktiem vai būtiskiem to grozījumiem (informatīvie ziņojumi, pamatnostādnes, likumprojekti, MK noteikumi u. c.), diskutēts un formulēts pašvaldību politiskais viedoklis, ko LPS padomnieki tālāk aizstāv Ministru kabineta komitejas un MK sēdēs un Saeimā – Valsts pārvaldes un pašvaldības, Administratīvi teritoriālās reformas, Ilgtspējīgas attīstības un Tautsaimniecības, agrārās, vides un reģionālās politikas komisijā, kā arī Valsts pārvaldes un pašvaldības komisijas Pašvaldību sistēmas pilnveidošanas un Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisijas Latgales apakškomisijā.

Pie nozīmīgākajiem komitejā skatītajiem pēdējo gadu jautājumiem jāmin diskusijas un darbs pie šādiem **dokumentiem**:

- Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2021.–2027. gadam;
- Reģionālās politikas pamatnostādnes 2021.–2027. gadam;
- likums “Administratīvo teritoriju un apdzīvoto vietu likums”, kā arī ar pašvaldību reformu saistītie praktiskie jautājumi;
- pieejamais finansējums pašvaldībām Taisnīgas

pārkārtošanās fondā, Atjaunošanas un noturības veicināšanas fondā, Kohēzijas fonda papildinājuma līdzekļi un jaunie ES fondi;

- Latviešu vēsturisko zemju likums;
- jautājumi, kas skar atkritumu apsaimniekošanas reformu, t. sk. Atkritumu apsaimniekošanas valsts plāns 2021.–2028. gadam;
- konceptuālais ziņojums “Par jaunu valsts pārvaldes pakalpojumu nodrošināšanas sistēmu” (VPVKAC);
- reģionu jautājums, t. sk. konceptuālais ziņojums “Par administratīvo reģionu izveidi”;
- grozījumi Teritorijas attīstības plānošanas likumā un ar to saistītajos normatīvajos dokumentos, lai arī *Covid* laikā turpinātos darbs ar pašvaldību attīstības programmām un stratēģiskajiem dokumentiem;
- likumprojekts “Pašvaldību likums”, pie kura darbs turpināsies Saeimas komisijās.

Komitejas darba kārtībā šie un vēl citi aktuāli jautājumi būs arī turpmāk.

Viens no nozīmīgākajiem komitejas uzdevumiem ir organizēt **gadskārtējās sarunas ar Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministriju (VARAM)**.

Šāgada sarunas ar VARAM notika 12. maijā, un tajās tika izskatīti šādi jautājumi un pieņemti šādi lēmumi:

1. LPS un VARAM 2020. gada sarunu protokola izpilde.

2. Par investīciju programmas valsts autoceļu attīstībai administratīvi teritoriālās reformas (ATR) kontekstā īstenošanu un citiem finanšu atbalsta mehānismiem ATR mērķu sasniegšanai.

Puses vienojās:

- Pieņemt zināšanai, ka Ministru kabinets paredzējis investīciju programmai autoceļu attīstībai ATR īstenošanai (sākotnēji noteiktais apjoms – 3 miljoni eiro) izskatīt jautājumu par papildu finansējuma 115 794 000 eiro apmērā piešķiršanu 2022.–2023. gadā: 2022. gadā – 57 897 000 eiro un 2023. gadā – 57 897 000 eiro no valsts budžeta.
- Pieņemt zināšanai, ka no ES Atveseļošanas un noturības mehānisma plāna 92 300 000 eiro finansējums ir paredzēts autoceļu attīstībai.

Puses nevienojās, un LPS uztur savas prasības:

- Jāsaņemta jauna valsts investīciju programma pašvaldību autoceļu attīstībai novados, kas papildinātu valsts autoceļu programmu, nodrošinot savienojumus pagastiem un novada pilsētām ar valstspilsētām un novadu centriem.
- Nepieciešams izstrādāt atbalsta instrumentus transporta sektora *zaļināšanai* un uzlādes infrastruktūras izveidei.
- Nepieciešama jaunu atbalsta instrumentu izveide videi draudzīgu autobusu, sadzīves atkritumu mašīnu un citas tehnikas iegādei, kas darbināma ar ūdeņradi,

elektrobaterijām vai biogāzi, kā arī uzlādes infrastruktūras izveidei. Atbalsts zaļajai uzlādei ir saistīts ar pašvaldību pakalpojumu sniegšanu ATR mērķu īstenošanas kontekstā.

3. Jūras piekrastes joslas un iekšzemes publisko ūdeņu pārvaldība, tai skaitā jūras piekrastes sauszemes daļas noteikšana.

Puses vienojās:

- Darba grupā rast risinājumu un vienoties par modeli iekšējo ūdeņu un jūras piekrastes apsaimniekošanā un finansēšanā.

4. Atkritumu apsaimniekošanas jautājumi (iecerētā atkritumu apsaimniekošanas reģionu (AAR) reforma, pamatojums, tiesību un saistību pārņemšana, atkritumu apsaimniekošanas centru veidošanas juridiskie aspekti, mērķu sasniegšana atkritumu reģenerācijā, pārstrādē, straujā apglabāšanas mazināšanā, aprites ekonomikas principu ieviešana no atkritumu mazināšanas līdz otrreizējai lietošanai un pārstrādes iespējām).

Puses vienojās:

- Uzsākt veidot reģionālos atkritumu apsaimniekošanas centrus (RAAC) reizē ar atkritumu apsaimniekošanas reģionālo plānu izstrādi, ciktāl tas iespējams.

- Noteikt pārejas periodu līdz pašreizējo līgumu ar atkritumu apsaimniekotājiem beigām, ja nepieciešams.

- Izvērtēt pašvaldību saistības, to pārņemšanu un pienākumus, veidojot jaunus AAR un RAAC.

Puses nevienojās, un LPS uztur savu prasību:

- Investīcijas atkritumu saimniecības attīstībai līdz 2035. gadam ir aprēķinātas 548 765 100 eiro, bet šajā periodā no ES fondu finansējuma ieplānoti tikai 103 530 000 eiro. LPS uztur prasību VARAM kopā ar pašvaldībām atkritumu apsaimniekošanas reģionos izvērtēt nepieciešamo trūkstāšo investīciju finansējuma apjomu atkritumu apsaimniekošanas reformai.

5. Valsts līdzfinansējums pašvaldību koprisinājumu uzturēšanai.

Puses vienojās:

- Pēc projektu noslēgšanas Ventspilij un Rīgai iesniegt saskaņojumam VARAM pamatotu pieprasījumu par uzturēšanas izmaksu daļu, kuras saturs atbilst lēmumiem par uzturēšanas izmaksu sadalījumu starp pašvaldībām un valsti. VARAM pēc saskaņošanas virzīs šos pieprasījumus atbilstoši 2012. gada 11. decembra Ministru kabineta noteikumu Nr. 867 "Kārtība, kādā nosakāms maksimāli pieļaujamais valsts budžeta izdevumu kopējais un maksimāli pieļaujamais valsts budžeta izdevumu kopējais apjoms katrai ministrijai un citām centrālajām valsts iestādēm vidējam termiņam" noteiktajai kārtībai.

6. Nākamā plānošanas perioda (2021–2027) ERAF finansējuma piešķiršana pašvaldību IKT projektam (-tiem).

Puses vienojās:

- Plānotās aktivitātes pirms to uzsākšanas un ieviešanas gaitā apspriest ar pašvaldību pārstāvjiem, izmantojot LPS piedāvātās darba grupu platformas.

7. Reģionālā attīstība un plānošana:

7.1. administratīvie reģioni, to funkcijas un reģionālā

attīstība, tās īstenošanas atbalsts, t. sk. Reģionālās politikas pamatnostādņu īstenošana, t. sk. reģionālo centru izvērtējums.

Puses vienojās:

- Pirms likumprojekta "Par administratīvajiem reģioniem" izstrādes darba grupā izdiskutēt to funkcijas, finansējumu un juridisko statusu.

- VARAM sagatavos sanāksmi par funkcionālo teritoriju lomu Atveseļošanas un noturības mehānisma un daudzgadu finanšu līdzekļu piešķiršanā, piesaistot plānošanas reģionus un LPS, lai izstrādātu papildu atbalsta instrumentus infrastruktūras sakārtošanai lauku teritorijās, VARAM un LPS sniegs priekšlikumus Zemkopības ministrijai Latvijas lauku programmai 2021.–2027. gadam.

- Pašreizējās sadarbības formās turpināt diskusiju un rast risinājumu līdzsvarotai visu administratīvo teritoriju attīstībai.

- VARAM aktualizēt katra attīstības centra esošās un potenciālās priekšrocības.

- Pēc pašvaldību vēlēšanām izveidot darba grupu ar pašvaldību līdzdalību par administratīvo reģionu izveidošanu saistībā ar Latvijas dalījuma NUTS2 reģionos maiņu.

8. Dažādi:

8.1. par atbalstu ūdensapgādes un kanalizācijas pieslēgumiem māsaimniecībās.

Puses vienojās:

- VARAM sadarbībā ar atbildīgajām institūcijām izvērtēt iespējamus risinājumus, lai pašvaldības līdzfinansējuma saņēmējiem neveidotos nodokļu parāds, kas mazinātu interesi par līdzfinansējumu un apgrūtinātu vides mērķu sasniegšanu.

- VARAM izvērtēt iespējas sagatavot vadlīnijas saistošo noteikumu izstrādei par līdzfinansējuma piešķiršanu pieslēgumu ierīkošanai pie centralizētajiem ūdenssaimniecības tīkliem.

8.2. aktuālie un neatrisinātie jautājumi saistībā ar jaunām ES regulām un direktīvām kontekstā ar Atjaunošanas un noturības mehānismu.

LPS Reģionālās attīstības un sadarbības komitejas pārziņā ir arī **sadarbības tīkls "Vides aizsardzība un atkritumu apsaimniekošana"**, kurā, veidojot paplašinātu diskusiju konkrētos jautājumos, tikšanās reizēs notiek pieredzes pārnese un tiek meklēti risinājumi. Ar šo tīklu strādā LPS padomniece vides aizsardzības jautājumos Sandra Bērziņa un LPS padomniece lauku attīstības jautājumos Sniedze Sprōģe.

Vides jautājumi ES politikā pēdējos gados ieņem vadošo lomu, un tas nozīmē, ka **nākamie gadi paies Eiropas zaļā kursa zīmē.**

Uzskatot, ka pašreizējo ar klimatu un vidi saistīto problēmu risināšanai ir nepieciešama steidzama un vērienīga reakcija, ES ir pieņēmusi ambiciozus tiesību aktus vairākās politikas jomās, lai īstenotu starptautiskās saistības klimata pārmaiņu jomā. ES valstis ir noteikušas saistošus emisiju mērķus svarīgās ekonomikas nozarēs, lai būtiski samazinātu siltumnīcefekta gāzu emisijas, proti, visas 27 ES dalībvalstis, tajā skaitā Latvija, ir apņēmušas līdz 2050. gadam ES padarīt par pirmo klimatneitrālo pasaules daļu. Lai to panāktu, tās solījušas emisijas līdz 2030. gadam samazināt vismaz par 55% (salīdzinājumā ar 1990. gada līmeni).

Šis vērienīgākais klimata mērķis prasīs pārveidot ES rūpniecību, tomēr, pareizi īstenojot šo politiku, tai vajadzētu stimulēt ilgtspējīgu ekonomikas izaugsmi, radīt jaunas darbvietas, iedzīvotājiem nodrošināt ieguvumus veselības un vides jomās, kā arī veicināt globālo ekonomikas konkurētspēju, attīstot inovācijas. Vienlaikus šīs politikas ieviešanā jāievēro samērīguma un taisnīguma principi, jāatbalsta neaizsargātie iedzīvotāji, jānovērš nevienlīdzība un enerģētiskā nabadzība. Vai ambiciozie mērķi tiks īstenoti un vai tiešām šī vērienīgā pārkārtošanās novērsīs nevienlīdzību – uz šiem jautājumiem šobrīd drošas atbildes nav, taču daudz kas ir atkarīgs no mūsu spējām pieņemt pareizos lēmumus un pareizi rīkoties uz vietas.

Šobrīd, neskaitot normas, kas regulē klimata pārmaiņas, vides jomā ir spēkā vairāki simti prasību, kas izriet no ES tiesību aktiem un ietekmē gandrīz visus dalībvalstu nacionālās vides aizsardzības likumdošanas aspektus:

- aizsargjoslas;
- atkritumu apsaimniekošana;
- augsnes kvalitāte;
- dabas resursu nodoklis;
- dabas un bioloģiskās daudzveidības aizsardzība (īpaši aizsargājamās teritorijas, sugas un biotopi, invazīvās sugas, no ģenētiski modificētiem organismiem brīvas teritorijas);
- gaisa aizsardzība;
- iepakojums;
- ietekmes uz vidi novērtējums;
- jūras vides aizsardzība;
- ķīmiskās vielas;
- nolietotu transportlīdzekļu apsaimniekošana;
- noturīgie organiskie piesārņotāji;
- ozona slāņa aizsardzība;
- piesārņojums;
- drošība pret radiāciju;
- aizsardzība pret troksni;
- ūdens aizsardzība;
- videi kaitīgo preču apsaimniekošana;

- vides informācija un sabiedrības līdzdalība;
- vides zinātne, izglītība un izglītība ilgtspējīgai attīstībai;
- zaļais publiskais iepirkums;
- zemes dzīles.

Jāņem vērā, ka vides jautājumi un prasības konkrētu normu ievērošanai caurvij praktiski visas tautsaimniecības jomas, it īpaši klimata jautājumus nevar skatīt kā atsevišķu jomu. Tie ir un turpmāk vēl vairāk tiks integrēti mūsu ikdienā, ikvienā darbības sfērā.

Kas, ņemot vērā iepriekš minēto, būs turpmāko gadu galvenās aktualitātes un kāda būs **pašvaldību loma** to īstenošanā?

Lai īstenotu Eiropas zaļo kursu un virzītos un klimatneitralitāti, Latvijā ir apstiprināti vai izstrādes stadijā atrodas virkne plānošanas dokumentu un normatīvo aktu. **Latvijas stratēģijā klimatneitralitātes sasniegšanai līdz 2050. gadam** teikts, ka pašvaldībām, veicot normatīvajos aktos noteiktos pienākumus, ir izšķirīga loma valsts virzībā uz klimatneitralitāti. Vairums (2018. gadā 68%) Latvijas iedzīvotāju dzīvo pilsētās, bet vēl lielāks īpatsvars strādā pilsētās. Tā kā pilsētām raksturīgs lielāks iedzīvotāju blīvums un augstāka ekonomiskā aktivitāte, pilsētu iedzīvotāji ir arī lielākie patērētāji: vairums transporta tiek izmantots pilsētās, vairums enerģijas tiek patērēts pilsētās, vairums produktu un pakalpojumu tiek iegādāti un/vai patērēti pilsētās, arī vairums atkritumu tiek radīti pilsētās. Līdz ar to pilsētas veidojas kā “superpatērētāji”.

Būtiski ir tas, ka pašvaldības aptver visus iedzīvotājus un pašreizējās pašvaldības funkcijas ietver būtisku potenciālu klimatneitralitātes sasniegšanai. Proti, pašvaldībām ir liels potenciāls ietekmēt enerģētikas un transporta sektora ieguldījumu klimata pārmaiņu mazināšanā, jo pašvaldībām noteiktās autonomās funkcijas jau paredz tādas pienākumus kā siltumapgāde, ūdensapgāde, kanalizācijas un sadzīves atkritumu apsaimniekošana, sabiedriskā transporta organizēšana, teritorijas attīstības plānošana un zemes izmantošanas un apbūves kārtības noteikšana, kā arī publiskai lietošanai paredzēto teritoriju apgaismošana, zaļo zonu ierīkošana un uzturēšana.

Pašvaldību kā enerģijas patērētāju loma ir saistīta ar pašvaldības ēku apsaimniekošanu, komunālo pakalpojumu (ielu apgaisme, ūdens padeve, kanalizācija u. tml.) nodrošināšanu.

Attiecībā uz transporta sektoru pašvaldības veic sabiedriskā transporta, dienesta automašīnu, sabiedrisko pakalpojumu koordinēšanu un nodrošināšanu. Pašvaldības izstrādā teritorijas attīstības plānošanas dokumentus, t. sk. ilgtspējīgas attīstības stratēģiju, teritorijas plānojumu, attīstības programmu.

Teritorijas plānošanā pašvaldības plāno gan apbūves teritorijas, gan publisko vidi, gan transporta infrastruktūru, t. sk. ielu un ceļu tīklu, ietves un gājēju celiņus, veloceļņus.

Pašvaldību līmenis ir nozīmīgs arī atjaunojamo enerģoresursu veicināšanai, jo pašvaldības līmeņa lēmumi spēj ietekmēt visus enerģijas galapatēriņa sektorus, t. sk. nodrošināt vistiešāko saikni ar individuālajām mājāsaimēm, kas ir viena no lielākajām un prioritārajām mērķgrupām energoefektivitātes un klimata mērķu sasniegšanā. Ikvienā mājāsaimē tiek risināti aktuāli siltumapgādes un elektroapgādes jautājumi. Tieši pašvaldību līmenis ir tas, kurā vislabāk iespējams ņemt vērā vietējo problemātiku un specifiku, piemēram, sabiedrības noskaņojumu, izvēlēties piemērotākos veidus un stratēģiju problēmu risināšanai un integrētā veidā veicināt SEG emisiju samazināšanu.

Konkrēti izpildes soļi, tajā skaitā pašvaldībām, siltumnīcefekta gāzu emisiju samazinājumā un oglekļa dioksīda piesaistes palielinājumā, atjaunojamo enerģoresursu īpatsvara palielinājumā, energoefektivitātes uzlabošanā, enerģētiskās drošības nodrošināšanā, enerģijas tirgus infrastruktūras uzturēšanā un uzlabošanā, kā arī inovāciju, pētniecības un konkurētspējas uzlabošanā ir noteikti **Nacionālajā enerģētikas un klimata plānā 2021.–2030. gadam**.

Lai mazinātu siltumnīcefektu izraisošās gāzes un samazinātu gaisa piesārņojuma negatīvo ietekmi uz vidi un cilvēku veselību, izstrādāts **Gaisa piesārņojuma samazināšanas rīcības plāns 2020.–2030. gadam**. Attiecībā uz pašvaldībām galvenie uzdevumi veicami Rīgas, Liepājas un Rēzeknes pašvaldībām, jo šajās pilsētās konstatēti pieļaujamo gaisa piesārņojuma normu pārsniegumi, taču plānā iekļauti arī soļi, kuru īstenošana attiecas uz visām Latvijas pašvaldībām, piemēram, veicināt zaļās infrastruktūras risinājumus pilsētvidē un videi draudzīgu pašvaldību plānojumu izstrādi, kas palīdz risināt gaisa kvalitātes problēmas, pilnveidot koku ciršanas kārtību pilsētās un precīzēt pašreizējo regulējumu u. c.

Protams, siltumnīcefekta gāzu emisiju samazināšana un klimatneitralitātes sasniegšana ir tikai viena klimata politikas puse. Otra daļa ir pielāgošanās klimata pārmaiņām. Klimata pārmaiņas šobrīd raksturo vidējās gaisa temperatūras paaugstināšanās, ekstremāli augstas un zemas gaisa temperatūras, jūras līmeņa paaugstināšanās, spēcīgu lietavu skaita palielināšanās u. c. ANO Vispārējās konvencijas par klimata pārmaiņām dalībvalstis, tajā skaitā Latvija, konvencijas Parīzes nolīgumā ir vienojušās ierobežot globālo vidējās temperatūras paaugstināšanos 2 °C robežās salīdzinājumā ar pirmsindustriālo laikmetu un censties ierobežot temperatūras pieaugumu 1,5 °C robežās, jo tas būtiski samazinās klimata pārmaiņu izraisītos riskus un ietekmes. Pašreizējās darbības, lai samazinātu siltumnīcefekta gāzu koncentrāciju atmosfērā un ierobežotu pasaules vidējās gaisa temperatūras

paaugstināšanos, nav pietiekami efektīvas, un tāpēc pasaules vidējā temperatūra turpina paaugstināties. Tādēļ valstīm jāuzlabo savas spējas pielāgoties un jāsekmē noturīgums pret klimata pārmaiņām un to radītajām sekām, kā arī jāizmanto to radītās iespējas.

Darbības, kas palīdzētu pielāgoties klimata pārmaiņām, mūsu valsts ir noteikusi **Latvijas pielāgošanās klimata pārmaiņām plānā laika posmam līdz 2030. gadam**. Plānā ir apskatītas līdz šim Latvijā novērotās klimata pārmaiņas un noteikti pielāgošanās risinājumi dažādiem ar tām saistītiem riskiem un iespējām. Pasākumi balstīti uz pētījumiem par risku un ievainojamības novērtēšanu un pielāgošanās identifikēšanu sešās jomās: ainavu plānošana un tūrisms, bioloģiskā daudzveidība un ekosistēmu pakalpojumi, civilā aizsardzība un katastrofas pārvaldīšana, būvniecība un infrastruktūras plānošana, veselība un labklājība, lauksaimniecība un mežsaimniecība. Izvēlētas nozares aptver visus klimata pārmaiņām visvairāk pakļautos sektorus. ES komunikācijā uzsvērts, ka pielāgošanās ir jāīsteno visos līmeņos – pašvaldības, reģiona un valsts līmenī. Tas ir loģiski, tādēļ arī šajā plānā pašvaldības ir atbildīgas vai vismaz līdzatbildīgas par virkni pasākumu, piemēram, veicināt brīvu bezmaksas dzeramā ūdens pieejamību publiskās vietās un pašvaldību iestādēs, veicināt tādu apstādījumu veidošanu pilsētvidē, kas rada noēnojumu, atjaunot un pielāgot meliorācijas sistēmas, t. sk. apdzīvotās vietās, lai iespējami novērstu klimata pārmaiņu veicinātus (sevišķu intensīvu lietusgāzu pieauguma) plūdus, kur nepieciešams, atjaunot ūdensteču dabisko posmu caurplūdumu, lai mazinātu plūdu sekas un stabilizētu ekosistēmas, u. c.

Skaidrs, ka bez pašvaldību iniciatīvām un aktīvas rīcības klimata pārmaiņu mazināšanā vietējā līmenī nacionālo mērķu sasniegšana ir apdraudēta. Pildot normatīvajos aktos noteiktās obligātās funkcijas, pašvaldībām ir daudz iespēju, kā veicināt nacionālo mērķu sasniegšanu siltumnīcefektu izraisošo gāzu emisiju samazināšanā. Tomēr jāņem vērā, ka mērķu sasniegšana un pašvaldībām noteikto uzdevumu izpilde nav iespējama bez atbilstoša finansējuma. Lai gan ievērojama ES fondu finansējuma daļa paredzēta tieši klimata pārmaiņu un vides aizsardzības projektu īstenošanai, ir saprotams, ka šie projekti, tajā skaitā

PAŠVALDĪBU SAVIENĪBĀ

transporta jomā, ir ārkārtīgi finansietilpīgi. Apkopojot visus politikas plānošanas dokumentos un normatīvajos aktos noteiktos uzdevumus un salīdzinot to īstenošanai nepieciešamās izmaksas ar potenciāli pieejamo finansējumu, rodas pamatotas bažas, ka pilnīga to izpilde nebūs iespējama. Tieši tādēļ liels izaicinājums būs izvēlēties pareizās jomas, vietas un konkrētus pasākumus, lai pieejamais finansējums tiktu izlietots jēgpilni un sniegtu maksimālo piensumu mērķu sasniegšanai.

No Eiropas zaļā kursa izriet arī **ES Bioloģiskās daudzveidības stratēģija līdz 2030. gadam**. Šī stratēģija paredz, ka investīcijām dabas aizsardzībā un atjaunošanā būs izšķirīga nozīme arī Eiropas ekonomikas atlabšanā pēc *Covid-19* krīzes. Stratēģijā uzsvērts, ka biodaudzveidības krīze ir cieši saistīta ar klimata krīzi. Klimata pārmaiņas paātrina dzīvās un nedzīvās dabas izpostīšanu sausuma, plūdu un savvaļas ugunsgrēku ietekmē, savukārt dabas izzušana un ilgtespējīga izmantošana ir galvenie klimata pārmaiņas veicinošie faktori. Tomēr, tāpat kā pašas krīzes, saistīti ir arī šo krīžu risinājumi. Daba ir spēcīgs sabiedrotais cīņā pret klimata pārmaiņām. Klimatu regulē daba, un, lai samazinātu kaitīgās emisijas un pielāgotos klimata pārmaiņām, neaizvietojami kļūs dabā balstīti risinājumi, piemēram, mitrāju, kūdrāju un piekrastes ekosistēmu aizsardzība un atjaunošana vai ilgtspējīga jūras apgabalu, mežu, zālāju un lauksaimniecības augšņu apsaimniekošana. Koku stādīšana un zaļās infrastruktūras ierīkošana palīdzēs dzesēt pilsētvidi un samazināt dabas katastrofu ietekmi.

Saistībā ar Bioloģiskās daudzveidības stratēģiju tiks iniciētas gan vairākas stratēģijas, kas būs mērķētas kādai specifiskai sfērai, piemēram, mežiem, gan arī normatīvie akti. Izprotot bioloģiskās daudzveidības aizsardzības nepieciešamību un atbalstot to, tomēr jāraugās, lai šīs stratēģijas īstenošana neapdraudētu valsts ekonomisko attīstību un konkurētspēju. Cita starpā stratēģija paredz, ka par aizsargājamiem būtu jānosaka vismaz 30% ES sauszemes un 30% jūras teritorijas. Tas ir par 4% vairāk sauszemes un par 19% vairāk jūras teritoriju nekā patlaban ES vidēji. Stratēģijā tiek uzsvērts, ka šajā sakarībā sevišķa uzmanība būtu jāpievērš biodaudzveidības ziņā ļoti augstvērtīgām vai potenciāli augstvērtīgām teritorijām. Šādas teritorijas ir arī vismazāk aizsargātas pret klimata pārmaiņām, un par tām būtu jāparūpējas īpaši, tās stingri aizsargājot. Patlaban stingras aizsardzības režīms ES attiecas uz 3% sauszemes un mazāk nekā 1% jūras teritoriju. Stratēģija paredz, ka stingri jāaizsargā būtu vismaz viena trešdaļa aizsargājamo teritoriju, proti, 10% ES sauszemes un 10% ES jūras teritoriju. Saskaņā ar Dabas aizsardzības pārvaldes publiski pieejamo informāciju šobrīd Latvijā *Natura 2000* teritorijas (īpaši aizsargājamās dabas teritorijas, kas iekļautas ES aizsargājamo teritoriju tīklā *Natura 2000*) aizņem 12% Latvijas sauszemes kopplatības. Ir pilnīgi skaidrs, ka arī Latvijā tiks paplašināts *Natura 2000* teritoriju tīkls

gan jūrā, gan uz sauszemes. Tomēr tas, ka bioloģiskās daudzveidības stratēģijas mērķi ir izteikti kvantitatīvi, piemēram, izvēršot *Natura 2000* tīklu, palielinot bioloģiski daudzveidīgo sauszemes un jūras aizsargājamo teritoriju platību, rada bažas, ka Latvijā varētu samazināt saimnieciskajai darbībai pieejamo teritoriju īpatsvaru. Ļoti būtiski ir ņemt vērā, kādu daļu ne tikai no attiecīgās valsts sauszemes vai jūras, bet arī no saimnieciski izmantojamām zemēm aizņem *Natura 2000* teritorijas. Būtu nepieļaujami, ka pārlieku lielas platības ar saimnieciskās darbības ierobežojumiem bioloģiskās daudzveidības saglabāšanas dēļ kavē valsts tautsaimniecisko attīstību. Visiem mērķiem ir jābūt sabalansētiem. Tieši tādēļ, apstiprinot jaunas īpaši aizsargājamas teritorijas, kā arī izstrādājot īpaši aizsargājamo teritoriju dabas aizsardzības plānus, ļoti svarīga ir pašvaldību iesaiste, lai dabas aizsardzības plāni organiski tiktu sasaistīti ar novadu teritorijas attīstības plāniem un, sargājot bioloģisko daudzveidību, vienlaikus netiktu ignorētas novadu un to iedzīvotāju un uzņēmēju vajadzības un ieceres.

Visas iepriekš minētās jomas un pašvaldību loma tajās būs ietverta **Vides politikas pamatnostādņēs 2021.–2027. gadam**, kas tiks virzītas apstiprināšanai. Pamatnostādņēs nospraustie mērķi paredz Latvijas virzību uz klimatneitralitāti un klimatnoturīgumu, ilgtspējīgu resursu izmantošanu un pāreju uz aprītes ekonomiku, ekosistēmas un bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu un atjaunošanu, kā arī piesārņojuma samazināšanu. Tā kā šo pamatnostādņu uzdevumu izpildē būtiska loma ir pašvaldībām, saskaņošanā nozīmīga ir pašvaldību iesaiste un aktīva savu viedokļu paušana.

Kā jau iepriekš minēts, pietiekami finanšu resursi ir būtisks priekšnoteikums, lai gan politikas plānošanas dokumentos paredzētie, gan normatīvajos aktos noteiktie mērķi tiktu sasniegti un uzdevumi izpildīti. Tāpat tam nepieciešama pašvaldību un valsts savstarpēja sadarbība. Tieši tādēļ nav izprotams, kāpēc valsts veikusi grozījumus **Dabas resursu nodokļa likumā** un pārdalījusi dabas resursu nodokļu ieņēmumus no pašvaldību budžetiem uz valsts pamatbudžetu. Lai gan ar jaunākajiem grozījumiem Dabas resursu nodokļa likumā nodokļa maksājumus par bīstamo atkritumu apglabāšanu 20% apmērā ieskaitīs tās vietējās pašvaldības pamatbudžetā, kuras teritorijā atkritumus apglabā, un no 2022. gada 10%, bet no 2023. gada 15% tiks ieskaitīti pašvaldību budžetos par sadzīves atkritumu apglabāšanu, tas ne tuvu nesasniedz to proporciju, kāda bija pirms grozījumiem, kas tika izdarīti 2020. gadā. Tādēļ LPS turpinās aktīvi strādāt pie tā, lai no 2022. gada tiek atjaunota līdz 2020. gadam spēkā bijusī dabas resursu nodokļa ieņēmumu daļa pašvaldību budžetā, pašvaldību vides aizsardzības speciālajos budžetos ieskaitot:

1) 60% no nodokļa maksājumiem par dabas resursu ieguvu vai izmantošanu vai vides piesārņošanu (izņemot Dabas resursu nodokļa likuma 28. panta trešajā un ceturtajā daļā minētos gadījumus);

- 2) 60% no nodokļa maksājumiem par oglekļa dioksīda (CO₂) emisijām gaisā;
- 3) 60% no nodokļa maksājumiem par atkritumu apglabāšanu.

Tāpat saskaņā ar jaunākajiem grozījumiem Dabas resursu nodokļa likumā tiek paredzēts noteikt jaunus dabas resursu nodokļa objektus, tajā skaitā kūdras kā kurināmo, un 100% nodokļa ieņēmumu ieskaitīt valsts pamatbudžetā. Lai nodrošinātu vides prasības, kā arī nepieļautu nesamērīgu apkures tarifu pieaugumu, pašvaldībām, kas līdz šim izmantojušas kūdras kā kurināmo, jāpāriet uz citām kurināmām alternatīvām. Likumprojekta anotācijā minēts, ka vietējām pašvaldībām, kas izmanto kūdras kā kurināmo, izmaksas var pieaugt pat līdz 10 000 eiro gadā. Ņemot vērā iepriekš minēto, kā arī to, ka saskaņā ar likuma "Par pašvaldībām" 15. pantu komunālo pakalpojumu, tajā skaitā siltumapgādes, organizēšana iedzīvotājiem ir pašvaldību autonomā funkcija, dabas resursu nodokļa ieņēmumus par kūdras kā kurināmo 100% apmērā būtu nepieciešams ieskaitīt pašvaldību budžetos, uz ko LPS arī uzstāj.

Neapšaubāmi, sekmīgai mērķu sasniegšanai jebkurā jomā ir nepieciešama arī **pašvaldību savstarpējā sadarbība**, arī tāda, kādu piedāvā dažādas iniciatīvas, kas balstās uz konceptu "pašvaldības mācās no pašvaldībām", piemēram, **Mēru pakts enerģētikas un klimata jomā**. Šī iniciatīva strauji paplašinās gan ģeogrāfiski (tā vairs nav tikai ES ietvaros), gan arī tematiski (sākotnēji orientējās uz pašvaldību enerģētikas stratēģiju izstrādi, bet laika gaitā pievienojusies arī pielāgošanās klimata pārmaiņām, kā arī kompakts pilsētas koncepts). Arī vairākas Latvijas pašvaldības ir pievienojušās Mēru paktam un sekmīgi tajā darbojas.

Eiropas Mēru pakta nacionālais vēstnieks no Latvijas ir Liepājas pilsētas domes priekšsēdētājs Gunārs Ansiņš.

Kopš pavasara LPS ir kļuvusi par vienu no jaunās **Eiropas "Bauhaus" iniciatīvas** partneriem. Jaunā Eiropas "Bauhaus" iniciatīva aptver Eiropas zaļo kursu apvienojumā ar ANO ilgtspējīgas attīstības mērķiem, lai veicinātu iedzīvotāju iesaisti un kopā ar ekspertiem, uzņēmējiem un institūcijām kopīgi veidotu ilgtspējīgu risinājumus un padarītu mūsu dzīves telpu pieejamāku. Šajā iniciatīvā aicinātas piedalīties visas pašvaldības, daloties pieredzē par ēku renovāciju un iedzīvotāju dzīves kvalitātes uzlabošanu.

Tāpat turpinās darboties LPS organizētie pašvaldību sadarbības tīkli, tajā skaitā **vides jautājumu tīkls**, lai "mācīties salīdzinot" sistēmā dalītos ar pieredzi un gūtu iedvesmu turpmākajam darbam.

No visa iepriekš minētā var secināt, ka vides jomā pašvaldībām gan pienākumu, gan arī iespēju ir daudz. Tās funkcijas un prasības, kas izriet no normatīvajiem aktiem, pašvaldībām ir pienākums izpildīt. Var diskutēt par šo prasību pamatotību, reālām iespējām tās izpildīt saistībā gan ar finanšu pieejamību, gan administratīvo slogu un citiem faktoriem. Iesaistīšanās brīvprātīgajās iniciatīvās ir atkarīga tikai no pašvaldību brīvas gribas, kad tās izvērtē prioritātes, ieguvumus un saskata iespējas, ko tās dod iedzīvotājiem, radot pamatu saiknes veidošanai starp dabu, cilvēku un ekonomiku. Šādu brīvprātīgu iniciatīvu ir bijis daudz, tāpat pašvaldības daudz darījušas visās minētajās vides un dabas aizsardzības jomās – ne tikai lai izpildītu tām uzliktos pienākumus, bet arī lai radītu labāku vidi saviem novada vai pilsētas iedzīvotājiem un viesiem.

ATKRITUMU APSAIMNIEKOŠANA UN VĒLME DZĪVOT TĪRĀ VIDĒ

Latvijā par visu **sadzīves atkritumu apsaimniekošanas organizēšanu** savā administratīvajā teritorijā ir atbildīgas pašvaldības. Un lielā mērā no tā, kā tiek organizēta šīs funkcijas izpilde, ir atkarīgs, vai dzīvojam tīrākā vai piedrazotākā vidē.

Atkritumus sīkāk iedala divās kategorijās: bīstamie atkritumi un sadzīves atkritumi. Novērtēts, ka valstī ik gadu rodas 600 000–700 000 tonnu sadzīves atkritumu, un aptuveni puse no šā daudzuma ir bioloģiski noārdāmi. Latvijā no kopējā sadzīves atkritumu daudzuma apmēram 30% ir organiskie atkritumi. Par bīstamo sadzīves atkritumu (tie veido 1–2% no kopējā atkritumu daudzuma) apsaimniekošanas organizēšanu un koordinēšanu atbild valsts.

Kopš 1998. gada, kad Latvijā tika veidoti poligoni ar mērķi sniegt kvalitatīvus atkritumu apsaimniekošanas pakalpojumus fiziskām un juridiskām personām katrā atkritumu apsaimniekošanas reģionā (AAR), Ministru kabinets bija noteicis, ka visa teritorija sadalīta desmit reģionos. 2021. gadā apstiprinātais Atkritumu apsaimniekošanas valsts plāns iezīmē piecus atkritumu apsaimniekošanas reģionus un to atbildību reģionālajos atkritumu apsaimniekošanas plānos izlemt par pašreizējo poligonu darbību turpmāk. Pašvaldībām vienlaikus jātiek galā ar ATR un atkritumu apsaimniekošanas reģionu reformu!

Uzņēmumu (poligonu) īpašnieki ir pašvaldības: Ziemeļvidzemes AAR visas 28 pašvaldības, pārējos deviņos reģionos – vairāk vai mazāk, tomēr ne visas. Šajos gados paši uzņēmumi, pašvaldības un valsts kopā ar ES fondu atbalstu investējuši gana lielas summas, nodrošinot sadzīves un dalīto atkritumu vākšanu un sakārtotu infrastruktūru, lai iedzīvotāji varētu dzīvot tīrā un sakoptā vidē. Tomēr vēl ne visur infrastruktūra ir pietiekamā apjomā un kvalitātē, tādēļ arī šajā plānošanas periodā pieejami ES finanšu līdzekļi tās sakārtošanai. Pamatinfrastrukturai jābūt pašvaldību vai pašvaldības uzņēmumu īpašumā vai jābūt līgumā stingri noteiktam, ka pēc apsaimniekošanas līguma termiņa beigām tā pāriet pašvaldības īpašumā, lai, mainoties apsaimniekotājam, nebūtu atkal jāveido

paralēli laukumi, šķirošanas līnijas u. c., īpaši, ja šī infrastruktūra būvēta ar publisko līdzekļu atbalstu.

Šā perioda prioritāte – dalīti vākti atkritumi, tajā skaitā īpaša uzmanība bioloģiski noārdāmo atkritumu atdalīšanai; atkritumu reģenerācija un pārstrāde, lai apglabāt vajadzētu pēc iespējas mazāk. To var izdarīt, tikai kopā darbojoties un katram posmam uzņemties atbildību savā jomā – valsts (normatīvie akti un atbalsta sistēma visos vātajos posmos) un pašvaldību (visu sadzīves atkritumu apsaimniekošana un sagatavošana reģenerācijai un pārstrādei) institūcijām ar privātajiem uzņēmumiem (pārstrāde, pakalpojumu sniegšana pašvaldībām). Un vēl – 2022. gada sākumā jāsāk darboties dzērienu iepakojuma depozīta sistēmai. Lēnu gaitu, bet virzību uzsākusi nolietoto riepu savākšanas sistēma, eksperimentālā kārtībā uzsākta tekstilizstrādājumu un būvgružu dalītā savākšana. Daudz neskaidrību, vēl daudz darāmā priekšā, lai izpildītu Eiropas noteikto un pašu valsts pieņemto normu izpildi.

Pašvaldību atkritumu apsaimniekošanas jautājumu darba grupa (tikliņš) vienojusies par aktuālajiem jautājumiem, par ko kopīgi diskutēt un turpināt veidot pašvaldību kopīgo viedokli atkritumu apsaimniekošanas jautājumos. *Tikliņa* darbs tiks turpināts, lai veidotu kopīgu pašvaldību viedokli atkritumu apsaimniekošanas jomā un savā starpā dalītos labās prakses pieredzē.

Saskaņā ar likumu “Par pašvaldībām” **sadzīves atkritumu apsaimniekošanas organizēšana** ir viena no pašvaldības autonomajām funkcijām, un tās izpildi organizē un par to atbild pašvaldības. Atbildība par atkritumu apsaimniekošanas funkciju ir pašvaldībai neatkarīgi no tā, vai šī funkcija tiek īstenota ar pašvaldības kapitālsabiedrības, publiskās un privātās kapitālsabiedrības vai privātas kapitālsabiedrības starpniecību. Domei jāizdod saistošie noteikumi par sadzīves atkritumu apsaimniekošanu savā administratīvajā teritorijā.

Kā pareizāk apsaimniekot sadzīves atkritumus? Tas – katras pašvaldības un kopīgi atkritumu apsaimniekošanas reģiona ziņā! Arvien vairāk pašvaldību izvēlas veidot savus uzņēmumus (gausi veido publisko un privāto partnerību), jo privāto komersantu skrējiens pēc zemākās cenas novedis pie tā, ka galvenais ir dabūt līgumu un tikai pēc tam sāk domāt, kā to izpildīt. Nereti cenas ir tādas, kas pat nesedz atkritumu apglabāšanas izmaksas. Tāpat parādījusies tendence: ja zemāka iepirkuma maksa par kubikmetru atkritumu, tad daudzviet daudzdzīvokļu māju iedzīvotāji gadā maksā krietni vairāk.

Latvijā nav noteikta vienota metodika maksai par atkritumu apsaimniekošanu (eiro/m³), kā arī par to

izvešanu no daudzdzīvokļu mājas. Šī maksa vienam daudzdzīvokļu dzīvojamās mājas iedzīvotājam jānosaka tā, lai ievērotu principu, ka atkritumu radītājs pats samaksā par atkritumu savākšanu un izvešanu. Tas var būt konstants maksājums mēnesī, kas aprēķināts, ņemot vērā vidējo gada laikā viena

daudzdzīvokļu dzīvojamās mājas iedzīvotāja saražoto atkritumu daudzumu konkrētajā pilsētā vai novadā, vai atkarīgs no izvēstā atkritumu apjoma un namā dzīvojošo/deklarēto personu skaita, un tas nozīmē, ka maksa par atkritumu apsaimniekošanu var būt mainīga, jo mainīgs arī sadzīves atkritumu apjoms. Katrā pašvaldībā jāizsver, kā objektīvāk noteikt šo apjomu un kā labāk to visu administrēt. Jāapzinās, ka vietējiem iedzīvotājiem jāsamaksā arī par teritorijas viesu atstātajiem atkritumiem.

Latvijas Pašvaldību savienības pārstāvji Eiropas struktūrās regulāri seko līdzi citās valstīs notiekošajam. Pozitīvie piemēri Eiropā liecina, ka daudzās pašvaldībās darbojas divi modeļi: publiskā un privātā partnerība vai *in house* – pašvaldību dibināti uzņēmumi,

kas nodarbojas ar visu komunālo saimniecību, sākot no atkritumu izvešanas un beidzot ar ielu asfaltēšanu. Veiksmīgi darboties var abi modeļi! Tā, piemēram, Nīderlandē, kas ir līdere dalītajā atkritumu vākšanā, pusi teritorijas apsaimnieko pašvaldības, bet otru pusi – privātie uzņēmēji. Mērķi vienlīdz labi var sasniegt ar abiem modeļiem.

Iepirkums nav burvju nūjiņa, kas spēj atrisināt visas atkritumu apsaimniekošanas problēmas. Ne velti ES paplašina *in house* iespējas, un pašvaldības var izvēlēties savus uzņēmumus bez konkursa. Cita kārtība, ja šiem uzņēmumiem ļauts piedalīties pārējo pašvaldību konkursos.

Iedzīvotāji bieži vien pat neiedomājas, kā viņu rīcība ietekmē cenu par atkritumu izvešanu un vai viņu šķirotais materiāls tiek vai netiek samests vienā kopīgā "katlā". Svarīga ir politiskā griba sakārtot šo stratēģiski nozīmīgo nozari un būtiski arī saglabāt kompetences līmeni, mainoties gan politiķiem, gan pašvaldību darbiniekiem.

Atcerēsimies, ka tīras vides nodrošināšana ir pašvaldības autonomā funkcija un labi sašķiroti atkritumi ir resursi, bet pašvaldībai pašai ir tiesības izvēlēties, kā šo funkciju labāk veikt un ko darīt ar saviem resursiem, lai celtu teritorijas iedzīvotāju labklājības līmeni!

VESELĪBAS UN SOCIĀLO JAUTĀJUMU KOMITEJA

Veselības un sociālo jautājumu komitejas sēdēs tiek aicināti piedalīties gan Labklājības un Veselības ministrijas ierēdņi un speciālisti, gan nevalstisko organizāciju pārstāvji, lai iepazīstinātu ar izstrādāto un realizējamo politiku un normatīvo aktu dokumentiem, īstenoto reformu gaitu un jaunāko informāciju. Ikdienišķā situācijā komitejas sēdes lielākoties notiek LPS mītnē Rīgā, vairākas reizes gadā tiek rīkotas arī izbraukuma sēdes, kas sniedz lielisku iespēju klātienē iepazīt pašvaldību labo praksi. *Covid-19* pandēmija ir ieviesusi izmaiņas, un komitejas sēdes notiek attālināti.

Komitejas sēdēs šogad skatītie **svaīgākie jautājumi**:

- par 2020. gada tematiskajā pārbaudē "Par sociālās aprūpes institūcijās klientiem nodrošinātās aprūpes kvalitāti" identificētajiem riskiem, secinājumiem un priekšlikumiem;
- vienotā mājokļa pabalsta ieviešanas gaita un izaiņinājumi;
- jaunākā informācija par Nepilngadīgo personu atbalsta informācijas sistēmas (NPAIS) pilnveidi;
- par ieteikumiem bāriņtiesas darba organizēšanai pēc administratīvi teritoriālās reformas;
- par grozījumiem Bāriņtiesu likumā.

Ikgadējās sarunas ar Veselības ministriju notika 19. maijā, tās vadīja veselības ministrs Daniels Pavļuts un LPS priekšsēdis Gints Kaminskis. Darba kārtībā bija pieci jautājumi.

1. Cilvēkresursu nodrošinājums veselības aprūpē:

- ārstniecības personu sagatavošana – rezidentūras studiju vietu palielināšana, optimāla finansējuma nodrošinājums mākszinību studijām;
- aktualitātes ārstniecības personu piesaistē – Eiropas Sociālā fonda (ESF) 9.2.5. projekts.

Pašvaldību pārstāvji aktīvi iesaistījās diskusijā par cilvēkresursu nodrošinājumu veselības aprūpē un aicināja Veselības ministriju pārskatīt speciālistu sagatavošanas termiņu un programmas, kā arī, plānojot ārstniecības personu skaitu valstī, ņemt vērā sociālās jomas vajadzības. Darbs pie šā jautājuma jāturpina.

2. Veselības aprūpes nodrošināšana sociālās aprūpes centros (t. sk. finansējums, cilvēkresursi).

Aktīva diskusija izraisījās par veselības aprūpes nodrošināšanu sociālās aprūpes centros. Tā kā novecojušās un nereti mūsdienu prasībām neatbilstošās infrastruktūras dēļ ir grūtības nodrošināt epidemioloģiskās prasības, jārod finansējums infrastruktūras sakārtošanai.

Nemot vērā sabiedrības novecošanos un dzīvildzes palielināšanos, mūsdienīgu sociālās aprūpes pakalpojumu neatņemama sastāvdaļa ir veselības aprūpes pakalpojumi. Lai nodrošinātu personai pilnvērtīgu aprūpi un pēc iespējas kvalitatīvāku dzīvi, pašreiz veselības aprūpi sociālo pakalpojumu ietvaros iespēju robežās nodrošina pašvaldības, izmantojot savus pieejamos resursus – gan finanšu, gan infrastruktūras, gan cilvēkresursus. Veselības aprūpes pakalpojumu nodrošināšana ir valsts funkcija, tādēļ jārod finansējums veselības aprūpes nodrošināšanai sociālās aprūpes pakalpojumos, veidojot integrētus veselības un sociālos pakalpojumus.

Pašvaldību ieskatā, pirms virzīt konkrētus risinājumus (piemēram, obligāts pienākums reģistrēt veselības punktu), jādefinē prasības un jāapzina resursi (ieguldījumi infrastruktūrā, medicīnas personāla piesaistes iespējas un atalgojuma nodrošināšana, ģimenes ārsts iesaiste, finansējums un tā avoti u. c.).

3. Paliatīvā aprūpe: pašvaldības un valsts kompetence (t. sk. finansējums) pakalpojuma nodrošināšanā.

Iepazīnušies ar ministrijas sniegto informāciju, pašvaldību pārstāvji uzsvēra, ka ir svarīgi, lai sociālās aprūpes pakalpojumu sniedzējiem, kuri nodrošina paliatīvo aprūpi, veselības aprūpes komponente tiek nodrošināta, pamatojoties uz līgumu ar Nacionālo veselības dienestu vai citu mehānismu.

4. Jaunākā informācija par valsts apmaksātām psihologa konsultācijām pašvaldībās un agrīnu bērna attīstības izvērtējumu.

Jautājumā par agrīnu bērna attīstības izvērtējumu ir būtiski, lai veiktais izvērtējums (bērna vajadzības) tiek sasaistīts ar pieejamajiem veselības aprūpes pakalpojumiem un to savlaicīgu pieejamību.

5. Aptieku tīklu attīstība un pašvaldību iesaiste.

Pašvaldību pārstāvji pieņēma informāciju zināšanai, kā arī vērsa uzmanību uz izlietoto šļirču un medikamentu, kam izbeidzies lietošanas termiņš, utilizācijas problēmām.

Diskusiju sadaļā tika aktualizēts jautājums par veselības aprūpes pakalpojumu pieejamību Latvijas pie robežā.

Ikgadējās sarunas ar Labklājības ministriju notika 20. maijā, tās vadīja toreizējā labklājības ministre Ramona Petraviča un LPS priekšsēdis Gints Kaminskis.

1. Minimālo ienākumu sistēmas pilnveidošana, vienota mājokļa pabalsta ieviešana un valsts līdzfinansējums mājokļa pabalsta un garantētā minimālā ienākuma (GMI) nodrošināšanai.

Sākot ar 2023. gadu, plānots ikgadēji pārskatīt minimālo ienākumu sliekšņus, un šim lēmumam būs ievērojama ietekme uz pašvaldību budžetu. Pēdējā pieejamā statistika liecina, ka būtiski pieaug gan trūcīgo personu skaits, gan arī GMI un mājokļa pabalsta

izdevumi, līdz ar to jārisina valsts budžeta līdzfinansējums obligāto sociālās palīdzības pabalstu izdevumu segšanai.

Vienošanās:

- 1) Minimālo ienākumu sliekšņu pārskatīšanu veikt ikgadēji, sākot no 2023. gada 1. janvāra.
- 2) Virzīt jautājuma par valsts līdzfinansējuma nepieciešamību GMI pabalsta un mājokļa pabalsta izmaksu līdzfinansēšanai iekļaušanu LPS un Finanšu ministrijas, kā arī LPS un Ministru kabineta sarunu protokolā, paredzot līdzfinansējuma nodrošināšanu no 2022. gada 1. janvāra un tā piešķiršanas nosacījumus un kritērijus.

2. Vienmērīga sociālo pakalpojumu tīkla attīstība un nodrošināšana reģionu iedzīvotājiem.

Vienošanās:

- 1) Virzīt priekšlikumus vienmērīga sociālo pakalpojumu tīkla attīstībai izskatīšanai Ministru kabineta sēdē (informatīvais ziņojums).
- 2) Labklājības ministrijai virzīt politikas prioritāšu sarakstā finansējuma pieprasījumu sociālo pakalpojumu dzīvesvietā bērniem, kuriem noteikta invaliditāte un īpašas kopšanas nepieciešamība, līdzfinansēšanai pašvaldībām no 2022. gada 1. janvāra.
- 3) Virzīt jautājuma par valsts līdzfinansējuma nepieciešamību minētajam pakalpojumam iekļaušanu LPS un Finanšu ministrijas, kā arī LPS un Ministru kabineta sarunu protokolā.
- 4) Plānā sociālo pakalpojumu attīstībai 2021.–2023. gadam iekļaut priekšlikumus klientu drošības uzlabošanai ilgstošās sociālās aprūpes institūcijās, ietverot priekšlikumus veselības punktu izveidei un ilgstošās sociālās aprūpes centru infrastruktūras sakārtošanai, kā arī papildu finansējuma piesaisti šim mērķim. Pirms priekšlikumu izstrādes Rīgas pilsētas pašvaldībai organizēt iesaistīto pušu tikšanos, lai pārrunātu veselības punktu izveides un darbības organizatoriskos jautājumus.
- 5) Labklājības ministrijai organizēt sarunu ar pašvaldībām par ilgstošās sociālās aprūpes finansēšanas modeļiem.

3. Ģimenes asistenta pakalpojuma ieviešana visās pašvaldībās: nākotnes perspektīva un valsts atbalsts.

Vienošanās:

- 1) Labklājības ministrijai virzīt politikas prioritāšu sarakstā finansējuma pieprasījumu ģimenes asistenta pakalpojuma līdzfinansēšanai pašvaldībām no 2022. gada 1. novembra līdz 2023. gada beigām, nodrošinot 250 jaunu asistentu sagatavošanu pašvaldībās.
- 2) Pamatojoties uz sadarbības līgumu ar Labklājības ministriju, pašvaldībām turpināt īstenot asistenta pakalpojumu tajās pašvaldībās, kur tas šobrīd tiek pilotēts, un no 2024. gada pakāpeniski ieviest pakalpojumu pārējās pašvaldībās.

4. Sociālo dienestu struktūra pašvaldībās pēc ATR un atbalsts sociālo dienestu kapacitātes paaugstināšanai.

Vienošanās:

- 1) Visām jaunveidojamām pašvaldībām izmantot Labklājības ministrijas izstrādātos ieteikumus sociālo dienestu darbības, sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības organizēšanai atbilstoši VARAM rokasgrāmatai pašvaldībām "Metodika 2021. gada apvienoto pašvaldību darbības uzsākšanai" kā pamatu jauno sociālo dienestu (t. sk. sociālo pakalpojumu) veidošanā.
- 2) Savstarpēji sadarbojoties, virzīties uz budžeta vietu palielināšanu valsts finansēto augstskolu sociālā darba studiju programmās, plānojot, ka ik gadu budžeta vietu skaitu varētu palielināt par 20 vietām.
- 3) Labklājības ministrijai virzīt politikas prioritāšu sarakstā finansējuma pieprasījumu valsts budžeta mērķdotācijām pašvaldību sociālo dienestu sociālajiem darbiniekiem, sākot ar 2022. gadu.

5. Bāriņtiesu reforma un struktūra pašvaldībās pēc administratīvi teritoriālās reformas.

Vienošanās:

- 1) Virzīt priekšlikumu otrajam lasījumam likumprojektam "Grozījumi Bāriņtiesu likumā" (Nr. 1047/Lp13) par to, ka saistībā ar ATR jauna bāriņtiesa tiek izveidota ne vēlāk kā līdz 2021. gada 31. decembrim un līdz jaunas bāriņtiesas izveidei darbību turpina ATR ietvaros izveidotajā pašvaldībā ietilpstošo bijušo pašvaldību bāriņtiesas atbilstoši to kompetencei un darbības teritorijai.
- 2) Virzīt priekšlikumu otrajam lasījumam likumprojekta "Grozījumi Bāriņtiesu likumā" (Nr. 1047/Lp13) 9. panta pirmajā daļā, nosakot ka "(1) Bāriņtiesas priekšsēdētāju, bāriņtiesas priekšsēdētāja vietnieku un ne mazāk kā trīs bāriņtiesas locekļus pieņem darbā attiecīgā pašvaldībā", vienlaikus papildinot normu un nosakot, ka pašvaldības dome var deleģēt tiesības bāriņtiesas priekšsēdētājam pieņemt darbā bāriņtiesas locekļus.

- 3) Visām jaunveidojamām pašvaldībām izmantot Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas izstrādātās vadlīnijas bāriņtiesu darbības nodrošināšanai pēc ATR.

Šajā jautājumā LPS uzturēja savu viedokli:

- Likumprojektā "Grozījumi Bāriņtiesu likumā" ietvertais pašvaldību pārraudzības regulējums salāgojams ar pašvaldību darbību regulējošiem aktiem.
- Samērot Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas amatpersonām izvirzāmās izglītības un kvalifikācijas prasības ar bāriņtiesu amatpersonām jau izvirzītajām prasībām.

Lai radītu plašāku iespēju pašvaldību politiķiem un speciālistiem iegūt informāciju par aktualitātēm veselības un sociālajā jomā, kā arī ņemot vērā pandēmijas un ārkārtējās situācijas radīto ietekmi, operatīvi un par dažādiem jautājumiem organizējot tikšanās, tika izmantots tiešraidēs režīms un iespējams noskatīties videoierakstus, kā arī tiek organizētas **videokonferences** par aktuālām tēmām. Šogad notikušo videokonferenču tēmas – par sociālo dienestu struktūru pēc ATR un citiem sociālajiem dienestiem aktuālajiem jautājumiem, par situāciju sociālās aprūpes centros, par bērnu likumpārkāpumu prevencijas sistēmu, par bāriņtiesu informācijas sistēmu u. c.

VESELĪBAS APRŪPE

Spēkā esošais likums "Par pašvaldībām"¹ nosaka, ka pašvaldības autonomā funkcija ir nodrošināt veselības aprūpes pieejamību un veicināt veselīgu dzīvesveidu.

90. gadu otrajā pusē Latvijā tika mainīti principi: veselības aprūpes nodrošināšanas funkciju kopā ar finansējumu valsts pārņēma no pašvaldībām (28,6% no pašvaldību ieņēmumiem). Vienošanās paredzēja, ka pašvaldībām turpmāk veselības aprūpe nav jānodrošina, ir jānodrošina **veselības aprūpes pieejamība**, neieliekot konkrētu saturu šajā jēdzienā, lai pašvaldības varētu variēt savu atbalstu atkarībā no konkrētās teritorijas iedzīvotāju vajadzībām. Līdz ar to pašvaldības atšķirīgi īsteno šo funkciju – sniedz atbalstu ģimenes ārstu praksēm, nepieciešamības gadījumā izīrējot pašvaldības telpas, nodrošina vides pieejamību (uzbrauktuves, lifti, cilvēkiem ar īpašām vajadzībām piemērotas higiēnas telpas u. c.), iegulda finansējumu to īpašumā esošajās slimnīcās utt. Teritorijās, kur ir nepietiekams ģimenes ārstu nodrošinājums un apgrūtināta veselības aprūpes pakalpojumu pieejamība, Nacionālais veselības dienests slēdz līgumu ar pašvaldību par feldšeru-vecmāšu punkta darbību primārās veselības aprūpes pakalpojumu nodrošināšanai. 2021. gadā Latvijā darbojas 108 šādi primārās veselības aprūpes punkti².

Valsts apmaksāto pakalpojumu klāsts ietver tikai nedaudzus **veselības veicināšanas** un profilakses elementus, vietējā mērogā veselības veicināšanu finansē no pašvaldību līdzekļiem. Plānojot šos pasākumus, pašvaldības var izmantot Slimību profilakses un kontroles centra izstrādātos Latvijas reģionu un pašvaldību veselības profilus, kur apkopotī būtiskākie veselības rādītāji attiecīgajā teritoriālajā griezumā noteiktā laika periodā³. Latvijā ir izveidots Nacionālais veselīgo pašvaldību tīkls⁴ ar mērķi sekmēt labās prakses piemēru, pieredzes un ideju apmaiņu starp pašvaldībām, atbalstīt pašvaldības un sniegt tām metodoloģisku atbalstu dažādu sabiedrības veselības un veselības veicināšanas jautājumu risināšanā lokālā līmenī un paaugstināt pašvaldību darbinieku izglītību sabiedrības veselības un veselības veicināšanas jautājumos, tādējādi atbalstot veselības, labklājības un vienlīdzīgu iespēju attīstību reģionālā līmenī. Līdz administratīvi teritoriālajai reformai tīkls apvienoja 113 no 119 pašvaldībām. Pašvaldību izglītības iestādes iesaistās Veselību veicinošo skolu tīklā⁵, kura mērķis ir apvienot izglītības iestādes, kas veselību veicinošu vidi redz kā vienu no izglītības iestādes darbības

mērķiem, dot izglītības iestādēm iespēju dalīties pieredzē un gūt jaunas idejas par veselības veicināšanas praksi izglītības iestādēs, atbalstīt tās veselības veicināšanā un, integrējot šīs aktivitātes ikdienas darba un mācību procesā, sekmēt bērnu un izglītības iestādes darbinieku veselību. Pašvaldību prakse veselības veicināšanā ir atšķirīga: atsevišķās pašvaldībās izstrādāti plānošanas dokumenti veselības veicināšanas jomā, piesaistīti veselības veicināšanas speciālisti, pašvaldības iesaistījušās ES struktūrfondu atbalstītu pasākumu īstenošanā (9.2.4.2. pasākums "Pasākumi vietējās sabiedrības veselības veicināšanai un slimību profilaksei"). Trūkst vienotas statistikas par pašvaldību budžeta līdzekļiem, kas tiek tērēti veselības veicināšanai.

Pēc 2009. gada reformas, kad likvidēja otrā līmeņa pašvaldības, to īpašumā esošās ārstniecības iestādes tika nodotas vietējām pašvaldībām. Tomēr arī gadījumos, ja ārstniecības iestādes īpašnieks ir pašvaldība (atsevišķos gadījumos pašvaldība un privātais investors), **veselības aprūpes pakalpojumus** iedzīvotājiem apmaksā valsts veselības nozares budžets un pacientu līdzmaksājumi.

Šobrīd spēkā esošajā regulējumā⁶ ir definēta valsts sniedzamo veselības aprūpes pakalpojumu organizācija, apjoms un finansēšanas noteikumi, kā arī detalizēti uzskaitīti tie veselības aprūpes un ar veselības aprūpi saistītie pakalpojumi, kurus valsts neapmaksā, jeb "negatīvais grozs".

Pašvaldības maksā sociālās palīdzības pabalstus, lai daļēji segtu iedzīvotājiem ārstēšanās un medikamentu iegādes izdevumus, nodrošina transportu nokļūšanai uz un no medicīnas iestādēm u. c. Lai piesaistītu ārstus, it sevišķi reģionos, pašvaldības, kuras ir slimnīcu īpašnieki, maksā stipendijas studiju un rezidentūras laikā, nodrošina ar dzīvokli un citām sociālajām garantijām.

SOCIĀLIE PAKALPOJUMI UN SOCIĀLĀ PALĪDZĪBA

Vadošā valsts pārvaldes iestāde Latvijā darba, sociālās aizsardzības, bērnu tiesību aizsardzības, bērnu un ģimenes tiesību, kā arī personu ar invaliditāti vienlīdzīgu iespēju un dzimumu līdztiesības jomā ir Labklājības ministrija.

Spēkā esošais likums "Par pašvaldībām" nosaka pašvaldību autonomo funkciju – nodrošināt iedzīvotājiem sociālo palīdzību (sociālo aprūpi) (sociālā palīdzība maznodrošinātām ģimenēm un sociāli mazaizsargātām personām, veco ļaužu nodrošināšana ar vietām pansionātos, bāreņu un bez vecāku gādības palikūšo bērnu nodrošināšana ar vietām

¹ Likums "Par pašvaldībām", 19.05.1994. <http://likumi.lv/doc.php?id=57255>.

² <https://www.vmnvd.gov.lv/lv/feldserpunkti>.

³ <https://www.spkc.gov.lv/lv/latvijas-regionu-un-pasvaldibu-veselibas-profilu>.

⁴ <https://www.spkc.gov.lv/lv/latvijas-nvpt-dalibas-pasvaldibas>.

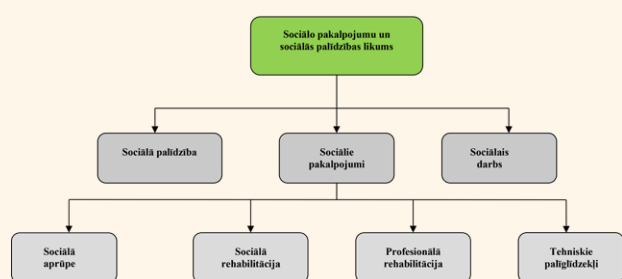
⁵ <https://www.spkc.gov.lv/lv/veselibu-veicinoso-skolu-tikls>.

⁶ Ministru kabineta noteikumi Nr. 555 "Veselības aprūpes pakalpojumu organizēšanas un finansēšanas kārtība", 28.08.2018.

mācību un audzināšanas iestādēs, bezpajumtnieku nodrošināšana ar naktsmītni u. c.).⁷ Jāatzīst, ka šī definīcija ir zaudējusi aktualitāti salīdzinājumā ar Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā noteikto terminu “sociālā palīdzība” un “sociālā aprūpe” saturu, kā arī nav ietverts sociālais darbs un sociālā darba pakalpojuma nodrošināšana iedzīvotājiem. Jaunajā Pašvaldību likumā plānots šo funkciju precizēt un izteikt jaunā redakcijā.

Latvijā sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības veidus (*skat. attēlu*), sniegšanas principus un saņemšanas kārtību regulē Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums⁸, kas nosaka arī atbildības sadalījumu starp valsti un pašvaldībām par iedzīvotāju nodrošināšanu ar sociālajiem pakalpojumiem un sociālo palīdzību.

Sociālā atbalsta sistēma Latvijā

Avots: Labklājības ministrija

Likums noteic, ka sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības nodrošināšanai un pakalpojumu administrēšanai katra pašvaldība izveido pašvaldības iestādi – **sociālo dienestu**. Katrā pašvaldībā jābūt vismaz vienam sociālā darba speciālistam uz katrām 1000 iedzīvotājiem. Likums nosaka izglītības prasības sociālā darba speciālistiem, attiecīgi 1. līmeņa (sociālās palīdzības organizators, sociālais aprūpētājs, sociālais rehabilitētājs) vai 2. līmeņa augstāko izglītību (sociālais darbinieks).

Likumā ir noteikti sociālā dienesta uzdevumi: veikt sociālo darbu, sniegt sociālos pakalpojumus vai organizēt to sniegšanu, novērtēt klientu vajadzības, materiālos un personiskos resursus un sociālā atbalsta sistēmu, noteikt klienta līdzdarbības pienākumus, sniegt sociālo palīdzību u. c.

Visās pašvaldībās ir izveidots sociālais dienests, tomēr sociālā darba speciālistu skaits nav pietiekams: 2020. gadā tikai 68,9% sociālo dienestu bija minimālajām prasībām atbilstošs sociālā darba speciālistu skaits, atbilstoša izglītība 2020. gadā bija 91,2% speciālistu.⁹ Pašvaldību spēju piesaistīt profesionālus

⁷ Likums “Par pašvaldībām”, 19.05.1994. <http://likumi.lv/doc.php?id=57255>.

⁸ Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums, 30.10.2002. <http://likumi.lv/doc.php?id=68488>.

⁹ Nozares statistikas dati: galvenie rādītāji. <https://www.lm.gov.lv/lv/nozares-statistikas-dati>.

sociālā darba speciālistus un sniegt kvalitatīvus sociālā darba pakalpojumus saviem iedzīvotājiem ietekmē atalgojuma konkurētspēja, profesijas prestižs sabiedrībā, psiholoģiski smagais darbs un citi faktori.

Sociālie darbinieki klasificējas Valsts un pašvaldību institūciju amatu katalogā noteiktajā 39. saimē IIIA, IIIB līmenī. Sociālie darbinieki, kuri vada citus sociālos darbiniekus, iestādes sociālā darba procesus un funkcijas, var klasificēties IV un V līmenī. V līmenī pašvaldības visbiežāk klasificē sociālā dienesta struktūrvienību, kā arī mazu un vidēju sociālo pakalpojumu sniedzēju iestāžu vadītājus. Atbilstoši līmeņiem noteikta 8.–11. algu grupa. Labklājības ministrijas veiktā aptauja liecina, ka lielākā daļa jeb 83% sociālo dienestu sociālo darbinieku alga noteikta tikai zemākajā, 8. algu grupā (LM aptauja, dati uz 01.02.2021.).

Likums **sociālo darbu** definē kā profesionālu darbību, lai palīdzētu personām, ģimenēm, personu grupām un sabiedrībai kopumā veicināt vai atjaunot savu spēju sociāli funkcionēt, kā arī radīt šai funkcionēšanai labvēlīgus apstākļus.¹⁰ Savukārt starptautiskā sociālā darba definīcija, kas pieņemta 2014. gadā Melburnā, sociālo darbu definē kā “*profesiju un akadēmisku disciplīnu, kas veicina sociālās pārmaiņas un attīstību, sociālo saliedētību un iespēju radīšanu patstāvīgai funkcionēšanai sabiedrībā un cilvēku atbrīvi. Sociālā taisnīguma principi, cilvēktiesības, kolektīva atbildība un cieņa pret citādību ir sociālā darba centrā. Balstoties uz sociālā darba teorijām, sociālajām un humanitārajām zinātnēm un speciālām zināšanām, sociālais darbs iesaista cilvēkus un struktūras, lai risinātu dzīves problēmas un izaicinājumus un veicinātu labklājību*”¹¹, akcentējot sociālo darbu kā profesiju un akadēmisku disciplīnu, teorētisko zināšanu nozīmi, cilvēku un institūciju iesaistes un sadarbības nepieciešamību.

SOCIĀLIE PAKALPOJUMI

Sociālie pakalpojumi ietver:

- sociālās aprūpes pakalpojumus personas dzīvesvietā un ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijās;
- sociālās rehabilitācijas pakalpojumus personas dzīvesvietā un institūcijā;
- profesionālās rehabilitācijas pakalpojumus;
- nodrošināšanu ar tehniskajiem palīgdevējiem.

Likums nosaka šādus galvenos sociālo pakalpojumu sniegšanas **pamatprincipus**:

- sociālā darba speciālists veic personas individuālo vajadzību un resursu novērtējumu;
- pakalpojumus nodrošina klienta dzīvesvietā vai iespējami tuvu tai, un tikai tad, ja šāds pakalpojumu apjoms nav pietiekams, tiek nodrošināta

¹⁰ Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums, 30.10.2002. <http://likumi.lv/doc.php?id=68488>.

¹¹ Vilka L. Vairāk sociālo darbu sociālā darbinieka profesijā. http://www.lm.gov.lv/upload/lm_istenotie_projekti/2/nrl_zinasanu_parnese_sept_2015.pdf.

PAŠVALDĪBU SAVIENĪBĀ

- sociālā aprūpe un sociālā rehabilitācija institūcijā;
- institūcijas nodrošina starpprofesionālu un starp-institucionālu sadarbību;
- bāreņiem un bez vecāku gādības palikušajiem bērniem nodrošināma aprūpe ģimeniskā vidē (audžuģimenē, pie aizbildņa), un tikai tad, ja tas nav iespējams, aprūpe tiek nodrošināta institūcijā;
- laikā, kad bārenis vai bez vecāku gādības palikušais bērns atrodas institūcijā, pašvaldības sociālais dienests un bāriņtiesa sadarbībā ar institūcijas darbiniekiem sekmē bērna atgriešanos ģimenē, uztur kontaktus starp bērnu un vecākiem vai, ja tas nav iespējams, meklē iespēju nodrošināt bērna aprūpi citā ģimenē.

Sociālos pakalpojumus finansē no valsts un pašvaldību budžetiem. No **valsts budžeta finansē** šādus sociālos pakalpojumus:

- tehniskie palīg līdzekļi;
- profesionālā rehabilitācija;
- sociālās rehabilitācijas pakalpojumi atsevišķām grupām (vardarbībā cietušie, cilvēku tirdzniecības upuri u. c.);
- asistenta pakalpojums pašvaldībā personām ar funkcionāliem traucējumiem;
- ilgstoša sociālā aprūpe un sociālā rehabilitācija:
 - * pilngadīgām personām ar garīga rakstura traucējumiem, kuras šajās institūcijās ievietotas līdz 2003. gadam,
 - * pilngadīgām neredzīgām personām un personām ar smagiem un ļoti smagiem garīga rakstura traucējumiem,
 - * bērniem ar smagiem un ļoti smagiem garīgās un fiziskās attīstības traucējumiem vecumā līdz 4 gadiem,
 - * bērniem ar smagiem un ļoti smagiem garīga rakstura traucējumiem vecumā no 4 līdz 18 gadiem,
 - * bāreņiem vecumā līdz 2 gadiem,
 - * bez vecāku gādības palikušiem bērniem vecumā līdz 2 gadiem;
- līdzfinansējums grupu māju, pusceļa māju un dienas aprūpes centru izveidei personām ar garīga rakstura traucējumiem.

No **pašvaldību budžeta finansē** šādus sociālos pakalpojumus:

- pakalpojumi dzīvesvietā:
 - * aprūpe mājās,
 - * dienas aprūpes centrs,
 - * patversme un nakts patversme,
 - * grupu mājas (dzīvokļi),
 - * specializētās darbnīcas u. c.;
- ilgstoša sociālā aprūpe un sociālā rehabilitācija:
 - * bāreņiem un bez vecāku gādības palikušiem bērniem no 2 gadu vecuma,
 - * personām ar funkcionāliem traucējumiem,
 - * pensijas vecuma personām.

Atsevišķu pienākumu izpildi valsts ir deleģējusi nevalstiskajām organizācijām: redzes un dzirdes invalīdu sociālo rehabilitāciju un nodrošināšanu ar

tehniskajiem palīg līdzekļiem (tflotehniku un surdo-tehniku) veic Latvijas Neredzīgo biedrība un Latvijas Nedzirdīgo savienība; vardarbības rezultātā cietušo bērnu sociālo rehabilitāciju nodrošina Latvijas Bērnu fonds.

Atsevišķu pakalpojumu administrēšana deleģēta pašvaldībām: vardarbībā cietušo pilngadīgo personu un varmāku sociālā rehabilitācija u. c. Pašvaldība saņem noteiktu finansējumu administrēšanas izdevumu segšanai.

Pašvaldības pienākumu nodrošināt asistenta pakalpojumu, pavadona pakalpojumu un aprūpes pakalpojumu bērniem no 5 līdz 18 gadu vecumam ar invaliditāti un izteiktiem un smagiem funkcionēšanas ierobežojumiem nosaka Invaliditātes likums.¹² Ministru kabineta noteikumi¹³ nosaka:

- prasības asistentam un pavadonim, kā arī nosacījumus un kārtību, kādā piešķir, atsaka, izbeidz un pārtrauc asistenta pakalpojumu pašvaldībā, augstskolā vai koledžā un pavadona pakalpojumu;
- kritērijus asistenta pakalpojuma nepieciešamības un atbalsta intensitātes novērtēšanai, kā arī kritērijus asistenta pakalpojuma apjoma noteikšanai;
- maksimālo asistenta pakalpojuma, pavadona pakalpojuma un aprūpes pakalpojuma apjomu, kā arī minimālās vienas stundas izmaksas aprūpes pakalpojumam;
- asistenta pakalpojumam nepieciešamā valsts budžeta finansējuma apmēru, tā aprēķināšanas un piešķiršanas kārtību, kā arī pavadona pakalpojumam nepieciešamās vienas stundas izmaksas un finansēšanas noteikumus.

Pašvaldība saistošajos noteikumos nosaka aprūpes pakalpojuma piešķiršanas, atteikšanas, izbeigšanas un pārtraukšanas nosacījumus un kārtību, kritērijus aprūpes pakalpojuma nepieciešamības novērtēšanai un prasības aprūpes pakalpojuma sniedzējam.

Pašvaldības sociālo pakalpojumu nodrošināšanai var veidot savas institūcijas vai pirkt pakalpojumus no citām pašvaldībām, nevalstiskajām organizācijām un komersantiem. Praksē dominē pašvaldību pašu nodrošinātie pakalpojumi.

Nacionālā līmeņa normatīvie akti¹⁴ nosaka standartus un prasības visiem sociālo pakalpojumu sniedzējiem neatkarīgi no to dibinātāja (pašvaldība, valsts, nevalstiskā organizācija, komersants), standartu ieviešanu plānotās pārbaudēs vai reaģējot uz sūdzībām,

¹² Invaliditātes likums. <https://likumi.lv/ta/id/211494-invaliditates-likums>.

¹³ Ministru kabineta noteikumi Nr. 316 "Noteikumi par asistenta, pavadona un aprūpes pakalpojumu personām ar invaliditāti. <https://likumi.lv/ta/id/323301-noteikumi-par-asistenta-pavadona-un-aprupes-pakalpojumu-personam-ar-invaliditati>.

¹⁴ Ministru kabineta noteikumi Nr. 338 "Prasības sociālo pakalpojumu sniedzējiem", 13.06.2017.

kontrolē Labklājības ministrija. Visiem pakalpojumu sniedzējiem atbilstoši likumā noteiktajam jābūt reģistrētiem **Sociālo pakalpojumu sniedzēju reģistrā**, ko uztur Labklājības ministrija.

Pakalpojumu saņēmējiem vai to apgādniekiem ir pienākums samaksāt par saņemto pakalpojumu, ja viņi nav atzīti par trūcīgiem. Tomēr praksē pakalpojumu maksa tiek segta galvenokārt no pašvaldību budžeta. Tas skaidrojams ar iedzīvotāju zemajiem ienākumiem, kā arī nesamērīgo administratīvo slogu, ja persona vai tās apgādnieki nevēlas maksāt labprātīgi (izdevumi par tiesvedību, procesa ilglaičīgums).

Notiek darbs pie Sociālās aizsardzības un darba tirgus politikas pamatnostādņem 2021.–2027. gadam¹⁵, kuru mērķis ir sekmēt iedzīvotāju sociālo aizsardzību, mazinot ienākumu nevienlīdzību un nabadzību, attīstot pieejamus un individuālajām vajadzībām atbilstošus sociālos pakalpojumus un juridiskā atbalsta sistēmu un veicinot augstu nodarbinātības līmeni kvalitatīvā darba vidē.

Labklājības ministrija 2020. gadā izveidoja darba grupu, kurai jā sagatavo priekšlikumi sociālo pakalpojumu jomas pilnveidei, tajā skaitā par sociālo pakalpojumu iedalījumu, obligāti nodrošināmo sociālo pakalpojumu klāstu (minimālais sociālo pakalpojumu grozs) pašvaldībā un mērķa grupām, sociālo pakalpojumu nodrošināšanas līmeni atbilstoši pašvaldības administratīvajam iedalījumam, nosacījumiem sociālo pakalpojumu saņemšanā un sociālo pakalpojumu samaksas kārtību. Plānots, ka darba grupa noslēgs darbu 2021. gadā, sniedzot konkrētus priekšlikumus sociālo pakalpojumu pārklājuma vienmērīgas attīstības veicināšanai un sociālo pakalpojumu vienādas pieejamības nodrošināšanai valsts iedzīvotājiem neatkarīgi no dzīvesvietas pašvaldības.

SOCIĀLĀ PALĪDZĪBA

Sociālā palīdzība ir viena no sastāvdaļām Latvijas sociālās drošības sistēmā, ko veido valsts sociālā apdrošināšana, valsts sociālie pabalsti un pašvaldību sociālā palīdzība. Sociālās palīdzības pabalsti pilnībā tiek finansēti no pašvaldības budžeta.

2020. gadā Satversmes tiesa pasludināja spriedumus lietās, kas tika ierosinātas pēc tiesībsarga pieteikuma, un tika atzīts:

1) MK 2012. gada 18. decembra noteikumu Nr. 913 "Noteikumi par garantēto minimālo ienākumu līmeni" 2. punkts par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 1. un 109. pantam un spēkā neesošu no 2021. gada 1. janvāra;

2) MK 2010. gada 30. marta noteikumu Nr. 299 "Noteikumi par ģimenes vai atsevišķi dzīvojošas personas atzīšanu par trūcīgu" 2. punkta vārdi "ja tās

¹⁵ Pamatnostādnes atrodas starpinstitūciju saskaņošanā, VSS-434.

vidējie ienākumi katram ģimenes loceklim mēnesī pēdējo triju mēnešu laikā nepārsniedz 128,06 eiro" par neatbilstošiem Latvijas Republikas Satversmes 1. un 109. pantam un spēkā neesošiem no 2021. gada 1. janvāra.

Izpildot Satversmes tiesas spriedumus, tika veikti būtiski grozījumi Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā, grozījumi stājās spēkā 2021. gada 1. janvārī: tika noteikti augstāki minimālo ienākumu sliekšņi, mainīti nosacījumi sociālās palīdzības piešķiršanai u. c. Savukārt 2021. gada 1. jūlijā stājās spēkā vienots tiesiskais regulējums mājokļa pabalsta nodrošināšanai, nosakot konkrētas ar mājokli saistītas izdevumu pozīcijas un to minimālās normas, kas jāizmanto mājokļa pabalsta apmēra aprēķināšanai.

Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums nosaka, ka pašvaldībai, kuras teritorijā persona deklarējusi savu dzīvesvietu, ir pienākums nodrošināt personai iespēju saņemt tās vajadzībām atbilstošus sociālos pakalpojumus un sociālo palīdzību, kā arī **sociālās palīdzības sniegšanas pamatprincipus**:

- 1) sociālo palīdzību klientam sniedz, pamatojoties uz viņa materiālo resursu – ienākumu un īpašuma – izvērtējumu, individuāli paredzot katra klienta līdzdarbību, izņemot krīzes situāciju;
- 2) izvērtējot mājsaimniecības materiālos resursus, ņem vērā ienākumus, kas veidojas pēc nodokļu samaksas;
- 3) uz sociālās palīdzības pabalstiem nevar vērst piezīdu.

Likums nosaka **sociālās palīdzības pabalstu veidus**:

- Pamata sociālās palīdzības pabalsti ir:
 - garantētā minimālā ienākuma pabalsts – materiāls atbalsts naudas izteiksmē minimālo ikdienas izdevumu apmaksai;
 - mājokļa pabalsts – materiāls atbalsts ar mājokļa lietošanu saistīto izdevumu segšanai.
- Papildu sociālās palīdzības pabalsti ir:
 - pabalsts atsevišķu izdevumu apmaksai – materiāls atbalsts personām sociālās funkcionēšanas un neatkarīgas dzīves nodrošināšanai;
 - pabalsts krīzes situācijā – operatīvi sniegts materiāls atbalsts ārēju notikumu radītu seku novēršanai vai mazināšanai.

Ministru kabinets nosaka mājsaimniecības materiālās situācijas izvērtēšanas un garantētā minimālā ienākuma pabalsta aprēķināšanas, piešķiršanas un izmaksas kārtību, trūcīgas un maznodrošinātas mājsaimniecības statusa piešķiršanas kārtību, mājokļa pabalsta aprēķināšanas, piešķiršanas un izmaksas kārtību un izdevumu pozīciju minimālās normas mājokļa pabalsta apmēra aprēķināšanai.¹⁶ Pašvaldība saistošajos noteikumos var paredzēt labvēlīgākus nosacījumus attiecībā uz izdevumu pozīciju normām, kā

¹⁶ Ministru kabineta noteikumi Nr. 809 "Noteikumi par mājsaimniecības materiālās situācijas izvērtēšanu un sociālās palīdzības saņemšanu", 17.12.2021.

PAŠVALDĪBU SAVIENĪBĀ

arī noteikt koeficientu garantētā minimālā ienākuma sliekšņu summai mājāsaimniecībai un mājāsaimniecību veidus, kuriem tiek piemērots koeficients mājokļa pabalsta apmēra aprēķināšanai.

Pabalstu atsevišķu izdevumu apmaksai piešķir par trūcīgu vai maznodrošinātu atzītai personai vai mājāsaimniecībai, un šo pabalstu mērķus, apmēru, piešķiršanas un izmaksas kārtību nosaka pašvaldība saistošajos noteikumos. Arī pabalsta krīzes situācijā apmēru, piešķiršanas un izmaksas kārtību nosaka pašvaldība saistošajos noteikumos.

Likumā ir noteikts garantēto minimālo ienākumu sliekšnis un trūcīgas mājāsaimniecības ienākumu sliekšnis sociālās palīdzības saņemšanai:

- garantētais minimālais ienākumu (GMI) sliekšnis ir **109 eiro** pirmajai vai vienīgajai personai un **76 eiro** pārējām personām mājāsaimniecībā;
- trūcīgas mājāsaimniecības ienākumu sliekšnis ir **272 eiro** pirmajai vai vienīgajai personai un **190 eiro** pārējām personām mājāsaimniecībā;
- maznodrošinātas mājāsaimniecības ienākumu sliekšni katra pašvaldība ir tiesīga noteikt **ne augstāku par 436 eiro** pirmajai vai vienīgajai personai un

305 eiro pārējām personām mājāsaimniecībā, bet ne zemāku par trūcīgas mājāsaimniecības ienākumu sliekšni (tātad – **ne zemāku par 272 eiro** pirmajai vai vienīgajai personai un **190 eiro** pārējām personām mājāsaimniecībā).

Labklājības ministrija izstrādājusi un virza apstiprināšanai (izsludināts Valsts sekretāru sanāksmē 03.06.2021.). Plānu minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai 2022.–2024. gadam.¹⁷ Plānā paredzēts normatīvajos aktos nostiprināt minimālo ienākumu sliekšņu noteikšanas metodoloģiju, pārskatīt (palielināt) minimālos ienākumu sliekšņus katru gadu, sākot no 2023. gada 1. janvāra, un sagatavot priekšlikumus minimālo pensiju finansēšanas principu un politikas maiņai. Plānots, ka 2022. gadā tiks pārskatīti sociālās palīdzības saņemšanas kritēriji. Ņemot vērā, ka plāna īstenošanai paredzēts ieguldīt valsts un pašvaldību finanšu resursus, kā atsevišķs pasākums plānā iekļauta valsts budžeta līdzfinansējuma nodrošināšana pašvaldībām GMI un mājokļa pabalsta izmaksai.

¹⁷ Plāns minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai 2022.-2024.gadam.- <http://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40503182>

IZGLĪTĪBAS UN KULTŪRAS KOMITEJA

Vispirms pateicība visiem Izglītības un kultūras komitejas locekļiem, īpaši komitejas vadītājam Jaunpils novada domes priekšsēdētājam **Ligitai Ginterei**, par komitejas vadību un atbalstu komitejas darba organizēšanā!

Izglītības joma

Pasaule mainās arvien straujāk. Globalizācija ar tās ietekmi uz ekonomisko konkurētspēju un sociālo kohēziju, jaunām profesijām un karjerām, ātru un nepārtrauktu progresu tehnoloģiju jomā un to plašāku izmantošanu liek domāt par reformām izglītības jomā. Pasaule, kurai tika pakārtota izglītība, ir mainījusies, tātad jāmainās arī izglītības sistēmai, saturam un izglītības organizēšanas metodēm. Pārmaiņas nes līdzī arī viedokļu sadursmi, saasinot problēmas sabiedrībā. Izteiktāk redzama ģimenes sociāli ekonomisko apstākļu ietekme uz skolēnu sasniegumiem un nākotnes iespējām.

Izglītības jomas galvenās problēmas, sākot ar 2020. gada martu, ar ko saskaras ne tikai pašvaldības, bet pirmām kārtām bērni un viņu vecāki un skolu pedagogi: Latvija, tāpat kā visa pārējā pasaule, dzīvo *Covid-19* pandēmijas ietekmē, kas atstājusi smagu iespaidu uz visām nozarēm, tajā skaitā izglītību. Ikviens negaidot tikām iemesti tādos apstākļos, kas

krasi prasīja izglītības darbā īstenot citu darba formu, atšķirīgu satura apguves plānošanu, sadarbību, par ko pirms kāda laika pat iedomāties nevarējām.

2020. gada 13. martā Latvijā tika ieviestas attālinātās mācības visos izglītības posmos, un tās turpinājās līdz mācību gada beigām. No 2021. gada 22. februāra mācību atsākšanai klātienē izglītības sistēmā ieviesa Izglītības un zinātnes ministrijas piedāvāto reģionālo principu, un tas bija labs kompromiss ar individualizētu pieeju. Galalēmumu pieņēma pašvaldības, balstoties uz Slimību profilakses un kontroles centra atzinumu, novērtējot saslimstības rādītājus blakuspašvaldībās, skolēnu un pedagogu mobilitāti, tika atjaunoti skolēnu pārvadājumi un skolēnu ēdināšana. Sākotnēji drošās pašvaldības bija 25, bet maijā jau 44. Drošajās pašvaldībās skolās pēc rotācijas principa, ievērojot epidemioloģiskās prasības, varēja atgriezties arī citu klašu skolēni. Vidusskolēni klātienē varēja gatavoties centralizētajiem eksāmeniem, skolu apmeklējot saskaņā ar grafiku. Pašvaldību rūpe bija droša centralizēto eksāmenu norises nodrošināšana.

LPS regulāri sniedz informāciju semināru un videokonferenču veidā pašvaldībām un izglītības iestādēm neatkarīgi no dibinātāja par mācību organizāciju un epidemioloģiskajām prasībām *Covid-19* pandēmijas laikā (videoieraksti pieejami vietnes www.lps.lv sadaļā "Tiešraides, videoarhīvs – Videoarhīvs").

Regulāra bijusi arī uz abpusēju dialogu balstītas sadarbības veidošana ar Izglītības un zinātnes ministriju, Kultūras ministriju, Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministriju, Valsts kancelejas Pārresoru koordinācijas centru, Izglītības un zinātnes darbinieku arodbiedrību, nevalstisko sektoru un vecāku organizācijām, 13. Saeimas Izglītības, zinātnes un kultūras komisiju.

Izglītības un kultūras komitejā skatīti visi valstī aktuālie jautājumi izglītības un kultūras jomā un sniegti atzini par normatīvajiem aktiem izglītībā un kultūrā.

LPS piedalījies arī nacionāla līmeņa plānošanas dokumentu izstrādē, aizstāvot pašvaldību intereses Nacionālajā attīstības plānā 2021.–2027. gadam, Saliedētas un pilsoniski aktīvas sabiedrības pamatnostādnes 2021.–2027. gadam, Kultūrpolitikas pamatnostādnes 2021.–2027. gadam, Izglītības attīstības pamatnostādnes 2021.–2027. gadam, Digitālās transformācijas pamatnostādnes 2021.–2027. gadam u. c. Tāpat nozīmīga ir LPS dalība Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas (OECD) un Izglītības un zinātnes ministrijas sadarbības projektā “Latvijas prasmju stratēģija”, Apvienoto Nāciju Izglītības, zinātnes un kultūras organizācijas (UNESCO) izvirzīto mērķu īstenošanā piecās darbības jomās, konsultatīvajā padomē “Izglītība visiem” un valsts izglītības, tajā skaitā kultūrizglītības, valsts valodas un kultūras politikas izstrādē un tās koordinācijā ar pašvaldībām, Latvijas pašvaldību kopīgo problēmu risināšanā un interešu un tiesību pārstāvēšanā un aizstāvēšanā Ministru kabinetā un valsts varas un pārvaldes institūcijās.

Kvalitatīvas izglītības pamatā ir pedagogi, kas par sava darba galveno mērķi uzskata katra bērna kā indivīda potenciāla attīstību. LPS piedalījās starpinstitūciju darba grupā par pedagogu darba samaksas finansēšanas modeļa pilnveidi. Šajā darba grupā, kas strādāja no 2020. gada 29. oktobra līdz 2021. gada 23. aprīlim, tika vērtēti iespējami labākais risinājums pedagogu darba samaksas aprēķina modelim, skatot jautājumus saistībā ar mācību procesā iesaistīto skolotāju un skolēnu proporciju, pedagogu slodzi un atalgojumu, skolēniem pieejamo atbalsta personālu u. c. Svarīgi, lai atalgojuma sistēma atbalstītu valsts izglītības mērķus attiecībā uz kvalitāti un vienlīdzību, sniegtu pietiekamu motivāciju piesaistīt pedagoga profesijai labus absolventus un cilvēkus ar saistītu pieredzi, kas gūta ārpus izglītības nozares, un cik efektīvi šī sistēma spēj sekmēt izcilību un novērst skolēnu atbīrumu. Darba grupā izstrādātas skolu tīkla vadlīnijas, kas pašvaldībām kalpos par palīgīdzekli, plānojot novada izglītības tīklu un izstrādājot pašvaldības izglītības stratēģiju.

Saistībā ar pedagogu darba samaksas pilnveidi darba grupa izvirzījusi **mērķus** arī **pirmsskolas izglītībā**: nodrošināt ilgtspējīgākus mērķdotācijas aprēķina nosacījumus, stiprinot pirmsskolas izglītības kvalitāti un pieejamību, sekmēt iekļaujošo izglītību un mazi-

nāt nevienlīdzību pirmsskolas pedagogu un pārējo vispārējās izglītības pedagogu darba samaksā. LPS konceptuāli atbalsta pirmsskolas izglītības iestāžu (PII) pedagogu darba samaksas palielināšanu, lai pakāpeniski mazinātu nevienlīdzību darba samaksā starp pirmsskolas izglītības skolotājiem un pārējo izglītības pakāpju un izglītības veidu skolotājiem, taču, lai nodrošinātu PII pedagogu atalgojuma pieaugumu jau no 2021. gada 1. septembra no 830 uz 872 eiro mēnesī, pamatojoties uz likumu “Par pašvaldībām”, vienlaikus jānosaka pašvaldībām jauni ienākumu avoti.

Iekļaujoša izglītība. Pašvaldību darbākārtībā ir iekļaujošas izglītības organizēšana vispārizglītojošās skolās – process, kurā atbilstoši tiek nodrošinātas visu izglītojamo daudzveidīgās vajadzības, palielinot ikviena audzēkņa līdzdalības iespējas mācību procesā, kultūrā un dažādās kopienās un samazinot risku tikt izslēgtiem no izglītības un izglītības ieguves. Lai uzlabotu izglītības pieejamību ne tikai personām ar īpašām vajadzībām, bet ievērojami plašākai mērķgrupai, pēc LPS iniciatīvas tika izveidota starpinstitūciju darba grupa (2016–2019), kas izstrādāja MK noteikumus “Prasības izglītojamo ar speciālajām vajadzībām uzņemšanai vispārējās izglītības programmās” (pieņemti 19.11.2019.), kuros definēts vajadzību grozs izglītojamiem ar speciālām vajadzībām un paaugstināts finansējuma aprēķina koeficients.

Izglītības iestāžu tīkla optimizācija un attīstība pašvaldībā, nodrošinot kvalitatīvas izglītības pieejamību. Īpaša vērība tiek pievērsta izglītības iestāžu vidējam posmam (10.–12. klase). Par izglītības iestādes tālāko darbību lēmums jābalsta uz iestādes darba kvalitātes novērtējumu – skolēnu mācību rezultātiem, izglītības programmu piedāvājumu, sasniegumiem interešu izglītībā, pedagogu un izglītības iestādes vadītāja darba kvalitāti, turpmāko izglītības pieejamību, transporta nodrošinājumu skolēnu pārvadājumiem, pieejamajiem finanšu resursiem, izglītības iestāžu ēku piepildījumu un noslogojumu, teritorijas demogrāfiskajām tendencēm, pašvaldības ekonomiskās attīstības potenciālu un iesaistīto pušu (skolēnu, pedagogu, vecāku) informētību un viedokli. No 2017./2018. līdz 2020./2021. mācību gadam tika slēgtas 53 izglītības iestādes, izglītības pakāpe pazemināta 28 un reorganizētas 64 izglītības iestādes. Darbs turpinās, un, ieviešot kompetencē balstītu izglītības saturu, prasības mācību procesam paaugstinās tieši vidējās izglītības posmā, jo jānodrošina padziļināta mācību priekšmetu apguve. LPS viedoklis, kas balstīts uz pašvaldību viedokli, tika ņemts vērā, izstrādājot kvalitatīvos un kvantitatīvos vērtēšanas kritērijus vidējās izglītības pakāpei, ņemot par pamatu Administratīvo teritoriju un apdzīvoto vietu likumā noteikto administratīvo iedalījumu.

Jēgpilnu attālināto mācību nodrošināšanai ir nepieciešama **tehnoloģiju pieejamība un interneta datu pārraides ātrums**, kas ir viens no būtiskākajiem

PAŠVALDĪBU SAVIENĪBĀ

veiksmīga mācību procesa aspektiem. Satiksmes ministrija un valsts akciju sabiedrība "Latvijas Valsts radio un televīzijas centrs" (LVRTC) valstī realizē projektu "Uzlabot elektroniskās sakaru infrastruktūras pieejamību lauku teritorijās", kas paredz uzlabota elektronisko sakaru tīkla pieejamību lietotājiem lauku teritorijās, nodrošinot attiecīgas infrastruktūras izbūvi, kur tā nav pieejama, izbūvējot tā saucamo vidējo jūdži. LPS organizējusi Izglītības un kultūras komitejas sēdes par pēdējās jūdzes pieslēgumiem izglītības iestādēm, uzaicinot LVRTC, Satiksmes ministriju, Vides aizsardzības un reģionālās attīstības un Izglītības un zinātnes ministrijas pārstāvjus, lai meklētu risinājumu pēdējās jūdzes pieslēgumam (galalietotājam). Rezultātā Digitālās transformācijas pamatnostādnes 2021.–2027. gadam izstrādātā sadaļa 4.3.1.1. par vidējās un pēdējās jūdzes elektronisko sakaru tīklu infrastruktūras attīstīšanu vieš cerības, ka risinājums tiks meklēts.

Lai nodrošinātu interneta jaudas palielināšanu Latvijas skolām, noslēgts sadarbības memorands "Jaudīgs internets ikvienai Latvijas skolai", ko parakstījuši datu pārraides iekārtu ražotājs SIA "Mikrotīkls", SIA "Bite Latvija", SIA "Latvijas mobilais telefons", SIA "LinkIT"/"DatiGrupa" VAS "LVRTC", SIA "Tele2", SIA "Tet", Latvijas Pašvaldību savienība un Rīgas Tehniskā universitāte. Sadarbības memorands aicina uz sadarbību, kas vērsta uz maksimāli ātru un izmaksu ziņā efektīvu interneta jaudas palielināšanas iespēju nodrošināšanu Latvijas skolām.

SIA "Mikrotīkls" uzdāvinājusi 745 iekārtas, kas ļāvis vairāk nekā 100 skolās uzlabot datu pārraides ātrumu, kas ir būtiski attālināto mācību organizēšanā. No IZM budžeta paredzēts novirzīt finansējumu interneta pakalpojumu abonēšanas maksas segšanai izglītības iestādēs (no 2021. gada 1. aprīļa uz deviņiem mēnešiem), noslēdzot līgumus ar pašvaldībām.

Izglītības iestādēs ir vajadzīga interaktīvā mācību platforma, kurā iekļauts izglītības programmas īstenošanai nepieciešamais saturs, un mācību vadības platforma mācību procesa vadīšanai ar pedagoga un izglītojamā daudzpusīgas savstarpējās sadarbības iespējām mācību procesā.

Tomēr ne visiem Latvijas iedzīvotājiem ir pieejamas tehnoloģijas. Saskaņā ar LPS rīkoto aptauju un dažādiem veiktiem aprēķiniem izglītības nozarē vidēji līdz 25% skolēnu saskaras ar problēmām vai neērtībām mācībām atbilstoša datora vai viedierīces nodrošinājumā. Tas nozīmē, ka līdz 50 000 skolēnu attālināto mācību laikā nācies saskarties ar ierobežojumiem kvalitatīvas izglītības ieguvei. Pētījums par izglītības iestāžu interneta pieslēgumiem un izglītības iestāžu, pedagogu un skolēnu nodrošinājumu ar datoriem attālinātajā mācību procesā pieejams [šeit](#).

Covid-19 izplatība dažādās formās turpinās un var ierobežot mācības klātienē ilgākā laikā, līdz ar to

dators ir ļoti vajadzīgs ikvienam skolēnam un skolotājam pēc iespējas drīzāk, tam jānovirza mērķēta valsts programma.

Šobrīd ir pieejams finansējums no ES struktūrfondiem: sākas jaunais periods, tāpēc īstais brīdis, kad visiem jāsaslēdzas un jāatrisina datoru iegāde skolēniem. Atsaucība gūta Valsts prezidenta kancelejā, un LPS preses konferencei par šo jautājumu pieslēdzās Valsts prezidenta padomniece tehnoloģiju jautājumos Ieva Ilvesa. Valsts prezidenta kanceleja, Latvijas Pašvaldību savienība, VARAM un Izglītības un zinātnes ministrija izstrādā **sadarbības memorandu "Dators ikvienam bērnam"**. LPS uzdevums ir sadarbībā ar pašvaldībām un to pārzinā esošajām izglītības iestādēm sagatavot ieviešanas un atbalsta sistēmu, lai izveidotu datoru bibliotēkas un datoru pārvaldi izglītības iestādē, nodrošinot speciālistus ierīču tehniskai apkalpošanai un metodiskajam darbam ar izglītības iestādēm digitālo resursu efektīvai ieviešanai mācību procesā.

Patlaban notiek darbs pie darbības programmas "Izaugsme un nodarbinātība" 13.1. ieguldījumu prioritātes "Palīdzēt veicināt ar *Covid-19* pandēmiju un tās sociālajām sekām saistītās krīzes seku pārvarēšanu un sagatavoties zaļai, digitālai un noturīgai ekonomikas atveseļošanai" 13.1.2. specifiskā atbalsta mērķa "Atveseļošanas pasākumi izglītības un pētniecības nozarē" 13.1.2.2. pasākuma "Izglītības iestāžu digitalizācija" īstenošanas noteikumi" izstrādes. Šā pasākuma mērķis ir valsts un pašvaldību dibināto izglītības iestāžu nodrošināšana ar mācību procesam atbilstošām, izmaksu ziņā efektīvām un drošām informācijas un komunikācijas tehnoloģiju vienībām – portatīvo datortehniku, lai paaugstinātu mācību efektivitāti un mazinātu nevienlīdzību, ievērojot principu "dators ikvienam bērnam".

Covid-19 pandēmija un valstī noteiktie drošības noteikumi saslimstības ierobežošanai – fiziskā distancēšanās, stingri pulcēšanās ierobežojumi, attālinātais skolēnu mācību un vecāku darbs – atstājuši ietekmi uz bērnu un ģimenes emocionālo labsajūtu, mentālo veselību, skolēnu mācību rezultātiem. Pētījumos konstatēts, ka izolācija un karantīna iepriekšējo infekcijas uzliesmojumu laikā saistīta ar lielāku posttraumatiskā stresa risku bērnu vidū. Tādēļ, lai mazinātu pandēmijas ilgtermiņa sekas un potenciālā kaitējuma pārneši uz nākamo paaudzi, būtiski pārliecināties, lai pandēmijas mazināšanai izmantotie ierobežojumi nerada papildu stresu un, cik vien iespējams, būtu papildināti ar atbilstošu atbalstu stresa mazināšanai.

Ministru kabinets no budžeta programmas 02.00.00 "Līdzekļi neparedzētiem gadījumiem" piešķīra Izglītības un zinātnes ministrijai 2 202 505 eiro atbalstam bērnu un jauniešu vasaras nometņu organizēšanai. Tajā aktīvi iesaistījās pašvaldības, kas bija kā atbalsts gan bērniem un jauniešiem prasmju un kompetences apguvē, gan arī viņu vecākiem.

Lai atbalstītu pedagogus, no valsts budžeta līdzekļiem tika piešķirti 825 000 eiro atbalstam supervīzījām pedagogiem. Atbalsta programma pedagogiem *Covid-19* pandēmijas radīto seku mazināšanai tiks īstenota no 2021. gada maija līdz 31. decembrim.

Tāpat izveidota jauna atbalsta forma skolēniem – atbalsts skolēnu pašpārvaldēm. Projektā “Atbalsts psihoemocionālās veselības veicināšanas pasākumiem skolās *Covid-19* pandēmijas radīto seku mazināšanai” atbalsts tiek sniegts 144 izglītības iestādēm, to pašpārvalžu komandām piedaloties mācībās un pēc tam īstenojot vienaudžiem atbalstu, kam iniciatīvu projektos piešķir finansējumu 1000 eiro apmērā. Plānots, ka būtisks atbalsts izglītības iestāžu skolu dalībai projektā tiek sniegts arī no pašvaldību puses.

Svarīgi pārmaiņu procesā nepazaudēt fokusu, un tie ir mūsu bērni. Jāatceras, ka ikvienam bērnam neatkarīgi no dzimšanas vietas un sociāli ekonomiskā stāvokļa ir jābūt iespējai saņemt kvalitatīvu izglītību.

Izglītības sistēma

Personības attīstībā ir svarīgi visi izglītības posmi, un gada garumā tas bija gan Izglītības un kultūras komitejas, gan LPS Valdes un Domes dienaskārtībā, sākot ar pirmsskolas izglītību, pamatskolas, vidusskolas, profesionālo un augstāko izglītību un beidzot ar pieaugušo izglītību. Katrā no šiem posmiem tiek risināti saturs, metodikas, kam nemitīgi mainās regulējums, un organizatoriskie jautājumi.

Izglītība ir svarīga ikvienam cilvēkam, ģimenei, sabiedrībai un valstij kopumā. Tā ir ceļš uz cilvēka individuālās dzīves kvalitāti, zināšanu sabiedrības veidošanos un valsts ekonomisko izaugsmi un labklājību. Ieguldījumi izglītībā un mūžizglītībā ir būtisks priekšnoteikums tautsaimniecības attīstībai un valsts konkurētspējas veicināšanai, kā arī augstāka labklājības līmeņa sasniegšanai.

Izglītības politikas virzītājs Latvijas valstī ir Izglītības un zinātnes ministrija (IZM). Izglītības politika ir visaptveroša un **cieši saistīta ar pašvaldībām** un citām valsts nozarēm, īpaši Kultūras, Veselības, Iekšlietu, Aizsardzības, Zemkopības, Labklājības un Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas īstenojamām politikām, kuru uzdevumi iekļauti attiecīgo nozaru politikas plānošanas dokumentos.

IZM vidēja termiņa politikas plānošanas dokuments, kas nosaka izglītības attīstības politikas pamatprincipus, mērķus un rīcības virzienus, ir **Izglītības attīstības pamatnostādnes 2021.–2027. gadam “Nākotnes prasmes nākotnes sabiedrībai”¹**. Pamatnostādnes izstrādātas saskaņā ar Izglītības likuma 14. panta

¹ Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/324332-par-izglitibas-attistibas-pamatnostadnem-20212027-gadam>.

18. daļu², paredzot, ka Ministru kabinets nosaka vienotu valsts politiku un stratēģiju izglītībā un iesniedz Saeimā apstiprināšanai izglītības attīstības pamatnostādnes turpmākajiem septiņiem gadiem.

Pašvaldībām un izglītības iestādēm saistošais tiesiskais regulējums ir ļoti plašs. Izglītības un zinātnes ministrijas vietnes sadaļā “Normatīvie akti un attīstības plānošanas dokumenti” ir pieejami izglītību regulējošie likumi, Ministru kabineta noteikumi, attīstības plānošanas dokumenti un normatīvo aktu projekti³.

Izglītības iestādēm ir saistošs ne tikai IZM pārziņā esošais, bet arī citu nozaru tiesiskais regulējums. Tā, piemēram, attiecībā uz izglītības tiesībām svarīga ir Latvijas Republikas Satversme⁴. Pašvaldībām un to izglītības iestādēm saistoši ir normatīvie akti, kas attiecas uz bērnu tiesību aizsardzību, darba tiesībām, lietvedību un arhīvu, fizisko personu datu aizsardzību, publisko iepirkumu, grāmatvedību un nodokļiem, Eiropas Savienības fondu un citu projektu atbalstu, amatpersonu atbildību un noteiktajiem aizliegumiem, un citi normatīvie akti, kurus varētu pieņemt un par kuriem ir panākta vienošanās ar pašvaldībām.

Pašvaldību darbību regulējošais **likums “Par pašvaldībām”⁵** nosaka pašvaldību autonomās, deleģētās un brīvprātīgās funkcijas. Autonomo funkciju izpildi izglītības jomā organizē un par to atbild pašvaldības neatkarīgi no to lieluma un budžeta. Šo funkciju izpilde tiek finansēta no attiecīgās pašvaldības budžeta, ja likumā “Par pašvaldībām” nav noteikts citādi. Gadījumos, kad pašvaldībām tiek nodotas jaunas vai deleģētas valsts pārvaldes iestāžu funkcijas, jānosaka papildu ienākumu avoti.

Likuma “Par pašvaldībām” 15. panta ceturtais punkts attiecībā uz izglītību nosaka *“gādāt par iedzīvotāju izglītību (iedzīvotājiem noteikto tiesību nodrošināšana pamatizglītības un vispārējās vidējās izglītības iegūšanā; pirmsskolas un skolas vecuma bērnu nodrošināšana ar vietām mācību un audzināšanas iestādēs; organizatoriska un finansiāla palīdzība ārpuskolas mācību un audzināšanas iestādēm un izglītības atbalsta iestādēm u. c.)”*.

Pašvaldību kompetence izglītībā tiek noteikta arī **Izglītības likumā⁶**, kas regulē visu veidu un pakāpju izglītību, nosaka iesaistīto institūciju tiesības un pienākumus, kā arī izglītības veidus, līmeņus un izglītību īstenojošo iestāžu veidus. Pašvaldību kompetence izglītībā ir noteikta Izglītības likuma 17. pantā.

Vispārējās izglītības likumā⁷ noteikti vispārējās izglītības organizācijas un darbības principi un

² Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/50759-izglitibas-likums>.

³ Pieejams: <http://izm.gov.lv/lv/normativie-akti>.

⁴ Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=57980>.

⁵ Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=57255>.

⁶ Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=50759>.

⁷ Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=20243>.

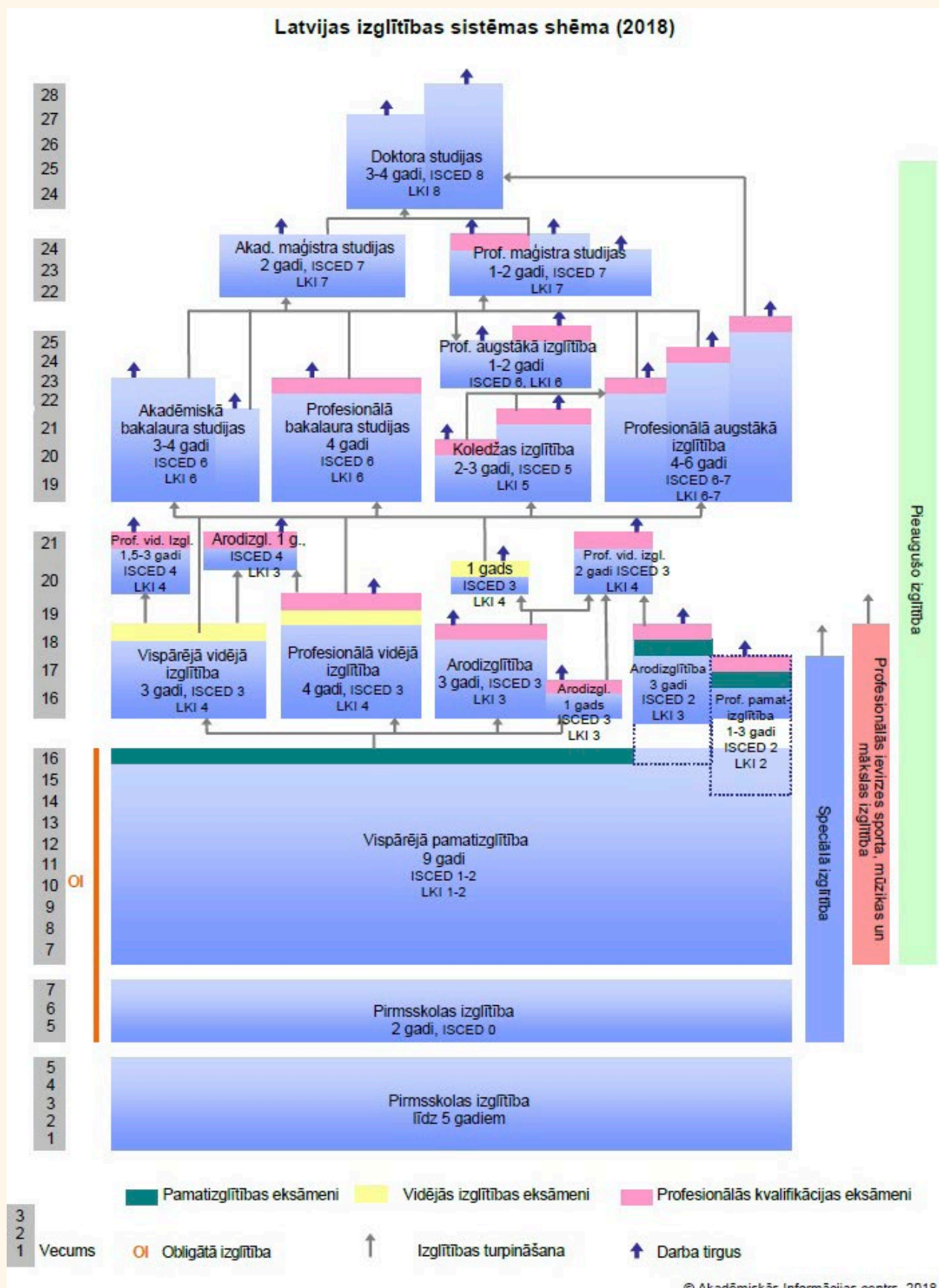
PAŠVALDĪBU SAVIENĪBĀ

reglamentētas vispārējās izglītības īstenošanā iesaistīto institūciju un personu tiesības un pienākumi.

Pašvaldībām saistošs arī **Profesionālās izglītības likums**⁸, kura mērķis ir nodrošināt valsts profesio-

⁸ Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=20244>.

nālās izglītības politikas īstenošanu un profesionālās izglītības sistēmas darbību, vadību un attīstību. Pašvaldībām ir iespēja un tiesības iesaistīties profesionālo izglītības iestāžu konventa sastāvā un ietekmēt profesionālās izglītības iestāžu programmu izvēli.

Atkarībā no izglītības sistēmas izglītības pakāpēm un skolu tipiem mainās valsts un pašvaldību kompetence un atbildība. Latvijas izglītības sistēma sastāv no pirmsskolas izglītības, pamatizglītības, vidējās izglītības un augstākās izglītības. Vispārējā izglītība pavisam ilgst 12 gadus, ietverot obligāto deviņgadīgo pamatizglītību un trīsgadīgo vidējo izglītību. Papildus Latvijā ir obligāta pirmsskolas izglītība 5–6 gadu vecumā. Pamatizglītības pakāpe ietver vispārējo pamatizglītību (1.–9. klase) un profesionālo pamatizglītību. Vidējās izglītības pakāpe ietver vispārējo vidējo izglītību, profesionālo vidējo izglītību un arodizglītību. Augstākās izglītības pakāpe ietver gan akadēmiskās, gan profesionālās studiju programmas.

Pirmsskolas izglītība

Pirmsskolas izglītību regulē Vispārējās izglītības likuma V nodaļa "Pirmsskolas izglītība"⁹ un Izglītības likuma 17. panta 2¹, 2², 2³ un 2⁴.¹⁰

Pirmsskolas izglītību Latvijā piedāvā vispārējās izglītības iestādes. Pirmsskolas izglītības pamatmērķis ir sekmēt bērna vispārējo attīstību un gatavību, uzsākot sākumskolas posmu pamatizglītībā. Pirmsskolas izglītības programmu apgūst bērni līdz septiņu gadu vecumam. Atkarībā no veselības stāvokļa un psiholoģiskās sagatavotības pirmsskolas izglītības programmas apguvi var pagarināt vai saīsināt par vienu gadu saskaņā ar vecāku vēlmēm un ģimenes ārsta vai psihologa atzinumu.

Vietējās pašvaldības savā administratīvajā teritorijā nodrošina vienlīdzīgu pieeju pirmsskolas izglītības iestādēm bērniem no pusotra gada vecuma, un bērnu no piecu gadu vecuma sagatavošana pamatizglītības ieguvei ir obligāta.

Pašvaldības dibina, atver un par saviem līdzekļiem uztur pirmsskolas izglītības iestādes. Valsts finansējums tiek nodrošināts pedagogu atalgojumam, ieskaitot sociālās apdrošināšanas iemaksas pedagogiem, kuri strādā ar bērniem no piecu gadu vecuma. Atalgojumu pirmsskolas izglītības iestādēs regulē MK noteikumi Nr. 445 "Pedagogu darba samaksas noteikumi"¹¹, kas nosaka pedagogu darba samaksas noteikšanas kārtību, darba samaksas apmēru un pedagogu darba slodzes lielumu.

Valsts finansējums tiek nodrošināts arī mācību līdzekļu iegādei izglītības nodrošināšanai bērniem no piecu gadu vecuma. Ministru kabineta noteikumi Nr. 41 "Kārtība, kādā valsts un pašvaldības finansē mācību līdzekļu iegādi izglītības iestādēm"¹² nosaka kārtību,

⁹ Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/20243-visparejas-izglitibas-likum>.

¹⁰ Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=50759>.

¹¹ Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/283667-pedagogu-darba-samaksas-noteikumi>.

¹² Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/279487-kartiba-kada-valsts-un-pasvaldibas-finanse-macibu-lidzeklu-iegadi-izgli>

kādā valsts un pašvaldības finansē mācību līdzekļu iegādi izglītības iestādēm.

Izglītības likuma 17. panta 2¹, 2², 2³ un 2⁴ nosaka: ja pašvaldība bērnam, kurš sasniedz pusotra gada vecumu un kura dzīvesvieta deklarēta pašvaldības administratīvajā teritorijā, nenodrošina vietu pašvaldības izglītības iestādes īstenotā pirmsskolas izglītības programmā (no pusotra gada vecuma līdz pamatizglītības ieguves uzsākšanai) un bērns apgūst pirmsskolas izglītības programmu privātā izglītības iestādē, šim privātajam pakalpojuma sniedzējam sedz izmaksas Ministru kabineta noteiktajā kārtībā. Šī kārtība paredzēta MK noteikumos Nr. 709 "Noteikumi par izmaksu noteikšanas metodiku un kārtību, kādā pašvaldība atbilstoši tās noteiktajām vidējām izmaksām sedz pirmsskolas izglītības programmas izmaksas privātai izglītības iestādei"¹³, kas izdoti saskaņā ar Izglītības likuma 14. panta 36. punktu.

Vispārējā pamatizglītība un vidējā izglītība

Pamatizglītības pakāpē notiek sagatavošanās izglītībai vidējā pakāpē vai profesionālajai izglītībai, dzīvē nepieciešamo pamatzināšanu un pamatprasmju apguve un vērtīborientācijas veidošanās. Šobrīd spēkā esošais normatīvais regulējums paredz, ka pamatizglītības ieguvei sāk tajā kalendārajā gadā, kurā izglītojamajam aprit septiņi gadi, īpašos Vispārējās izglītības likuma 32. panta trešajā daļā noteiktos gadījumos arī vienu gadu agrāk vai vēlāk. Pamatizglītības ieguve vai pamatizglītības iegūšanas turpināšana līdz 18 gadu vecuma sasniegšanai ir obligāta. Pamatizglītības programmas tiek īstenotas deviņu gadu laikā. Pamatizglītības standartu un pamatizglītības programmas regulē Ministru kabineta noteikumi Nr. 747 "Noteikumi par valsts pamatizglītības standartu un pamatizglītības programmu paraugiem"¹⁴. Savukārt MK noteikumi Nr. 416 "Noteikumi par valsts vispārējās vidējās izglītības standartu un vispārējās vidējās izglītības programmu paraugiem"¹⁵ regulē vispārējās vidējās izglītības programmas.

Vispārējo pamatskolas izglītību var iegūt pašvaldību vai privātpersonu dibinātās pamatskolās vai vidējās izglītības iestādēs. Vispārējo vidējo izglītību var iegūt pašvaldību, privātpersonu vai augstskolu dibinātās izglītības iestādēs. Vispārīgizglītojošās izglītības programmas īsteno vidusskolās un valsts ģimnāzijās.

Vispārējo vidējo izglītību var apgūt arī vakara (maiņu) vidusskolās. Izglītības iestāžu reģistrācijas kārtību regulē Ministru kabineta noteikumi Nr. 397 "Izglītības iestāžu un citu Izglītības likumā noteikto institūciju reģistrācijas kārtība"¹⁶, savukārt MK noteikumi Nr. 779 "Noteikumi par vispārējās izglītības iestāžu

[tības-iestadem](https://likumi.lv/doc.php?id=278801).

¹³ Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=278801>.

¹⁴ Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/303768>.

¹⁵ Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/309597>.

¹⁶ Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=275431>.

PAŠVALDĪBU SAVIENĪBĀ

pedagoģiskā procesa organizēšanai nepieciešamo obligāto dokumentāciju¹⁷ nosaka vispārējās izglītības iestādes pedagoģiskā procesa organizēšanai nepieciešamo obligāto dokumentāciju. Pie normatīvā regulējuma ir jāmin arī MK noteikumi Nr. 591 "Kārtība, kādā izglītojamie tiek uzņemti vispārējās izglītības iestādēs un speciālajās pirmsskolas izglītības grupās un atskaitīti no tām, kā arī pārcelti uz nākamo klasi"¹⁸.

Svarīgi atzīmēt, ka vispārējās pamatizglītības un vidējās izglītības iestādes, kuru dibinātājs ir pašvaldība, par saviem budžeta līdzekļiem veic ēku celtniecību, renovāciju un modernizāciju, teritorijas labiekārtošanu, skolu materiāltehniskās bāzes pilnveidošanu mūsdienīga mācību procesa nodrošināšanai, mācību vides infrastruktūras pilnveidei, inovatīvai IKT risinājumu ieviešanai mācībās un mācību vides ergonomiska iekārtojuma nodrošināšanai. Pašvaldības izmanto arī ES pieejamo struktūrfondu finansējumu.

Latvijas Pašvaldību savienība aktīvi iesaistās Eiropas Savienības struktūrfondu projektu izstrādē izglītības un kultūras jomā, kas ir pieejami pašvaldībām, un darbojas ES struktūrfondu uzraudzības padomēs ar balsstiesībām.

ESF un ERAF projekti (specifiskā atbalsta mērķis SAM):

- 2.2.1.1. "VIIS attīstība – izglītības monitoringa sistēma";
- 2.2.1.1./19/1/001 "Valsts pārbaudījumu organizēšanas procesa pilnveide";
- 8.3.1. "Attīstīt kompetenču pieejā balstītu vispārējās izglītības saturu";
- 8.3.1.1. "Kompetenču pieejā balstīta vispārējās izglītības satura aprobācija un ieviešana";
- 8.3.2. "Palielināt atbalstu vispārējās izglītības iestādēm izglītojamo individuālo kompetenču attīstībai";
- 8.3.2.1. "Atbalsts nacionāla un starptautiska mēroga pasākumu īstenošanai izglītojamo talantu attīstībai";
- 8.3.3. "Attīstīt NEET jauniešu prasmes un veicināt to iesaisti izglītībā, NVA īstenojamajos pasākumos Jauniešu garantijas ietvaros un nevalstisko organizāciju un jauniešu centru darbībā" (PROTI un DARI);
- 8.3.4. "Samazināt priekšlaicīgu mācību pārtraukšanu, īstenojot preventīvus un intervences pasākumus" (PuMPuRS);
- 8.3.5. "Uzlabot pieeju karjeras atbalstam izglītojamajiem vispārējās un profesionālās izglītības iestādēs";
- 8.3.6. "Ieviest izglītības kvalitātes monitoringa sistēmu";
- 8.4.1. "Nodarbināto personu profesionālās kompetences pilnveide";

¹⁷ Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=119480>.

¹⁸ Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/277597-kartiba-kada-izglitojamie-tiek-uznemti-visparejas-izglitibas-iestades-un-specialajas-pirmsskolas-izglitibas-grupas>.

- 8.5.1. "Profesionālo izglītības iestāžu audzēkņu dalība darba vidē balstītās mācībās un mācību praksēs uzņēmumos".

LPS pārstāvēta arī Eiropas Savienības *Erasmus+* programmas projektu vērtēšanā.

Valsts finansējums tiek nodrošināts pedagogu atalgojumam, ieskaitot sociālās apdrošināšanas iemaksas pedagogiem, daļēji tiek segtas atbalsta personāla izmaksas skolā, karjeras izglītība un interešu izglītība. Atalgojumu vispārējās izglītības iestādēs regulē Ministru kabineta noteikumi Nr. 445 "Pedagogu darba samaksas noteikumi"¹⁹. Tie nosaka pedagogu darba samaksas noteikšanas kārtību, darba samaksas apmēru un pedagogu darba slodzes lielumu. Savukārt MK noteikumi Nr. 447 "Par valsts budžeta mērķdotāciju pedagogu darba samaksai pašvaldību vispārējās izglītības iestādēs un valsts augstskolu vispārējās vidējās izglītības iestādēs"²⁰ nosaka kārtību, kādā aprēķina un sadala valsts budžeta mērķdotāciju pašvaldību izglītības iestādēm bērnu no piecu gadu vecuma izglītošanā nodarbināto pirmsskolas izglītības pedagogu darba samaksai un pašvaldību vispārējās pamatizglītības un vispārējās vidējās izglītības iestāžu, tajā skaitā internātskolu, kā arī valsts augstskolu vispārējās vidējās izglītības iestāžu pedagogu darba samaksai.

Izglītības finansēšanai pašvaldības izlieto vidēji vairāk nekā 40% no pašvaldības gada budžeta, atsevišķās pašvaldībās izglītības jomai tiek izlietots līdz pat 50% no pašvaldības gada budžeta. Papildus izglītības iestāžu uzturēšanai pašvaldības līdzfinansē interešu izglītību, karjeras izglītību, skolās un bērnudārzos atbalsta personāla uzturēšanas izmaksas. Tāpat pašvaldības uztur un finansē skolu internātus, finansē profesionālās ievirzes skolu uzturēšanu, apmaksā šo izglītības iestāžu vadītāju atalgojumu, organizē un finansē skolēnu vasaras nometnes.

Pašvaldību uzmanības lokā ir skolēnu ēdināšanas organizēšana. Brīvpusdienas no valsts budžeta apmaksā 1.–4. klašu audzēkņiem. Vienam skolēnam vienai ēdienreizei tiek paredzēti 1,42 eiro. Valsts budžeta izlietojumu skolēnu ēdināšanai regulē MK noteikumi Nr. 1206 "Kārtība, kādā aprēķina, piešķir un izlieto valsts budžetā paredzētos līdzekļus pašvaldībām pamatizglītības iestādes skolēnu ēdināšanai"²¹. Jāatzīmē, ka brīvpusdienas pamatskolas posmā, t. i., līdz 9. klasei, pašvaldības nodrošina 90% apmērā, daudzas pašvaldības brīvpusdienas nodrošina no pirmsskolas līdz pat 12. klasei.

Šeit pieminētie normatīvie akti ir tikai daļa no

¹⁹ Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/283667-pedagogu-darba-samaksas-noteikumi>.

²⁰ Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/283668-par-valsts-budzeta-merkdotaciju-pedagogu-darba-samaksai-pasvaldibu-visparejas-izglitibas-iestades-un-valsts-augstskolu>.

²¹ Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=223611>.

kopējiem izglītībā piemērojamajiem normatīvajiem aktiem.

Svarīgi arī pieminēt, ka Ministru kabineta noteikumi Nr. 108 "Normatīvo aktu projektu sagatavošanas noteikumi"²², kas izdoti saskaņā ar Valsts pārvaldes iekārtas likuma²³ 95. pantu, nosaka deleģējuma nepieciešamību, izdodot jaunu normatīvo aktu vai izdarot grozījumus spēkā esošajā normatīvajā aktā (45. pants).

Profesionālā izglītība

Jautājums par pašvaldību profesionālās izglītības turpmāko attīstību un tās finansēšanu ir aktuāls joprojām. Līdz 2017. gada 31. augustam valsts finansējums 683 tūkstošu eiro apmērā tika piešķirts piecu pašvaldību profesionālās izglītības iestāžu profesionālās izglītības programmu īstenošanai – Cēsu Profesionālajai vidusskolai (šobrīd Vidzemes Tehnoloģiju un dizaina tehnikums), Vecbebru Profesionālajai un vispārīgltītojošajai internātvidusskolai (2017. gadā likvidēta), Mālpils Profesionālajai vidusskolai (2017. gadā likvidēta), Apguldes Profesionālajai vidusskolai (šobrīd – Dobeles Amatniecības un vispārīgltītojošās vidusskolas struktūrvienība Apguldē) un Zaļenieku Profesionālajai vidusskolai (šobrīd integrēta izglītības iestāde – Zaļenieku Komerציālā un amatniecības vidusskola).

2020/2021. mācību gadā profesionālās izglītības programmas tiek īstenotas septiņās pašvaldību izglītības iestādēs: Dobeles Amatniecības un vispārīgltītojošajā vidusskolā, Zaļenieku Komerציālajā un amatniecības vidusskolā, Bebrenes Vispārīgltītojošajā un profesionālajā vidusskolā, Jelgavas Amatu vidusskolā, Balvu Profesionālajā un vispārīgltītojošajā vidusskolā. Mākslas jomas profesionālās izglītības programmas īsteno arī Valmieras Dizaina un mākslas vidusskola. Lai arī izglītības iestādes finansē to dibinātāji, pastāv izņēmumi divām pašvaldību mākslas profesionālajām vidusskolām, kam finansējums profesionālās izglītības programmu īstenošanai tiek piešķirts no Kultūras ministrijas budžeta, – profesionālās izglītības kompetences centram "Daugavpils Mākslas un dizaina vidusskola "Saules skola"" un Valmieras Dizaina un mākslas vidusskolai.

Latvijas Pašvaldību savienības un Izglītības un zinātnes ministrijas ikgadējās sarunās viens no svarīgākajiem jautājumiem ir vienota profesionālo izglītības iestāžu finansēšanas modeļa izstrāde neatkarīgi no profesionālās izglītības iestādes dibinātāja, **paredzot izstrādāt profesionālās izglītības iestāžu programmu finansējuma modeli neatkarīgi no profesionālās izglītības iestādes dibinātāja, tajā skaitā izvērtējot iespēju no valsts budžeta finansēt mācību stipendijas.**

²² Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=187822>.

²³ Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=63545>.

Saskaņā ar Ministru kabineta un LPS 2021. gada vienošanās un domstarpību protokola II daļas 5. sadaļā noteikto IZM jāsagatavo konceptuālais ziņojums par profesionālās izglītības programmu finansēšanu un jāiesniedz izskatīšanai Ministru kabinetā.

2020/2021. mācību gadā sagatavots jauns konceptuālais ziņojums "Par profesionālās izglītības programmu finansēšanu", lai īstenotu ar MK 2019. gada 7. maija rīkojumu Nr. 210 apstiprinātā valdības rīcības plāna deklarācijas par Artura Krišjāņa Kariņa vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību īstenošanai Izglītības un zinātnes ministrijai noteikto pasākumu Nr. 123.1. pārskatīt profesionālās izglītības programmu finansēšanas kārtību.

Pārskatot pašreizējo profesionālās izglītības programmu finansēšanas modeli, IZM ir izvērtējusi arī nepieciešamību nodrošināt valsts budžeta finansējumu profesionālās izglītības programmu īstenošanai pašvaldību un citu dibinātāju profesionālās izglītības iestādēm.

Konceptuālā ziņojuma Ministru kabineta rīkojums paredz:

1. Atbalstīt konceptuālā ziņojuma "Par profesionālās izglītības programmu finansēšanu" piedāvāto risinājumu par bāzes finansējuma palielināšanu profesionālās izglītības programmu īstenošanai (nodrošinot tā pakāpenisku pieaugumu trīs gadu laikā) un valsts budžeta finansējuma piešķiršanu pašvaldību un citu dibinātāju izglītības iestāžu profesionālās izglītības programmu īstenošanai atbilstoši konceptuālajā ziņojumā noteiktajiem kvalitātes, pieprasījuma, nodarbinātības, stratēģiskajam un caurviju kritērijiem.

2. Atbalstīt konceptuālajā ziņojumā ietverto prioritāro pasākumu īstenošanu:

2.1. profesionālās izglītības programmu finansēšanas normatīva nodrošinājumam;

2.2. bāzes finansējuma palielināšanai profesionālās izglītības programmu īstenošanai;

2.3. mācību prakšu organizēšanas izmaksu un darba vidē balstītu mācību īstenošanas izmaksu finansēšanai profesionālajā izglītībā;

2.4. valsts finansēto vietu skaita palielināšanai profesionālās izglītības programmās.

3. Atbalstīt papildu finansējuma piešķiršanu konceptuālajā ziņojumā sniegto priekšlikumu un prioritāro pasākumu īstenošanai Ministru kabinetā likumprojekta "Par valsts budžetu 2022. gadam" un likumprojekta "Par vidēja termiņa budžeta ietvaru 2022., 2023. un 2024. gadam" sagatavošanas procesā kopā ar visu ministriju iesniegtajiem prioritārajiem pasākumiem atbilstoši valsts budžeta finansiālajām iespējām.

4. Izglītības un zinātnes ministrijai sadarbībā ar konceptuālā ziņojuma rīcības plānā minētajām atbildīgajām un līdzatbildīgajām institūcijām īstenot šā rīkojuma 1. un 2. punktā minētos risinājumus.

5. Izglītības un zinātnes ministrijai **līdz 2021. gada 31. decembrim** sagatavot un iesniegt izskatīšanai Ministru kabinetā grozījumus Ministru kabineta

PAŠVALDĪBU SAVIENĪBĀ

2007. gada 2. oktobra noteikumos Nr. 655 "Noteikumi par profesionālās izglītības programmu īstenošanas izmaksu minimumu uz vienu izglītojamo":

5.1. nosakot bāzes finansējumu profesionālās izglītības programmu īstenošanai;

5.2. **izstrādājot kritērijus un kārtību valsts budžeta finansējuma piešķiršanai pašvaldību un citu dibinātāju izglītības iestāžu profesionālās izglītības programmu īstenošanai (t. sk. stipendijām).**

Kultūras joma

Kultūrpolitika

Kultūras ministrija (KM) sadarbībā ar nozares pārstāvjiem, tajā skaitā ar LPS, izstrādājusi kultūrpolitikas prioritāros uzdevumus nākamajiem septiņiem gadiem – Kultūrpolitikas pamatnostādnes 2021.–2027. gadam "Kultūrvalsts" projektu –, par mērķi izvirzot ilgtspējīgu un sabiedrībai pieejamu kultūru cilvēka izaugsmei un nacionālas valsts attīstībai.

Pamatnostādnēs izvirzītas **četras prioritātes:**

- 1. kultūras resursu pieejamība visiem** – nodrošināt, lai ikvienam Latvijas iedzīvotājam un valstspiederīgajam būtu pieejami viņa vajadzībām atbilstoši kultūras pakalpojumi neatkarīgi no dzīvesvietas, rocības un citiem sociāli ekonomiskajiem parametriem;
- 2. sabiedrības līdzdalība kultūras procesos** – nodrošināt, lai ikvienam Latvijas iedzīvotājam un valstspiederīgajam būtu iespēja iesaistīties viņam interesējošās kultūras aktivitātēs, kā prioritāti nosakot iedzīvotāju iesaisti dziesmu un deju svētku kustībā, nemateriālā kultūras mantojuma kopšanā un lokālo kultūrtelpu savdabības un latvisko tradīciju un dzīvesziņas saglabāšanā;
- 3. kultūras nozaru ilgtspējīga attīstība** – radīt nepieciešamos priekšnosacījumus visu kultūras nozaru, tajā skaitā kultūras mantojuma nozaru, profesionālās mākslas un radošo industriju ilgtspējai un attīstībai;
- 4. talantu ataudze un kultūras darbinieku profesionālā izaugsme** – mērķtiecīgi stiprināt kultūrizglītības sistēmu, lai stimulētu jaunu talantu attīstību un izaugsmi, nodrošināt kultūras nozarē strādājošo profesionālās pilnveides iespējas, kā arī stiprināt kultūras komponentu vispārējā izglītībā.

Kultūrpolitikas pamatnostādņu 2021.–2027. gadam sasaiste ar nacionāliem un starptautiskiem plānošanas dokumentiem:

- Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030. gadam²⁴;
- Nacionālais attīstības plāns 2021.–2027. gadam²⁵;

²⁴ Pieejama: https://www.pkc.gov.lv/sites/default/files/inline-files/Latvija_2030_7.pdf.

²⁵ NAP2027. Pieejams: https://www.pkc.gov.lv/sites/default/files/inline-files/20121220_NAP2020%20apstiprinats%20Saeima_4.pdf.

- Saliedētas un pilsoniski aktīvas sabiedrības pamatnostādnes 2021.–2027. gadam²⁶;
- Reģionālās politikas pamatnostādnes 2021.–2027. gadam²⁷;
- Valsts valodas politikas pamatnostādnes 2021.–2027. gadam²⁸;
- Zinātnes, tehnoloģijas attīstības un inovācijas pamatnostādnes 2020.–2027. gadam²⁹;
- Izglītības attīstības pamatnostādnes 2020.–2027. gadam³⁰;
- Digitālās transformācijas pamatnostādnes 2020.–2027. gadam³¹ un citi politikas dokumenti.

Kultūras ministrijas normatīvie akti un darbību regulējošie dokumenti pieejami Kultūras ministrijas vietnē³².

2020. gads kultūras nozarei bija īpaši sarežģīts Covid-19 krīzes dēļ. Kultūras centri, bibliotēkas un muzeji darbojās attālinātā režīmā. Kultūras nozarē nodarbinātajiem pašvaldības nodrošināja atalgojumu arī pandēmijas laikā. Atbilstoši valdības lēmumiem pašvaldības atjaunoja kultūras iestāžu darbību.

Aktuālie ar kultūrpolitiku saistītie jautājumi tika skatīti **Latvijas Pašvaldību savienības un Kultūras ministrijas ikgadējās sarunās**, kurās piedalījās kultūras ministrs Nauris Puntulis. Sarunās tika apspriesti jautājumi:

- par valsts un pašvaldību sadarbību vietējo un nacionālo kultūras vērtību saglabāšanā (t. sk. par gatavošanos dziesmu un deju svētkiem 2023. gadā – dziesmu un deju svētku koncepciju konkursu rezultātiem un plānotajiem pasākumiem 2020. un 2021. gadā un par Nemateriālā kultūras mantojuma sarakstu);
- par valsts mērķdotācijas sadali amatiermākslā un kultūrizglītībā administratīvi teritoriālās reformas kontekstā (t. sk. KM izveidotās profesionālās ievirzes darba grupas galvenie secinājumi);
- jaunās Kultūrpolitikas pamatnostādnes 2021.–2027. gadam;
- Saliedētas sabiedrības pamatnostādnes (t. sk. pašvaldību loma pilsoniskas sabiedrības attīstībā un pilsoniska dialoga veidošanā ar sabiedrību, saskaņotība ar reģionālās attīstības pamatnostādņēm);
- kādas iespējas pašvaldībām iesaistīties Eiropas Kultūras galvaspilsētas aktivitātēs.

²⁶ Pieejamas: <http://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40490048>.

²⁷ Pieejamas: <http://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40490048>.

²⁸ Pieejamas: <http://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40492920>.

²⁹ Pieejamas: <https://likumi.lv/ta/id/322468-par-zinatnes-tehnologijas-attistibas-un-inovacijas-pamatnostadnem-20212027-gadam>.

³⁰ Pieejamas: <https://likumi.lv/ta/id/324332-par-izglitibas-attistibas-pamatnostadnem-20212027-gadam>.

³¹ Pieejams: <http://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40496916>.

³² Pieejams: <https://www.km.gov.lv/lv/pazinojums-08032021>.

LPS ir aktīva **Latvijas Muzeju padomes** locekle kopš 2018. gada. Dalība Latvijas Muzeju padomes darbā nozīmē sadarbības veicināšanu jautājumos, kas saistīti ar valsts stratēģiju muzeju jomā (valsts, pašvaldību, privāto), kā arī ar muzeju darbību un Nacionālā muzeju krājuma veidošanu un saglabāšanu. LPS organizēja semināru-videokonferenci pašvaldībām un to dibināto muzeju direktoriem un speciālistiem par aktualitātēm muzeju darbībā un plānotajiem grozījumiem Muzeju likumā. Tāpat LPS iesaistās drošības noteikumu izstrādē *Covid-19* apstākļos, muzeju un izglītības iestāžu sadarbībā, īstenojot projektu "Latvijas skolas soma", atzinības un apbalvojumu sistēmas izveidē par nozīmīgiem sasniegumiem muzeju nozarē nacionālā un starptautiskā līmenī un piedalās lēmumu pieņemšanā par pašvaldību muzeju akreditāciju. Pašvaldības par saviem līdzekļiem uztur **77 pašvaldību muzejus** – iestādes un 97 apmeklējuma vietas.

Piedaloties **Valsts kultūrkapitāla fonda padomes** darbā, LPS seko līdzi līdzsvarotai visu kultūras un mākslas nozaru jaunrades attīstības un kultūras mantojuma saglabāšanai saskaņā ar valsts kultūrpolitikas vadlīnijām, finanšu līdzekļu pārvaldīšanā un sadalē kultūras projektu īstenošanai un mūža stipendijām izciliem kultūras un mākslas darbiniekiem par mūža ieguldījumu kultūras un mākslas attīstībā.

LPS piedalās arī **dziesmu un deju svētku organizēšanā**, veidojot labas pārvaldības un organizatorisko sistēmu, t. sk. starpnacionālā līmenī piedaloties sagra-

tavošanas procesā. LPS ir pārstāvēta XII Latvijas skolu jaunatnes dziesmu un deju svētku rīcības komitejā un XXVI vispārējo latviešu dziesmu un XVI deju svētku rīcības komitejā.

Kultūrizglītība ietver profesionālās ievirzes, profesionālās vidējās, profesionālās augstākās (tai skaitā īsā cikla profesionālās augstākās izglītības studiju programmas) un akadēmiskās augstākās izglītības programmas kultūras, mākslu un radošo industriju nozarē izglītības tematiskajā jomā "Mākslas", kā arī starpdisciplināras programmas, tostarp kultūras mantojuma un citās jomās. Kultūrizglītību var apgūt formālās un neformālās izglītības ietvaros.

Latvijas kultūrizglītības sistēma ir unikāla ar savu teritoriālo pārklājumu, bērnu un jauniešu augsto līdzdalību kultūrizglītībā, kā arī ar valsts finansējumu trīs secīgu kultūrizglītības līmeņu institūciju īstenojamām programmām mūzikā, mākslā, dizainā un dejā. Ir **142 pašvaldību** dibinātās **izglītības iestādes, kas īsteno profesionālās ievirzes mūzikas un mākslas izglītības programmas.**

2015. gadā pēc Kultūras ministrijas iniciatīvas tika izveidota **Kultūrizglītības padome** ar mērķi izvērtēt un sagatavot priekšlikumus par kultūrizglītības attīstību un tendencēm Latvijā, kā arī sekmēt valsts institūciju un nozares profesionālu sadarbību stratēģiskos jautājumos, kas saistīti ar kultūrizglītības jomu. Padomes darbā kā padomes loceklis darbojas arī LPS pārstāvis.

PAŠVALDĪBU SAVIENĪBĀ

Bibliotēkas. Saskaņā ar Bibliotēku likuma³³ 6. pantu pašvaldības bibliotēku dibina, reorganizē un likvidē pašvaldība, ņemot vērā Latvijas Bibliotēku padomes atzinumu. Latvijas bibliotēku sistēmā ietilpst 1597 bibliotēkas: Latvijas Nacionālā bibliotēka, Latvijas Neredzīgo bibliotēka ar 7 filiālbibliotēkām, **781 pašvaldību publiskā bibliotēka**, 48 augstākās izglītības iestāžu (29 augstskolu un 19 koledžu) bibliotēkas, **732 vispārējās un profesionālās izglītības iestāžu bibliotēkas** un 27 speciālās bibliotēkas. Bibliotēku struktūrā ir saglabātas **reģionu galvenās bibliotēkas** – 29 reģionālie pašvaldību bibliotēku profesionālās attīstības centri un vietējas nozīmes bibliotēkas (pagastu, skolu un citas). Valstī ir blīvs bibliotēku tīkls ar kvalificētu personālu. Izveidota hierarhiska sadarbības sistēma, darbojas valsts vienotā bibliotēku informācijas sistēma. Bibliotēkas ir nozīmīgs resurss vietējo kopienu kultūrvides veidošanā, mūžizglītības procesos, sociālo problēmu risināšanā. Tās ir konsultāciju centri iedzīvotājiem. Izveidots un darbojas nozares

³³ Bibliotēku likums. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/48567-biblioteku-likums>.

normatīvais regulējums.

Kultūras centri. Pašlaik spēkā esošais Kultūras institūciju likums³⁴ nosaka vairākus pamatprincipus kultūras institūciju organizēšanā un finansēšanā, pieļaujot augstu elastības pakāpi. Valsts un pašvaldības var dibināt un finansēt kultūras institūcijas atbilstoši vietējām vai nozares īpatnībām. Latvijā ir **554 pašvaldību dibināti kultūras centri**. Tie ir kopienas pulcēšanās vietas mērķtiecīgām, radošām un izglītojošām aktivitātēm un saturīgai atpūtai, mājvieta dziesmu un deju svētku tradīcijai (50% tautas mākslas kolektīvu darbība; ~70%+ dalībnieku). Kultūras centriem ir būtiska loma, paplašinot kultūras pieejamību pašvaldībās un uzturot dzīvas mūsu tautas tradīcijas. Tieši kultūras centri ir mājvieta daudziem amatiermākslas un tautas mākslas kolektīviem. Saeima 2018. gada 4. oktobrī pirmajā lasījumā atbalstīja jauna Kultūras centru likuma projektu. Tika nolemts, ka šo likumprojektu atsāks skatīt pēc administratīvi teritoriālās reformas pabeigšanas 2021. gada rudens sesijā.

³⁴ Kultūras institūciju likums. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/51520-kulturas-instituciju-likums>.

SPORTA JAUTĀJUMU APAKŠKOMITEJA

LPS Sporta jautājumu apakškomiteja izveidota 2006. gadā. Tās pirmais priekšsēdētājs līdz 2009. gadam bija **Valdis Veips**, no viņa stafeti pārņēma un četrus gadus apakškomiteju vadīja **Jānis Neimanis**, bet no 2013. līdz 2021. gadam Sporta jautājumu apakškomiteju vadīja Dobeles novada domes priekšsēdētājs **Andrejs Spridzāns**. Ar sportu saistīto jautājumu risināšanu koordinē LPS padomnieks sporta jautājumos **Guntis Apinis**.

Sports ieņem īpašu vietu pašvaldību aktivitātēs. Iespēja nodarboties ar sportu un apmeklēt sporta sacensības pieder pie minimuma, kas nepieciešams, lai teritorijai varētu piesaistīt cilvēkresursus. Nav iedomājama uzņēmējdarbības attīstība, ja cilvēkiem novadā būs neinteresanti dzīvot. Sports ir būtisks gan skolu jaunatnei, gan aktīviem cilvēkiem darbspējīgā vecumā. Teritorija, kurā nav sporta nodarbību iespējas, nav konkurētspējīga, kapitāls un iedzīvotāji pārvietojas uz citurieni. Atbalsts bērnu un jauniešu sportam ir veselīga dzīvesveida veicinātājs. Atbalsts profesionālajam sportam ir būtisks teritorijas marketinga līdzeklis, kas palīdz padarīt pilsētas vai novada tēlu pievilcīgu pasaulē.

Pašvaldību darbību sporta jomā nosaka likums "Par pašvaldībām" un Sporta likums.

Pašreiz spēkā esošā **likuma "Par pašvaldībām"** 15. panta 6. apakšpunktā kā viena no pašvaldību autonomajām funkcijām noteikta:

"6) nodrošināt veselības aprūpes pieejamību, kā arī veicināt iedzīvotāju veselīgu dzīvesveidu un sportu."

Jaunā Pašvaldību likuma (likums stāsies spēkā 2022. gada 1. janvārī) 5. pantā par autonomajām funkcijām teikts:

"7) veicināt sporta attīstību, tostarp uzturēt un attīstīt pašvaldības sporta bāzes, atbalstīt sportistu un sporta klubu (tai skaitā profesionālo sporta klubu) darbību un sniegt atbalstu sporta pasākumu organizēšanai."

Pildot likumā noteiktās funkcijas, svarīgi, ka tikai pašvaldības dome lemj par veidu, kā tiek pildītas autonomās funkcijas. To nosaka likuma 10. pants par domes kompetenci:

"(1) Dome ir tiesīga izlemt ikvienu pašvaldības kompetences jautājumu. Tikai domes kompetencē ir:

1) lemt par kārtību, kādā izpildāmas pašvaldības autonomās funkcijas un nosakāmas par to izpildi atbildīgās amatpersonas, kā arī sniedzami pārskati par šo funkciju izpildi."

Sporta likuma 7. pantā par pašvaldību kompetenci sporta jomā noteikts:

"7. pants. Pašvaldību kompetence sporta jomā

(1) Pašvaldības, veicinot veselīgu dzīvesveidu un sporta attīstību savā administratīvajā teritorijā, ir tiesīgas:

1) noteikt par sportu atbildīgo darbinieku vai institūciju;
2) būvēt un uzturēt sporta bāzes un nodrošināt tās ar nepieciešamo aprīkojumu;

- 3) sekmēt sporta organizāciju, tajā skaitā sporta klubu, veidošanos un darbību;
 - 4) atbalstīt sporta speciālistu un citu sporta darbinieku tālākizglītību;
 - 5) finansēt sporta sacensības;
 - 6) finansēt licencētas sporta izglītības programmas un sporta pasākumus, ko īsteno to administratīvajā teritorijā esošie sporta klubi.
- (2) Pašvaldības finansē licencētas sporta izglītības programmas to padotībā esošajās akreditētajās sporta izglītības iestādēs.”

Latvijas Pašvaldību savienība atbilstoši likumam koordinē pašvaldību sadarbību sporta jomā, pārstāv un īsteno to kopīgās intereses. LPS priekšsēdis ir Nacionālās sporta padomes sastāvā.

Sporta apakškomitejas sēdēs tiek izskatīti pašvaldībām aktuāli sporta nozares jautājumi, tās pārstāvji piedalās Saeimas Izglītības, kultūras un zinātnes komisijas Sporta apakškomisijas sēdēs, ministriju un sporta organizāciju izveidotajās darba grupās.

LPS sadarbojas ar atbildīgo ministriju par sportu – Izglītības un zinātnes ministriju un tās Sporta departamentu, kā arī ar sporta organizācijām – Latvijas

Sporta federāciju padomi (sadarbības memorands parakstīts 2014. gadā), Latvijas Olimpisko komiteju, Latvijas Sporta veterānu senioru savienību (nodomu protokols par sadarbību parakstīts 2008. gadā), Latvijas Sporta izglītības iestāžu direktoru padomi, Latvijas Tautas sporta asociāciju, Latvijas Augstskolu sporta savienību un Latvijas Paralimpisko komiteju.

DARBS AR JAUNATNI – VIENA NO PAŠVALDĪBAS FUNKCIJĀM

2009. gada 1. janvārī stājās spēkā Jaunatnes likums, kura mērķis ir uzlabot jauniešu dzīves kvalitāti, veicinot viņu iniciatīvas, līdzdalību lēmumu pieņemšanā un sabiedriskajā dzīvē, kā arī atbalstot darbu ar jaunatni. Jaunatnes likuma izpratnē darbs ar jaunatni ir uz jauniešiem orientēts plānotu praktisku darbību kopums, kas nodrošina jaunatnes politikas īstenošanu, jauniešu vērtīborientācijas veidošanos un vispār-cilvēcisko vērtību nostiprināšanos.

Līdz šim pašvaldībās darbu ar jaunatni veica brīvprātīgi, ņemot vērā Jaunatnes likumā noteikto: “Pašvaldība, pildot savas funkcijas, veic darbu ar jaunatni, ievērojot jaunatnes politikas pamatprincipus un valsts jaunatnes politikas attīstības plānošanas dokumentus. Pašvaldība plāno darbu ar jaunatni, izstrādājot pašvaldības jaunatnes politikas attīstības plānošanas dokumentus. Pašvaldība nodrošina institucionālu sistēmu darbam ar jaunatni”. Līdz ar administratīvi teritoriālo reformu ir izstrādāts jauns likums par pašvaldībām¹, kurā šābrīža redakcijā darbs ar jaunatni noteikts kā pašvaldības autonomā funkcija.

Tāpēc sniedzam apkopotus **ieteikumus darba ar**

¹ Pašvaldību likums, pieņemts 1. lasījumā 22.04.2021.: <http://titania.saeima.lv/LIVS13/saeimalivs13.nsf/webSasaiste?OpenView&restricttocategory=976/Lp13>

jaunatni veiksmīgai turpināšanai un uzsākšanai no jauna tur, kur tas vēl nenotiek regulāri. Veicot darbu ar jaunatni, vienmēr jāpatur prātā pamatuzdevumi un galvenie principi.

Pamatuzdevumi darbā ar jaunatni ir šādi:

- atbalstīt un veicināt jauniešu iniciatīvas, radot labvēlīgus apstākļus viņu intelektuālajai un radošajai attīstībai;
- nodrošināt jauniešiem iespēju iegūt dzīvei nepieciešamās prasmes, zināšanas un kompetenci neformālās izglītības ceļā;
- nodrošināt jauniešiem iespēju lietderīgi izmantot brīvo laiku;
- nodrošināt jauniešiem viņu attīstības vajadzībām atbilstošas informācijas pieejamību.²

Darba ar jaunatni pamatprincipi:

- tas jābalsta brīvprātīgā līdzdalībā: jaunieši ir aktīvi darbā ar jaunatni pēc savas vēlēšanās, pamatojoties uz savu motivāciju;
- tas jābalsta jauniešu vajadzībās, interesēs, idejās un pieredzē, kā to uztver viņi paši, tādējādi sniedzot pievienoto vērtību un/vai prieku dzīvē;
- tas jāveido, jāorganizē, jāplāno, jāsaģatavo, jāīsteno

² Jaunatnes likums: <https://likumi.lv/ta/id/175920-jaunatnes-likums>

PAŠVALDĪBU SAVIENĪBĀ

un jāizvērtē pašiem jauniešiem vai kopā ar jauniešiem;

- tam jāveicina jauniešu personīgā un sociālā attīstība ar neformālās un ikdienējās mācīšanās pasākumu starpniecību;
- tam jāveicina jauniešu pašnoteikšanās, autonomija un tiesību pieejamība;
- tajā jāizmanto holistiska pieeja jauniešiem un jāpieņem jaunieši tādi, kādi viņi ir šajā dzīves posmā, kā spējīgi indivīdi un primārie resursi gan jauniešu pašu dzīvē, gan sabiedrībā kopumā;
- tam jāveicina kritiskā domāšana un radošums, kā arī cilvēktiesības, demokrātiskās vērtības un pilsoniskā aktivitāte;
- tam jābūt aktīvi iekļaujošam un jāsniedz vienlīdzīgas iespējas visiem jauniešiem.³

Plānošanas dokuments

Pašvaldībās, kuras pēc administratīvi teritoriālās reformas ir apvienotas, būtu svarīgi veidot jaunu, kopīgu plānošanas dokumentu. Tajā vajadzētu noteikt konkrētus pašvaldības mērķus, kuri ataino situāciju pašvaldībā. Noderīgi iekļaut arī pašvaldībā dzīvojošo jauniešu raksturojumu: statistiku (skaits, dzimums, vecums, tautība u. c.) un jauniešiem aktuālākās problēmas, nodrošinātie/nenodrošinātie pakalpojumi, būtiskākie jauniešu dzīves kvalitāti ietekmējošie faktori u. tml. Jāplāno un jānorāda konkrētas aktivitātes un termiņi to īstenošanai, vēlamie sasniedzamie rezultāti un rezultatīvie rādītāji, kā arī jāatvēl darbam ar jaunatni pienācīgs finansējums. Katrai aktivitātei vēlamam norādīt atbildīgo iestādi.

Reizi gadā būtu jāveic darba ar jaunatni kvalitātes un efektivitātes izvērtējums. Plašākus ieteikumus kvalitātes sistēmas izveidei un mērīšanai var lasīt rokasgrāmatā "Jūsu ceļvedis, veicinot darba ar jaunatni kvalitāti" (*skatīt metodisko materiālu sarakstu!*).

Institucionālā sistēma

Nepieciešams izveidot saprotamu institucionālo sistēmu un apzināt visas tieši un netieši darbā ar jaunatni iesaistītās institūcijas pašvaldībā, izveidojot iesaistīto institūciju sarakstu. Saskaņā ar Jaunatnes likumu pašvaldība, izveidojot institucionālu sistēmu darbam ar jaunatni, ir tiesīga noteikt par darbu ar jaunatni atbildīgo pašvaldības institūciju, pieņemt darbā jaunatnes lietu speciālistu, izveidot jaunatnes lietu konsultatīvo komisiju, izveidot jauniešu centru, izveidot jauniešu domi, tomēr jāveido arī sadarbība ar jauniešu telpām/istabām, jaunatnes organizācijām un organizācijām, kas veic darbu ar jaunatni, jaunatnes iniciatīvu grupām, kā arī pašvaldības iestādēm – izglītības iestādēm, kultūras namiem, pašvaldības policiju, par sportu un veselību atbildīgajām struktūrvienībām, uzņēmējiem u. c.

³ Eiropas harta darbam ar jaunatni vietējā līmenī: https://www.europegoeslocal.eu/wp-content/uploads/2021/03/20210315-egl-charter_LV.pdf

Visām iestādēm kopīgi sadarbojoties, ir iespējams panākt efektīvu darbu ar jaunatni sistēmu, kur katrs spēlētājs zina savu lomu un palīdz kopīga mērķa sasniegšanā. Tāpat ne vienmēr citi jaunatnes jomas pienesumu izprot, tādēļ jāvelta laiks situācijas skaidrošanai: *"Lai pārejas periods no bērna uz pieaugušā statusu būtu iespējami harmonisks un veselīgs, lai jaunieši ātrāk atrastu savu vietu dzīvē kā atbildīgs pieaugušais un pilsonis, ir svarīgi, kāda informācija un atbalsts jaunietim ir pieejams ārpus ģimenes. Svarīgi, lai jauniešu vecumā iedzīvotāji ticētu iespējai dzīvot emocionālā un finansiālā labklājībā, justu drošību par savu nākotni, apzinātos piederību savai kopienai, pašvaldībai un valstij. Tas nodrošinātu to, ka jauni cilvēki vēlas šajā valstī dzīvot, strādāt, veidot ģimēni, attīstīt uzņēmumus un kvalitatīvi pavadīt savu brīvo laiku, nevis dotos labākas dzīves meklējumos ārpus Latvijas robežām. Lai to nodrošinātu, ir ļoti būtiski sadarboties starp dažādām valsts un pašvaldību institūcijām, kā arī nevalstisko sektoru, iesaistot jauniešus pilsoniskās līdzdalības procesos, lai viņi apgūtu pilsoniskās līdzdalības prasmes un viņiem būtu iespēja veidot Latvijā tādu vidi, kādā viņi vēlētos dzīvot gan šodien, gan nākotnē."*⁴

Bieži vien darbu ar jaunatni pašvaldībā veic viens darbinieks, kurš pilda vairāku amatu pienākumus, kā rezultātā izdeg un notiek darbinieku maiņa. Pēc Izglītības un zinātnes ministrijas aprēķiniem, katrā pašvaldībā vajadzētu būt vismaz trim pilnas slodzes jaunatnes darbiniekiem.⁵

Darba ar jaunatni pamatsistēmas elementi pašvaldībā

• **Jaunatnes lietu speciālists** – persona, kas plāno, veic un koordinē darbu ar jaunatni. Jaunatnes lietu speciālists sadarbojas ar jaunatnes politikas īstenošanā iesaistītajām personām, izstrādā priekšlikumus jaunatnes politikas pilnveidei, īsteno un koordinē informatīvus un izglītojošus pasākumus, projektus un programmas jaunatnes politikas jomā, sekmē jauniešu pilsonisko audzināšanu, veicina jauniešu brīvprātīgo darbu un līdzdalību lēmumu pieņemšanā un sabiedriskajā dzīvē, konsultē jauniešus jaunatnes politikas jomā, tajā skaitā par pasākumu, projektu un programmu izstrādi un īstenošanu, kā arī veicina jauniešu personības attīstību.

• **Jaunatnes darbinieks** – persona, kas veic darbu ar jaunatni, iesaistot jauniešus darba ar jaunatni īstenošanā un izvērtēšanā; nodrošina aktivitātes un brīvā laika pavadīšanas iespējas jauniešiem vietējā līmenī, līdzdarbojas starptautisku pasākumu un projektu īstenošanā, konsultē jauniešus par viņiem aktuālām tēmām, nodrošina informācijas pieejamību un apriti

⁴ Jaunatnes politikas pamatnostādnes 2021.–2027. gadam (projekts izsludināts Valsts sekretāru sanāksmē 2021. gada 6. jūnijā: <http://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?dateFrom=2020-08-16&dateTo=2021-08-16&text=Jaunatnes+politikas+pamatsnost%C4%81dnes&org=0&area=0&type=0>)

⁵ Pašvaldību likuma anotācija, pieņemts 1. lasījumā 22.04.2021.: <http://titania.saeima.lv/LIVS13/saeimalivs13.nsf/webSasaiste?OpenView&restricttcategory=976/Lp13>

par jaunatnes politikas jautājumiem.

• **Jauniešu centrs** – pašvaldības iestāde vai struktūrvienība, kuras mērķis ir veicināt pašvaldības jauniešu iniciatīvas un līdzdalību lēmumu pieņemšanā un sabiedriskajā dzīvē. Tā ir vieta, kur jauniešiem tiek izveidota draudzīga, atvērta un atbalstoša vide, tiek piedāvātas iespējas kopīgi plānot brīvā laika lietderīgu pavadīšanu, iegūt informāciju un palīdzību dažādās dzīves situācijās, arī saistībā ar projektu izstrādi un īstenošanu, konfliktu risināšanu u. c.

• **Jauniešu dome** – viens no jauniešu līdzdalības veidiem pašvaldībā, kas sekmē pašvaldības jauniešu sadarbību, jauniešu līdzdalību pašvaldības lēmumu pieņemšanas procesā, pieredzes apmaiņu un iniciatīvas. Jauniešu domes sastāvā iekļauj izglītojamo pašpārvalžu, jauniešu iniciatīvu grupu un jaunatnes organizāciju pārstāvjus.

• **Jaunatnes lietu konsultatīvā komisija** – pašvaldības domes apstiprināts līdzdalības mehānisms vietējā līmenī, kas veicina pašvaldības darba ar jaunatni plānošanu un īstenošanu, kā arī jauniešu līdzdalību lēmumu pieņemšanā.

Jaunā Pašvaldību likuma anotācijā no Izglītības un zinātnes ministrijas ir iekļautas aptuvenās izmaksas darba ar jaunatni īstenošanai pašvaldībās, kas, kā norādījusi pati ministrija, ir ieteicamais minimums. Mēnešalgai vienam pašvaldības darbiniekam, kurš īsteno darbu ar jaunatni, saskaņā ar Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likumu būtu jābūt 1190 eiro, kas uz trim darbiniekiem pašvaldībai kopumā veidotu aptuveni 53 173 eiro gadā. Viena jauniešu centra uzturēšana un jauniešu iniciatīvu un jauniešiem paredzētu pasākumu īstenošana gadā izmaksā aptuveni 36 300 eiro, papildus no pašvaldības budžeta aktivitātēm nepieciešami aptuveni 20 000 eiro, papildu finansējumu iespējams piesaistīt no Eiropas Savienības programmām un struktūrfondiem. Attiecīgi, lai nodrošinātu darba ar jaunatni īstenošanu pamata apjomā, no pašvaldības ikgadējā budžeta būtu nepieciešami 109 473 eiro.

Šogad sakarā ar to, ka darbs ar jaunatni būs pašvaldības autonomā funkcija, izstrādē ir arī **Jaunatnes politikas pamatnostādnes 2021.–2027. gadam**⁶, kuru galvenais mērķis ir radīt iespējas visu jauniešu attīstībai un labklājībai, stiprināt jauniešu iekļaušanos sabiedrībā un līdzdalību visās dzīvēs jomās, kā arī **sekmēt kvalitatīvas un ilgtspējīgas darba ar jaunatni sistēmas izveidi valsts un pašvaldību līmenī.**

Pamatnostādnēs izvirzīti **rīcības virzieni** tā sasniegšanai:

1. rīcības virziens: **darba ar jaunatni kvalitatīvas un ilgtspējīgas sistēmas izveide un attīstība.**

⁶ Jaunatnes politikas pamatnostādnes 2021.–2027. gadam (projekts izsludināts Valsts sekretāru sanāksmē 2021. gada 6. jūnijā: <http://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?dateFrom=2020-08-16&dateTo=2021-08-16&text=jaunatnes+politikas+pamatnost%C4%81dnes&org=0&area=0&type=0>)

2. rīcības virziens: plašākas un aktīvākas jauniešu līdzdalības veicināšana.

3. rīcības virziens: darba tirgum un patstāvīgai dzīvei nepieciešamo prasmju un iemaņu apguves veicināšana.

4. rīcības virziens: jauniešu ar ierobežotām iespējām iekļaušanas veicināšana.

No pamatnostādnēm: jaunatnes politikas būtiskākie risināmie izaicinājumi 2021.–2027. gadā: **darba ar jaunatni kā pašvaldības autonomās funkcijas attīstība, darba ar jaunatni efektivitātes uzlabošana, darba ar jaunatni veicēju atbalsts**, neformālās izglītības darbā ar jaunatni atzīšana, jauniešu nošķirtības no lēmumu pieņemšanas mazināšana un jauniešu ar ierobežotām iespējām iekļaušana.

Tā kā šogad jaunatnes jomai izdalītas atsevišķas pamatnostādnes, kas vērstas uz jaunatnes darba attīstību pašvaldībās un turpmāk darbs ar jaunatni pašvaldībās tiek plānots kā autonomā funkcija, jau notikusi administratīvi teritoriālā reforma un vairākas pašvaldības ir apvienojušās vienā lielākā, šis ir īstais brīdis pārskatīt un plānot no jauna darbu ar jaunatni pašvaldībās. Šajā nolūkā arī Latvijas Jaunatnes padome un Izglītības un zinātnes ministrija iecerējusi 43 tikšanās pašvaldībās starp jaunatnes darba veicējiem un lēmumu pieņēmējiem pašvaldībās. Izstrādāta arī rokasgrāmata “Darba ar jaunatni sistēmas attīstība apvienotās pašvaldībās” (*skatīt metodisko materiālu sarakstu!*). Noteikti tiks organizēti arī citi pasākumi, kas palīdzēs veiksmīgāk turpināt un uzsākt darbu ar jaunatni apvienotajās pašvaldībās, par to LPS noteikti informēs.

Izglītības un zinātnes ministrija ir vadošā iestāde jaunatnes politikas jomā, to izstrādājot, organizējot un koordinējot, kā arī veicinot jaunatnes jomā iesaistīto pušu sadarbību un organizējot jaunatnes lietu speciālistu un jaunatnes darbinieku apmācības.

Jaunatnes starptautisko programmu aģentūras mājaslapas sadaļā “Pašvaldības” un “Projektu konkursi” iespējams atrast dažādus projektus, kuros var iesaistīt gan jauniešus, gan iesaistīties pašiem darbiniekiem, tajā skaitā piedalīties apmācībās un semināros.

Arī Latvijas Jaunatnes padome (jaunatnes organizāciju un organizāciju, kas strādā ar jauniešiem vecumā līdz 30 gadiem, apvienība) organizē dažādus noderīgus pasākumus jaunatnes darbiniekiem, kuros ir iespēja piedalīties, sekojot līdzī mājaslapā publicētajai informācijai un piesakoties.

LPS organizē sanāksmes Latvijas pašvaldību jaunatnes lietu atbalsta tīkla⁷ vai Bērnu, jaunatnes un ģimenes jautājumu komitejā par aktualitātēm un problēmjautājumiem, meklējot kopīgus risinājumus. Covid-19 pandēmijas laikā visa informācijas apmaiņa notika

⁷ <https://www.lps.lv/lv/apvienibas/jaunatnes-lietas/>

PAŠVALDĪBU SAVIENĪBĀ

tikai elektroniski, bet, uzlabojoties epidemioloģiskajai situācijai, varētu atsākties klātienas sanāksmes.

2020. gadā pēc LPS iniciatīvas tika uzsākts darbs pie Jaunatnes darbinieku asociācijas izveides, kas nu jau pārgājusi pašu darbinieku rokās tālākai attīstībai.

LPS iesaka arī iespēju robežās iesaistīties Jaunatnes konsultatīvās padomes⁸ darbā. Kā klausītājs, bez balsis tiesībām, var iesaistīties jebkurš, tikai iepriekš jāpiesakās, un tiek dota iespēja piedalīties diskusijās.

Nedaudz par statistiku

Pēc Centrālās statistikas pārvaldes (CSP) datiem, uz 2020. gada sākumu Latvijā dzīvoja 232 139 jauniešu, kas ir 12,2% no iedzīvotāju kopskaita. Jauniešu īpatsvars Latvijas iedzīvotāju kopskaitā ar katru gadu samazinās, un šī samazināšanās saistāma gan ar dzimstības krišanu 20. gs. 90. gados, gan arī ar to, ka migrācijas saldo šai vecuma grupai ir negatīvs. Pēc CSP datiem, no 2011. līdz 2019. gadam kopējais migrācijas saldo 15–24 gadus vecu migrantu vidū veidoja 21 824 jauniešus, kas ir 9% no jauniešu skaita 2020. gada sākumā, tāpēc arī šī ir viena no svarīgākajām risināmajām problēmām pašvaldībās.

Gads	Latvijas iedzīvotāju skaits	Jauniešu skaits	Jauniešu īpatsvars iedzīvotāju kopskaitā
2011	2 074 605	344 276	16,59%
2012	2 044 813	325 160	15,90%
2013	2 023 825	308 435	15,24%
2014	2 001 468	291 964	14,59%
2015	1 986 096	276 817	13,94%
2016	1 968 957	262 895	13,35%
2017	1 950 116	250 741	12,86%
2018	1 934 379	241 211	12,47%
2019	1 919 968	234 596	12,22%
2020	1 907 675	232 139	12,17%

Datu avots: CSP dati

Plānošanas dokumenti

Veidojot pašvaldības darbu ar jaunatni plānošanas dokumentu, jāņem vērā nacionālā un starptautiskā līmeņa politikas plānošanas dokumenti. Turpmāminētajos dokumentos ir iekļautas rīcības jaunatnes politikai, kuru īstenošanā līdzatbildīgas ir arī pašvaldības:

- Eiropas Savienības jaunatnes stratēģija 2019.–2027. gadam ([šeit](#));
- Ilgtermiņa konceptuālais dokuments “Latvijas izaugsmes modelis: cilvēks pirmajā vietā” ([šeit](#));
- Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030. gadam ([šeit](#));
- Latvijas nacionālais attīstības plāns 2021.–2027. gadam ([šeit](#));

⁸ <https://www.izm.gov.lv/lv/jaunatnes-konsultativa-padome-2>

- Jaunatnes politikas pamatnostādnes 2021.–2027. gadam (projekts izsludināts Valsts sekretāru sanāksmē 2021. gada 6. jūnijā ([šeit](#)));
- Bērnu, jaunatnes un ģimenes attīstības pamatnostādnes 2021.–2027. gadam (izstrādes procesā ([šeit](#));
- Izglītības attīstības pamatnostādnes 2021.–2027. gadam ([šeit](#));
- Saliedētas un pilsoniski aktīvas sabiedrības attīstības pamatnostādnes 2021.–2027. gadam ([šeit](#));
- Sabiedrības veselības pamatnostādnes 2021.–2027. gadam (projekts izsludināts Valsts sekretāru sanāksmē 2021. gada 25. februārī ([šeit](#)));
- Sociālās aizsardzības un darba tirgus pamatnostādnes 2021.–2027. gadam (projekts izsludināts Valsts sekretāru sanāksmē 2021. gada 13. maijā ([šeit](#)));
- Sporta politikas pamatnostādnes 2021.–2027. gadam (projekts izsludināts Valsts sekretāru sanāksmē 2021. gada 29. aprīlī ([šeit](#)));
- Eiropas Savienības jaunatnes stratēģija 2019.–2027. gadam ([šeit](#));
- Eiropas jaunatnes mērķi ([šeit](#));
- Eiropas harta darbam ar jaunatni vietējā līmenī ([šeit](#)).

Metodiskie materiāli

- Rokasgrāmata darbam ar jaunatni pēc ATR ([šeit](#));
- Iesācēja portfelis. Darbs ar jaunatni pašvaldībās 2016 ([šeit](#));
- Jūsu ceļvedis, veicinot darbu ar jaunatni kvalitāti ([šeit](#));
- Mobilais darbs ar jaunatni ([šeit](#));
- Projekti kā daļa no ilgtermiņa stratēģiskā darba ar jaunatni pašvaldībās ([šeit](#)).

PAŠVALDĪBU SADARBĪBAS JAUNĀS IESPĒJAS

Īstenojot administratīvi teritoriālo reformu (ATR), pašvaldību skaits Latvijā ir samazinājies trīskārt, taču to sadarbība ir ne mazāk būtiska kā pirms reformas. Tieši pretēji, paveras iespējas gan attīstīt jaunas sadarbības formas, gan nostiprināt un pilnveidot jau esošās. Sadarbība ļauj pašvaldībām labāk izmantot resursus, pieņemt efektīvākus lēmumus un atrast optimālākos risinājumus, sniedzot pakalpojumus un domājot par savas pilsētas vai novada attīstību kopumā.

Latvijas Pašvaldību savienība 2021. gadā sadarbībā ar Latvijas Lielo pilsētu asociāciju un Norvēģijas Vietējo un reģionālo varas iestāžu asociāciju KS uzsākusi apjomīgu Eiropas Ekonomikas zonas finanšu instrumenta finansētu projektu "**Latvijas pašvaldību sadarbības veicināšana un labas pārvaldības stiprināšana**". Projekta mērķis ir vietējo pašvaldību sadarbības optimizācija un labas pārvaldības principu veicināšana, lai uzlabotu publisko pakalpojumu kvalitāti un efektivitāti.

Viena no centrālajām tēmām projekta īstenošanas trīs gadu periodā būs pašvaldību sadarbība Latvijā – pašreizējās prakses un nākotnes iespēju analīze un pilotaktivitāšu īstenošana, pilnveidojot jau esošās vai attīstot jaunas sadarbības formas gan starp vairākām pašvaldībām, gan vienā pašvaldībā. Projekta gaitā tiks izveidoti pieci vietējo pašvaldību reģionālie tīkli, un daļa tajos būs atvērta ikvienai Latvijas pašvaldībai. Tīklu sanāksmes un semināri būs platforma datu analīzei un pieredzes apmaiņai par līdzšinējām un jaunajām sadarbības formām Latvijā, veicot attīstības plānošanu, nodrošinot pašvaldību pakalpojumus un analizējot pilotaktivitāšu īstenošanas gaitā gūtās atziņas.

Projekta atklāšanas pasākums ir plānots 16. septembrī, kad tiks sniegta detalizētāka informācija par projekta īstenošanas laikā plānotajām aktivitātēm un pašvaldību iesaistīšanās iespējām, taču jau tagad vēlamies rosināt pašvaldību vadītājus padomāt par tām sadarbības iespējām, kas katrā pilsētā vai novadā ir visaktuālākās un ko vēlēšaties attīstīt projekta laikā.

Sākuma diskusijām tiks piedāvātas vairākas **pašvaldību sadarbības formas**.

- Sadarbība starp ārpus novada esošu administratīvo centru (valstspilsētu) un novadu. Daži sadarbības pierādījumi ir jau iezīmēti likumā, taču šādas sadarbības pilnvērtīgi modeļi vēl tikai attīstīsies.
- Sadarbība Rīgas metropoles reģionā. Līdz šim galvaspilsēta piedalījās sadarbībā Rīgas plānošanas reģionā, taču Rīgas iestāšanās Pierīgas pašvaldību apvienībā, veidojot Rīgas un Pierīgas pašvaldību apvienību "Rīgas metropole", rada priekšnosacījumu

mus ciešākai sadarbībai un atsevišķu funkciju kopīgai veikšanai.

- Sadarbība administratīvajā reģionā. Administratīvo teritoriju un apdzīvotu vietu likumā (ATAVL) uzdots izveidot reģionus. Likumprojektā ir iecere reorganizēt plānošanas reģionus un vairāk iesaistīt valsts tiešās pārvaldes iestādes un amatpersonas, veidojot atšķirīgu un ciešāku valsts un pašvaldību, kā arī pašvaldību sadarbības platformu.

- Sadarbība latviešu vēsturiskajās zemēs. Šo zemju teritorijas attiecīgajā likumā nesakrīt ar administratīvajiem reģioniem, taču šajās zemēs ir skaidri iezīmēta kultūrvēsturiskā mantojuma saglabāšanas un attīstības funkcija – reģionālā mērogā sentautu teritorijas rosina jaunu eiroreģionu veidošanas iespēju sējiem un zemgaļiem, arī liviem. Vietējā mērogā vēsturiskajā zemē paredzēts atbalstīt vietējās kultūrtelpas, kuru attīstībā paveras jaunas sadarbības iespējas starp pašvaldībām.

- Sadarbība vienā novadā starp novada pagastiem un novada pilsētām. ATR pavadošā jaunā Pašvaldību likumprojekta redakcija paredz iedzīvotāju padomju ieviešanu novada teritorijas pārvaldes vienībās, kuras noteiktas ATAVL pielikumā. Šīm vienībām paredzēta pieaugoša loma vietējo interešu pārstāvēšanai novada domē, neizbēgami radīsies jautājums par novada iekšējo sadarbības attīstību.

- Sadarbības iestāde, kas balstās uz deleģējuma līgumu. Šādu iestāžu (būvvaldes, pašvaldību policijas un citos gadījumos) tiek plaši lietota, un pēcreformas situācija var atklāt jaunas nianšes šīs sekmīgās sadarbības formas pielietojumā. Šāda iestāde ir padota vienas pašvaldības vadībai, bet īsteno vairāku pašvaldību funkcijas un juridiski darbojas vairāku pašvaldību vārdā.

- Sadarbības iestāde, kas balstās uz dibinājuma līgumu un nav padota nevienas pašvaldības vadītājam. To uzrauga un vada padome, kurā pārstāvēti vairāku pašvaldību deleģētie pārstāvji (līdzīgi kā akciju sabiedrības padomē). Šādas iestādes ir mazāk populāras un atgādina franču sindikātus, taču to izveidošanas un attīstības iespējas nebūt nav izsmeltas.

- Vairāku pašvaldību izveidota komercsabiedrība, kura var īstenot pašvaldību atbildībā esošas funkcijas. Šāda sadarbības forma iegūst jaunu attīstības stimulu saistībā ar ES zaļo kursu. Piemērs ir Vidzemes pašvaldību izveidotā SIA "ZAAO".

- Sadarbība pašvaldību asociācijās. Kopš 1991. gada, kad tika izveidota LPS, pašvaldību grupas savu specifisko interešu labākai formulēšanai un aizstāvēšanai ir izveidojušas un pilnveido sadarbības formas.

- Pašreizējie plānošanas reģioni ir sekmīga un būtiska pašvaldību sadarbības un koordinācijas ar valsti forma. Atkarībā no administratīvo reģionu likumprojekta virzības rezultātiem šie reģioni var arī turpmāk saglabāties vai transformēties.

Komunikācija ir viens no būtiskākajiem elementiem un spēcīgākajiem ieročiem jebkurās attiecībās – vai tās būtu attiecības starp cilvēkiem, starp cilvēkiem un valsti, tās iestādēm, vai arī starp cilvēkiem un tiem tuvāko pārvaldes institūciju, pašvaldību, un tās iestādēm. No tā, kā mēs komunicējam savā starpā, ir atkarīgs, kādas veidojas savstarpējās attiecības. Kāpēc tas ir svarīgi? Tāpēc, ka komunikācija ir pārdomāts un plānots notikums, procesu un rīcību kopums, vienots kodols, kura darbība ietekmē visu komunikācijas gaitu.

Vēl pirms aptuveni 20 gadiem komunikācijai reputācijas un tēla veidošanā netika piešķirta tik ievērojama loma kā patlaban, jo valdīja pārliecība, ka komunikācija notiek pati no sevis. Tomēr komunikācija, kas netiek plānota un formulēta, nesniedz gaidīto rezultātu. Vēl jo vairāk, nepareizi īstenota komunikācija labi domātas lietas un procesus var pārvērst pretējā virzienā.

Turklāt, plānveidīgi komunicējot, mēs varam sniegt informāciju gan par labajiem darbiem, gan par neveiksmēm. Tikpat svarīgi kā komunicēt par veiksmes stāstiem, ir komunicēt arī par neveiksmēm jeb īstenot tā saukto krīzes komunikāciju. Tādējādi iespējams savlaicīgi pasniegt notikušo patiesā traktējumā un atņemt iespēju izplatīties baumām, (apzināti un neapzināti) sagrozītai un nepatiesai informācijai. Šajā gadījumā ir būtiski negaidīt, līdz problēma samilzusi un sagrozītas informācijas plūsmu ir grūti apturēt: pat ja situācija nav patīkama, par to ir jākomunicē savlaicīgi, apsteidzot iespējamās baumas un sagrozītas informācijas izplatīšanos. Tā var ne tikai pasargāt savu reputāciju, bet arī saņemt novērtējumu par atbildīgu, atklātu rīcību.

Komunicējot mēs ilgtermiņā veidojam reputāciju, vai, var teikt arī, ilgtermiņā komunicējot, veidojam labu reputāciju. Mīts ir uzskats, ka tikai ar labiem darbiem var veidot pozitīvu tēlu. Arī pareizi un laikus komunicēta krīzes situācija mērķgrupām parādīs, ka esam gatavi uzņemties atbildību, izskaidrot situāciju un, pats svarīgākais, ka mums nav vienalga.

Iekšējā komunikācija: nedrīkst novērtēt par zemu

Sabiedriskajās attiecībās būtiska ir ne tikai ārējā komunikācija – tas, kā organizācija prezentē sevi pārējai sabiedrībai, – bet arī iekšējā komunikācija, kas ļoti cieši korelē ar ārējo komunikāciju un palīdz veidot pozitīvu publisko tēlu. Proti, lojāls darbinieks, kurš ir organizācijas vizītkarte ne tikai darba laikā, bet arī ārpus tā, vienmēr iestāsies par savu darbavietu, neizplatīs apzinātas baumas, zinot, ka tas kaitē paša darbavietai un pašvaldībai kopumā, aizstāvēs tās reputāciju utt.

Kas ir lojāls darbinieks, un kā viņš par tādu kļūst? Lojāls darbinieks – novērtēts un informēts darbinieks. Turklāt novērtējums ne vienmēr ir materiāls.

Informēts darbinieks vienmēr būs palīgs situācijās, kad notiks saskarsme komunikācijā gan ar citiem darbiniekiem, gan iedzīvotājiem. Patiesa un savlaicīga informācija ir labas reputācijas pamatakmens.

Lojalitāti veido piederības izjūta, ko savukārt var vairot ar iekšējo komunikāciju – gan formālo, gan neformālo. Ja ikdienas darbā sapulces šķiet pašsaprotama lieta, tad **nevajadzētu par zemu novērtēt arī neformālos pasākumus**. Tā nav tikai izklaide, bet gan iespēja darbiniekiem komunicēt mazliet nepiespiestākā gaisotnē, turklāt ne tikai citam ar citu, bet arī ar vadību. Tādēļ **kaut neilgu laiku, taču neformālajos pasākumos ir jāpiedalās arī vadībai**.

Ja lojāls un apmierināts darbinieks ir pašvaldības vizītkarte gan darba laikā, gan ārpus tā, tad pašvaldības domes darbinieki ir tie, no kuriem iedzīvotāji visbiežāk sagaida informāciju, tāpēc ir tik svarīgi, lai tieši darbinieki un deputāti būtu informēti par jaunumiem, notikumiem, svarīgākajiem procesiem, kā arī, neapšaubāmi, par problēmām.

Arī iekšējā komunikācijā var rasties krīzes situācija, piemēram, ilgstoši ignorējot kādus apstākļus, kas neapmierina darbiniekus, vai turot viņus informatīvā “badā”. Šādās situācijās visbiežāk mēdz aktivizēties neformālie līderi, kuri izplata tādu informāciju, kādu viņi uzskata par vajadzīgu vai pareizu, taču tā vai nu pilnībā nesažņā, vai ir attālināti atbilstoša reālajai situācijai.

Krīzes situācija iekšējā komunikācijā nozīmē to, ka darbinieku neapmierinātība pieaugs un viņi agrāk vai vēlāk lūkosies pēc citas darbavietas. **Mūsdienās ir dārgi zaudēt labu un apmācītu speciālistu.**

Tāpēc iekšējā komunikācijā noteikti jāorganizē gan formālie, gan neformālie pasākumi. Pie formālajiem, populārākajiem pieder:

- sapulces (katru rītu, katru nedēļu, katru mēnesi, pēc nepieciešamības, tikai vadībai, tikai darbiniekiem, visiem kopā utt. – ņemot vērā reālo situāciju un vajadzības);
- e-pasts (regulāra aktuālās informācijas izsūtīšana darbiniekiem, iepriekš nosakot konkrētu regularitāti: reizi nedēļā, reizi divās nedēļās vai tml.);
- intranets (iekšējais tīkls, kas var būt modificēts atbilstoši konkrētās pašvaldības vajadzībām un ieskatiem par efektīvu saziņu);
- “prāta vētras” (sapulces ideju ģenerēšanai gan jaunus projektos, gan, iespējams, problēmsituācijas risināšanai, saziņai ar sabiedrību, tālākai rīcībai; sarunas lielākā vai mazākā lokā);
- statistiskai informācijai – ziņojumu dēļi tikai darbiniekiem pieejamās telpās;
- *Skype; Whatsapp; MS Teams* u. c.

Mazāk populārs instruments iekšējā komunikācijā ir kolektīva izdevums (avīze), kurā tiek atspoguļoti

aktuālākie jautājumi (jaunie darbinieki, jauni rīkojumi un dokumenti, kas attiecas uz darbiniekiem, tālrunu numuri un cita kontaktinformācija u. c.). Tas ir mazāk populārs, jo šāda izdevuma veidošanai nepieciešams diezgan daudz laika, un, tā kā tas visbiežāk tiek drukāts, diez vai būtu pieskaitāms pie ekonomiski izdevīgākajiem rīkiem sabiedriskajās attiecībās, turklāt visu iepriekš minēto ir iespējams pastāstīt, izmantojot citus komunikācijas instrumentus.

Ārējā komunikācija – “seja”, ko redz visi

Kā jau sākumā minēts, var paveikt daudz un dažādus labus darbus, bet ar to nepietiek. Par tiem ir jāpastāsta savas pašvaldības (organizācijas, uzņēmuma, iestādes utt.) mērķgrupām – iedzīvotājiem, uzņēmumiem, nevalstiskajām organizācijām, medijiem, valsts pārvaldei, valdībai, ārvalstu sadarbības partneriem u. c. Lai to izdarītu efektīvi, nepieciešama mērķgrupu segmentācija un atbilstoša ārējās komunikācijas instrumenta (kanāla) izvēle.

Šobrīd līderi ārējā komunikācijā pašvaldībās ir interneta vietnes un pašvaldību informatīvie izdevumi. Vietne ir pirmais, par ko cilvēks iedomājas, kad vēlas uzzināt kaut ko jaunu par organizācijas darbu un dzīvi novadā kopumā. Tāpēc informācijai vietnē jābūt aktuālai un patiesai, neaizmirstot par akurātu latviešu valodu.

Lai pašvaldību vietnes padarītu pārskatāmākas no struktūras viedokļa, Ministru kabineta noteikumi Nr. 455 ([šeit](#)) reglamentē, kādai ir jābūt kārtībai informācijas ievietošanai iestādes vietnē. Tomēr par to izvietojumu un vizuālo noformējumu katra pašvaldība var lemt pati.

Liela popularitāte savulaik bija pašvaldību informatīvajiem izdevumiem, tomēr 2020. gadā Saeima atbalstīja grozījumus likumā “Par pašvaldībām”, ieviešot izmaiņas vietvaru informatīvo izdevumu ieviešanā. Taču joprojām pašvaldību izdevumi kalpo pašvaldības un to iestāžu pieņemto lēmumu un skaidrojumu, saistošo noteikumu un nolikumu, projektu, plānoto un realizēto darbu, pašvaldības iestāžu, struktūrvienību un kapitālsabiedrību darbu un aktivitāšu atspoguļošanai. Attiecībā uz noteikumu un nolikumu publicēšanu jāuzsver, ka nereti ir svarīgi pievienot arī speciālistu skaidrojumu, tādējādi palīdzot iedzīvotājiem mazināt neziņu, vairot izpratni izprast būtību. Svarīgi arī pašvaldību izdevumā nodrošināt viedokļu daudzveidību, sniedzot iedzīvotājiem iespēju uzzināt vairākus viedokļus.

Ir ļoti daudz un dažādu iespēju komunicēt ar iedzīvotājiem un pārējām ārējās komunikācijas mērķgrupām, piemēram, sociālie mediji (*Twitter*, *Facebook*, *LinkedIn* un citi), tikšanās, videokonferences, ziņojumu dēļi u. c. Jebkurš pareizi izvēlēts komunikācijas veids ir labs, lai veidotu pēc iespējas aktīvāku atgriezenisko saikni ar iedzīvotājiem.

Ļoti būtiski arī periodiski veikt iedzīvotāju aptaujas, lai noskaidrotu viņu viedokli par komunikāciju, informētību un citiem aktuāliem jautājumiem. Aptauju rezultāti palīdz labāk izprast iedzīvotāju vēlmes, tādējādi vēl precīzāk pielāgojot komunikācijas līdzekļus viņu vajadzībām.

Nozīmīga ir komunikācija ar medijiem. Lai gan periodiski kāds aktualizē diskusiju par to, vai preses relīzes joprojām ir rīks sabiedrības sasniegšanai ar mediju starpniecību, līdz šim nozares profesionāļu vairākums ir pārliecināts: par aktualitātēm preses relīzes veidā ir jāziņo medijiem. Galvenais nosacījums: informācijai ir jābūt ziņas vērtai.

Sabiedrisko attiecību speciālists – atslēga komunikācijai

Sabiedrisko attiecību speciālista darbs neaprobežojas tikai ar preses relīžu sagatavošanu vai komentāru sniegšanu organizācijas vārdā. Mūsdienās sabiedrisko attiecību speciālista pienākumu klāsts ir ļoti plašs – gan tie, kas minēti darba aprakstā (iekšējā un ārējā komunikācija), gan visi pārējie mazie un ne tik mazie papildu darbi, kas dažkārt var aizņemt arī stundas ārpus darba laika (tā gan noteikti nedrīkst būt norma, un gadījumos, ja objektīvu iemeslu dēļ jāstrādā ārpus darba laika, jāvienojas par kompensējošiem mehānismiem). Sabiedrisko attiecību speciālistam visbiežāk ir jāveido komunikācija, pašvaldības informatīvais izdevums, vietne un jāadministrē sociālie tīkli, kas dažbrīd popularitātē un mērķgrupas sasniegšanā apsteidz citus iepriekš minētos instrumentus.

Lai sabiedrisko attiecību speciālists varētu kvalitatīvi pildīt savus tiešos pienākumus un veiksmīgi veidot pašvaldības un domes tēlu, viņam, tieši tāpat kā pārējiem darbiniekiem, jābūt informētam par aktualitātēm, notiekošajiem procesiem, paveikto un plānoto. Turklāt komunikācijas speciālists būtu jāuztver kā vadības līmeņa darbinieks: lielākajos uzņēmumos par to pat nešaubās, bet pašvaldībās nereti tas izraisa izbrīnu, kaut gan ir tikai pašsaprotami, ka cilvēks, kurš informāciju “iznes” ārpusaulē, kā arī dalās ar to iekšējā komunikācijā, ir labi un pat ļoti labi informēts un vairāk vai mazāk erudīts visos ar pašvaldības darbu saistītos jautājumos.

LPS ir biedrība, kas iet solī ar mūsdienu komunikācijas tendencēm

Latvijas Pašvaldību savienība ir organizācija, kas savā darbā plaši izmanto jaunākās interneta tehnoloģijas un ievieš modernus un optimālus risinājumus ārējā komunikācijā, tādējādi sniedzot iespēju pašvaldību speciālistiem un citiem interesentiem apgūt jaunas zināšanas un dalīties pieredzē.

Latvijas Pašvaldību savienība ļoti aktīvi praktizē videokonferenču organizēšanu par dažādām jomām un tēmām. Videokonferenču ierakstus iespējams

noskatīties LPS interneta vietnē www.lps.lv, kā arī LPS YouTube videokanālā. Pirms Covid tika ierakstīti arī visi LPS izbraukuma semināri, konferences un citi pasākumi, lai arī tie, kuri tajos nepiedalījās klātienē, varētu "piedalīties" vēlāk un sev ērtā laikā. LPS ir atvērta ieteikumiem par tēmām, ko būtu svarīgi izskatīt kādā no videokonferencēm.

Lai nodrošinātu visas šīs funkcijas, LPS uztur tīmekļvietni, kurā regulāri tiek raidītas tiešraides no semināriem, sanāksmēm un citiem pasākumiem. Veicinot atgriezenisko saikni, tiešraīžu laikā skatītājiem ir iespējams uzdot jautājumus. Izveidots arī notikumu kalendārs, kurā var redzēt, kas konkrētajā dienā notiek Pašvaldību savienībā. Tāpat pieejams ļoti plašs videoarhīvs, kurā pieejami videokonferenču un LPS izbraukumu pasākumu ieraksti.

Katru nedēļu iznāk informatīvais izdevums *INFOLOGS*, kurā pieejama informācija par LPS darbību, komitejām, sēdēm, videokonferencēm, pasākumiem, projektiem, ziņas no ministrijām, dažādām iestādēm un pašvaldībām. Informāciju publicēšanai *INFOLOGĀ* pašvaldības aicinātas sūtīt uz e-pasta adresi prese@lps.lv. *INFOLOGS* iznāk elektroniski, tiek ievietots LPS vietnē, izsūtīts pašvaldībām, to vadītājiem, izpilddirektoriem, sabiedrisko attiecību speciālistiem un ikvienam, kurš to vēlas. LPS vietnes sadaļā *INFOLOGS* ir ievietotas visas līdz šim iznākušās publikācijas.

LPS ir biedrība, kas ļoti aktīvi iesaistās dažādos procesos, pasākumos un notikumos arī ārpus Latvijas, tāpēc būtiska ir klātesamība un komunikācija sociālo tīklos. LPS pieejams šādos sociālajos tīklos: [@lps_lv](https://twitter.com/lps_lv), [@LPSBruX](https://twitter.com/LPSBruX) – LPS pārstāvniecība Briselē, [Facebook](https://www.facebook.com/lps.lv) un [YouTube](https://www.youtube.com/channel/UC...).

To, cik būtiska loma ir savlaicīgai, pareizi īstenotai un pārdomātai komunikācijai, pierādījis šis nebūt ne vieglais laiks – Covid-19 pandēmija, kas aizsākās 2020. gada sākumā. Tā ieviesusi ne mazums izmaiņu mūsu ikdienas paradumos, palēninājusi ekonomiku un mainījusi arī līdzšinējos komunikācijas paradumus. Virkne sarežģījumu, kas bija un joprojām ir jāpārvar, tomēr operatīvi reaģējot un pielāgojoties, stiprinājusi komunikācijas lomu, un, palēnām izejot no pandēmijas, savu pieredzi papildinās ar tām prasmēm, kas nostiprinājās tieši šajā sarežģītajā laikā.

EIROPAS PADOMES VIETĒJO UN REĢIONĀLO PAŠVALDĪBU KONGRESS

Eiropas Padomes Vietējo un reģionālo pašvaldību kongress (kongress) ir viena no Eiropas Padomes (EP) institūcijām, kas izveidota 1994. gada 14. janvārī. Tā ir Eiropas mēroga politiska asambleja, kurā darbojas 324 vēlēti vietējo un reģionālo pašvaldību pārstāvji un 324 aizstājēji no 47 EP dalībvalstīm. Kongress apstiprina šos pārstāvjus uz pieciem gadiem.

Kongresa pamatuzdevumi:

- veicināt vietējo un reģionālo demokrātiju 47 EP

dalībvalstīs;

- izvērtēt Eiropas vietējo pašvaldību hartas piemērošanu šajās dalībvalstīs.

Prioritātes 2021.–2026. gadā:

- efektīva vietējo un reģionālo pašvaldību iesaiste sabiedrības veselības krīzē;
- pārstāvnieciskās demokrātijas kvalitāte un pilsoņu līdzdalība;
- nevienlīdzības mazināšana;
- vides jautājumi un rīcība klimata jomā pilsētās un reģionos;
- digitalizācija un mākslīgais intelekts pašvaldību kontekstā.

Kongresa darbība

EP pamatmērķis ir veidot kopīgu demokrātisku un tiesisku telpu Eiropā, savukārt kongress šo funkciju

izpilda vietējā un reģionālā līmenī. Īpaša uzmanība tiek pievērsta Eiropas vietējo pašvaldību hartas principu ieviešanai EP dalībvalstīs, veicot regulāras monitoringa misijas uz EP dalībvalstīm. Pēc šīm misijām kongress izklāsta savus secinājumus monitoringa ziņojumā, un kongresa plenārsēdēs tiek pieņemti priekšlikumi, kuri attiecīgajai valdībai būtu jāņem vērā un jāīsteno, lai uzlabotu vietējās demokrātijas procesus. Kopš Latvija 1996. gadā ratificējusi Eiropas vietējo pašvaldību hartu, Latvijā notikušas trīs šādas misijas. Pēdējā misijā, kas notika 2017. gada septembrī, no kongresa puses piedalījās Monitoringa komitejas pārstāvji Marks Kols (Beļģija) un Ksavjē Kadorē (Francija). Ziņojums ar rekomendācijām tika apstiprināts kongresa plenārsēdē 2018. gada martā.

Bez minētajām aktivitātēm kongress veicina decentralizācijas un reģionalizācijas procesus, kā arī pārrobežu sadarbību starp vietējām pašvaldībām un reģioniem. Tas pieņem priekšlikumus un viedokļus par problēmjautājumiem un iesniedz tos EP Ministru komitejai vai Parlamentārajai asamblejai, tādējādi kongress ir padomdevējs abām EP institūcijām jautājumos, kas ietekmē kongresā pārstāvēto vietējo pašvaldību un reģionu darbību un intereses.

Jautājumus izskatīšanai kongresā sagatavo trīs statūtu komitejas:

- Monitoringa komiteja, kas uzrauga Eiropas vietējo pašvaldību hartas principu ieviešanu EP dalībvalstīs;
- Aktuālo jautājumu komiteja, kas nodarbojas ar mūsdienu sabiedrības problēmjautājumiem reģionālo un vietējo pašvaldību kontekstā, kā arī sociālās kohēzijas, izglītības un ilgtspējīgas attīstības jautājumiem;
- Pārvaldības komiteja atbildīga par jautājumiem, kas saistīti ar valstu finansēm, pārrobežu un starp-

reģionu sadarbību, e-demokrātiju, kā arī kongresa sadarbību ar starptautiskām organizācijām.

Latvijas delegācija kongresā

Latvijas pašvaldību delegācija kopš 1995. gada, kad Latvija iestājās EP, aktīvi piedalās kongresa darbā. Latvijai kongresā ir trīs balsstiesīgo delegātu vietas un trīs aizvietotāju vietas. Visi Latvijas delegāti pārstāv Vietējo pašvaldību palātu. Šobrīd Latvijas delegācijas sastāvā ir LPS priekšsēdis **Gints Kaminskis**, Jelgavas valstspilsētas domes priekšsēdētājs **Andris Rāviņš** un Ludzas novada domes priekšsēdētāja vietniece **Ināra Silicka**, un viņu aizstājēji Rēzeknes valstspilsētas domes priekšsēdētājs **Aleksandrs Bartaševičs** un Valmieras novada domes deputāts **Harijs Rokpelnis**.

Latvijas delegācijas sastāvu uz pieciem gadiem apstiprina Latvijas Pašvaldību savienības Dome. Delegāti aktīvi piedalās kongresa plenārsēdēs, pastāvīgās komitejas un statūtu komiteju darbā, sagatavojot viedokli par kongresā izskatāmajiem jautājumiem, kā arī iesniedzot jautājumus izskatīšanai kongresā.

EIROPAS REĢIONU KOMITEJA

Eiropas Reģionu komiteja (RK) ir Eiropas Savienības vietējo un reģionālo pašvaldību pārstāve Eiropas Savienībā, kas pastarpināti, ar pašvaldību politiku starpniecību, pārstāv un iesaista vietējās un reģionālās pašvaldības Eiropas Savienības lēmumu pieņemšanas procesā.

RK uzdevums ir iesaistīt pašvaldības Eiropas lēmumu pieņemšanā, tā tuvinot Eiropas Savienības iedzīvotāju Eiropas Savienībai, jo tieši pašvaldības atrodas vistuvāk iedzīvotājiem un to darbības mērķis vērsts tieši uz iedzīvotāju labklājības celšanu.

Lai to panāktu, RK sadarbojas ar Eiropas Komisiju, Eiropas Parlamentu un Eiropas Savienības Padomi, iepazīstinot ar Eiropas valstu pašvaldību nostāju vairākās **pašvaldībām būtiskās jomās**:

- nodarbinātība, arodizglītība, ekonomiskā un sociālā kohēzija, sociālā politika un veselība;
- izglītība un kultūra;
- vide, klimata pārmaiņas, enerģētika;
- transports un Eiropas transporta tīkli;
- civilā aizsardzība un vispārējās nozīmes pakalpojumi.

Darbs RK notiek sešās dažādās **komisijās**, analizējot Eiropas Komisijas ierosinātos tiesību aktus un diskutējot par pašvaldībām aktuālām tēmām:

- CIVEX – Pilsonekuma, pārvaldības, institucionālo lietu un ārlietu komisija;
- COTER – Teritoriālās kohēzijas politikas komisija;
- ECON – Ekonomikas politikas komisija;
- ENVE – Vides, klimata pārmaiņu un enerģētikas komisija;
- NAT – Dabas resursu komisija;
- SEDEC – Sociālās politikas, izglītības, nodarbinātības, pētniecības un kultūras komisija.

RK arī koordinē vairākus tīklus, kas ļauj pašvaldībām apmainīties ar paraugpraksi gan Eiropas līmenī, gan ārpus tās, piemēram, ES un Austrumu partnerības valstu reģionālo un vietējo pašvaldību konferenci (CORLEAP).

Komisijās par visu 27 Eiropas Savienības dalībvalstu pašvaldību delegāciju pārstāvību savstarpēji vienojušies 329 RK locekļi un 329 to aizstājēji. Šīs komisijas katrā plenārsesijā (kas notiek sešas reizes gadā) iesniedz atzinumu un rezolūciju projektus apspriešanai un pieņemšanai. Pēc tam ar RK nostāju, būtiskākajām pašvaldību interesēm un vajadzībām konkrētajā jautājumā iepazīstas Eiropas Komisija, Eiropas Parlaments un Eiropas Savienības Padome. Tas ir ļoti būtiski, jo 70% Eiropas Savienības tiesību aktu tiek īstenoti pašvaldību līmenī.

Latvijas pašvaldību viedokli un intereses RK pārstāv **Latvijas delegācija Eiropas Reģionu komitejā**, kuras

sastāvu piecu gadu termiņam apstiprina Eiropas Savienības Padome. 2020.–2025. gadā darbībai RK apstiprināti šādi Latvijas delegācijas locekļi un to aizstājēji:

Pārstāvis
Inga Bērziņa , Kuldīgas novada dome
Gints Kaminskis , Dobeles novada dome
Aivars Okmanis , Bauskas novada dome
Leonīds Salcevičs , Jēkabpils pilsētas dome
Dainis Turlais , Rīgas pilsētas dome
Hardijs Vents , Cēsu novada dome
Jānis Vītolis , Ventspils pilsētas dome

Aizstājējs
Gunārs Ansiņš , Liepājas pilsētas dome
Jānis Baiks , Valmieras pilsētas dome
Raimonds Čudars , Salaspils novada dome
Sergejs Maksimovs , Balvu novada dome
Māris Sprindžuks , Ādažu novada dome
Māris Zusts , Saldus novada dome

Latvijas delegācijas vadītājs ir **Gints Kaminskis**, kurš darbojas arī RK Birojā. Savukārt Latvijas delegācijas RK darbu koordinē Latvijas Pašvaldību savienības pārstāvniecība Briselē: sagatavo Latvijas delegācijas RK dalību sēdēs, sadarbībā ar dažādām iesaistītajām pusēm vietējā, nacionālā un starptautiskā līmenī gatavo grozījumus tiesību aktiem, kā arī atspoguļo aktualitātes Latvijas pašvaldību auditorijai LPS tīmekļa vietnē un informatīvajā iknedējas izdevumā.

Latvijas delegācijai RK arī bijusi iespēja sagatavot vairākus politiskos atzinumus, tajos ietverot Latvijas pašvaldību intereses un ar tām iepazīstinot lēmumu pieņēmējus Eiropas Savienības līmenī. Atzinumi ietvēruši dažādas pašvaldību darbā būtiskas tēmas:

- [“Eiropas Platforma cīņai pret nedeklarētu darbu”](#);
- [“Rīcības plāns PVN jomā – ceļā uz vienotu ES PVN zonu”](#);
- [“Priekšlikums par Eiropas Aizsardzības fondu”](#);
- [“Makroreģionālās stratēģijas, piemēram, stratēģija Donavas reģionam: sistēma starptautisku klasteru veicināšanai”](#);
- [“Austrumu partnerības un Eiropas Savienības valstu pašvaldību bilaterālās sadarbības loma Austrumu partnerības valstu pašvaldību ilgtspējīgas attīstības veicināšanā”](#);
- [“Klimatneitrālas ekonomikas dzinējspēks: ES Energosistēmas integrācijas stratēģija”](#).

Tāpat Latvijas delegācijas RK locekļi un aizstājēji atbilstoši to interesējošajām tēmām iesaistījušies dažādās tematiskajās iniciatīvās un darba grupās, popularizējot gan Latvijas pašvaldībās kopumā, gan savā pašvaldībā notiekošās norises un interesantākās iniciatīvas. Tā, piemēram, **Gintam Kaminskim** un

Sergejam Maksimovam CORLEAP ietvaros ir iespēja aktivāk paust Latvijas pašvaldību intereses **attīstības sadarbības jautājumos ar pašvaldībām Austrumu partnerības valstīs**. Savukārt **Inga Bērziņa** darbojas RK un Eiropas Komisijas Izglītības, jaunatnes, sporta un kultūras ģenerāldirektorāta, Pētniecības un inovācijas ģenerāldirektorāta un Kopīgā pētniecības centra Rīcības plāna vadības grupā, īpašu uzmanību pievēršot **izglītības, pētniecības un viedās specializācijas jautājumiem**. **Gunārs Ansiņš** kļuvis par **Eiropas Mēru pakta vēstnieku** un **Eiropas Klimata pakta vēstnieku** no Latvijas, aicinot gan Eiropā, gan Latvijā īstenot vēl vairāk videi draudzīgu aktivitāšu. Savukārt **Dainis Turlais** apstiprināts **Konferences par Eiropas nākotni RK delegācijā**.

Papildu informāciju par RK latviešu valodā atradīsiet tās tīmekļa vietnē: www.cor.europa.eu. Savukārt LPS tīmekļa vietnē informāciju par Latvijas delegāciju RK atradīsiet sadaļā **“Starptautiskā sadarbība”**, bet delegācijas aktivitātēm varat sekot sadaļā **“Ziņas” – “Eiropā un pasaulē”**.

EIROPAS VIETĒJO PAŠVALDĪBU UN REĢIONU PADOME (CEMR)

Latvijas Pašvaldību savienība jau vairāk nekā 20 gadus darbojas Eiropas Vietējo un reģionālo pašvaldību padomē (CEMR) – lielākajā pašvaldību asociācijas vienojošā organizācijā, kuras mērķis ir pārstāvēt pašvaldību intereses gan Eiropas Savienībā, gan ārpus tās. CEMR veido 60 biedru asociācijas, aptverot 41 no 47 Eiropas Padomes dalībvalstīm un 27 Eiropas Savienības dalībvalstis, kopumā pārstāvot 100 000 vietējo un reģionālo pašvaldību.

CEMR un dalības tajā mērķis ir ietekmēt politikas veidošanu un likumdošanu ES, kā arī piedalīties debatēs par Eiropas pašvaldībām aktuālām tēmām, dalīties pieredzē un iegūt jaunas zināšanas.

Darbs CEMR notiek tematiskajās ekspertu grupās piecās politikas jomās, kas aptver visas pašvaldībām svarīgākās tēmas:

- pārvaldība, demokrātija un pilsoniskums (pašvaldību sadraudzība);
- vide, klimats un enerģija (atkritumu apsaimniekošana, klimata pārmaiņas);
- starptautiskā sadarbība (attīstības sadarbība);
- ekonomikas, sociālā un teritoriālā kohēzija;
- pašvaldību pakalpojumi (pašvaldības kā darba devēji; pašvaldību sniegto pakalpojumu pārvaldība).

Ekspertu grupās tiek veidota CEMR pozīcija jautājumos, par kuriem top Eiropas Savienības tiesību aktu priekšlikumi. Tāpat ekspertu grupu sanāksmes ir lieliska iespēja gan diskutēt ar Eiropas Komisijas vai Eiropas Parlamenta pārstāvjiem, gan skaidrot Latvijas pašvaldību nostāju un intereses, kā arī uzzināt aktualitātes par citās Eiropas valstu pašvaldībās notiekošo. LPS arī iesaistījies vairākos CEMR vadītos projektos. Tā, piemēram, ļoti veiksmīga ir darbība attīstības sadarbības aktivitātēs PLATFORMA ietvaros, kas sniedz iespēju veicināt Latvijas pašvaldību sadarbību, informācijas un ideju apmaiņu ar Austrumu partnerības valstu pašvaldībām visdažādākajās jomās, no klimata līdz pat jauniešu iesaistei politikas veidošanā pašvaldībās. Projektā tapuši arī vairāki audiovizuāli materiāli, kurus var noskatīties LPS *YouTube* kanālā, sadaļā **“Attīstības sadarbība”**.

Papildu informāciju par CEMR atradīsiet tās tīmekļa vietnē www.ccre.org, savukārt vairāk par projekta “Platforma” aktualitātēm izlasīsiet tīmekļa vietnē: www.platforma-dev.eu.

LPS PĀRSTĀVNICĪBA BRISELĒ

Latvijas Pašvaldību savienības pārstāvniecība Briselē **izveidota 2005. gada septembrī, pēc Latvijas iestāšanās Eiropas Savienībā un Latvijas delegācijas Eiropas Reģionu komitejā darba uzsākšanas**, ar mērķi nodrošināt, lai **Latvijas pašvaldību intereses tiek ņemtas vērā Eiropas Savienības likumu izstrādē**.

LPS pārstāvniecības Briselē **darbības galvenais mērķis** ir nodrošināt, lai **Latvijas pašvaldību intereses tiek ņemtas vērā Eiropas Savienības likumu izstrādē**. Tas galvenokārt notiek, nodrošinot **Latvijas delegācijas Eiropas Reģionu komitejā darbību**: sagatavojot **Eiropas Reģionu komitejas locekļu dalību sēdēs**, sadarbībā ar dažādām iesaistītajām pusēm

PAŠVALDĪBU SAVIENĪBĀ

vietējā, nacionālā un starptautiskā līmenī gatavojot **grozījumus tiesību aktiem**, tos pēc tam **atspoguļojot Latvijas pašvaldību auditorijai**, raksturojot jautājuma būtības korelāciju ar norisēm vietējā līmenī.

Pateicoties pārstāvniecības darbībai, kas notiek **ciešā sadarbībā ar Latvijas pašvaldībām, Latvijas Republikas ministrijām un Latvijas Republikas pastāvīgo pārstāvniecību Eiropas Savienībā**, Latvijas pašvaldību viedoklis ar katru gadu tiek ņemts vērā arvien vairāk un to atpazīstamība starptautiskā mērogā palielinās.

Tāpat LPS pārstāvniecība Briselē piedalās **Eiropas Vietējo un reģionālo pašvaldību padomes sēdēs**, gan **lobējot Latvijas pašvaldību intereses un iegūstot aktuālu informāciju par pašvaldībām svarīgiem jautājumiem**, gan arī **veicinot Latvijas pašvaldību atpazīstamību un tādējādi sekmējot to sadarbību dažādās kopīgās aktivitātēs un projektos starptautiskā līmenī**.

Lai veicinātu Latvijas pašvaldību izaugsmi, konkurētspēju, sadarbības iespējas ar citu valstu pašvaldībām

un dalību starptautiskos projektos, LPS pārstāvniecība Briselē regulāri rīko **LPS un Latvijas pašvaldību pārstāvju tikšanās ar Eiropas Komisijas ģenerāldirektorātu pārstāvjiem par dažādām tēmām**.

Tāpat liels uzsvars likts uz iesaistīšanos dažādās **iniciatīvās**, kas veicina gan informētību un interešu pārstāvniecību, gan LPS un Latvijas pašvaldību iespējas piedalīties ES finansētās aktivitātēs un projektos, piemēram, **Eiropas Mēru pakts, jaunā Eiropas "Bauhaus" iniciatīva, ietvarlīgums ar Eiropas Komisiju par attīstības sadarbības aktivitāšu īstenošanu**, kura aktivitātes Latvijā organizētas sadarbībā ar LR Ārlietu ministriju. Piemēram, ar RK starpniecību Latvijas pārstāvniecībai Briselē bijusi iespēja vairākkārt organizēt Austrumu partnerības valstu pašvaldību pārstāvju vizītes Briselē, tādējādi vēl vairāk sekmējot Latvijas un Austrumu partnerības valsts pašvaldību sadarbību attīstības sadarbības un izglītības jomā.

LPS pārstāvniecības Briselē aktivitātēm varat sekot LPS tīmekļa vietnes www.lps.lv sadaļās **"Eiropā un pasaulē"** un **"Bauhaus Latvijā"**.

LATVIJAS PAŠVALDĪBU IZPILDDIREKTORU ASOCIĀCIJA

Latvijas Pašvaldību izpilddirektoru asociācijas (LPIA) mērķis ir apvienot un organizēt pašvaldību izpildinstitūciju vadītājus, tai skaitā strādāt, lai attīstītu starppašvaldību kontaktus, sekmētu vispārējo sadarbību,

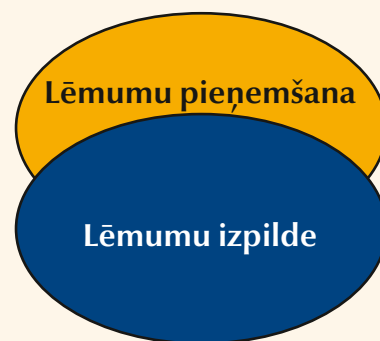
pieredzes apmaiņu un pašvaldību attīstību; paaugstinātu dalībnieku kvalifikāciju; rūpētos par dalībnieku tiesisko aizsardzību.

Pašvaldība daudzējādā ziņā ir unikāla sistēma. To nevar pielīdzināt uzņēmumiem un citiem organizāciju tipiem. Īpašākais tas, ka ir **divas vadības sistēmas** – viena politiķiem un otra darbiniekiem –, bet abām jāstrādā kopīga mērķa sasniegšanai. Mērķis ir ļoti vienkāršs un reizē arī sarežģīts – darīt darbus tā, lai pašvaldības administratīvajā teritorijā cilvēkiem gribētos dzīvot un strādāt, apmeklēt šo teritoriju tūrisma vai citā nolūkā. Lomu sadalei starp politiķiem un darbiniekiem jābūt skaidri saprotamai, lai virzība uz politisko mērķi un administratīvā vadība "ietu vienā virzienā".

Atbildības sadalījumu pašvaldības nolikumā var izteikt šādi:

Politiķi
(deputāti)

Pašvaldības
darbinieki

Vizualizācijā redzams, ka abas daļas nevar nošķirt pilnībā – paliek "pelēkā zona". Tomēr pieredze liecina: jo precīzāk definēta katras puses loma un atbildības sfēras, jo mazāk vietas konfliktiem, mazāk pārsteigumu pēc vēlēšanām.

Pašvaldības organizatoriskā struktūra jāveido tā, lai tā nodrošinātu visu funkciju un politisko iniciatīvu efektīvu izpildi. Politikas izstrādes (lēmējvaras) funkcijas iespēju robežās jānodala no politikas ieviešanas (izpildvaras), jeb, vienkārši sakot, politiķi domā par attīstību, par rītdienu, bet izpildvara realizē skaidri definētus uzdevumus, kā politiķu programmas izpildīt, jo vēlētajī savu izvēli izdara, cerot, ka solītais tiks īstenots.

Un tieši **izpilddirektors** ir pašvaldības vadītāja tuvākais un uzticamākais kolēģis, kas palīdz darbu

smagumu un rūpes dalīt uz pusēm. Viņa vadībā politiķu sapņi un vēlmes pārvēršas īstenībā. Deputāti pieņem lēmumus, kā attīstīties pašvaldībai un kā dzīvot ikdienā, bet lēmumu īstenotāji ir izpildvara. No izpilddirektoru kompetences un spējām lielā mērā atkarīgs tas, kā katrā teritorijā dzīvojam.

Viennozīmīgi apliecināt, ka politiķu un izpilddirektoru attiecības visās pašvaldībās ir sasniegušas "cimda un rokas" saderību, nevar. Pat tad, ja atklātu nesaskaņu un pretstāves ikdienā nav, vietām pirmajai personai labpatik izpilddirektoram atvēlēt tikai "ēnas" vai "peramā zēna" lomu.

Domes darba organizāciju nosaka pašvaldības nolikums, kas izstrādāts saskaņā ar likumu "Par pašvaldībām". Domes lēmumu izpildi nodrošina domes ievēlētās vai ieceltas amatpersonas, pašvaldības iestādes un to darbinieki, kā arī kapitālsabiedrības. Pēc domes priekšsēdētāja priekšlikuma dome ieceļ izpilddirektoru, kurš pašvaldības nolikumā noteiktajā kārtībā ir atbildīgs par pašvaldības iestāžu un pašvaldības kapitālsabiedrību darbu. Bet jāatceras, ka to nedara pēc katrām pašvaldību vēlēšanām. Tajā brīdī, kad izpilddirektors ir iecelts un ar viņu noslēgts darba līgums, amatpersonas atbrīvošana notiek tikai Darba likumā (DL) un likumā "Par pašvaldībām" noteiktajā kārtībā. Arī šajā laikā, kad notikusi administratīvi teritoriālā reforma, kad domes ievēlētās jaunās teritorijās, izpildvara turpina darbu līdz strukturālajām izmaiņām, un tieši izpilddirektori nodrošina darba nepārtrauktību. Jaunā novada izpilddirektoru ieceļ, izvērtējot visus pašreizējos izpilddirektorus Darba likumā noteiktajā kārtībā (DL 108. pants. Priekšrocības turpināt darba attiecības darbinieku skaita samazināšanas gadījumā; 101. pants. 9). Tiek samazināts darbinieku skaits (sk. DL 104. panta komentāru!). Ja uzteikums pamatots ar DL 101. panta pirmās daļas 9. punktu, tad darba devējam jāizmaksā atlaišanas pabalsts (sk. DL 112. panta komentāru!). Darba likuma normas izpilddirektoru aizsargā tāpat kā jebkuru citu darbinieku, jo viņš uz darba līguma pamata par nolīgto darba samaksu veic noteiktu darbu darba devēja vadībā.

Vietā atgādinājums, ka nav spēkā darba koplīguma, darba kārtības noteikumu, kā arī darba līguma un darba devēja rīkojumu noteikumi, kas pretēji normatīvajiem aktiem pasliktina darbinieka tiesisko stāvokli. Nav spēkā darba līguma noteikumi, kas pretēji darba koplīgumam pasliktina darbinieka tiesisko stāvokli. Darba devējam ir tiesības rakstveidā uzteikt darba līgumu, vienīgi pamatojoties uz apstākļiem, kas saistīti ar darbinieka uzvedību, viņa spējām vai ar saimniecisku, organizatorisku, tehnoloģisku vai līdzīga rakstura darbību veikšanu uzņēmumā, tikai likumā noteiktajos gadījumos. Darba devējam ir pienākums pierādīt, ka darba līguma uzteikums ir tiesiski pamatots un atbilst noteiktajai darba līguma uzteikšanas kārtībai. Citos gadījumos, kad darbinieks cēlis prasī-

bu par atjaunošanu darbā, darba devējam ir pienākums pierādīt, ka, atlaižot darbinieku no darba, viņš nav pārkāpis darbinieka tiesības turpināt darba tiesiskās attiecības. Jāatceras arī Darba likuma 95. panta 2. daļa – atšķirīgas attieksmes aizliegums.

Ir arī tiesu prakse. 2009. gada 3. jūnija Augstākās tiesas spriedums SKC-403: "Pašvaldības izpilddirektors nav uzskatāms par politisku amatpersonu, atbrīvojot prasītāju no amata, piemērojamas Darba likumā un likumā "Par pašvaldībām" ietvertās tiesību normas."

Ja nevar sastrādāties, tad jāvienojas likumīgi par darba attiecību pārtraukšanu.

Domes nomaīņas gadījumā tieši izpilddirektors rūpējas par pašvaldības iestāžu un kapitālsabiedrību darba nepārtrauktību. Domes organizatorisko un tehnisko apkalpošanu nodrošina pašvaldības administrācijas darbinieki. Jāatgādina, ka domes nomaīņas gadījumā nepārdomāti pārtrauktās darba attiecības ar pašvaldības izpilddirektoru un arī ar administrācijas darbiniekiem reizēm pašvaldības budžetam izmaksā ļoti dārgi.

Pašvaldības izpilddirektora pienākumi uzskaitīti likumā "Par pašvaldībām", bet dome var deleģēt izpilddirektoram arī citas funkcijas. Tas viss tiek norādīts darba līgumā. Tomēr praksē vērojams, ka dome šad tad vēl ierobežo likumā noteiktās pilnvaras, nevis deleģē papildus.

Jāatgādina, ka izpilddirektora un viņa vietnieka, pagasta vai pilsētas pārvaldes vadītāja un viņa vietnieka komercdarbības, ienākumu gūšanas, amatu savienošanas un to ierobežojumu izpildes kārtību, darbu pildīšanas, kā arī ar tiem saistītos citus ierobežojumus un pienākumus nosaka likums "Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā".

Izpilddirektora pienākumu un atbildības apjoms prasa regulāri papildināt savas prasmes, lai varētu labi pildīt pienākumus. Šogad aprit 24 gadi, kopš 58 izpilddirektori sapulcējās Liepājā (1997. gada 5. novembrī) un nodibināja **Latvijas Pašvaldību izpilddirektoru asociāciju (LPIA)**. 2016. gadā LPIA nolikumā tika veikti precizējumi.

Latvijas Pašvaldību izpilddirektoru asociācija ir brīvprātīga profesionāla asociācija, kas darbojas kā LPS struktūrvienība, ievērojot Latvijas Republikas normatīvos aktus, LPS statūtus un asociācijas nolikumu. LPIA mērķis ir apvienot un organizēt pašvaldību izpildinstitūciju vadītājus, lai:

- attīstītu starppašvaldību kontaktus, sekmētu vispārējo sadarbību, pieredzes apmaiņu un pašvaldību attīstību;
- paaugstinātu dalībnieku kvalifikāciju;
- piedalītos LPS lēmumu izstrādē un izpildē;
- rūpētos par dalībnieku tiesisko aizsardzību;

PAŠVALDĪBU SAVIENĪBĀ

- pārstāvētu LPIA dalībnieku intereses Eiropas Savienības, Eiropas Padomes un citās starptautiskās pašvaldību izpildvadītāju intereses pārstāvošajās institūcijās.

LPIA dalībnieki ir pašvaldības – LPS biedri. Iestāšanās LPIA un izstāšanās no tās notiek, pamatojoties uz pašvaldības pieteikumu/atteikumu. Dalībnieku LPIA pārstāv pašvaldības izpilddirektors un (vai) viņa vietnieks, kā arī pašvaldības deleģētas personas.

Sākumā politiķiem bija bažas par konkurentiem un par to, vai izpilddirektori nejauksies politikā. Tomēr asociācijas uzstādījums līdz šim vienmēr bijis tieši pretējs, uz konkrēto darbību vērsts. Šajā modeli politiķi iegūst sev palīgus, nevis konkurentus. Citās Eiropas valstīs izpilddirektorus vieno dažādas apvienības, nereti – privātas asociācijas. Latvija izvēlējusies atšķirīgu pieeju: Pašvaldību savienība ņēma LPIA savā aizbildniecībā. Jaunas organizācijas pirmajos soļos iespējai izmantot LPS resursus bija svarīga nozīme, kas palīdzēja nostabilizēties. Arī pēc vairāk nekā 20 darbības gadiem var secināt, ka lēmums ir bijis pareizs.

Atbilstoši darbības mērķiem LPIA rīkojusies tā, lai izpilddirektori varētu nodrošināt iespēju politiķiem pieņemt labākos lēmumus un tos īstenot, uzlabotu pašvaldības, izpilddirektoru un administrācijas snieg-

to pakalpojumu kvalitāti, celtu izpilddirektoru, vietnieku, pārvaldnieku un daudzu citu ikmēneša sanāksmju dalībnieku konkurētspēju darba tirgū. Pēdējais apstāklis ir būtisks gan tiem, kas nākotnē turpinās strādāt pašvaldībās, gan tiem, kam vēlēšanu vai citu pārmaiņu rezultātā nāksies meklēt jaunu darbavietu. Asociācijas darbība virzīta, lai dotu izpilddirektoriem iespēju iegūt informāciju, pieredzi un zināšanas ikmēneša sanāksmēs, projektos,ursos, kā arī starptautiskā laukā. Neatsverams asociācijas guvums ir izpilddirektoru savstarpējā iepazīšanās, kontakti un vajadzības gadījumā arī iespēja apvienoties, lai paustu savu viedokli. Par šo sanāksmju nepieciešamību var spriest pēc tā, ka tās ir labi apmeklētas un tajās labprāt piedalās arī pašvaldību politiķi un dažādu jomu darbinieki.

Izpilddirektoru asociācija nemitīgi meklē jaunus risinājumus, kā organizēt darbu. LPIA biedru vērtējums tiek noskaidrots ik gadu ar anketu palīdzību. LPS e-pastā regulāri ienāk ierosinājumi, priekšlikumi un jautājumi, kas lieliski palīdz sanāksmju dienaskārtības noteikšanai. Iepriekšējos gados lielākā daļa sanāksmju notika Rīgā, bet tagad lielākoties tās tiek organizētas citās pašvaldībās, tā radot iespēju ne tikai diskutēt par konkrēto problēmu, bet arī iepazīt kolēģu veikumu, lai lieku reizi no jauna *neizgudrotu velosipēdu*.

Laiks pierādījis LPIA lomu un apliecinājis asociācijas nozīmi: sanāksmes ir plaši apmeklētas, sistēma darbojas. Veiksmīga darba forma ir semināri, kas paver iespēju padziļināti izziņāt aktuālo tematu, un tas tiek aizvien vairāk praktizēts – vienā seminārā apskatot vienu tēmu no dažādiem aspektiem. Neatsverama ir kolēģu pieredze un savstarpējās diskusijas. *Covid-19* izplatības ierobežojumu laiks parādīja, ka veiksmīgi var darboties attālinātā režīmā. No šā laika jāpārņem labā prakse: teorētisko daļu var labi organizēt attālināti, bet pašvaldību labās prakses piemērus jāturpina skatīt klātienē izbraukuma sanāksmēs.

Vēl viens LPIA aktivitāšu virziens ir **līdzdalība Pašvaldību savienības komitejās un darba grupās**. Izpilddirektori ir liels atbalsts aktuālās informācijas un datu savākšanā. Svarīgi, ka LPIA priekšsēdētājs piedalās LPS Valdes sēdēs un dzird “cunftes” politiskos uzstādījumus.

Asociācijai ir veiksmīga sadarbība ar AS “Latvijas valsts meži” kolēģiem – tas palīdz savlaicīgi atpazīt problēmas un tās vieglāk risināt.

Pieklususi, tomēr turpinās **asociācijas starptautiskā darbība**. Labākie kontakti un veiksmīgākā kopdarbība kopš 1999. gada 3. jūnija, kad tika parakstīts asociāciju sadarbības līgums, ir ar Čehijas STMOU kolēģiem. Sāk veidoties labi kontakti un debates par kopīgiem projektiem ar slovākiem, holandiešiem, britiem un norvēģiem.

LPS ADMINISTRĀCIJA

Gints Kaminskis,
LPS priekšsēdis

Mudīte Priede,
LPS ģenerālsekretāre

Māris Pūķis,
LPS vecākais padomnieks

Vīneta Reitere,
padomniece juridiskajos
jautājumos

Kristīne Kinča,
padomniece juridiskajos
jautājumos

Ella Pētermāne,
padomniece komunikācijas
jautājumos, Komunikācijas
nodaļas vadītāja

Sanita Šķiltere,
padomniece finanšu un
ekonomikas jautājumos

Lāsma Ūbele,
padomniece finanšu un
ekonomikas jautājumos

Ināra Dundure,
padomniece izglītības un
kultūras jautājumos

Ilze Rudzīte,
padomniece veselības un
sociālajos jautājumos

Ivīta Peipiņa,
padomniece reģionālās
attīstības jautājumos

Sniedze Sprōģe,
padomniece lauku
attīstības jautājumos

Sandra Bērziņa,
padomniece vides
aizsardzības jautājumos

Aino Salmiņš,
padomnieks tautsaimniecības
jautājumos

Andra Feldmane,
padomniece uzņēmēj-
darbības jautājumos

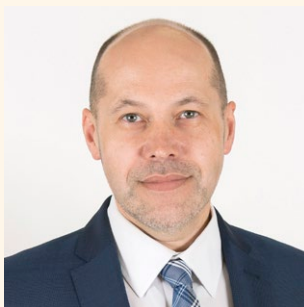

Andris Akermanis,
padomnieks enerģētikas
jautājumos

PAŠVALDĪBU SAVIENĪBĀ

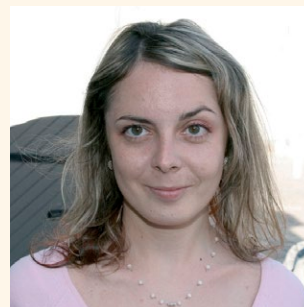
Daina Dzilna,
padomniece iepirkumu
jautājumos

Guntars Krasovskis,
padomnieks informācijas
tehnoloģiju jautājumos

Jānis Upenieks,
sistēmu analītiķis

Agita Kaupuža,
padomniece Eiropas Savie-
nības jautājumos, LPS pār-
stāvniecības Briselē vadītāja

Elita Kresse,
padomniece ārējo sakaru
jautājumos

Ligita Pudža,
padomniece ārējo sakaru
jautājumos

Kristīne Kūlīte,
padomniece ārējo sakaru
jautājumos

Gunta Klismeta,
Komunikācijas nodaļas
redaktore

Arturs Hansons,
Komunikācijas nodaļas
korektors, maketētājs

Guntis Apinis,
padomnieks sporta
jautājumos, sekretariāta
vadītājs

Nauris Ogorodovs,
tehnisko sistēmu
administrators,
padomnieka palīgs

Zane Zvaigzne,
sekretāre, jaunatnes lietu
speciāliste

Olga Dzenovska,
grāmatvede

Latvijas Pašvaldību savienība
Mazajā Pils ielā 1, Rīgā, LV-1050, tālr. 6732 6634